Ministerul Apărării al Republicii Moldova
Academia Militară a Forţelor Armate
„Alexandru cel Bun”

Revista Militară

Studii de securitate şi apărare

Nr. 2 (18) / 2017

Chişinău, 2018

Revista Militară

Studii de securitate şi apărare. Publicaţie ştiinţifică. Nr. 2 (18)/2017

Fondator: Academia Militară a Forţelor Armate „Alexandru cel Bun”

Tipul de revistă: categoria C

Redactor-şef:
colonel (r) **Constantin Manolache**, doctor habilitat în ştiinţe politice, conferenţiar universitar

Secretar responsabil:
locotenent-colonel (r) **Igor Sofronescu**, doctor în ştiinţe tehnice, conferenţiar universitar

Colegiul de redacţie:
căpitan **Marin Butuc,** doctor în filologie
Svetlana Cebotari, doctor în ştiinţe politice
colonel **Vitalie Ciobanu**, doctor în istorie
colonel (r) **Valeriu Cuşnir**, doctor habilitat în drept, profesor universitar
Chen Hui, doctor habilitat în literatură (Republica Populară China)
Mikola Jelezneak, doctor în filologie, conferenţiar universitar (Ucraina)
Victor Juc, doctor habilitat în politologie, profesor cercetător
colonel (r) **Constantin Moştoflei**, doctor în ştiinţe militare (România)
Alexandru Roşca, academician
Gheorghe Rusnac, academician
Antonio Sandu, doctor habilitat în filosofie, profesor universitar (România)
colonel (r) **Mircea Tănase**, doctor în ştiinţe militare (România)
Pantelimon Varzari, doctor habilitat în politologie, profesor cercetător
Ion Xenofontov, doctor în istorie
Liu Zaiqui, doctor habilitat în istorie (Republica Populară China)

Autorii poartă întreaga responsabilitate pentru conţinutul ştiinţific al textelor.

Adresa redacţiei: str. Haltei 23, mun. Chişinău, Republica Moldova, MD-2023
Tel.: (+373 22) 54-51-60

ISSN 1857-405X

©Academia Militară a Forţelor Armate „Alexandru cel Bun”, Centrul de Studii Strategice de Apărare şi Securitate, 2018.

SUMAR
SUMMARY

SECURITATE ŞI GEOPOLITICĂ
SECURITY AND GEOPOLITICS

6 ***Aurelian LAVRIC***
SECURITATEA INOVAȚIONALĂ – ELEMENT DE BAZĂ AL SECURITĂȚII NAȚIONALE LA ETAPA CONTEMPORANĂ
INNOVATIONAL SECURITY – A KEY ELEMENT OF THE NATIONAL SECURITY AT THE CURRENT STAGE

14 ***Natalia ALBU***
PERSPECTIVE DE ASIGURARE A SECURITĂȚII UMANE ÎN CONTEXTUL CONFLICTELOR ÎNGHEȚATE
PERSPECTIVE OF THE HUMAN SECURITY ENSURING WITHIN THE CONTEXT OF FROZEN CONFLICTS

26 ***Răzvan BUDEANU, Svetlana CEBOTARI***
UNELE CONSIDERAȚIUNI PRIVIND EVOLUȚIA CRIMEI ORGANIZATE
SOME CONSIDERATIONS REGARING THE ORGANIZED CRIME EVOLUTION

38 ***Iurie PÎNTEA, Iurie MORCOTILO***
ANALIZA CHELTUIELILOR BUGETARE PENTRU APĂRAREA NAȚIONALĂ
ANALYSIS OF BUGET COSTS FOR THE NAITONAL DEFENSE

50 ***Iurie PÎNTEA***
CONTROLUL PARLAMENTAR ASUPRA SECTORULUI APĂRĂRII NAȚIONALE: LECȚII UTILE DIN EXPERIENȚA PARLAMENTULUI ESTONIEI
PARLIAMENTARY CONTROL OF THE NATIONAL DEFENSE SECTOR: THE USEFUL LECTURES FROM THE EXPERIENCE OF THE ESTONIAN PARTLIAMENT

58 ***Veaceslav UNGUREANU***
NEUTRALITATEA REPUBLICII MOLDOVA – ÎNTRE OPORTUNITATE ȘI CONSTRÂNGERE ÎN CONDIȚIILE NECESITĂȚII FORTIFICĂRII SECURITĂȚII NAȚIONALE
THE NEUTRALITY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA - BETWEEN THE OPPORTUNITY AND CONSTRAINT IN THE CONDITIONS OF THE NEED TO STRENGTHEN THE NATIONAL SECURITY

70 ***Svetlana CEBOTARI, Violeta COTILEVICI***
IDENTIFICĂRI CONCEPTUALE ALE INTERACȚIUNII „POLITICA EXTERNĂ - INTERESUL NAȚIONAL - PROCESUL DE INTEGRARE”
CONCEPTUAL IDENTIFICATIONS OF THE “EXTERNAL POLICY-NATIONAL INTEREST-INTEGRATION PROCESS” INTERACTION

85 ***Vakhtang MAISAIA, Eka BERAIA***
CAUCAZUL ȘI POZIȚIA SA GEOSTRATEGICĂ: TRANSPORT DE ENERGIE - TEMELIE DE APĂRARE PENTRU ÎMBUNĂTĂȚIREA STATUTULUI GEOSTRATEGIC AL REGIUNII
THE CAUCASUS AND ITS GEOSTRATEGIC POSITION: ENERGY – TRANSPORT – DEFENSE PILLARS FOR ENHANCEMENT GATEWAY REGION STATUS

92 ***САКОВИЧ В. А.***
ИННОВАЦИОННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ
INNOVATIVE SECURITY: THEORETICAL-METHODOLOGICAL ASPECT

ȘTIINȚA MILITARĂ ȘI INTERDISCIPLINARITATEA
MILITARY SCIENCE AND INTERDISCIPLINARY

Iurie MALEARCIUC, Iulia IURCHEVICI
106 ASPECTE ALE PROTECȚIEI SOCIALE A MILITARILOR ÎN SPAȚIUL EUROPEAN
ASPECTS OF THE SOCIAL PROTECTION OF THE SERVICEMEN IN THE EUROPEAN SPACE

Ana MARIN
119 CONSIDERAȚII METODOLOGICE PRIVIND PREDAREA / ÎNVĂȚAREA VOCABULARULUI MILITAR ÎN CONTEXTUL FRECVENȚILOR PE OBIECTIVE SPECIFICE (FOS)
METHODOLOGICAL CONSIDERATIONS REGARDING THE TEACHING / LEARNING THE MILITARY VOCABULARY IN THE CONTEXT OF THE FREQUENCES OF SPECIFIC OBJECTIVES (FSO)

ISTORIE
HISTORY

Anatolie LEȘCU
128 ISTORIOGRAFIA DIN EPOCA CONTEMPORANĂ DESPRE ROLUL BASARABIEI ÎN ASIGURAREA POTENȚIALULUI MILITAR AL IMPERIULUI RUS
HISTORIOGRAPHY OF THE CONTEMPORARY EPOCH REGARDING THE ROLE OF BASARABIA IN ENSURING THE MILITARY POTENTIAL OF RUSSIAN EMPIRE

138 ***Artur LEȘCU***
LUPTA INSTITUȚIILOR DE DREPT DIN BASARABIA
CU FENOMENUL CONTRABANDEI
STRUGGLE OF THE LAW INSTITUTIONS WITH THE CONTRABAND PHENOMENON IN BASARABIA

DICŢIONAR ENCICLOPEDIC MILITAR
MILITARY ENCYCLOPEDIC DICTIONARY

148 ***Ion Valer XENOFONTOV***
EXECUȚIA CUPLULUI CEAUȘESCU
EXECUTION OF THE CEAUSESCU COUPLE

FOTO ENCICLOPEDIA
PHOTO ENCYCLOPEDIA

152 ***Ion Valer XENOFONTOV***
LUMEA LUI NIKOLAI VASILIEVICI GOGOL
(UN SPIRIT ZBUCIUMAT)
THE WORLD OF NIKOLAY VASILIEVICH GOGOL (TUMULTUOUS SPIRIT)

APARIŢII EDITORIALE. NOTE DE LECTURĂ
NEW BOOKS. NOTES FOR READING

155 ***Constantin TCACI***
AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL ÎN ISTORIA ROMÂNILOR
THE SECOND WORLD WAR IN THE HISTORY OF THE ROMANS

SECURITATEA INOVAȚIONALĂ – ELEMENT DE BAZĂ AL SECURITĂȚII NAȚIONALE LA ETAPA CONTEMPORANĂ

Aurelian LAVRIC[1]

INNOVATIONAL SECURITY – A KEY ELEMENT OF THE NATIONAL SECURITY AT THE CURRENT STAGE

The innovational security is a key element of the national security at the current stage, covering all the security sectors: economic, environmental and, certainly, the military one. During the historical period of knowledge society development, it is crucial for each self-respecting country to develop the new innovative technologies providing the economic advantage – an important element in national security. Unfortunately, political decision-makers of the Republic of Moldova do not pay sufficient attention to the innovational security. It is important to be aware of the innovational security concept, to elaborate and implement the specific Strategy of innovational approaches development in all fields.

Keywords: innovational security, economic security, military security, national security, high tech, war, geopolitics, Republic of Moldova.

INTRODUCERE

Importanța dimensiunii inovaționale a securității naționale, în contextul securității economice, este tot mai acut conștientizată de conducerile politice ale statelor contemporane ale unor popoare demne, care vor să fie respectate în actualul context internațional (care vor să fie subiecți, nu obiecte ale geopoliticii). De fapt, profilul internațional al unei țări se definește în funcție de nivelul de dezvoltare economică pe care l-a atins. Componenta inovațională a securității economice, respectiv naționale, desigur nu este nouă. Cu referire la perioada Războiului Rece – a sistemului internațional bipolar – fostul prim-ministru al României, actualul profesor universitar Adrian Năstase scria: „Războiul Rece a fost un fenomen complex și, practic, fără precedent în istorie, pentru că, tocmai din cauza polarizării ideologice, câmpurile sale de luptă au cuprins întreaga sferă a activității umane, nu doar aspectele sale militare. Inovația tehnologică, cultura, arta, muzica, filmul, moda au fost tot atâtea fronturi de luptă în acest război atipic. De aici și dificultatea definirii criteriilor de victorie sau a strategiilor de ieșire din război" [1, p. 311]. Sfera inovațională – ca și câmp de luptă între marii actori geopolitici – este cu atât mai mult avută în vedere la etapa contemporană, când competiția între polii internaționali de putere devine tot mai acerbă, iar vechile rivalități, în speță între Washington și Moscova, au fost resuscitate, mai ales după discursul președintelui Rusiei Vladimir Putin la conferința asupra securității de la München, din 2007.

Așadar, mediul actual regional și global de securitate este unul competitiv, caracterizat de contradicții și chiar confruntări între poli de putere, în contextul trecerii de la sistemul unipolar de securitate (stabilit după încheierea Războiului Rece) la cel multipolar, în care câțiva centri de putere s-au afirmat deja plenar alături de Washington: Pekin și Moscova.

[1] *Aurelian LAVRIC, doctor în istorie, conferențiar universitar, Centrul de Apărare și Studii Strategice de Securitate, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun".*

Cu toate că în lume, în statele dezvoltate, demult a fost conştientizată însemnătatea securităţii inovaţionale în contextul securităţii naţionale (în particular fiind vorba de dezvoltarea de tehnologii care să susţină sectoarele securităţii militare şi pe cel al securităţii economice), până în prezent, în Republica Moldova, nu i-a fost acordată atenţia necesară acestui concept, cu unele mici excepţii [2].

SECURITATEA INOVAŢIONALĂ – REPERE TEORETICE

Există mai multe definiţii ale fenomenului securităţii inovaţionale (SI). Este foarte clar că SI este parte integrantă a securităţii economice. Statele supravieţuiesc în măsura în care sunt solvabile. Cele insolvabile sunt o povară pentru comunitatea internaţională şi este probabil ca, la un moment dat, datorită vulnerabilităţilor multiple şi enorme, aceste state să dispară, prin integrarea în alte state, cu capabilităţi financiare, logistice, administrative ş.a. Securitatea inovaţională se înscrie într-o arie tematică mai largă, conexă cu noţiuni ca societatea cunoaşterii (noţiune care pare să o înlocuiască pe cea a societăţii informaţionale, societate postindustrială, economia *hightech* (a tehnologiilor înalte), digitalizare, transfer tehnologic, securitate cibernetică ş.a. Componenta inovaţională este strâns legată de fiecare dintre elementele tipologiei războaielor: 1) informaţional, 2) cibernetic, 3) economic, 4) diplomatic şi *intelligence*, 5) militar.

Există diverse abordări teoretice ale conceptului *securitate inovaţională*. În lucrarea sa „Securitatea naţională a Republicii Moldova", autorul belarus V. A. Sakovici s-a referit la respectivul concept din mai multe aspecte. În capitolul „Securitatea ştiinţifico-tehnologică", autorul menţionează că în societatea contemporană, printre altele, ştiinţa este chemată să fie „o sursă a reînnoirii tehnice inovaţionale şi a creşterii economice; o temelie pentru crearea şi susţinerea competitivităţii globale a economiei naţionale; o platformă pentru construirea sistemului inovaţional naţional" [3, p. 336-337]. Dând o definiţie conceptului în cauză, Sakovici notează: „Sfera inovaţională reprezintă un nucleu al schimbărilor structurale în orice sistem economic, iar caracteristicile acestei sfere determină viteza şi calitatea transformărilor economice. Analiza dezvoltării globale scoate în evidenţă faptul că nivelul de dezvoltare a ştiinţei unei ţări în lumea contemporană serveşte ca factor determinant al dezvoltării inovaţionale şi al competitivităţii economiei sale. Mai mult decât atât, s-a observat o interdependenţă directă între capacitatea unei naţiuni de a produce şi implementa inovaţii în activitatea economică şi abilitatea de a concura pe pieţele mondiale [3, p. 337-338]. Sakovici a abordat securitatea inovaţională în contextul *securităţii ştiinţifico-tehnice*, pe care a definit-o astfel: „aceasta este starea potenţialului de producţie, ştiinţifico-tehnic şi educaţional, care asigură posibilitatea realizării intereselor naţionale ale ţării în sfera de producţie şi în cea ştiinţifico-tehnică" [3, p. 339].

SECURITATEA INOVAŢIONALĂ LA ETAPA CONTEMPORANĂ

Este cunoscut faptul că, la etapa contemporană, confruntarea între actorii geopolitici a căpătat noi forme, fără precedent în istoria umanităţii, inclusiv în domeniul militar. Acest lucru a fost posibil datorită dezvoltării tehnologiilor – a sistemelor moderne, sofisticate, de armament şi echipamente militare ş.a. Într-o carte editată pentru prima dată încă în 1968, cercetătorul american de la Universitatea Harvard, Karl W. Deutsch, scria: „Cel mai îndepărtat loc de pe glob în raport cu un altul poate fi atins în mai puţin de două zile de zbor cu un avion cu reacţie. O rachetă balistică poate parcurge această distanţă în cca 40 de minute. Comunicaţiile internaţionale, care o perioadă

destul de îndelungată s-au limitat la acelea fără fir (fără imagine), se bazează în prezent pe echipamente TV (cu sunet și imagine), fiind retransmise prin intermediul centurii de sateliți de telecomunicații geostaționari. (Sateliții de spionaj, dotați cu camere de luat vederi performante, au ajuns pe «noi culmi tehnologice» atât din punctul de vedere al altitudinii de poziționare, cât și din acela al sofisticării tehnologice)" [4, p. 2]. De atunci tehnologiile au evoluat și mai mult.

De fapt, în prezent, recurgerea la confruntarea militară este ultima soluție, pe care decidenții politici o țin în rezervă cât se poate de mult, recurgând la ea în ultimă instanță, înainte însă utilizând celelalte metode pe care le au la dispoziție. În present, abordarea specialiștilor este cea a proiectării războiului asimetric: acționarea conform principiului după care o parte implicată într-un război trebuie să reușească îndeplinirea obiectivelor cu forțe mai puține, dar calitativ superioare. În această ecuație, componenta tehnică – armamentul și echipamentul – desigur că face diferența. Statele avansate pun accentul pe antrenarea unor forțe pentru operații speciale (*Special Operations Forces* – SOF), care se constituie atât din analiști cu gândire neordinară – inovațională, capabili să identifice soluții la cele mai diverse probleme de securitate, cât și din executanți – militari profesioniști bine antrenați și dotați cu echipamente moderne.

Și totuși, în prezent, confruntarea dintre rivalii geopolitici se desfășoară în primul rând în spațiul virtual/cibernetic. Spațiul virtual a devenit în prezent o dimensiune de confruntare a actorilor geopolitici. Capacitatea de a scoate din funcțiune, prin atacuri cibernetice, infrastructura critică [5] a statului inamic – sistemul de alimentare cu energie (centrale producătoare/generatoare de energie: atomice, termoelectrice, hidroelectrice), sistemele de comunicații (internet, telefonie mobilă, telefonie fixă), dar și infrastructura transporturilor: aeroporturi militare și civile, porturi maritime și fluviale, de asemenea, depozite de muniții și armament, uzine producătoare de armament și echipamente militare etc.

Evoluția manifestării rivalilor geopolitici în confruntarea militară sau, mai nou, nonmilitară în diversele spații poate fi prezentată astfel: *terestru –›acvatic –›aerian –›cosmic –›virtual/cibernetic*. În prezent, actorii geopolitici care dispun de tehnologii avansate utilizează stațiile menționate, cu prioritate, în ordine inversă.

Aspectul inovațional se referă la dezvoltări în domeniul armelor de distrugere în masă: arma atomică – armament nuclear (capacitatea de a-l produce și folosi, dar și capacitatea de a produce sisteme de lansare a rachetelor purtătoare de bombe atomice, dezvoltarea de rachete balistice, cu capacitate de a transporta încărcătura nucleară ș.a.), arma biologică (inclusiv genetică: proliferarea OMG-urilor), arma chimică, arma psihologică (care utilizează războiul informațional – utilizarea propagandei, dezinformării, intoxicării, manipulării ș.a.), și nu în ultimul rând armament performant pentru războiul convențional – clasic: rachete cu rază medie și mare de acțiune (care să poată fi lansate de pe sol, din aer – avioane militare [bombardiere], din apă – de pe submarine și nave militare), drone cu capacitate de transportare a explozibilului ș.a. Futurologii prezintă scenarii în care, într-un viitor nu atât de îndepărtat, războiul va fi purtat de roboți, conduși de inteligență artificială, oamenii monitorizând la pupitrul de comandă și intervenind în situații excepționale. Țările care vor reuși să dezvolte asemenea sisteme vor putea să se afirme ca actori viabili și respectabili pe arena internațională.

Chiar și în prezent, în confruntări militare în care sunt implicate superputerea americană sau puteri regionale ca Rusia,

accentul nu se mai pune atât pe folosirea de tehnică militară de câmp, de exemplu – a tancurilor și mașinilor blindate (cu toate că și acestea devin tot mai performante), accentul nu se pune pe utilizarea unor efective numeroase de forță umană în teatrul de război, ci pe utilizarea de rachete care lovesc de la distanță: aer – sol (cu utilizarea de avioane de luptă – bombardiere moderne), inclusiv intercontinentale: sol – sol, apă (nave militare, inclusiv submarine) – sol ș.a. Ceea ce contează în primul rând când se recurge la componenta militară este *puterea de foc* de care dispune o armată. Rusia a demonstrat că are capacități moderne în timpul operațiilor militare din Siria, în ultimii ani, unde a lovit ținte la sol pe teritoriul sirian prin utilizarea aviației militare, dar și de pe nave militare din Marea Caspică, aflate la o distanță de sute de km depărtare. Printre ultimele dezvoltări în acest sens, puse în aplicare mai ales de armata americană în Orientul Mijlociu, sunt dronele dotate cu explozibil, detonat la ținte de la sol. Obiectivul primar al acțiunilor militare la etapa contemporană este anihilarea *puterii de foc* a inamicului, iar prin aceasta – eliminarea sa din joc.

Pentru dezvoltarea unor asemenea capacități, statele cu conduceri politice responsabile organizează baza științifico-tehnică a țării, structura unor institute de cercetare. Într-un asemenea stat este asigurată finanțarea adecvată a proiectelor de cercetare și dezvoltare a tehnologiilor înalte. În toate timpurile statul a fost actorul cel mai cointeresat în dezvoltarea capabilităților militare. Dezvoltările inovaționale întotdeauna au fost folosite mai întâi în armată, iar apoi în sectorul civil.

Incontestabil, tehnologiile moderne, generate de activitățile de cercetare inovaționale, au un impact covârșitor asupra securității atât naționale, cât și regionale, precum și globale.

SECURITATEA INOVAȚIONALĂ A REPUBLICII MOLDOVA

Pentru asigurarea securității inovaționale a Republicii Moldova, pentru dezvoltarea unor capacități moderne, performante de tehnică militară, este necesară organizarea bazei științifico-tehnice, a structurii institutelor de cercetarecare ce activează sub egida Academiei de Științe a Moldovei și a universităților. Este necesară asigurarea unei finanțări adecvate a proiectelor de cercetare și dezvoltare a tehnologiilor înalte. Iar realizările savanților trebuie să fie utilizate mai întâi în armată, iar apoi și în economia națională – în vederea asigurării securității economice a țării (după modelul din SUA). Atâta timp cât conducerea politică a statului nu va conștientiza necesitatea asigurării securității inovaționale și nu va întreprinde măsuri concrete în vederea asigurării ei, viitorul statului moldovenesc va rămâne sub semnul întrebării.

Cu referire la Strategia națională a Republicii Moldova până în 2020, în domeniul proprietății intelectuale, Sakovici menționează: „Republica Moldova, prognozând în perspectivă calea dezvoltării inovaționale și modelul inovațional al creșterii economice, de asemenea contează pe faptul că cunoștințele și inovațiile vor deveni sursa bogăției naționale" [3, p. 338]. În același timp, Sakovici a făcut o descriere destul de obiectivă a situației reale din domeniul inovațional din Republica Moldova, drept pentru care a reieșit o discrepanță clară între unele documente adoptate de guvern și starea reală a lucrurilor. Arătând situația reală din perspectiva elaborărilor inovaționale, autorul menționează: „În anii de independență, în Moldova practic în totalitate au fost distruse întreprinderile de înaltă tehnologie și de facto a avut loc dezindustrializarea țării. Drept rezultat, după cum s-a menționat, producția industrială astăzi se fabrică de două ori mai puțin decât la sfârșitul anilor '80. Iar ceea ce se produce

aproape a pierdut componenta intelectuală. A apărut un pericol real de a pierde și partea care a mai rămas a potențialului științifico-tehnic. Capătă dimensiuni îngrijorătoare tendința de reducere a resurselor dezvoltării științifico-tehnice. A fost deformată structura reproducerii societale. Scade cererea pentru activitățile aplicate științifice de cercetare și dezvoltare experimentală și punerea în aplicare a rezultatelor în producție. Inovațiile tehnice în industrie se realizează în principal prin achiziționarea de noi mașini și mecanisme. Cercetările și dezvoltările proprii sunt puține. Aceasta a condus la faptul că pozițiile Moldovei în spațiul tehnologic mondial s-au deteriorat ca rezultat al degradării economice a economiei. În ultimul deceniu și jumătate se observă o scădere considerabilă a principalilor parametri ai potențialului științifico-tehnic și inovațional. De mai multe ori a scăzut activitatea de invenție. Astfel, Republica Moldova a intrat în secolul XXI cu un potențial inovațional degradat, deformat, aruncat în urmă cu câteva decenii" [3, p. 342].

Vasili Sakovici a formulat mai multe interese naționale ale Republicii Moldova în sfera științifico-tehnică, propunând dezvoltarea durabilă a țării, bazată pe stimularea și utilizarea cât se poate de largă a potențialului științific, științifico-tehnic și științifico-tehnologic, orientat spre crearea și implementarea unor produse, servicii și procese competitive și ecologice; asigurarea dezvoltării accelerate a științei și tehnologiilor ca temelie a dezvoltării durabile inovaționale a țării. „La etapa actuală economia inovațională, construită pe cunoștințe complet noi, poate asigura dezvoltarea durabilă", precizează autorul. Sakovici menționează ca interes național al Republicii Moldova în sfera științifico-tehnică necesitatea „formării sistemului național inovațional, care este considerat ca fiind totalitatea instituțiilor, a căror activitate este îndreptată spre generarea și difuzarea inovațiilor și reprezintă «un complex organizațional cu o ierarhie complicată, constând dintr-o serie de structuri specializate: funcțională, … ierarhic-spațială, economică, de aprovizionare cu resurse, instituțional-organizatorică» [6, p. 142]" [3, p. 343]. Sakovici insistă asupra necesității „formării bazelor economiei inovaționale, drept fundament al căreia sunt: sistemul de generare a cunoștințelor, folosirea pe larg a cunoștințelor științifice în organizarea muncii, management și pregătirea cadrelor, receptivitatea economiei la implementarea tehnologiilor inovaționale" [3, p. 343-344].

Vasili Sakovici a identificat mai multe amenințări la adresa securității naționale a Republicii Moldova în sfera științifico-tehnologică (emigrarea cadrelor performante, concurența neloială a altor state, neincluderea în Acordul de Asociere al Republicii Moldova cu UE a unei clauze privind accesul savanților moldoveni la baza experimental-tehnică a UE, altfel zis, accesul savanților moldoveni la tehnologiile avansate europene ș.a.). Toate aceste lacune, probleme și amenințări (atât interne, cât și externe) pot fi depășite printr-o politică de stat în sferele științifico-tehnologică și inovațională, principalele direcții ale căreia autorul le-a formulat în cartea sa. Această politică trebuie să se sprijine pe principii ca: „a) recunoașterea științei și inovațiilor drept temelie a dezvoltării social-economice a Republicii Moldova; b) orientarea activității în domeniul științei și inovațiilor la cerințele social-economice, culturale și educaționale ale societății, c) transformarea obiectelor proprietății intelectuale în produse, servicii, procese competitive pe piața internă și pe cea externă; d) desfășurarea unei politici financiare, fiscale și vamale benefice în domeniul științei și inovațiilor; e) asigurarea interacțiunii științei, educației, sferelor de producție și

financiară; f) corespunderea activității în domeniul științei și inovațiilor normelor și principiilor internaționale" [3, p. 351].

Dacă autoritățile Republicii Moldova vor deveni conștiente de necesitatea implementării recomandărilor formulate de diverși cercetători care au studiat problema asigurării inovaționale, statul moldovenesc ar putea ieși din criza în care s-a împotmolit.

CONCLUZII

Securitatea inovațională este un element de bază al securității naționale la etapa contemporană. Inovațiile se referă la toate sectoarele securității naționale: economic, militar, politic, societal, de mediu, dar și alimentar, informațional, cibernetic ș.a. Un stat puternic, care este un subiect, nu un obiect al raporturilor geopolitice, va depune eforturi pentru a-și asigura *securitatea inovațională*. Suveranitatea, independența unui stat se sprijină pe abordările inovaționale, pe dezvoltarea tehnologică. Anume componenta inovațională este cea care face diferența între statele lumii contemporane.

De menționat că abordările inovaționale trebuie aplicate nu numai în domeniul tehnologiilor înalte (highteck), ci și în rezolvarea tuturor problemelor care s-au acumulat până în prezent – de exemplu, în Republica Moldova, în soluționarea conflictului transnistrean (care aparent este irezolvabil în sensul păstrării integrității teritoriale a Republicii Moldova). O problemă de mare importanță este cea a divizării societății moldovenești. Pentru asigurarea securității societale sunt necesare abordări inovaționale: elaborarea unei idei naționale, formularea și asumarea unei misiuni regionale, elaborarea și implementarea unor strategii de consolidare a societății în baza unor valori comune tuturor grupurilor entice (care trebuie căutate în trecutul istoric, dar și în abordările politologice moderne).

Numai prin abordări originale, inovaționale, statul moldovenesc poate rezolva problema sa principală – cea a sărăciei generalizate (prin politici fiscale ș.a.), ceea ce va conduce la oprirea exodului și la reîntoarcerea concetățenilor plecați la muncă peste hotare. Desigur, gradul de dezvoltare a economiei naționale a unui stat este în strânsă legătură cu gradul de dezvoltare tehnologică. De aceea cercetările științifice în domeniul tehnologic trebuie susținute și stimulate de către stat, inclusiv prin acordarea de facilități fiscale agenților economici străini care aduc tehnologii avansate din străinătate sau agenților (autohtoni și străini) care desfășoară cercetări științifice pe care le implementează în țară.

Trăim într-o lume în care echilibrul ecologic al planetei este grav amenințat. Unele state dezvoltate au conștientizat pericolul la care a fost supus mediul înconjurător și desfășoară activități eficiente privind rezolvarea tuturor problemelor care au afectat grav condițiile biologice de trai. În asemenea state, tehnologiile, care sunt produse ca rezultat al inovațiilor, sunt puse în slujba asigurării securității mediului. Cu regret, tehnologii sofisticate sunt folosite în industria alimentară, pentru producerea organismelor modificate genetic (OMG), care sunt o amenințare la securitatea biologică a speciei umane (tehnologiile de clonare reprezintă un alt pericol). Această direcție a cercetărilor științifice arată clar că tehnologiile noi pot fi folosite atât în scopuri benefice, cât și în unele malefice, pentru obținerea unor profituri de către corporații transnaționale, inclusiv pe seama afectării sănătății populației lumii (consumatorilor respectivelor produse).

Securitatea militară a oricărui stat se axează pe buna pregătire a personalului militar și dotarea forțelor armate cu tehnică militară de ultimă oră, utilă îndeplinirii obiectivelor trasate și misiunilor formulate de către comandamentul militar.

Importanța armelor de distrugere în masă nu s-a diminuat. Armele nucleare, care sunt considerate strategice, asigură până în prezent echilibrul de forțe între actorii geopolitici (în speță, între Rusia și SUA, implicit NATO). Armele chimice și biologice se află și ele în arsenalul unor armate puternice. Și totuși, în perioada actuală elaborările inovative din domeniul tehnicii și echipamentelor militare vizează dezvoltarea unor instalații și dispozitive care să asigure atacuri cu mare precizie la țintă, cu evitarea la maximum a pierderilor în rândul propriului efectiv militar uman, precum și a pierderilor colaterale (a populației civile, neimplicate în acțiunile militare) de partea inamicului. În acest sens, rachetele balistice, cu rază medie și mare, precum și dronele (aparate de zbor fără pilot, ghidate de la distanță – de la sol), dotate cu explozibil, sunt utilizate tot mai des de către actorii geopolitici în ultima perioadă de timp. Desigur, nu scade importanța nici a avioanelor de luptă (de vânătoare, bombardiere), care sunt susținute de către sateliți de pe orbita planetei. O țară care dispune de trupe militare aeropurtate și cosmice poate realiza obiective majore.

La etapa contemporană nu poate fi imaginată viața societăților umane fără utilizarea tehnologiilor informaționale. Dezvoltările în această direcție sunt vertiginoase, inovațiile oferă noi gadgeturi (cuvânt împrumutat din engleză; un gadget sau un obiect gadget este un obiect tehnologic sau mecanic mic, cum ar fi un dispozitiv, aparat sau instrument, care îndeplinește o anumită funcție, fiind de obicei o noutate; gadgeturile sunt întotdeauna concepute mai neobișnuit sau mai ingenios decât alte obiecte tehnologice la momentul invenției lor). Dar utilizarea pe scară largă a acestor tehnologii vulnerabilizează diversele sisteme ale unui stat (bancar, al administrației publice centrale, al partidelor politice etc.), ceea ce constituie o amenințare la adresa securității naționale. De aceea, un stat puternic dezvoltă noi sisteme de asigurare a securității informatice, în vederea prevenirii și rezistării la atacurile hackerilor (fie aceștia angajați de servicii de informații, fie persoane private, interesate de furturi de bani).

Nu în ultimul rând, abordările inovative vizează și domeniul ideilor. Un stat puternic este unul care poate să ofere lumii idei atractive (politice, economice, culturale). Un stat puternic va fi un centru de emulație, spre deosebire de o periferie. Producția cinematografică este cea care poate promova valori și idei ale unui stat (ale unei culturi, ale unei civilizații), la fel ca și mass-media (mai ales acum, când internetul oferă accesul publicului din întreaga lume la conținuturi ce îi pot atrage atenția). Desigur, în condițiile actuale, apare pericolul propagandei, din partea unor puteri regionale sau mondiale, dar capacitatea de rezistență a publicului uni stat este în directă dependență de gradul său de educație. Iar asigurarea securității informaționale nu ține de interdicții, ci de educarea publicului în așa fel încât să capete o imunitate la conținuturi dăunătoare.

Alegerea președintelui SUA Donald Trump a arătat că inovațiile pot aduce succesul în domeniul politic – electoral. Se știe că echipa sa de campanie a utilizat tehnologia *Big data*, prin care s-a realizat colectarea și procesarea unor volume mari de date de către programe de calculator – identificarea cererii electoratului – iar programul politic al candidatului a răspuns acestor așteptări. În domeniul economic, această tehnologie este folosită cu succes în vederea identificării cererii prin intermediul calculatoarelor, pentru ca apoi consumatorului să i se ofere publicitatea produsului sau serviciului de care are nevoie. Societatea de consum devine tot mai perfect organizată, din perspectiva și în interesul marilor agenți economici.

La etapa actual, statele avansate ale lumii dezvoltă *o societate a cunoașterii* (care reprezintă o ultimă dezvoltare în raport cu fazele societății agrare, industriale, informaționale). Ea este în strânsă legătură cu inovațiile, atât în domeniul tehnologiilor, cât și în toate celelalte sfere. Un stat care se preocupă de indicatorii dezvoltării sale va acorda o atenție sporită proceselor care au loc în lume în această direcție, așa încât să nu rămână în urmă, să fie în pas cu timpul. Astfel, un asemenea stat își va asigura securitatea inovațională, iar prin aceasta – securitatea națională.

În vederea asigurării securității inovaționale a Republicii Moldova se impune luarea de către autoritățile de stat a mai multor măsuri urgente, printre care pot fi menționate următoarele:

1. Elaborarea și adoptarea de strategii privind dezvoltări inovaționale în toate domeniile societății, așa încât statul moldovenesc să iasă din crizele în care se află și să devină un actor respectat al relațiilor internaționale.

2. Asigurarea formării, încă la nivelul școlilor primare și al liceelor, a unor deprinderi la elevi privind utilizarea unor abordări inovaționale, creative. Dezvoltarea acestor deprinderi și la nivelul studiilor universitare, de masterat și doctorale.

3. Consolidarea sistemului Academiei și Științe a Moldovei – a tuturor institutelor de cercetare – în vederea obținerii unor performanțe în elaborarea de noi tehnologii; conlucrarea cu sistemul economic (agenții economici) în vederea implementării acestora.

4. Dezvoltarea în cadrul universităților a unor institute de cercetare, care să utilizeze abordări inovaționale în toate domeniile.

5. Crearea de către stat a unor condiții propice pentru colaborarea cercetătorilor moldoveni cu colegii lor din străinătate.

6. Asigurarea accesului cercetătorilor moldoveni la realizările tehnologice inovaționale din Occident și din alte părți ale lumii (prin încheierea unor acorduri privind schimburile în acest domeniu).

Republica Moldova se află la o etapă de dezvoltare în care se confruntă cu multiple probleme. Numai printr-o abordare inovațională pot fi rezolvate probleme ca cea a sărăciei, respectiv a exodului populației, conflictul transnistrean ș.a. Numai un stat care conștientizează marile sale deficiențe în aspect tehnologic și inovațional, respectiv care purcede la depășirea acestora, poate rezista ca actor al dreptului internațional și își poate asigura o dezvoltare durabilă.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. NĂSTASE A. – *Nașterea lumii unipolare și consecințele ei, după Războiul Rece,* în MOTOC I., CIOCULESCU Ș. F. (COORDONATORI). – *Manual de analiză a politicii externe.* 2010. Iași, Editura „Polirom". 453 pag.

2. DANILIUC A., GRIBINCEA A., SANDU M. – *Dimensiunea inovatoare în asigurarea competitivității militar-economice, comunicare susținută la conferința internațională „Mediul strategic de securitate: provocări și tendințe".* Chișinău, 18 mai 2017, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate al Academiei Militare a Forțelor Armare „Alexandru cel Bun".

3. САКОВИЧ В. А., *Национальная безопасность Республики Молдова.* – 2016. Кишинёв, 570 стр.

4. DEUTSCH K.W. – *Analiza relațiilor internaționale.* 2006. Chișinău, Editura „Tehnica-Info".

5. *Protecția infrastructurilor critice*, http://ccpic.mai.gov.ro/pic.html, accesat: 17.10, 2017.

6. ВАСИН В. А. – *Национальная инновационная система: предпосылки и механизмы функционирования.* 2012. Москва, Издательство ЦИСН.

PERSPECTIVE DE ASIGURARE A SECURITĂȚII UMANE ÎN CONTEXTUL CONFLICTELOR ÎNGHEȚATE

Natalia ALBU[1]

PERSPECTIVE OF THE HUMAN SECURITY ENSURING WITHIN THE CONTEXT OF FROZEN CONFLICTS

The deferred conflicts on the so-called Post-Soviet space are called the "frozen conflicts", being different from each other. These conflicts seem to have many simularities, such as the inefficient peace resolution mechanism, appearance of the separatist regimes as de-facto states and an active role of the protector country (Russian Federation). However, the conflicts in the Republic of Moldova, Georgia, Armenia and Azerbaijan, as well as in Ukraine, differ from each ofhte when we refer to the conflict nature (ethnic, political, etc.), the possibilities of escalation and "heating". Therefore, in this paper an attention is paid to the "frozen conflict" and related terminology. This makes it possible to reveal the specifics of the conflict in the Republic of Moldova and the limits of the human security gurantee under the "frozen conflict". At the same time, a space is allocated in this paper to the analysis of correlation between the "justice state" concept and the notion of "frozen conlicts". In conclusion, the principal elements are highlighted which determine the specifics of frozen conflicts in the states on the Post-Soviet space.

Keywords: frozen conflict, de facto state, de jure state, quasi-state, human security.

Actualmente, comunitatea internațională continuă să fie preocupată de provocările la adresa mediului de securitate ca urmare a conflictelor din așa-numitul *spațiu postsovietic*: Republica Moldova (regiunea necontrolată de pe malul stâng al Nistrului/Transnistria), Georgia (Abhazia și Osetia de Sud), Armenia și Azerbaidjan (Karabahul de Munte). Aceste conflicte sunt numite *conflicte înghețate* și au aceeași geneză, fiind izbucnite în timpul prăbușirii Uniunii Sovietice și *înghețate* cam în aceeași perioadă, în anii 1992-1994. Cu excepția unei agende post-Război Rece, aceste conflicte reprezintă niște probleme nesoluționate până în prezent și pot fi atestate foarte puține și neînsemnate progrese în această privință. În cealaltă parte a Europei, țările afectate în trecut de liniile de divizare a Războiului Rece au reușit să obțină succese remarcabile în procesele de integrare europeană, chiar dacă și într-un mod diferit. În comparație cu aceste procese, țările afectate de conflicte înghețate continuă să se afle în situații dezavantajoase și mai trebuie să facă eforturi considerabile pentru a recupera rămânerea în toți acești ani în urmă [4]. În opinia lui Igor Sutiaghin, expert în relațiile ruso-americane, conflictele înghețate sunt instrumente eficiente ale politicii Kremlinului, ajungând a fi un mecanism standard al politicii rusești de control al fostelor republici unionale. În același timp, unele din câștigurile pe care le are Rusia din alimentarea acestor zone cu o instabilitate permanentă, este vorba despre un obiectiv strategic de limitare a extinderii euroatlantice, căci existența unor dispute

[1] *Natalia ALBU, dr. în științe politice, conferențiar universitar, Centrul de Cercetări Strategice, Institutul de Cercetări Juridice și Politice, Academia de Științe a Moldovei*

teritoriale nerezolvate cu statele vecine împiedică aderarea la NATO și UE [13]. Deși criza din Ucraina și intervenția rusească din Crimeea și provinciile din estul țării au fost privite drept evenimente rupte de cele din Georgia sau Azerbaidjan, ele sunt, de fapt, fațete ale aceleiași probleme. Rusia și-a asumat din nou riscuri militare, fie și sub forma *războiului hibrid*, în scopul de a-și consolida pozițiile la Marea Neagră [5].

Referindu-se la Republica Moldova, unii autori consideră că, la etapa actuală, situația din Transnistria nu o putem considera ca o stare a unui *conflict înghețat*, numai din considerentul *înghețării* reglementării acestuia. De aceea considerăm oportună tentativa de a defini termenul de *conflict înghețat*. În același timp, aceasta va permite determinarea corelației dintre conflictele înghețate și perspectiva de asigurare a securității umane.

DEFINIREA TERMENULUI DE *CONFLICT ÎNGHEȚAT*

Nu există o definiție formală sau un consens în ceea ce privește termenul de *conflict înghețat*. De regulă, se considera că un *conflict înghețat* este un conflict armat care, după o fază militară, este suspendat prin încetarea focului pentru o lungă perioadă de timp și în care relațiile dintre beligeranți sunt asigurate prin forțele de menținere a păcii [6, pp. 77-80; 23; 21]. Deși au fost oprite ostilitățile armate și s-a stabilit un proces de pace, încă nu s-a găsit nicio soluție de reglementare a conflictelor respective, iar negocierile, fiind în impas, par a fi blocate pe o perioadă nedeterminată. Țările implicate în acest tip de conflict se află, prin urmare, într-un context *de nici război, nici pace* și nu pot dezgheța situația [17]. De exemplu, conflictul din Osetia de Sud și intervenția Federației Ruse în Georgia marchează un punct de cotitură relativă: Osetia de Sud și Abhazia au obținut recunoașterea independenței lor din partea a patru actori (Federația Rusă, Nicaragua, Venezuela și Hamas). Respectiv, logica înghețării pare că a fost aplicată după faza militară: negocierile, conduse de UE, au fost deschise la Geneva în octombrie 2008. Discuțiile nu duc la niciun progres, iar tensiunile în regiunile respective persistă. Dincolo de tendința privind transformarea conflictului într-un conflict interstatal (dintre Georgia și Federația Rusă), Osetia de Sud și Abhazia rămân *conflicte înghețate*, în pofida evoluțiilor recente.

În literatura polemologică, termenul de *conflict înghețat* nu a fost nici conceptualizat, nici situat în raport cu alte forme de beligeranță. De regulă, autorii clasifică tipurile de conflicte existente în funcție de intensitatea violenței sau mijloacelor utilizate (război limitat/război nelimitat), numărul de actori implicați (diadă, triadă etc.), durată (scurt sau lung), expansiunea teritorială (la nivel global, regional, local, transnațional), intenția protagoniștilor (ofensive/defensive, războaie) sau forțele relative ale protagoniștilor [11; 7]. Alte tipologii sunt interesate de tipul actorilor implicați și deosebesc conflicte premoderne, moderne sau postmoderne ori de tipul campaniilor care au loc – agrare, industriale sau de comunicare – și care ar avea o influență asupra metodelor de luptă ale protagoniștilor [37].

Printre multiplele clasificări, o tipologie clasică iese în evidență: cea ce distinge *conflictele internaționale* de *conflictele civile* (sau *conflictele interstatale* de *conflictele intra-statale*). *Conflictele înghețate* se află între aceste două categorii. Prin natura lor secesionistă și prin refuzul comunității internaționale de a recunoaște independența *statelor de facto*, aceste conflicte corespund categoriei conflictelor civile. Cu toate acestea, faptul că *statele de facto* au beneficiat și beneficiază de sprijin

extern conferă *conflictelor înghețate* caracterul *conflictelor internaționale* [17, p. 502].

Dificultatea de a defini termenul de *conflict înghețat* este determinată, pe de o parte, de diferențele în manifestarea conflictelor din spațiul postsovietic și, pe de altă parte, de existența în literatura de specialitate a unei clasificări multiple privind natura conflictelor contemporane. În acest cadru, la unii autori găsim o altă categorie de conflicte, care este aproape de caracteristicile unui *conflict înghețat*, denumite *conflicte de intensitate scăzută* [10], care, în general, corespund insurgenței de *tip gherilă*. Un alt concept, acela de *conflict armat prelungit* (Sahara Occidentală, Columbia, Israel – Palestina), se referă la durata opozițiilor/confruntărilor dintre protagoniști, însă presupune că ostilitățile armate continuă mai mult sau mai puțin cu aceeași intensitate. Cu toate acestea, folosirea oricăruia dintre aceste concepte pentru a caracteriza *conflictele înghețate* poate fi înșelătoare prin faptul că acestea se pot derula și în situația unei liniști relative cu suspendarea oficială a ostilităților și stabilirea unui proces de pace.

În același timp, în literatura de specialitate întâlnim referiri la conceptul de *război asimetric*, deja studiat de Sun Tzu și reînviat la mijlocul anilor 1990, atunci când sunt evaluate determinantele conflictelor înghețate. Aceasta deoarece potrivit lui Jonathan B. Tucker „... războiul asimetric este de a profita de slăbiciunea adversarului prin utilizarea de arme și tactici inovatoare și ieftine, în același timp, este conceput pentru a slăbi determinantele/punctele forte ale puterii mai mari și este capacitatea puterii mai mici de a folosi eficient superioritatea sa în termeni de mijloace convenționale" [38]. Această definiție pare să se aplice și cazurilor unui *conflict înghețat*, unde părțile secesioniste reprezintă doar câteva zeci de mii de locuitori care se opun statelor cu o populație de milioane. Cu toate acestea, la o examinare mai atentă a acestor conflicte se evidențiază faptul că, în general, mișcările secesioniste au fost treptat echipate cu forțe armate centralizate, folosind metode tradiționale. Armata din Nagorno-Karabah, cu mai mult de 20 000 de membri, dispunea de blindate și o aviație și era adesea descrisă ca o formațiune militară cea mai eficientă din Caucazul de Sud. Astfel, conceptul de *război asimetric* este mai util pentru analiza fenomenului de gherilă sau a războiului împotriva traficanților de droguri, decât pentru studiul *conflictelor înghețate* [17, p. 503].

Conflictele înghețate diferă, de asemenea, de cele pe care Paul Valéry le numește *conflicte suspendate*, adică situații în care ostilitățile armate au fost oprite, dar nimic nu este soluționat și disputa de la originea conflictului rămâne la fel [9, p. 150]. În pofida unor asemănări, aceste două concepte diferă în dimensiune. Astfel, în cazul *conflictelor suspendate*, faza armată nu a schimbat nimic de la escaladarea conflictului. Suspendarea ostilităților corespunde unei reveniri la *status quo ante*, ca și în cazul lui Napoleon III, unde un *război suspendat* nu era decât un *război amânat*. Transpus în cazul conflictelor secesioniste contemporane, un conflict este considerat *suspendat* dacă grupul secesionist a pierdut confruntarea militară și statul de drept și-a restabilit integritatea teritorială. În acest context, un proces de reconciliere națională poate (sau nu poate) să fie inițiat de statul câștigător. Eliminarea *Tigrilor Tamili* (Tigrii Eliberării Tamilului Ealam – LTTE) în primăvara anului 2009 este un exemplu recent al unui conflict suspendat [30]. Cu toate acestea, particularitatea conflictelor înghețate se bazează pe victoria militară a mișcărilor secesioniste asupra trupelor guvernamentale ale statului din care fac parte din punct de

vedere juridic; prin urmare, suspendarea ostilităților nu reprezintă o întoarcere la *status quo ante* și nu putem spune că un proces de reconciliere națională a început. Dimpotrivă, perpetuarea *conflictului înghețat* tinde, mai degrabă, cu timpul, de a consolida separarea protagoniștilor, aceștia consolidând poziția lor pe teren și în spiritele populației în cauză.

Referindu-ne la conflictele din spațiul postsovietic, acestea au caracteristici specifice care le disting unul de altul. În același timp, există o serie de similitudini, în special în ceea ce privește originea și dezvoltarea conflictului, locul pe care îl ocupă în politica regională și consecințele pe care le provoacă pe termen scurt și mediu printre protagoniști. Toate aceste conflicte au apărut între 1988 și 1992, în contextul *perestroicii*, creșterii naționalismului și dezmembrării Uniunii Sovietice. În orice caz, era vorba de *conflicte secesioniste* unde o minoritate națională a luptat împotriva statului căruia îi aparținea (manifestarea retoricii, *imposibilitatea de a trăi împreună*), pentru a forma un stat independent sau a se atașa la statul vecin. Regiunea Republicii Moldova denumită Transnistria este un caz special aici, din moment ce nu are la bază un substrat etnic în mișcarea secesionistă.

În fine, potrivit lui MacFarlane, *conflictele înghețate* se referă la o situație de conflict în care există ostilități nonactive la scară largă, există o încetare a focului acceptată de comun acord, dar eforturile de a ajunge la o soluționare politică sau o pace nu sunt de succes [22, p. 23]. Diferența dintre interesele părților implicate reprezintă obstacole în calea unui compromis, iar o încetare a focului nu înseamnă neapărat ca ambele părți să oprească violența în cele din urmă; prin urmare, este posibil ca conflictul să escaladeze din nou și să revină într-o fază activă [34, p. 53].

Alți autori subliniază importanța factorilor endogeni și exogeni în explicarea motivului pentru care *un conflict înghețat* nu este soluționat. Potrivit lui Alice, interacțiunea dintre factorii endogeni (de exemplu, incapacitatea statului și / sau lipsa voinței politice de a modifica statu-quoul) și factorii exogeni (de exemplu, factorii externi care joacă adesea un rol-cheie în prevenirea soluționării conflictelor înghețate) împiedică transformarea și / sau rezolvarea unui conflict [1].

Într-un fel, se poate spune că toate conflicte înghețate s-au încheiat într-o înfrângere a statului de drept, care nu este totuși o victorie completă a partidelor secesioniste. Desigur, ei controlează un teritoriu și o populație, și-au proclamat independența, s-au pregătit cu structuri guvernamentale și o armată, au format guverne, organizând în mod regulat alegeri, mai mult sau mai puțin libere. Cu toate acestea, deși posedă aproape toate atributele unei țări suverane, ele nu sunt recunoscute de comunitatea internațională și, dacă sunt, recunoașterea lor este rezultatul unei minorități extrem de mici, ceea ce reprezintă problema statutului lor. Abhazia și Osetia de Sud pot fi considerate ca state de drept, sau sunt ele *state de facto* [2], de exemplu, instaurarea așa-numitei, Republici Moldovenești Transnistriene și Republicii Nagorno-Karabah? Unii autori preferă să vorbească de *para-state* [36], *proto-state* secesioniste [16] sau *republici nerecunoscute* [18].

Dificultatea clasificării conflictelor înghețate într-o anumită categorie deja existentă constă în faptul că natura particulară a conflictului are un statut care nu poate fi decât temporar. Conflictele înghețate au dat naștere la state de facto, care, în ciuda durabilității lor, sunt sortite să dispară, fie din cauza reintegrării lor în *statul de jure* sau ca urmare a recunoașterii lor oficiale de alte state suverane.

IMPLICAȚIILE CONFLICTELOR ÎNGHEȚATE ASUPRA STATELOR ȘI MEDIULUI REGIONAL DE SECURITATE

Deseori, în contextul conflictelor înghețate, părțile implicate sunt denumite: *statul de jure* și *statul de facto*. *Statul de jure/ guvernul de jure* este guvernul legal, legitim al unui stat și este recunoscut de alte state. *Statul de facto*, dimpotrivă, este o mișcare politică care exercită un control substanțial asupra unui teritoriu și a unei populații, dar a cărui suveranitate nu este recunoscută de comunitatea internațională. *Un guvern de facto* poate fi și o autoritate care controlează statul. De exemplu, un guvern care a fost răsturnat și s-a mutat într-un alt stat va avea *statutul de jure* dacă în situația în care alte națiuni refuză să accepte legitimitatea guvernului revoluționar.

De asemenea, în literatura de specialitate întâlnim termenul de *cvasistat*, care a apărut în anii 1990 și a fost dezvoltat de Robert H. Jackson [33]. Actualmente această noțiune este abordată din două perspective. Acest termen este utilizat în cazul unei entități statale care supraviețuiește nu datorită mijloacelor proprii, dar prin sprijinul și indulgența vecinilor sau a unei părți din comunitatea internațională. Termenul de *cvasistat* reflectă doctrina de suveranitate negativă, care a fost utilizată pentru statele din Lumea a Treia. Astfel, *cvasistat* poate fi numit și statul care, deși dispune de o suveranitate recunoscută pe plan internațional, dar nu își controlează complet teritoriul sau populația. Realmente, terminologia și definiția acestui concept variază în funcție de autor și discipline academice: *stat eșuat*, *parastat*, *pseudostat*, *stat fragil*, *stare secesionistă* etc. Comunitatea internațională este relativ precaută și neîncrezătoare vizavi de cvasistate din cauza potențialului de conflict, capacității limitate de asigurare a drepturilor omului, bunăstării economice sau a securității umane în general.

Dacă *statele de facto* nu sunt *state eșuate*, totuși existența lor creează condiții de instabilitate la nivel regional. Mai presus de toate ele plasează *statul de drept* într-o situație de mare incertitudine politică. Regiunile necontrolate, denumite și *zone gri*, zone subdezvoltate social și economic, contribuie la slăbiciunea statelor de drept, împiedicându-le să-și exercite suveranitatea pe întreg teritoriul lor [20]. În termenii lui Holsti, un *stat slab* este un stat în care cel puțin unul din trei fundamente ale unui stat este compromis. Cele trei fundamente sunt: (1) *ideea de stat*, adică funcționarea unui contract social implicit și a unui consens ideologic care înconjoară existența acelui stat; (2) *baza fizică a statului*, exprimată printr-un consens internațional asupra limitelor sale teritoriale și asupra legitimității sale de stat, precum și printr-o suveranitate efectivă; (3) *expresia instituțională a statului*, adică un consens privind regulile jocului politic, controlul civil asupra armatei, accesul egal la decizii, o distincție clară între câștigul privat și serviciul public [15, p. 25, pp. 104-107].

Majoritatea acestor condiții sunt încălcate în Republica Moldova, Georgia, Azerbaidjan și Ucraina. În primul rând, niciunul dintre aceste state nu controlează întreg teritoriul său și granițele recunoscute pentru acesta, din cauza prezenței acestor entități separatiste care se perpetuează pe o parte a teritoriului lor. Recunoașterea Abhaziei și a Osetiei de Sud subminează chiar ideea statului georgian în forma sa actuală.

În al doilea rând, statele în cauză sunt departe de a fi stabile din punct de vedere politic și economic. Referindu-ne la Republica Moldova, potrivit publicației trimestriale „Realitatea economică transnistreană", economiile de pe ambele maluri ale Nistrului au început să se distanțeze din punct de vedere structural. Astfel, în-

cepând cu trimestrul III al anului 2015, când indicatorul de convergență economică a atins nivelul maxim de 97%, se poate observa un proces de divergență. Principalele cauze ale procesului de divergență structurală dintre ambele economii țin de constrângerile cu care se confruntă firmele și populația din regiunea transnistreană, situația cărora se înrăutățește cu ritmuri mai mari comparativ cu dreapta Nistrului. În particular, creșterea incertitudinii economice din regiune a determinat reducerea activității investiționale: se estimează că în dreapta Nistrului scăderea a fost de 3 ori mai mică decât în stânga râului. În cazul comerțului exterior, regrese s-au înregistrat în ambele cazuri, deși importul a scăzut mai tare în regiunea transnistreană, din cauza reducerii dramatice a veniturilor populației. Deși ambele economii se confruntă cu grave probleme economice și sociale, economia din stânga Nistrului practic nu dispune de mecanisme de ajustare la șocuri economice [31]. Astfel, după anul economic foarte dificil 2015, situația economică a regiunii transnistrene a continuat să se înrăutățească în 2016 și în 2017.

Un alt aspect important al *conflictelor înghețate*, percepute și ca *zone gri*, se referă la manifestarea unor fenomene precum: economia tenebră, economia politică a criminalității și corupției, a traficului și a violenței. Acestea sunt considerate amenințări majore pentru independența, suveranitatea și integritatea teritorială a țărilor implicate și subminează nu numai perspectivele lor economice și democratice, dar pacea și stabilitatea în regiune [3].

În ceea ce privește rolul actorilor externi, statele și organizațiile nonstatale, internaționale și regionale deseori se limitează la asistență economică sau presiune politică. Acest lucru se datorează obiectivelor conflictuale, incoerenței, ezitărilor sau chiar resentimentelor manifestate puternice de părțile implicate; ca rezultat, nici măcar nu se încearcă să se facă față diferențelor. În mod coerent, realizarea reconcilierii și construirea încrederii devine dificilă atunci când nu există încredere sau voință de a comunica [24]. Atunci când găsirea de soluții practic nu există, aceasta permite ca regiunea/zona să reprezinte un spațiu de confruntare a intereselor sau de manifestare a puterii unui stat de protecție (adică actori externi, cum ar fi Federația Rusă în spațiul postsovietic). În consecință, în loc de soluționare, conflictul devine mai insidios. Influența și relațiile cu statul protector reprezintă un factor major de descurajare a soluționării conflictelor. În ceea ce privește paradigma politicii strategice a Federației Ruse în spațiul postsovietic, *conflictele înghețate*/*conflictele prelungite* pot fi identificate drept instabilitate controlată. Statul protector susține existența entității separatiste și îi protejează interesele, deși adesea statul protector își contestă oficial implicarea în susținerea unei părți și acționează ca și cum ar fi neutru. Sprijinul foarte des nu este abundent. Potrivit lui Morar, Rusia acordă regimurilor separatiste doar un astfel de sprijin care permite separatiștilor să supraviețuiască, dar nu să înflorească [35].

LIMITE DE ASIGURARE A *SECURITĂȚII UMANE* ÎN CONTEXTUL UNUI *CONFLICT ÎNGHEȚAT:* PERSPECTIVA REPUBLICII MOLDOVA

Conflictele înghețate au implicații majore asupra cadrului de asigurare a *securității umane*. Împreună cu provocările geopolitice tradiționale, statele precum Azerbaidjan, Georgia, Ucraina și Republica Moldova, pe ale căror teritorii există regiuni seccesioniste, sunt, de asemenea, surse de amenințări transnaționale cu implicații la adresa *securității umane*. Raportul Dezvoltării Umane din 1994, consacrat în exclusivitate securității umane, evidențiază că dezvoltarea umană și securitatea oamenilor

este nu mai puțin importantă decât securitatea teritorială [28].

Securitatea umană se referă la protejarea oamenilor de o diversitate de amenințări printr-o serie de acțiuni naționale și internaționale, spre deosebire de asigurarea/garantarea granițelor țării prin mijloace militare – este un concept important care întrunește o atenție sporită. Raportul Dezvoltării Umane din 1994 reușește să combine pentru prima dată concepțiile precum *securitatea* și *dezvoltarea umană*, relevând că dezvoltarea umană nu poate fi realizată fără asigurarea securității umane. Legătura dintre acestea două este determinată de faptul că *dezvoltarea umană* se referă la extinderea libertății omului, iar *securitatea umană* presupune protecția libertăților vitale ale omului față de amenințări.

Potrivit definiției în *sens extins*, securitatea umană este pusă în relație cu șapte dimensiuni, cărora le corespund anumite tipuri specifice de amenințări: *securitatea economică*, s*ecuritatea alimentară*, *securitatea sanitară*, *securitatea personală*, *securitatea comunității/comunitară*, *securitatea politică*. Însă din multitudinea de componente ale securității umane numai un număr mic de factori selectați constituie amenințări la adresa securității umane, cum ar fi războiul civil, genocidul, conflictele etnice, terorismul, crimele organizate de stat, crimele față de pace, războiul care duce la deplasări de populație, situația femeilor și copiilor în război etc. Atunci când se vorbește despre dezastre naturale sau accidente care au cauzat leziuni fizice individuale, neavând un caracter intențional, aceastea nu sunt calificate ca amenințare la adresa securității umane. Însă urmările acestor acțiuni pot remarca unele insecurități umane: accesul la apă potabilă, la alimente, la sănătate, la un mediu ecologic sănătos.

Amenințările la adresa securității umane pot fi grupate din perspectiva celor trei dimensiuni complementare ale securității umane: (1) abordarea minimalistă a securității umane – *absența fricii* (*freedom from fear*) – se referă la protejarea indivizilor de conflicte violente, asociate cu sărăcia, lipsa capacităților statale de suport și a altor forme de inechitate socioeconomică și politică; (2) abordarea holistică a securității umane – *absența nevoilor* (*freedom from wants*) – se referă la necesitățile umane care afectează mult mai mulți oameni decât conflictele violente și vede rezolvarea acestor surse de insecuritate focalizate pe dezvoltare (de exemplu, realizarea dreptului la un standard de viață adecvat, care depinde de o serie de alte drepturi economice, sociale și culturale, dreptul la muncă, dreptul la educație și dreptul la securitate socială) [25, p. 12]; (3) dimensiunea *libertatea de a trăi în demnitate (freedomto live in dignity)* – militează pentru necesitatea promovării regulilor de drept și a democrației – este esențială în evaluarea stării de securitate în Republica Moldova, deoarece se referă la drepturile civile și cele politice ale individului [19].

Strategiile de acțiune din perspectiva *securității umane* fiind evaluate, de regulă, în contextul conflictelor violente sau stărilor post-conflict, presupun acțiuni de protecție și abilitare a indivizilor. Atunci când ne referim la *protecție*, avem în vedere evaluarea mecanismelor de asigurare a securității preventive, iar strategia securității umane privind *abilitarea* indivizilor permite aprecierea instrumentelor *de promovare a politicilor care permit oamenilor de a-și dezvolta capacitatea de adaptare la situații dificile* (în special, situații de criză, fiind vorba de dimensiunea complementară a securității umane – *absența fricii*).

Existența conflictelor înghețate pe teritoriul statelor suverane are implicații majore asupra cadrului de asigurare a securității umane. Astfel, statele precum Republica Moldova nu au posibilitatea de a-și exer-

cita suveranitatea pe o parte a teritoriului său, iar partea respectivă a teritoriului este controlată de un regim nerecunoscut la nivel internațional. Pe de o parte, existența conflictului nesoluționat contribuie la distribuția inegală a veniturilor, accesul la serviciile de sănătate, educație și nutriție, de exemplu problema insecurității alimentare de pe malul stâng al Nistrului – *inegalități verticale*. Acest gen de inegalități sunt vulnerabilități cu impact asupra capitalului uman la nivel de individ. De asemenea, aici se încadrează și *respectarea drepturilor și libertăților omului,* în special asigurarea accesului la justiție (ponderea deosebită pe care o acordă acestei problematici autoritățile oficiale de la Chișinău și autoritățile de la Tiraspol, opinia publică privind acest subiect etc.). Pe de altă parte, factorii de insecuritate umană din Republica Moldova denotă *inegalități orizontale*, care, pe de o parte, sunt ignorate de autoritățile de la Chișinău, pe de altă parte, sunt determinate de necontrolul acestui teritoriu. De exemplu, cetățenii Republicii Moldova cu reședința pe malul drept al Nistrului au limitări de trecere în localitățile de pe malul stâng al Nistrului din mai multe perspective, astfel autoritățile secesioniste delimitează cetățenii Republicii Moldova în grupuri, pe de o parte, sunt drepturi pentru cetățenii care locuiesc în regiunea secesionistă, pe de altă parte, ceilalți care au anumite restricții (sunt cazurile menționate privind accesul limitat al jurnaliștilor în regiune sau când la 1 martie 2015 „conducerea de la Tiraspol" a introdus obligativitatea procurării unei polițe de asigurare auto transnistrene pentru toate vehiculele înregistrate *peste hotare*, decizie ce afectează libertatea de circulație a cetățenilor Republicii Moldova) [29].

Neglijarea securității umane în contextul unui conflict înghețat contribuie la aprofundarea *inegalităților orizontale*, care de multe ori sunt corelate cu *riscul de reescaladare a conflictului*, în special atunci când îl analizăm din perspectiva dezvoltării politice a țării. În acest context, putem vorbi de situația în care Republica Moldova va tinde tot mai mult spre integrarea în Uniunea Europeană, iar autoritățile de la Tiraspol vor continua respingerea acestui vector. Ca urmare, se va evidenția distribuția inegală a oportunităților pentru cetățenii Republicii Moldova. Inegalitatea oportunităților se va manifesta în mai multe sectoare, de exemplu: libertatea la exprimare și asociere, dreptul la circulație și educație etc.

Pentru Republica Moldova, procesul de integrare europeană este important, având implicații pozitive asupra reconstrucției statale din perspectiva securității umane. De exemplu, aderarea la normele și standardele UE presupune și structurarea politicilor de securitate a Republicii Moldova, inclusiv garantarea securității umane. Experiența statelor membre ale UE contribuie la o mai bună gestionare a crizelor politice sau economice regionale, la activități comerciale menite să contribuie la creșterea productivității economice și la o *umbrelă de securitate* atât pentru statul-națiune, cât și pentru protejarea cetățenilor săi [14, p. 148]. Cu toate acestea, mecanismele de colaborare a Republicii Moldova cu UE din perspectiva dezvoltării statului de drept, creșterii economice și bunăstării individuale nu sunt suficient promovate în regiunile vulnerabile.

Rolul comunităților internaționale, precum ONU și UE, în construirea capacității statului de a îndeplini obligația conform *responsabilității de a proteja* este vital pentru țări precum Republica Moldova. În acest sens, un exemplu foarte bun este Programul *Susținerea Măsurilor de Promovare a Încrederii* finanțat de UE și implementat de PNUD în Moldova, care are drept scop

reducerea prejudecăților și creșterea încrederii între oameni de pe ambele maluri ale Nistrului și de a îmbunătăți calitatea vieții lor [26].

Corelația dintre *democrație* și *securitatea umană*. În acest cadru, merită de menționat că statul de drept, alături de economia națională, securitatea militară, dinamica populației, transparența instituțiilor publice, accesibilitatea serviciilor publice și dinamica societății civile, sunt variabilele care compun lanțul cauzal al relației dintre calitatea democrației, gradul de dezvoltare și securitatea umană [14, p. 147]. În Republica Moldova, *statul de drept* se află într-o situație de mare incertitudine politică. Într-un stat de drept, securitatea umană se referă la protecția drepturilor civile, inclusiv dreptul la un proces echitabil, *habeas corpus* (drept care garantează libertatea individuală și îngrădește arestările și reținerea arbitrară a persoanei), și libertatea față de detenția arbitrară. Protecția acestor drepturi este direct legată de conceptul *absența fricii*, în cazul existenței unei democrații liberale este mai puțin posibil ca statul să-și exercite autoritatea arbitrară asupra cetățenilor săi. De asemenea, concepțiile sociale ale democrației insistă asupra protecției drepturilor necesare pentru a asigura *absența nevoilor*. Ca urmare, se consideră că regimurile democratice sunt menite să asigure securitatea umană [8, p. 17].

Cea de-a treia componentă a securității umane – *libertatea de a trăi în demnitate* – este esențială în evaluarea stării de securitate umană a Republicii Moldova, deoarece amenințările la adresa componentei respective nu mai sunt o excepție, ci au devenit un obicei, cauza fiind adânc înrădăcinată și în precondițiile creării așa-numitei „RMN" în sine. Întrucât autoritățile de la Chișinău nu sunt în măsură să-și exercite controlul asupra regiunii, această stare afectează situația drepturilor omului și a libertăților fundamentale în regiune (de exemplu, accesul la justiție, libertatea de mișcare, libertatea la libera exprimare). Mai mult, Republica Moldova în procesul de negocieri cu greu promovează discutarea situației privind asigurarea drepturilor omului pe malul stâng al Nistrului. Deși *de jure* Transnistria deține un cadru pentru protecția drepturilor omului, de exemplu așa-numita constituție a „pmr" conține angajamente explicite privind drepturile omului, iar autoritățile chiar au promis în mod unilateral să respecte mai multe acorduri internaționale privind drepturile omului (Pactul internațional al ONU cu privire la drepturile civile și politice, Pactul internațional al ONU privind drepturile economice, sociale și drepturile culturale, precum și Convenția europeană a drepturilor omului și Convenția cu privire la drepturile copilului), *de facto* instituțiile abilitate nu servesc apărării/protecției drepturilor omului, dar supraviețuirii și stabilității regimului. În special, este vorba de sistemul judiciar, care, de regulă, execută mai degrabă voința politică decât produce justiție, fapt ce se regăsește reflectat în determinarea calității *statului de drept* de Freedom House [12].

Astfel, când analizăm situația drepturilor omului în Republica Moldova, trebuie să ținem cont și de situația conflictului de pe malul stâng al Râului Nistru, care este diferită de cea a altor conflicte din spațiul postsovietic (Abhazia, Osetia de Sud sau Nagorno-Karabah), în sensul că nu a existat un element etnic implicat, în mod decisiv fiind vorba de un conflict de interese în regiune. Conform studiului realizat în cadrul *the European Parliament's Subcommittee on Human Rights (DROI)*, în regiunea transnistriană nu există grupuri etnice pe care autoritățile *de facto* ar avea ca scop în mod colectiv să le suprime [27, p. 16].

Totuși, asigurarea securității umane din perspectiva *libertății de a trăi în demnitate* în Republica Moldova (teritoriul de pe

malul stâng al Nistrului) este limitată de: în primul rând, situația privind respectarea libertăților fundamentale ale omului este greu de monitorizat pe teritoriul controlat de autoritățile de la Tiraspol. De exemplu, din aprilie 2015, pentru membrii Asociației „Promo-LEX" accesul în regiunea transnistreană este interzis, după ce structurile de securitate din stânga Nistrului au acuzat organizația de „destabilizarea situației din regiune" [32], ca alternativă nu este admisă o altă structură națională sau internațională pentru a monitoriza respectarea drepturilor omului pe acest teritoriu; în al doilea rând, nu există mecanisme eficiente de apărare a drepturilor omului, nimeni din cei ce încalcă drepturile nu poartă vreo responsabilitate, fapt determinat și de eșecurile Guvernului privind respectarea angajamentelor sale internaționale în zona aflată în afara controlului său [32].

CONCLUZII

Reieșind din diversitatea abordărilor în ceea ce privește definirea termenului de *conflict înghețat*, în primul rând, putem evidenția anumite trăsături ale acestuia: nici o soluție sustenabilă de pace; prezența continuă a posibilității de reapariție a conflictului (sau încălzirea/dezghețarea); revendicări de drept și control de facto ale separatiștilor, dar fără recunoaștere internațională a pretențiilor de suveranitate; implicarea unui actor extern (stat protector) care are interesul de a menține conflictul nerezolvat; subminarea stabilității economice și politice a statului de jure și statului de facto.

Din perspectiva statelor din spațiul postsovietic se evidențiază cinci elemente principale care determină specificul *conflictelor înghețate*: (1) o evidentă natură politică a conflictelor/separatismului; (2) existența unui stat de facto instabil, extrem de autoritar și militarizat, cu probleme ilegale și de decriminare; (3) influența negativă a conflictului asupra dezvoltării țării/statului de jure, prin mijloace economice și politice, creând terenul pentru corupție și crima organizată; (4) natura tripartită a conflictelor în loc de a fi bilaterale, deoarece Rusia nu a fost întotdeauna mediatorul real al conflictelor, ci a acționat ca un actor care a oferit secesioniștilor tot felul de asistență. De asemenea, Moscova și-a folosit cu succes cetățenia ca instrument de intervenție extrateritorială în scopul protejării propriilor cetățeni. Kremlinul și-a aplicat și prezența militară ca instrument de subminare a stabilității țărilor și de reducere a aspirației lor occidentale; (5) pe teritoriile necontrolate care limitează accesul organizațiilor internaționale este dificil, practic imposibil, de garantat asigurarea securității umane.

În al doilea rând, conceptul de *slăbiciune de stat* și de *conflict* înghețat sunt tot mai des asociate, pe de o parte, conflictele înghețate s-au dezvoltat în state slabe, care trecuse în conflict. Pe de altă parte, prelungirea nesoluționării conflictelor împiedică consolidarea statelor de drept.

În același timp, în absența unei soluții a acestor conflicte, statele de drept alocă o mare parte din cheltuielile lor sociale celor care au fost strămutați de război. Tensiunile și frustrările generate de menținerea statuquoului mențin radicalismul în anumite părți ale populației, provoacă tulburări sociale și instabilitate politică, limitează capacitățile de reformă ale statelor în cauză și încetinesc sau chiar blochează procesul de democratizare.

Astfel, pentru statele precum Republica Moldova, în situația dezvoltării economice scăzute, aprofundarea inegalităților pe diferite domenii și existența unui *conflict înghețat* determină necesitatea introducerii în politicile naționale de securitate, precum și în cadrul procesului de reglementare a conflictului, dimensiunea umană a securității.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Alice M., Clancy C., Nagle, J. FrozenConflicts, Minority Self-Governance, AsymmetricalAutonomies – In search of a framework for conflict management and conflict resolution. International Conflict Research Institute (INCORE), 2009.

2. https://www.asef.org/images/docs/1276-6th_AER_Background_Paper_-_Dr._Clancy_and_Dr._Nagle.pdf (accesat la 12.10.2017).

3. Bahcheli T., Bartmann B., Srebrnik H. *De Facto States. The Quest For Sovereignty*. London-New York: Routledge, 2004, 296 p.

4. Ciobanu C. *Frozen and Forgotten Conflicts in the Post-Soviet States: Genesis, Political Economy and Prospects for Solution*.

5. http://www.ipp.md/old/libview.php?l=ro&idc=170&id=158 (accesat la 07.10.2017).

6. Ciobanu C. *Political economy of „frozenconflicts" in ex-Soviet states: challengesandprospects for the U.S.A. andRussia.* In: Virginia Social Science Journal, 2008, No 43, pp. 38-55.

7. „Conflicte înghețate" și strategia „ruletei rusești". https://www.viata-libera.ro/prima-pagina/76832-analiza-vl-conflictele-inghetate-si-strategia-ruletei-rusesti (accesat la 09.10.2017).

8. Coulon J. *Guide du maintien de la paix.* Montréal, Athéna, *2005*, 240 p.

9. Courvoisier A., Couteau H. *La guerre. Essaishistoriques*. Paris: Perrin, 2005, pp. 238-247.

10. Democracy, Conflict andHumanSecurity: FurtherReadings.http://aceproject.org/ero-en/misc/democracy-conflict-and-human-security-further (accesat la 05.11.2017).

11. Domergue-Cloarec D., Coppolani A. *Des conflits en mutation?* Paris: Éditions complexes, 2004, 416 p.

12. Dufour J.-M., Vaisse M. La guerre au XXesiècle. Paris: Hachette, 1993, 240 p.

13. Duroselle J.-B. *Toutempirepérira. Théorie des relationsinternationales*. Paris: Armand Colin, 1992, pp. 230-251.

14. Fredom in theworld 2015: Transnistria. https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2015/transnistria (accesat la 05.11.2017).

15. Gogaladze K. „FrozenConflicts" in Associated EasternPartnershipcountries: Georgia and Moldova. A comparative case study.

16. https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/56833/gogaladze_ketevan_ma_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y (accesat la 09.10.2017).

17. Grecu S.-P., Ștefanachi B. *Democrația și securitatea umană în statele est-europene*. În: Securitatea umană: provocări contemporane. Răducu C., Ștefanachi B. (coord.). București: Pro Universitaria, 2015, pp. 129-150.

18. Holsti K. J. *The State, War, andthe State of War*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996, 272 p.

19. Jolicoeur P. *Les relations intrarégionales au Caucase. Déterminants et dynamiques*. Note de recherche, 2000, No 13. Montréal, Centre d'études des politiquesétrangères et de sécurité (CEPES), pp. 19-43.

20. Jolicoeur P., Campana A. *Introduction: „Conflits gelés" de l'ex-URSS.Débats théoriques et politiques*. En: Études internationales. Conflitsgelés dans l'espacepostsoviétique. Volume 40, Numéro 4, décembre, 2009, pp. 501–521.

21. King Ch.The Benefits of Ethnic War. UnderstandingEurasia'sUnrecognizedStates. In: *World Politics*, 2001, vol. 53, No 4, pp. 524-552.

22. Kofi A. Annan. *In largerfreedom: towardsdevelopment, securityandhumanrights for all.* Report of theSecretary-General, 26 may, 2005. http://www.ohchr.org/Documents/Publications/A.59.2005.Add.3.pdf (accesat la 17.10.2017)

23. Kolsto P. The Sustainabilityand Future of Unrecognized Quasi-States. In: *Journal of Peace Research*, 2006, Vol. 43, No 6, pp. 723-740.

24. Lynch D. *Russian Peace keeping Strategies in the CIS. The Cases of Moldova, Georgia andTajikistan*. London: Macmillan/Royal Institute of International Affairs, 2000, 265 p.

25. MacFarlane S. N. Frozen Conflicts in theFormer Soviet Union – The Case of Georgia/South Ossetia. OSCE Yearbook 2008, pp. 23-33.

26. Mackinlay J., Cross P. *Regional Peacekeepers. The Paradox of RussianPeacekeeping*.New York: United Nations University Press, 2003, 18 p.

27. Morar F. The myth of „frozenconflicts". TranscendingIllusiveDilemmas. In: Concordiam Journal of European SecurityandDefenseIssues, 2010, pp. 11-12.

28. Neag M. Implicații economice, politice și militare asupra securității umane în etapa post conflict. Sibiu: Editura Academiei Forțelor Terestre „N. Bălcescu", 2011.

29. PNUD în Moldova. Proiecte.

30. http://www.md.undp.org/content/moldova/ro/home/operations/projects/overview.html (accesat la 17.10.2017).

31. Racs A. *The frozenconflicts of theEU'sEasternneighbourhoodandtheir impact on the respect of humanrights*. Belgium: Trans European PolicyStadies Association, 2016, 41 p.

32. Raportul Național de Dezvoltare Umană, 1998. PNUD Moldova, p. 15. http://www.undp.md/publications/doc/1998_romanian_all.pdf (accesat la 02.05.2017).

33. Raportul Național de Dezvoltare Umană 2015/2016.

34. http://www.md.undp.org/content/moldova/ro/home/library/human_development/nhdr-2016.html (accesat la 17.10.2017).

35. Războiul din Sri Lanka se încheie după 26 de ani.https://www.antena3.ro/externe/revista-presei-razboiul-din-sri-lanka-se-incheie-dupa-26-de-ani-lituania-alege-o-femeie-presedinte-71734.html (accesat la 11.10.2017).

36. Realitatea economică transnistreană. http://www.expert-grup.org/ro/biblioteca/realitatea-economica-transnistreana (accesat la 15.10.2017).

37. Respectarea drepturilor omului în regiunea transnistreană a Republicii Moldova. Retrospectiva 2015. Raport. Asociația Promo-LEX Chișinău, 2016, 21 p.

38. Robert H. Jackson. *Quasi-States: Sovereignty, International RelationsAnd The Third World*. Cambridge University Press, 1993.https://www.scribd.com/document/360684117/Robert-H-Jackson-Quasi-States-Sovereignty-International-Relations-and-the-Third-World-Cambridge-University-Press-1991 (accesat la 15.11.2017).

39. Shevchuk Z. The evolvingnature of thearmed conflict in South Ossetiafrom „frozen" to „hot" and back. In: Defense&Strategy, Obrana a strategie, 2014, 14(1), pp. 51-64.

40. Socor V. Moldova's European Choice Vulnerableto Russian Economic Leverage. Eurasia Daily Monitor, 2014, 11(34). https://jamestown.org/program-name/vlads-corner/page/28/ (accesat la 01.11.2017).

41. Strachota K. Armed Conflicts in the Post-Soviet Region. Present Situation. Prospects for Settlement. Varsovie: Centre for Eastern Studies, CES Studies, No 9, 2003, pp. 43-80.

42. Toffler A., Toffler *H. Guerre et contre-guerre. Survivre à l'aube du XXIe siècle*. Paris: Fayard, 1994, 430 p.

43. Tucker J. B. AsymmetricWarfare: An EmergingThreatto U.S. Security. Center for Nonproliferation Studies, Monterey Institute of International Studies. http://www.comw.org/qdr/tucker.htm (accesat la 11.10.2017).

UNELE CONSIDERAȚIUNI PRIVIND EVOLUȚIA CRIMEI ORGANIZATE

Răzvan BUDEANU[1]
Svetlana CEBOTARI[2]

SOME CONSIDERATIONS REGARING THE ORGANIZED CRIME EVOLUTION

The "organized crime" phenomenon generates the new threats to the international, regional security, including the state security. This paper analyses the evolution of the "organized crime" phenomenon by detailing the three organised criminal groups active in Europe: the Italian mafia, The Albanian mafia and the Russian mafia.

Keywords: organized crime, infringement, security, Italian mafia, Albanian mafia, Russian mafia.

Pentru o mai bună comprehensiune a fenomenului „crima organizată", apare necesitatea de a examina definiția general acceptată de comunitatea științifică, dar și de legislația internațională. Astfel, conform prevederilor Convenției – Cadru a Națiunilor Unite, art. 1, prin noțiunea de „crimă organizată" se înțeleg activitățile unui grup de trei sau mai multe persoane, cu legături de tip ierarhic sau relații personale, care permit liderilor lor să realizeze profituri sau să controleze teritorii sau piețe, interne sau străine, prin violență, intimidare sau corupție, atât pentru sprijinirea activității criminale, cât și pentru a infiltra economia legitimă".

Această definiție a evoluat în timp, în paralel cu creșterea influenței crimei organizate pe arena internațională, mai vizibilă fiind începând cu sfârșitul secolului al XIX-lea în Statele Unite. Crima organizată se dezvoltă într-un ritm accelerat în primele decenii ale secolului XX, când grupările acesteia au profitat de prohibiția alcoolului și de dezvoltarea mișcărilor sindicale, liderii grupărilor devenind principalii jucători pe cele două „fronturi". Creșterea influenței acestor grupări a determinat clasa politică de peste ocean să recunoască puterea crimei organizate și, implicit, influența ei directă în toate sectoarele societății, în special în cele mai profitabile. Un impuls deosebit în creșterea puterii grupărilor de crimă organizată s-a resimțit începând cu anii 1960, în condițiile în care piața drogurilor a început să fie din ce în ce mai profitabilă, având în vedere interesul crescut pe piață pentru toate tipurile de droguri (cannabis, heroină, cocaină și drogurile sintetice). Dacă până la acest moment influența grupărilor era mai mult locală, nevoia de a avea disponibile cantități suficiente de droguri în propria rețea și, în același timp, cât mai puțini intermediari, a necesitat dezvoltarea rețelelor de distribuție la nivel internațional. Modalitatea în care aceste droguri sunt transportate și mai apoi distribuite, modul violent în care sunt rezolvate divergențele între „competitori", atacurile repetate împotriva reprezentanților structurilor de aplicare a legii, incluzând aici și magistrații, a determinat o reacție pe măsură din partea societății. Această reacție s-a concretizat printr-o atenție sporită din partea guvernelor la tot ceea ce înseamnă fenome-

[1] *Răzvan BUDEANU, expert în securitatea frontierei, șeful Biroului Operațiuni din cadrul Misiunii Uniunii Europene de Asistență la Frontieră/ EUBAM Moldova și Ucraina, Academia Militară „Alexandru cel Bun", doctorand*

[2] *Svetlana CEBOTARI, Republica Moldova, Chșinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Departamentul Relații Internaționale; Academia Militară „Alexandru cel Bun", doctor în științe politice, conferențiar universitar*

nul „crimei organizate" și adoptarea unei legislații care să poată face față dificultăților întâmpinate de cei responsabili să contracareze acest flagel. Conștientizarea în rândul populației a nivelului de periculozitate reprezentat de crima organizată a atins apogeul în momentul în care doi renumiți judecători responsabili pentru lupta antimafia în Italia, Giovanni Falcone și Paolo Borsellino, au fost asasinați în moduri care țin mai mult de scenariul unui film și mai puțin de realitate. Toto Riino, supranumit și Fiara, liderul suprem al mafiei, a hotărât că judecătorul Falcone trebuie eliminat. La data de 23 mai 1992, într-o localitate aflată la 20 km de Palermo, mafia a ascuns sub șosea o cantitate de aproximativ 500 kg de explozibil. În momentul în care masina judecătorului a trecut, explozibilul a fost detonat, judecatorul și alți membri din garda de corp fiind asasinați. La 19 iulie, Paolo Borsellino, care preluase activitatea judecătorului Falcone, în timp ce își vizita mama, a fost victima unui atac asemănator, 500 kg de explozibil fiind plasat într-o masină furată si detonat în timp ce Borsellino se afla în apropierea acesteia. Paolo Borsellino și 5 membri din garda de corp și-au pierdut viata instant [5; 3].

Pentru a accentua modul în care crima organizată este percepută la nivel internaţional, apare necesitatea de a supune analizei raportul UNODC (Biroul Organizației Națiunilor Unite pentru lupta împotriva drogurilor și a criminalității) publicat la 17 iunie 2010, raport intitulat „Globalizarea criminalității: evaluarea pericolului crimei organizate transnaţionale". Acesta a fost iniţiat în urma îngrijorărilor exprimate de către statele membre ale ONU, Consiliul de Securitate, G8 și alte organizații internaționale în legătură cu pericolul reprezentat de criminalitatea organizată transnațională și necesitatea de a-l contracara. Astfel, conform Raportului, principalele aspecte reliefate au fost [10]:

• în Europa există aproximativ 140 000 de victime ale traficului de persoane exploatate sexual, care generează exploatatorilor un venit anual brut de 3 miliarde dolari SUA;

• Rusia este în prezent naţiunea cu cel mai mare consum de heroină de pe glob (70 de tone anual). Conform estimărilor prezentate, drogurile ucid 30 000–40 000 de tineri ruși în fiecare an;

• piaţa globală a armelor ilicite este estimată la 170–320 de milioane de dolari pe an;

• importurile ilicite de lemn din Asia către Europa și China au atins valoarea aproximativă de 2,5 miliarde de dolari SUA în 2009;

• numărul bunurilor contrafăcute, detectate la granițele europene, a crescut de zece ori în ultimul deceniu, acestea atingând o valoare anuală de peste 10 miliarde de dolari SUA;

• numărul atacurilor piratерești în jurul Capului Africii s-a dublat într-un an (de la 111 în 2008, la 217 în 2009) și este în continuă creștere. Dintre cele peste 100 de milioane de dolari SUA obținute din răscumpărări, doar un sfert revine piraţilor, restul revenind rețelelor criminale;

• peste 1,5 milioane de persoane au de suferit anual din cauza furtului de identitate, fapt care duce la pierderi estimate la 1 miliard de dolari SUA;

• infracţiunile în spaţiul cibernetic pun în pericol securitatea naţiunilor: rețelele de electricitate, traficul aerian și instalaţiile nucleare au fost deja penetrate.

Axându-se asupra estimărilor prezentate în Raport, Antonio Maria Costa, directorul executiv al UNODC, a avertizat că „modul de aplicare a legislaţiei împotriva grupurilor mafiote nu va opri activităţile ilicite în cazul în care pieţele de bază rămân netulburate, inclusiv armata de luptători de elită – avocaţi, contabili, agenţi imobiliari și bancheri – care le acoperă și le spală veniturile. Lăcomia acestora alimentează pieţele negre la fel de mult ca și sindicatele crimei" [10].

Dacă datele de mai sus ne arată impactul pe care crima organizată îl are la nivel mondial, apare necesitatea de a reliefa gradul de implicare al Uniunii Europene în scopul de a contracara activitățile grupărilor active pe teritoriul UE sau care au un impact asupra securității celor 28 de state membre. Astfel, în 2009, Uniunea Europeană a decis înființarea unei agenții europene a cărei activitate să fie concentrată pe lupta împotriva infracțiunilor grave, crimei organizate și terorismului – EUROPOL-ul, sau Oficiul European de Poliție. Actualmente, în condițiile prezenței unor amenințări directe, EUROPOL-ul sprijină direct realizarea arhitecturii de securitate la nivel european, oferind suport analitic, operațional, tehnic și strategic statelor membre UE, întărind în același timp cooperarea internațională cu statele terțe în numele UE, în paralel cu tratatele bilaterale semnate de către statele membre. Într-un raport de analiză a riscurilor asupra securității europene, intitulat SOCTA (Serious and Organized Crime Threat Assesment), realizat în 2013, EUROPOL-ul a identificat prezența a cel puțin de 3 600 grupări de crimă organizată active la nivel european. În raportul SOCTA din 2017 observăm că cifra a crescut, fiind aflate în diferite stadii de investigații un număr de peste 5 000 de grupări de crimă organizată. Analizand raportul, nu putem spune ca această creștere se datorează neapărat unei prezențe mai intense a grupărilor de crimă organizată în statele membre, ci mai degrabă că efortul concentrat al EUROPOL privind dezvoltarea capacității interne de analiză a riscurilor, de îmbunătățire a sistemului de culegere, gestionare și analiză a informațiilor operaționale a permis acestuia o cunoaștere mai aprofundată a situației reale în teren, determinând în același timp mai eficient impactul real pe care îl are crima organizată în viața cotidiană a cetățenilor UE.

Deși crima organizată are un caracter pronunţat în zilele noastre, în realitate acesta este un fenomen vechi, ale cărui izvoare le putem găsi încă de la apariţia primelor civilizaţii umane. Pentru o mai bună comprehensiune a evoluţiei crimei organizate, este necesar de a face o scurtă trecere în revistă a acestui fenomen global. Astfel, în conformitate cu primul cod de legi editat de umanitate, Codul lui Hammurapi (Codex Hammurapi), putem constata că astfel de infracţiuni erau cât se poate de reale în Babilon acum 4 000 de ani. Primele izvoare istorice concrete în care putem identifica elemente incipiente ale crimei organizate sunt cele din Egiptul antic. Primul mormânt al unui faraon descoperit intact a fost cel al faraonului Tutankhamon în anul 1922, iar tezaurul descoperit în acest mormânt a fost unul extraordinar, numai inventarierea acestuia realizându-se pe parcursul mai multor ani. Întorcându-ne în timp, istoricii au identificat o relatare din perioada faraonului Ramses al IX-lea (1129 – 1111 î.Hr.). Documentul intitulat Papirusul Abbot cuprinde relatarea unui mare vizir, Khaemuaset, și a celor doi administratori aflați în subordinea sa, Paser și Paur, cu privire la reţinerea unui grup de jefuitori de morminte [12]. Investigaţia autorităţilor vremii a pornit ca urmare a jefuirii a cel puţin 10 morminte regale din dinastiile a XI-a, a XII-a, a XVII-a și a XVIII-a, iar acţiunile autorităţilor pot fi încadrate ca fiind primele acțiuni cunoscute în istorie în care au fost folosite măsuri speciale, cum ar fi infiltrarea și filajul. Acest caz poate fi încadrat în acelea de crimă organizată și prin faptul că în spatele grupării a fost unul dintre edilii locali care avea informaţii exacte cu privire la cantitatea artefactelor depuse în morminte, după cum reiese din Papirusul Amherst și Papirusul Leopold II, în care a fost redată declaraţia unui martor. O altă presupusă grupare cri-

minală a fost cea a preoților care oficiau înmormântarile regale și care, sub amenințarea jefuitorilor, au justificat necesitatea mutării bunurilor faraonilor defuncți în locuri sigure, ei facând pierdute o mare parte dintre acestea. În acest context, apare numele unui anume Herihor, înalt oficial în timpul lui Ramses XI. La moartea faraonului, Herihor i-a uzurpat tronul, împărțindu-și regatul cu ginerele său, Piankh. Herihor s-a desemnat responsabil cu procedurile de „reînmormântare" în Valea Regilor, având astfel posibilitatea să jefuiască la nivel înalt majoritatea mormintelor regale.

Mergând mai departe în istorie, în Grecia și Roma antică, fenomenul de crimă organizată devine mai pronunțat și nu de puține ori s-a întâmplat ca traficul și contrabanda de grâne, de sclavi sau de bunuri de lux să arunce cele două puteri aproape de colapsul economic. Încă de atunci, criminalitatea organizată tindea să cuprindă cele mai înalte sfere ale puterii, iar fenomenul în sine putea fi regăsit deja la orice nivel social.

Diferențele dintre grupările de crimă organizată în diferite țări/regiuni/continente sunt semnificative și nu neaparat prin scopul final pe care îl au acestea, care, fără excepții, este legat de acumularea de resurse financiare cât mai multe, ci prin organizarea internă sau modul prin care și-au extins influența. Referindu-ne la termenul de „Mafia" *stricto senso*, acesta se referă la grupările de crimă organizată din Sicilia. Faima și simplitatea numelui au făcut ca acest termen să se refere la toate grupările de crimă organizată, inclusiv la cea prezentă în spațiul postsovietic, în care, de altfel, se folosește termenul de „Mafia" cu referire la crima organizată. Încercând să enumerăm cele mai cunoscute grupări de criminalitate organizată din lume, grupări cunoscute prin violență, influență, adică cu un pericol social enorm, am putea menționa, fără a încerca o ierarhizare a acestora: mafia sârbă, mafia albaneză, mafia mexicană, mafia japoneză (sau Yakuza), triadele chinezești, cartelurile columbiene de droguri, mafia italiană și mafia rusească. În prezentul articol, accentul va fi pus pe grupările care sunt active în special pe teritoriul Europei, cu posibilă influență în Europa de Est, și anume mafia italiană, albaneză și rusească.

Începem cu **mafia italiană**, cea mai cunoscută dintre cele trei prin prisma „reclamei" facute în ultimii 50 de ani, acțiunile membrilor grupărilor criminale asimilate mafiei italiene fiind intens mediatizate. Studiile sociologice, criminologice, istorice au alimentat imaginația, ajungându-se ca jargoanele, caracterele distinctive, comportamentul, manierele mafioților să fie descrise, analizate, explicate și imitate. La fel de controversată ca și începutul fenomenului în sine este originea termenului de *mafie*, inițial caracteristic organizațiilor din Sicilia. Unii cercetători afirmă că originea acestui cuvânt se află în expresia arabă *Maha'Fat* – protecție, imunitate, privilegiu [2]; sau în cuvântul *Mahias*, provenit din aceeași limbă, care însemnă semeție, orgoliu, aroganță. Alți istorici sunt de părere că mafia ar putea veni de la prescurtarea formulei „*Morte alla Francia Italia anela!*" [6] – Moarte francezilor strigă Italia!, mottoul mișcării clandestine apărute la Palermo în anul 1282, ca reacție la opresiunea dominației normande. În cartea lui Selwyn Raab, „Cinci Familii: nașterea, declinul și reînvierea celor mai puternice imperii mafiote în America" [13], autorul menționează că, până în secolul XIX, cuvântul *mafioso* nu avea conotoții criminale. În anul 1860, o piesă de teatru intitulată „I Mafiusi della Vicaria" („Eroii penitenciarului"), scrisă de Giuseppe Rizzotto, în care sunt descrise acțiunile unui grup de prizonieri dintr-un penitenciar din Sicilia, care, în ciuda tuturor adversităților, își mențin propriile ierarhie și ritualuri, a ajutat la popularizarea termenului de *mafia* în limba italiană.

Prima menţiune a unei grupări criminale, în sensul termenului pe care îl înţelegem acum, este făcută în secolul al IX-lea în Sicilia, în timpul dominaţiei arabe asupra acestei insule. Sicilia a fost o colonie exploatată, rând pe rând, de greci (750 – 242 î.Hr.), romani (242 î.Hr. – 440 Anna Dominici), vandali (440 – 488), ostrogoți (488 – 552), bizantini (552 – 902), arabi (902 – 1091), normanzi (1091 – 1198), Hohenstaufen (1198 – 1266), Anjou (1266 – 1282), Aragon (1282 – 1713), Savoy (1713 – 1720), Habsburg (1720 – 1734), Bourbon of Spain (1734 – 1860), devenind astfel terenul propice dezvoltării fenomenului de banditism ca luptă împotiva asupritorilor. Până și unificarea cu Regatul Italiei în 1860 a fost calificată de mulţi ca ocupaţie străină. „Vendetta" – răzbunarea și mafia – erau singurele opţiuni la îndemâna celor fără apărare într-o lume în care justiţia era după voia stăpânului. De cele mai multe ori, singura soluţie a celor oprimaţi era fuga în munţi și înrolarea în bandele înarmate care au existat dintotdeauna în Sicilia și care purtau numele de *brigandage* (asemănător cu haiducii din Ţara Românească și Moldova). Ca un răspuns la agresiunea acestora, în urmă cu un secol și jumătate, autorităţile bourbonice au decis crearea primului corp de poliţie, denumit Companiile Armate, tocmai pentru a face faţă atacurilor repetate ale bandiţilor locali. Alegerea autorităţilor a fost una neinspirată, majoritatea acestor primi reprezentanţi ai legii era formată din criminali lipsiţi de scrupule, condamnaţi la moarte și alţi paria cărora li se acorda o ultimă șansă. Încă din această epocă, populaţia siciliană a întors spatele oricărei forme de autoritate oficială, resimţind litera legii ca una străină și oprimatoare.

Privită ca „mafia bună", care vine în ajutorul celor oprimaţi, organizaţia, sau organizaţiile de tip mafiot din Sicilia se schimbă radical începând cu secolul al XVIII-lea. Atunci apar structuri embrionare ale așanumitei „mafii negre" sau „întunecate". Totul începe cu recrutarea de către baronii locali a gărzilor și supraveghetorilor înarmaţi, prin intermediul cărora se încerca împiedicarea deteriorării drepturilor feudale. Aparatul mafiot, constituit din „*gabellotti*" – intermediari între ţărani și nobilii proprietari de pământ, ajunge rapid să trateze de pe poziţii de forţă și cu unii și cu ceilalţi. Acest fapt este relatat și de către ziaristul italian Michele Pantaleone în cartea sa „Mafia și politica": „O justiţie grosolană, impusă prin teroare, nu atât din respect pentru lege, cât din dorinţa de a evita cu orice preţ ca puterea publică să intervină în treburile ei. Mafia a reușit să se impună ca arbitru și pacificator și ca executant rapid și tăcut al unei justiţii întemeiate pe veche lege a talionului" [11]. Iar dacă mafia a reușit să se perpetueze de-a lungul atâtor generaţii, dacă azi este încă puternică, aceasta se datorează celebrei legi a tăcerii – *Omerta*. Dictonul „*Chi tace campa!*" – Cine tace traiește! este o normă atat de generală încât a devenit tipică pentru orice grupare de crimă organizată de pe mapamond.

Având în acest moment detalii minime despre istoria mafiei italiene și luând în considerare caracterul restrâns al acestui articol, ne vom limita în continuare în a explica natura și structura celor mai importante 4 mafii italiene: mafia siciliană, Calabria Ndrangheta, Napoli Camorra și Apulian. Aceste patru grupări criminale din Italia au anumite caracteristici fundamentale interconectate, care trebuie luate în considerare când vorbim de mafia italiană, părţi din acestea fiind preluate ca exemplu și de alte grupări criminale: familia, puterea, respectul și teritorialitatea.

După cum am menţionat mai sus, **mafia siciliană** este, probabil, cea mai cunoscută organizaţie criminală din lume. Romanticizarea acestei grupări făcută în special în ro-

manul lui Mario Puzo și în excelenta ecranizare a lui Francis Ford Coppola – "Nașul" au contribuit la o imagine idealizată a mafiei siciliene, imagine ce a generat chiar o schimbare în atitudinea unor șefi mafioți care au preluat și imitat în viața reală modelul impus de Marlon Brando. Cu toate acestea, descrierea pitorească a activităților acestei grupări nu poate ascunde faptul că mafia siciliană este puternică, cinică și fără milă, fiind o organizație criminală foarte eficientă. Această grupare controlează o mare parte a Siciliei, având influențe puternice în viața economică, politică și socială a comunității. Mafia siciliană a demonstrat de-a lungul istoriei că este foarte flexibilă, fiind adaptabilă la restricțiile și oportunitățile locale, fiind în stare să își modifice modul de operare conform noilor cerințe. Aceste caracteristici au constituit un atu pentru liderii grupării, făcând munca organelor de anchetă foarte dificilă. Cea mai mare operațiune a autorităților de aplicare a legii din Italia, în cooperare cu autoritățile din Statele Unite ale Americii, a constituit-o operațiunea "Conexiunea Pizza", care s-a desfășurat între anii 1984 – 1987. Această operațiune este considerată ca punctul de cotitură în modul de abordare a luptei împotriva crimei organizate. Prin sutele de declarații ale foștilor mafioți transformați în martori (*pentiti*) s-a reușit descoperirea adevăratei esențe a mafiei siciliene, regulile interne de guvernare, structura internă, conexiunile la nivel național si internațional. În timpul procesului s-a aflat că numele organizației căreia membrii i-au jurat credință nu este mafia, ci „*Cosa Nostra*" – „treburile noastre" sau „lucrurile noastre". Numele de Cosa Nostra mai apăruse în atenția poliției în anii 1969 – 1970, dar s-a crezut că acesta era valabil doar pentru „sucursala" americană a mafiei. Operațiunea „Conexiunea Pizza" a confirmat astfel că numele de Cosa Nostra este numele întregii organizații, pe ambele maluri ale Atlanticului, devenind oficial din acel moment. Mafia siciliană nu este foarte activă în afara teritoriului ei, familiile neavând avantajele oferite de supunere și *omerta*. Singura diferență este dată de nașterea și expansiunea Cosa Nostra în SUA în anii 1920, unde membrii grupării au profitat de comunitatea de sicilieni imigranți din „Mica Italie" din Brooklyn, New York și au importat modelul de acasă pentru taxa de protecție, extorcare, racketeering, cămătă și controlul activităților comerciale. Dar Cosa Nostra americană a evoluat într-un alt mod, putând considera în acest moment că este o grupare de crimă organizată americană, deși legăturile cu Italia nu s-au pierdut. Cu această mică excepție și diferit față de celelalte grupări mafiote italiene, Cosa Nostra nu are o politică clară de expansiune. Ei consideră că Sicilia este locul existenței lor, iar exportul de criminalitate în afara insulei trebuie să fie comis doar în măsura în care acesta ajută la creșterea familiei și a puterii acesteia în Sicilia. O altă caracteristică a mafiei siciliene este dată și de faptul că activitățile de comerț exterior, dacă le putem numi așa, sunt realizate de persoane interpuse numite *emisari*, care, profitând de renumele si reputația mafiei, negociază în numele acesteia de la traficul de droguri, spălarea de bani și până la licitații publice. Familiile au o autonomie extinsă în ceea ce privește activitățile criminale, cu excepția cazurilor în care activitatea unei familii afectează activitatea celorlalte. În aceste cazuri, deciziile sunt luate după consultări comune. Un bun exemplu în acest sens îl reprezintă decizia luată în anii 1970, când Cosa Nostra a decis implicarea în traficul de droguri. Heroina a fost aleasă ca fiind cea mai profitabilă, iar pentru maximizarea profiturilor familiile au cumpărat morfină din Turcia și au rafinat-o în Sicilia. În câțiva ani, Sicilia a devenit cea mai mare rafinărie a heroinei

din vestul Europei, alimentând cu necesarul de heroină o mare parte a pieței Europei și aproximativ 80% din piața din SUA. În ultimii ani, cererea pieței a facut ca familiile să se reorienteze spre traficul cu cocaină. Aceste operațiuni criminale nu ar putea fi realizate fără o bună cooperare cu celelalte organizații criminale din Italia sau exterior. În Europa, Cosa Nostra este prezentă în Spania, Franța și Germania, iar în afara Europei prezența mafiei siciliene a fost observată preponderent în SUA, Canada, Venezuela și Africa de Sud.

O altă organizație criminală importantă în Italia este Calabria „**Ndrangheta**" (cunoscută și sub numele de *Onorata Società*). În ultimii ani, faima acestei organizații a crescut constant, făcând ca acum mafia calabriană să fie considerată una dintre cele mai periculoase la nivel internațional, fiind identificate legături în Germania, Spania, Olanda, Franța, Belgia, Elveția, Canada, SUA, Columbia și Australia. Această grupare își are originea în zonele rurale ale Calabriei și, chiar dacă gruparea și-a extins activitatea în orașe mari ale Italiei și nu numai, puterea acesteia rămâne în orasele și satele din Calabria. Expansiunea acesteia e în directă corelare cu Cosa Nostra, Ndrangheta profitând de atacurile Cosei Nostra împotriva statului italian în anii 1980 – 1990, ceea ce a determinat autoritățile din Italia să își focalizeze atenția împotriva pericolului imediat, lăsând celelalte fenomene criminogene în linia a doua. Astfel, Cosa Nostra a renunțat sau și-a limitat prezența pe anumite piețe, Ndrangheta preluându-le imediat. Totodată, decizia din anii 1970 a Cosei Nostra de a se concentra pe traficul de heroină a determinat Ndrangheta să se ocupe de traficul de cocaină. Atunci când piața heroinei a decăzut, cocaina a devenit drogul favorit, iar Ndrangheta avea deja toate legăturile necesare atât cu producatorii, cât și cu dealerii și consumatorii. În ceea ce privește expansiunea acestei grupări criminale, aceasta poate fi asemănată cu colonizarea. În comparație cu celelalte grupări mafiote italiene, care preferau să trimită emisari în afara ariei lor de acoperire, Ndrangheta preferă să realizeze replici ale structurii lor de acasă în zonele noi, infiltrând astfel toate elementele societății – politice, economice și financiare. A rezultat în acest mod o afacere transnațională, care poate să acopere toate laturile crimei organizate, de la răpiri de persoane, camătă, fraude bancare, fraude cu fonduri publice, trafic de droguri, trafic de arme, corupție, având totodată și o sofisticată schemă de spălare a banilor proveniți din activitățile criminale. Gruparea a intrat în ultimii ani în atenția autorităților pentru infracțiuni împotriva mediului. Într-un raport publicat de Asociația italiană pentru protecția mediului (Legambiente), menționat în articolul celor de la 100reporters.org, un număr de 95 de clanuri din Ndrangheta dintr-un total de 296, au fost implicate în infracțiuni de mediu, în special pe deversări ilegale de gunoi (în 2011, o cantitate de 346 000 tone de gunoi a fost confiscată în timp ce se îndrepta spre 10 țări europene, 8 din Africa și 5 din Asia) [17].

În completarea celor două grupări mafiote italiene vine din urmă gruparea **Cammora Napolitană**. Deși numele ne duce spre Napoli, gruparea nu este concentrată numai în acest oras, ea fiind activă în toata regiunea Campania. Cele mai puternice activități au fost înregistrate în provincia Napoli și provincia Caserta. Spre deosebire de mafia siciliană sau Ndrangheta, Cammora este organizată la nivel orizontal, din familii și clanuri, aliați în funcție de anumite interese directe, dar fără a avea un lider sau o organizație ierarhică care să decidă asupra teritoriilor controlate sau a zonelor de interes. Fiecare grup sau clan are grijă de afacerea proprie, își protejează terito-

riul, căutând în același timp să îl extindă în detrimentul celorlalte familii. Deși nimic nu e centralizat, familiile au reușit să ajungă la o înțelegere în numele interesului comun, menținând în acest fel o balanță între puteri. Dovezi ale acestei înțelegeri, sau putem spune chiar al unui statut ale Cammorei, au apărut în anii 1820, când poliția a aflat despre existența unui tribunal cunoscut sub numele de *Gran Mamma*, tribunal care era abilitat să decidă măsuri disciplinare împotriva cammoriștilor care nu respectau înțelegerile. În anii urmatori au fost documentate și alte detalii care indicau existența unei grupări criminale organizate puternice în subteran: un statut scris (*frieno*) în care erau prevazute ritualurile inițiatice în Cammora, inclusiv obligația de a asigura fonduri familiilor celor încarcerați. Organizatia mai era cunoscută și sub denumirea de *Bella Società Riformata, Società dell'Umirtà* sau *Onorata Società* [1]. În anii 1980 – 1990, două grupări s-au luptat pentru supremație, *Nuova Camorra Organizzata* (Noua Camorra Organizată) și *Nuova Famiglia* (Noua Familie). Mii de membri ai Cammorei au murit în această luptă și, imediat după ce Noua Familie a castigat razboiul, luptele au reînceput. În prezent se estimează că ar exista în jur de 111 clanuri cammoriste cu aproximativ 6 700 de membri în Napoli și în apropierea acestuia. În cartea sa *Gomorra*, Roberto Saviano afirmă că rețeaua Cammorei a depășit rețelele mafiei siciliene, ale Ndranghetei sau ale apulienilor, atât în ceea ce privește puterea economică, cât și numărul membrilor. În ceea ce priveste activitatea infracțională a grupărilor cammoriste merită să începem prin menționarea anului 1970, când mafia siciliană a încercat să se folosească de rutele prin care se făcea trafic de țigarete și să le convertească în rute pentru traficul de droguri. Nu toate familiile au fost de acord și un sangeros război a început, pierzătorii fiind oponenții traficului de droguri. În 1980 au facut o avere în urma reconstrucției regiunii Campania, distrusă ca rezultat al unui puternic cutremur. În prezent cammoriștii au monopol pe traficul de țigări prin Italia, celelalte grupari criminale plătind taxe cammoriștilor. De asemenea, aceștia sunt implicati și în spălarea de bani, camătă, trafic de migranți, șantaj, răpiri, corupție, contrafaceri de bani și fraude cu cărți de credit. Drept un caz în care este reflectată cooperarea internațională a cammoriștilor poate fi menționat cel din 1995, cand Cammora a cooperat cu mafia rusă în falsificarea monedei americane. Astfel, cammoristii au albit bancnotele de 1 dolar SUA și le-au reprintat în bancote de 100 $. Bancnotele rezultate au fost date mafiei ruse, care s-a ocupat cu redistribuirea acestora în 29 de state din blocul estic și în fostele republici sovietice [8]. În schimb, mafia rusă a plătit camoristilor cu proprietăți, inclusiv o banca rusească, sprijinindu-i și în traficul de armament în Europa de Est și Italia [15].

În 2012, Administrația Obama a impus sancțiuni împotriva Cammorei, ca fiind una din cele 4 grupări de crimă organizată transnaționale care reprezintă un pericol iminent pentru SUA, celelalte trei grupări fiind Yamaguchi-gumi (Yakuza) din Japonia, Los Zetas din Mexico și Cercul Fraților din Rusia [8].

Nu putem face o analiză a grupărilor mafiote italiene fără a menționa date despre grupările **apuliene**, după denumirea regiunii din sudul Italiei, Apulia, cele mai cunoscute fiind „Societa Foggiana" și „Sacra Corona Unita" [16]. Aceste grupări și-au început activitatea în zonele Bari, Foggia și Salento, pornind ca grupări banditești, dezvoltând ulterior elemente ale grupărilor mafiote. Cea mai cunoscută grupare apuliană este Sacra Corona Unita, care a fost fondată în noaptea de Crăciun a anului 1981, în penitenciarul din Trani. Ritualurile organizației au avut ca bază pe

cele ale Ndranghetei, incluzând terminologia religioasă și misticismul. Numele vine de la următoarele elemente: organizația este sfântă (Sacra), având inclusiv o funcție asemănătoare unui preot, care consfințește și botează membrii; coroana (Corona), asemănătoare simbolului bisericii; Unita – pentru că membrii grupării trebuie sa fie uniți ca inelele unui lanț. Gruparea este activă în provinciile Brindisi și Lecce, fiind implicată în traficul de arme, traficul de droguri, traficul de persoane, traficul de țigări, tâlhării și altele, având puternice legături cu organizațiile criminale din Europa de Est și Balcani (aici putem menționa mafia albaneză, rusă, grupări din Turcia, Muntenegru, România etc.). Ca toate grupările italiene menționate mai sus, și SCU și-a orientat activitățile criminale în ultimii ani, într-un mod mai acoperit, penetrând ușor toate elementele politice și economice ale regiunii lor. În ultimii ani, grupările apuliene au suferit în urma operațiunilor agențiilor de aplicare a legii din Europa și majoritatea membrilor proeminenți ai grupărilor se află în închisoare. Din păcate, aceștia reușesc să își direcționeze și să își conducă afacerile și din spatele gratiilor. Ca și în cazul Ndranghetei, grupările apuliene au fost și sunt în continuare măcinate de războaie interne foarte violente. În afara regiunii Apulia, clanurile nu sunt foarte răspândite, dar legături au fost identificate în Olanda, Germania, Elveția și Albania.

Continuăm prin oferirea unor detalii despre **mafia albaneză** (Mafia Shqiptare), una dintre cele mai puternice în Europa, cu influențe nu numai pe continentul european, ci și în Asia (în special China), America de Nord (SUA și Canada), Australia și America de Sud. Deci are o dezvoltare la nivel mondial, dezvoltare care a fost posibilă într-un timp foarte scurt și cu o violență extremă. O caracteristică a acestor grupări este dată de către membri, aceștia fiind, fără nici o excepție, membri ai aceleiași familii. Astfel avem parte de o omogenitate extraordinară la nivel de grupare, de o structură clară a clanului, cu o disciplină internă exemplară, elemente care dau acestor grupări un grad de impermeabilitate extraordinar, făcând aproape imposibilă munca sub acoperire a organelor de aplicare a legii. Vorbind despre organizarea ierarhică în cadrul clanurilor, putem delimita următoarele caracteristici: un clan / o familie este cunosctută ca un „*fis*" sau „*fare*"; comitetul executiv este cunoscut ca „*Bajrak*" și este compus din responsabilii din fiecare unitate a clanului; o unitate este condusă de un „*Krye*" sau „Sef", care își selecționează un „*Kryetar*" sau „adjunct"; Kryetar-ul își alege un „*Mik*" sau „prieten", care are rolul de ofițer de legătură cu ceilalți membri ai grupării, cu mici responsabilități manageriale. După cum am menționat deja, legăturile în cadrul grupării sunt legături de sânge, întărite și extinse prin căsătorie, cu un accent pronunțat pe onoare, loialitate și familie. Depășirea atribuțiilor, încălcarea normelor interne sau trădarea se pedepsesc aspru. Duritatea răspunsului duce la frică, iar frica garantează loialitatea necondiționată către familie [14]. O alta asemănare cu mafia italiană, și mafia albaneză și-a creat în timp o serie de ritualuri, încercând asfel să crească nivelul de conștientizare a membrilor că fac parte dintr-o familie. Mafia albaneză folosește ca simbol al codului onoarei termenul de „*Besa*", care înseamnă încredere [19]. Pe parcursul procesului de recrutare a noilor membri, novicele trebuie să depună un jurământ, acel jurământ fiind considerat un contract verbal de încredere, sacru și care este definit ca *Besa*. De obicei, când cineva iți dă un Besa înseamnă ca acea persoană își va sacrifica propria viață pentru a o proteja pe a ta [7]. Grupările de crimă organizată albaneze sunt implicate în traficul de droguri, traficul de arme, traficul de

persoane și organe, prostituție și jocuri de noroc. În timp au fost identificate legături între mafia albaneză și grupări teroriste, în special cu UCK / KLA (Kosovo Liberation Army). Într-o declarație a unui agent din cadrul Agenției Antidrog a SUA publicată în 1999 în „The Washington Times", acesta menționează numeroasele legaturi dintre KLA și grupări albaneze, acestea fiind în atenția agenției de aplicare a legii din cauza controlului asupra traficului de heroină. Tot acesta a mai declarat că o mare parte din profitul rezultat din traficul de droguri era redirecționată spre procurarea de arme pentru KLA. Dupa 1999 ONU emite Rezoluția 1244 prin care se asigură în regiunea Kosovo o prezență militară prin KFOR și a UNMIK, KLA fiind oficial demilitarizată, dar o parte din membrii acestei grupări s-au înrolat în structurile de aplicare a legii din Kosovo, făcând inclusiv parte din Guvern. Expansiunea grupărilor de crimă organizată albaneze în Europa a fost facilitată de conflictul militar din fosta Iugoslavie. Ce s-a observat a fost că, în momentul în care aceste grupări au ajuns în noile țări, au decis să se integreze în peisaj și să coopereze cu grupările deja existente, identificând elemente de interes comun. În Italia, de exemplu, mafia albaneză a preluat o mare parte din traficul de droguri, camătă, trafic de persoane etc., preferând sa plătească taxe mafiei italiene. Modalitatea violentă prin care mafia albaneză își implementează activitățile ilegale l-a determinat pe unul dintre procurorii italieni, Cataldo Motta, să declare ca „mafia albaneză a devenit un punct de referință în toate activitățile criminale din ziua de azi. Totul trece prin mâinile albanezilor. Rutele de transport al drogurilor, al persoanelor și armelor cu destinația Europa se află în mâini albaneze".

În condițiile în care crima organizată se extinde tot mai mult pe arena internațională, apare necesitatea de a supune investigației regiunea central-europeană, în special cea din proximitatea Republicii Moldova, zonă în care se observă prezența modelului rusesc de organizare, care continuă să prevaleze. În acest caz vom detalia **mafia rusă.**

Istoric vorbind însă, prima grupare organizată în spațiul sovietic a fost dezvoltată în gulag, influența ei se referea la viața din lagărele de concentrare sau închisori. Succesul lui Stalin în a elimina din viața publică grupările de hoți care dominau Rusia după 1917 a avut ca rezultat aducerea sub același acoperiș a celor mai periculoase persoane din Rusia. Așa a apărut ceea ce se numește până astăzi gruparea „vor-v-zakone" sau, tradusă, „hoț în lege" ori „hoț cu un cod". Gruparea și-a dezvoltat un set de reguli, care în principal interziceau orice formă de cooperare cu autoritățile, în special cu gardienii. Membrii grupării refuzau să participe la activitățile lucrative, furau, violau, îi eliminau pe cei care îi incomodau, comițând fapte caracteristice grupărilor din închisori. În acest context, în scopul de-a fi ușor recognoscibili între ei, dar și de către ceilalți, aceștia și-au organizat un set de elemente, cum ar fi, de exemplu, tatuajele. Astfel, în limbajul indivizilor membri ai unei organizații criminale, simbolul pisicii semnifică apartenența la categoria de „hoț" și „doar împușcarea mă poate vindeca". Alte simboluri utilizate de grupările criminale, ca de exemplu punctele de pe mână, indicau numărul anilor petrecuți în închisoare etc. Desigur, acești indivizi erau activi nu doar în închisori, ci și în afara acestora. Unica diferență dintre acei „vory" eliberați era că la libertate aceștia lucrau cu alți „vory".

În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, nevoia de soldați a determinat autoritățile să permită prizonierilor să participe la război, oferindu-le în schimb eliberarea. În condițiile create, așa-numiții „vory" au jurat să nu coopereze sub nici o

formă cu autoritățile, iar războiul nu era un motiv de a încălcă jurământul. Cu toate acestea, unii „vory" au decis să intre în rândurile armatei sau să participe la război, din sentimentul de patriotism sau din dorința de a scăpa din închisoare. Obiceiurile i-au readus după gratii, doar că aici, în loc să fie apreciați pentru victoria împotriva nazismului, au fost îndepărtați de către ceilalți „vory", nefiind acceptați înapoi în grup. Aceștia și-au format un grup separat al cărui nume a fost „suka" (târfe). Astfel a început un război între gruparea „suka" și gruparea „vory", război care a cuprins tot sistemul gulagului. Diferența în confruntarea dintre grupări au făcut-o gardienii, care s-au aliat cu cei din gruparea „suka", dispuși să colaboreze cu autoritățile. Gardienii confiscau armele improvizate de către reprezentanții grupării „vory", ignorând în același timp pe cele ale grupării „suka". Deja la sfârșitul anilor 1950, gruparea „vory" era practic desființată, membrii săi au fost fie omorâți, fie asimilați de „suka".

Totuși, datorită faimei de a se opune autorităților, de a lucra împreună ghidați de un singur cod al onoarei, chiar și cu niște tatuaje distinctive impunătoare, membrii grupării „vory" nu au dispărut totalmente. Astfel, treptat gruparea „suka" a redevenit „vory". Rolul membrilor „vory" a devenit mai pregnant în afara gulagului, sistem care după moartea lui I. V. Stalin a fost redus în importanța sa în reeducarea indivizilor incomozi și a criminalilor. Această schimbare a făcut ca în anii 1970 „vory" să devină o grupare care insuflă nu doar frică, ci și o grupare de indivizi bogați, puternici și influenți, în special prin alianța acestora cu cel mai puternic grup al vremurilor: nomenclatura comunistă [9].

Din toate sursele de informații cu referire la viața în Uniunea Sovietică după anii 1970, observăm că elementul de legătură este creșterea corupției. În acea perioadă, fenomenul putea fi denumit sub o altă formă, referindu-se la persoana care e capabilă de a face rost de tot ce aveai nevoie, adică un „aranjator" sau „distribuitor". Acest „personaj" era, desigur, prezent la toate nivelurile societății, putând să facă rost atât de elementele de bază ale vieții – medicamente, alimente –, dar și de mașini, prostituate etc. Toate aceste „aranjamente" alimentau și erau alimentate de o economie subterană, uneori mult mai productivă decât economia legală, în spatele căreia se aflau, desigur, grupările de „vory" și nomenclatura comunistă coruptă [9].

Caracteristic perioadei anilor 1980, în special perioadei „perestroikăi", M. Gorbaciov, ultimul președinte al URSS, a permis populației sa înființeze mici companii, sperând într-o revitalizare a economiei. În scopul înființării unei afaceri, era necesar capitalul financiar și de reprezentanți care să dețină acest capital într-o țară comunistă în care, dacă aveai mai mulți bani decât alții, erai persecutat de liderii grupărilor de crimă organizată ori de către reprezentanții nomenclaturii. Într-o estimare neoficială, aproximativ 90% din noile companii au avut la bază bani proveniți din activități criminale. A urmat colapsul URSS, care a dus la privatizarea fabricilor și a celorlalte companii de stat, inclusiv a resurselor naturale. Piața Occidentului s-a deschis larg, permițând ca tranzacțiile (resurse naturale si alte bunuri) noilor „patroni" să fie realizate în cantități mari și greu de urmărit de către autoritățile ruse. Având mai mulți bani la dispoziție, cu un psihic care cerea compensarea anilor petrecuți sub restricțiile comunismului, a crescut cererea de droguri de orice tip pe piață, fapt ce a dus la o dezvoltare a rutelor de transport dinspre Asia Centrală, Afghanistan, Iran.

Prezența fenomenului „crimă organizată" este o amenințare directă la adresa comunității internaționale. Doar prin unirea eforturilor comune ale tuturor statelor, organizațiilor internaționale ar fi posibilă o reală combatere a acestui fenomen.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Behan T. „The Camorra: Political Criminality in Italy", New York 1996, 240 p.

2. Bernard A. Cook. „Europe Since 1945: An Encyclopedia", Volumul 2.

3. https://www.questia.com/library/108806503/europe-since-1945-an-encyclopedia

4. Borsellino P. - La storia del magistrate. În: http://www.lastoriasiamonoi.rai.it/puntate/paolo-borsellino/470/default.aspx (accesat: 20.02.2017).

5. Cohen D. „Combating Transnational Organized Crime". United States Department of the Treasury. În: https://www.hsdl.org/?view&did=743621 (accesat: 20.02.2017).

6. Cowell A. Sicily Bomb Kills Anti-Mafia Fighter and 5 Others. În: The New York Times, May 24, 1992, http://www.nytimes.com/1992/05/24/world/sicily-bomb-kills-anti-mafia-fighter-and-5-others.html (accesat: 20.02.2017).

7. Dictionar explicativ al limbii romane. www.dexonline.ro/definitie/mafia (accesat: 20.02.2017).

8. Kushova Alma, „Besa", 2004 În: http://dictionnaire.sensagent.leparisien.fr/Besa%20(Albanian%20culture)/en-en/ (accesat: 20.02.2017).

9. Liddick, Donald R. The Global Underworld: Transnational Crime and the United States (International and Comparative Criminology), Kindle Edition, 176 p.

10. Mallory S. L., „Understanding Organized Crime" .The University of Mississippi, 2012, 306 p.

11. "Organized Crime Has Globalized and Turned into a Security Threat". A new UNODC report shows how, using violence and bribes, internaţional criminal markets have become major centres of power. În: https://www.unodc.org/unodc/en/press/releases/2010/June/organized-crime-has-globalized-and-turned-into-a-security-threat.html (accesat: 20.02.2017).

12. Pantaleone M. „Mafia și politica" (1964) În: http://www.stiucum.com/drept/criminologie/Organizatii-criminale-mafiote43641.php

13. Peet, T.E. „The Great Tomb Robberies of the Twentieth Egyptian Dynasty". 1997

14. Raab S, Five Families: The Rise, Decline, and Resurgence of America's Most Powerful Mafia Empires. New York, 2006, În: https://www.amazon.com/Five-Families-Resurgence-Americas-Powerful/dp/0312361815#reader_0312361815 (accesat: 20.02.2017).

15. Research Institute for European and American Studies (RIEAS), „Shape Of The Albanian Organized Crime". 2012 În: http://www.rieas.gr/researchareas/terrorism-studies/327-shape-of-the-albanian-organized-crime (accesat: 20.02.2017).

16. Richards, J. Transnational Criminal Organizations, Cybercrime, and Money Laundering: A Handbook for Law Enforcement Officers, Auditors, and Financial Investigators, CRC Press, New York, 1998, 344 p. În: https://www.crcpress.com/Transnational-Criminal-Organizations-Cybercrime-and-Money-Laundering/Richards/p/book/9780849328060#googlePreviewContainer

17. Serenata N. The Ndrangheta and Sacra Corona Unita" – the history, organization and operations of two unknown Mafia groups. Springer Internaţional Publishing Switzerland 2014, 185 p.

18. The Mafia's New Front Men. În: https://100r.org/2012/09/the -mafias-new-front-men/ (accesat: 20.02.2017).

19. Thompson M. Russian Mafia: Organized Crime (TV History Channel) În: https://www.youtube.com/watch?v=od0dYOZskyE (accesat: 20.02.2017).

20. https://www.theguardian.com/uk/1999/sep/07/nickhopkins (accesat: 20.02.2017).

ANALIZA CHELTUIELILOR BUGETARE PENTRU APĂRAREA NAȚIONALĂ

Iurie PÎNTEA[1]
Iurie MORCOTILO[2]

ANALYSIS OF BUGET COSTS FOR THE NAITONAL DEFENSE

The national defense is a public service which beneficiaries are all the citizens of the Republic of Moldova. Of their capacity to ensure the delivery of service of defense depends the integrity and physical existence of the state and its citizens, although the costs of the army financing are far below the security and economic benefits. Increasing of the army financing must be accompanied with the comprehencive process of the defense sector analysis and planning. The decision to increase the financing must only be taken, following the analysis of the security environment, the study of military capacities to face the respective challenges, as well as the financing possibilities of a country.

Keywords: budget, national defense, security, Republic of Moldova

Apărarea naţională este un serviciu public ai cărui beneficiari sunt toţi cetăţenii Republicii Moldova. În mare parte, livrarea acestui serviciu este asigurată de către stat prin intermediul forţelor armate. De capacitatea acestora de a asigura livrarea serviciului de apărare depinde integritatea și existența fizică a statului și cetățenilor, deci costurile de finanţare a armatei sunt net inferioare beneficiilor de securitate și economice. Totodată, cuantumul banilor publici destinaţi finanţării sectorului de apărare trebuie să ia în calcul un set de factori importanţi, precum mediul de securitate a țării, capacităţile statului de finanţare, eficienţa utilizării banilor publici, dar și consensul naţional asupra acestui subiect.

În Republica Moldova, importanţa armatei pentru stabilitatea și dezvoltarea țării este subestimată atât la nivel guvernamental, cât și la nivel de societate. Faptul dat se manifestă atât prin lipsa discuţiilor în spaţiul public asupra rolului armatei, cât și în subfinanţarea cronică a instituţiei respective pe parcursul mai multor ani. Situaţia a ajuns la o așa stare că țara noastră alocă pentru apărare sub 0,4% din PIB, cu mult mai puţin decât toate ţările din regiunea Europei Centrale și de Est, noi plasându-ne pe ultimul loc. Și această tendinţă se menţine deja câteva decenii, în pofida faptului că există un conflict înghețat pe teritoriul țării și logicii militare de a cheltui pe apărare cel puţin același cuantum cât și țările vecine. De asemenea, rolul armatei în ţara noastră nu a fost revizuit nici după agravarea situaţie de securitate din regiune, deși există o necesitate de a mări cheltuielile pe acest domeniu în termeni reali.

Majorarea finanţării armatei trebuie să fie însoţită de un proces comprehensiv de analiză și planificare a sectorului apărării. Decizia de a crește finanţarea trebuie să vină doar după analiza mediului de securitate, studierea capacităţilor militare de a face faţă provocărilor respective, precum și posibilităţilor de finanţare ale statului. Republica Moldova, având deja o balanţă deficitară a finanţelor publice, care se va ciocni în viitorul apropiat cu noi presiuni, necesită să maximizeze eficienţa cheltuielilor în domeniul apărării, care nu este posibilă

[1] *Iurie PÎNTEA, Academia Militară a Forţelor Armate „Alexandru cel Bun”.*
[2] *Iurie MORCOTILO, Academia Militară a Forţelor Armate „Alexandru cel Bun”.*

fără o analiză și transparenţă a domeniului dat. Amânarea în timp a procesului de reformare structurală și financiară a armatei doar va mări riscurile de securitate naţională și va avea, inclusiv, costuri economice pentru dezvoltarea ulterioară a ţării.

CADRUL GENERAL AL APĂRĂRII NAŢIONALE

Volumul și calitatea bugetului apărării depind de următoarele elemente cheie:

1. Politicile în domeniul apărării.
2. Rolul, calitatea și eficienţa instituţiilor cu responsabilităţi și atribuţii în formarea, executarea și utilizarea resurselor destinate apărării și implementării politicii de apărare.
3. Calitatea și eficienţa procesului bugetar.

O evaluare succintă a acestor elemente cheie indică asupra existenţei unor probleme sistemice majore în cadrul de politici în domeniul apărării naţionale.

Politicile în domeniul apărării sunt determinate de un set logic de acte legislative și normative cu obiective și conţinut bine determinat. Reieșind din structura, modul de organizare și distribuirea responsabilităţilor în cadrul unui stat democratic, politica de apărare include următoarele documente obligatorii:

1. Constituţia Republicii Moldova.
2. Strategia securităţii naţionale.
3. Carta albă (a securităţii și apărării naţionale).
4. Strategia militară naţională (Strategia apărăii naţionale).
5. Planuri strategice și operaţionale de întrebuinţare a forţelor.
6. Programe de constituire, dezvoltare, modernizare și pregătire a forţelor componente.

Strategia securităţii naţionale (SSN) definește interesele și obiectivele politicilor de securitate naţională, prezintă evaluarea mediului de securitate, identifică factorii de risc din mediul intern și internaţional, determină direcţiile de acţiune și principalele mijloace pentru asigurarea securităţii naţionale. Strategia are un orizont de evaluare pe termen mediu de 4 ani și o perspectivă pe termen lung, cuprinzând estimarea resurselor ce vor fi alocate pentru realizarea obiectivelor de securitate și apărare.

În unele state europene, pentru asigurarea realizării prevederilor Strategiei securităţii naţionale, guvernul elaborează Carta albă a securităţii și apărării naţionale, prin care stabilesc:

- Obiectivele politicii de apărare pentru perioada de guvernare;
- Obiectivele și sarcinile principale ale instituţiilor angajate în realizarea securităţii și apărării naţionale;
- Structura de forţe actuală și viitoare;
- Misiunile si cerinţele specifice pentru Forţele Armate (FA);
- Măsurile și acţiunile ce urmează să fie întreprinse de acestea, resursele naturale, umane, materiale, financiare și de altă natură, pe care urmează să le asigure anual pentru constituirea și pregătirea forţelor participante la apărarea naţională și la asigurarea securităţii, conform misiunilor ce le revin.

Carta albă a securităţii și apărării naţionale vizează aceeași perioadă de valabilitate ca și SSN și se înaintează spre aprobare Parlamentului odată cu sau la două-trei luni de la acordarea votului de încredere.

Pe baza SSN, a Programului de guvernare și a Cartei albe a securităţii și apărării naţionale, celelalte instituţii publice cu atribuţii în domeniul apărării, ordinii publice și securităţii naţionale elaborează strategii, programe și planuri departamentale proprii, menite să realizeze obiectivele și interesele de securitate naţională.

Strategia militară naţională (SMN) sau Strategia apărăii naţionale (SAN) stabilește obiectivele militare naţionale, potenţialele

riscuri si ameninţări militare la adresa ţării, conceptele strategice si operaţionale pentru îndeplinirea acestor obiective, volumul, structura și modul de alocare a resurselor necesare apărării armate, structura forţelor, misiunile, organizarea, dotarea, criterii de instruire și de operativitate, sprijinul logistic și nevoile de infrastructură necesare organismului militar în vederea realizării obiectivelor naţionale de securitate, concepţia de pregătire și angajare în acţiuni militare a FA, măsurile necesare în vederea îndeplinirii angajamentelor de cooperare, parteneriat, asumate pe plan internaţional.

Pe baza documentelor sus-menţionate, Ministerul Apărării (MA) și Ministerul Afacerilor Interne elaborează propriile planuri strategice și operaţionale de întrebuinţare a forţelor (1) și programe de constituire, dezvoltare, modernizare și pregătire a forţelor componente (2).

Planurile strategice și operaţionale de întrebuinţare a forţelor cuprind misiunile componentelor FA (categoriilor de forţe), în condiţii de pace, de criză și de război, scenariile probabile în care aceste misiuni vor fi îndeplinite, modalităţile de acţiune pentru executarea acestora. Din afirmaţiile reprezentanţilor MA, planurile strategice și operaţionale de întrebuinţare a forţelor sunt elaborate periodic și sunt aprobate de către preşedintele Republicii Moldova – comandant suprem al Forţelor Armate.

Programele de constituire, modernizare și pregătire a forţelor cuprind măsurile și acţiunile concrete ce se execută pentru organizarea și înzestrarea unităţilor militare, pregătirea comandamentelor și unităţilor, asigurarea sprijinului logistic și a rezervelor pentru mobilizare și război, crearea și întreţinerea infrastructurii pentru acţiuni militare, participarea la acţiuni de cooperare internaţională etc. Programele se elaborează pentru o perioadă de 4 ani, cu o perspectivă pe termen lung, se aprobă de Parlament, se completează și se actualizează în raport cu stadiul de execuţie. Până la momentul actual, în Republica Moldova nu există programe de constituire, modernizare și pregătire a forţelor aprobate de Parlament.

PLANIFICAREA BUGETARĂ

Din perspectiva bugetară, domeniul apărării naţionale are multe în comun cu restul sectoarelor publice. Distincţia principală, în mare parte, poate exista doar în gradul de confidenţialitate și secretizare a unor cheltuieli bugetare, care trebuie să fie argumentate și supuse unor controale din partea legislativului. Deci, la baza construcţiei unei armate eficiente, efective și profesionale trebuie să stea un sistem de management financiar al finanţelor publice (SMFP) bine dezvoltat și implementat integral.

Unul din elementele cheie ale SMFP este planificarea bugetară. Conform celor mai bune practici internaţionale ce ţin de procesul bugetar în domeniul apărării, planificarea cheltuielilor pentru domeniul respectiv trebuie să fie efectuată pe termen scurt, mediu şi lung, cuprinzând o perioadă de până la zece ani [1]. Crucială, însă este definitivarea şi argumentarea din punct de vedere financiar a obiectivelor pe termen lung pentru construcţia forţelor armate. Această planificare stă la baza întregului proces de alocare a resurselor financiare şi se face în baza analizelor şi strategiilor sectoriale de dezvoltare.

La momentul actual, în Republica Moldova, practic, nu se efectuează planificarea strategică pentru Forţele Armate. Unicul document de care se poate ghida MA este SSN, adoptată la 28 iulie 2010 [2]. Acest document însă a rămas nefinalizat, neimplementat și fără oricare efecte juridice și practice. Prevederile cheie ale acestui document (elaborarea în termen de trei luni a

planului de acţiuni pentru implementarea strategiei, elaborarea planurilor şi strategiilor departamentale, reformarea Consiliului Suprem de Securitate, evaluarea sistematică a procesului de implementare a strategiei etc.) au rămas nerealizate. De asemenea, nu a fost elaborată SMN şi o nouă doctrină militară, deşi rămâne în vigoare doctrina aprobată tocmai în anul 1995, ea având o utilitate nulă din punct de vedere al aplicabilităţii, deoarece este moral învechită [3].

Mai multe eforturi de redresare a situaţiei cu planificarea strategică au dat eşec în ultimul deceniu. Prima încercare a fost aprobarea în anul 2002 a Concepţiei reformei militare, care presupunea un proces radical de modernizare a armatei naţionale către finele anului 2014 [4]. În cadrul acestui proces a fost lansată şi Analiza strategică a apărării (ASA) către finele anului 2007, având scopul de analiză comprehensivă a sistemului de apărare din Republica Moldova [5]. Deja în baza ASA trebuia să fie elaborată şi publicată SMN şi Carta albă a apărării, în care sunt aduse argumentele bugetare de construcţie a armatei pe termen mediu şi lung. În pofida faptului că a fost finalizat raportul prealabil al ASA în anii 2010-2012, el aşa şi nu a fost publicat, deşi se planifica o versiune pentru publicul larg. De asemenea, nu s-au întreprins măsuri de evaluare a procesului de reformare a armatei, lansat în anul 2002.

În lipsa unei abordări strategice, MA recurge la planificarea cheltuielilor bugetare doar pe termen scurt şi mediu. Pe termen mediu, cheltuielile pentru apărare, ca şi pentru restul sectoarelor publice, se planifică în procesul de elaborare a Cadrului bugetar pe termen mediu (CBTM). Deşi în acest proces, începând cu anul 2011, au început să fie elaborate strategii sectoriale cu detalieri pe programe de cheltuieli, din anul 2013 ele nu mai sunt publicate. Conform strategiei sectoriale publicate, alocările bugetare pentru apărarea naţională sunt distribuite pe şapte programe de cheltuieli – (i) Elaborarea de politici şi management în domeniul apărării; (ii) Forţe terestre; (iii) Forţe aeriene; (iv) Operaţiuni în afara ţării; (v) Comunicaţii şi informatică; (vi) Sprijin armatei naţionale; (vii) Învăţământ superior [6]. De asemenea, aceste programe din CBTM stau şi la baza programelor de cheltuieli din bugetele anuale.

Programele bugetare anuale au, la rândul lor, unele deficienţe ce ţin de structura acestora. Acest argument se referă preponderent la indicatorii de performanţă identificaţi în cadrul subprogramelor bugetare pentru apărare. Astfel, la indicatorii de eficienţă ca unitate de măsură sunt indicate cheltuielile de instruire pe o persoană, dar nu sunt indicate, de exemplu, numărul de ore de instruire, numărul de manevre, numărul de ore de zbor pentru piloţii din forţele aeriene etc.

Finalmente, programarea bugetară anuală şi cea pe termen mediu poartă un caracter situaţional. Alocările bugetare conform programelor folosite sunt orientate exclusiv către conservarea actualei structuri a AN. De fapt, fără adoptarea unor documente strategice de planificare, nu se va putea da un răspuns clar la întrebarea ce armată construim şi ce dorim să obţinem. Această abordare reduce semnificativ din eficienţa cheltuielilor bugetare, deoarece statul alocă bani exclusiv pentru întreţinerea unor Forţe Armate doar ca atribut al suveranităţii, dar nu şi de apărare a teritoriului său – misiunea de bază a oricăror forţe militare.

EXECUTAREA BUGETARĂ

Pe parcursul ultimului deceniu, finanţarea sectorului apărării naţionale nu a fost uniformă. Odată cu lansarea Concepţiei reformei militare în anul 2002 au crescut şi alocările bugetare pentru apărare, atingând nivelul maxim de 0,61% din PIB în

anul 2008. După o reducere semnificativă a finanțării în anii 2009 – 2010, alocările în termene nominale au început să crească din nou, depășind în anul 2014 nivelul maxim înregistrat în 2008. Totodată, cheltuielile în termene reale s-au recuperat nesemnificativ după 2010 și nu au atins nivelul maxim precedent. De asemenea, în perioada respectivă, ponderea alocărilor pentru apărare în PIB și în total cheltuieli bugetare a stagnat la un nivel cu mult mai jos decât în perioada anterioară (figura 1). Aceste evoluții vorbesc despre pierderea interesului din partea executivului pentru reformarea sectorului dat și că finanțarea altor sectoare a crescut cu mult mai rapid.

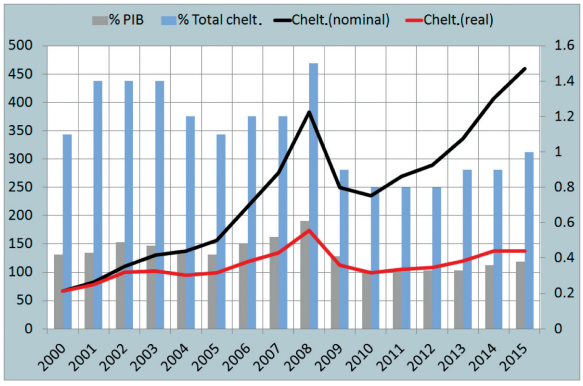

Figura 1. Dinamica cheltuielilor bugetare pentru apărare în termene absolute (mil. lei, axa din stânga) și termene relative (%, axa din dreapta)

Finanțarea apărării în Republica Moldova este cu mult mai joasă decât la toate țările din regiune. Astfel, în anul 2015 Republica Moldova era devansată la capitolul ponderii cheltuielilor militare în PIB de toate țările din Europa Centrală și de Est, precum și de cele din CSI (figura 2). De asemenea, alocările pentru acest domeniu la noi în țară sunt cele mai mici în comparație și cu alte țări neutre, precum și din punct de vedere al intensității cheltuielilor respective per cap de locuitor (tabelul 3) [7].

Un rol important, pe lângă volumul total de finanțare a apărării, îl joacă și structura cheltuielilor bugetare în cadrul acestui sector. Importanța acestui factor crește și mai mult în condițiile când există constrângeri bugetare, fiind necesară de alocarea de finanțarea prioritar pentru menținerea capacităților de luptă ale armatei. În cazul când nu sunt documente strategice de planificare și nu s-au întreprins analize cost–beneficiu, este greu de spus care sunt componentele prioritare de cheltuieli pentru AN. Totodată, mai jos se vor analiza cheltuielile bugetare pentru apărare prin prisma că trebuie să fie maximizate cheltuielile pentru unitățile de luptă ale AN, capabile la moment să îndeplinească apărarea nemijlocită a țării. Pentru aceasta, se presupune că aceste unități trebuie să fie echipate cu tehnică modernă și militari instruiți.

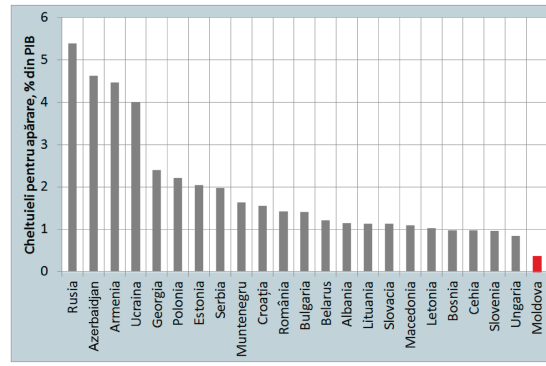

Figura 2. Cheltuieli militare în Europa Centrală și de Est (% din PIB)

Structura cheltuielilor pentru apărare poartă un caracter neuniform și a suferit schimbări semnificative pe parcursul ultimilor ani. În ultimii ani, cea mai mare pondere din alocările bugetare este pentru personal (mai mult de 50%), în timp ce investițiile de capital sunt nesemnificative, de doar câteva puncte procentuale (figura 3). Cheltuielile pentru personal au crescut brusc în anul 2007 și au continuat să creas-

că până în prezent, faptul dat fiind în mare măsură explicat de trecerea la modelul de armată profesională. Totodată, această structură de cheltuieli din nou scoate în evidenţă faptul că cheltuielile actuale sunt doar pentru întreţinerea fizică a unui număr dat de militari, fără a se face investiţii în capacităţile lor de luptă. Perpetuarea acestui model de finanţare a AN va duce la situaţia când utilitatea forţelor armate pentru apărarea ţării va fi nulă, şi mai eficient va fi de desfiinţat AN ca serviciu public.

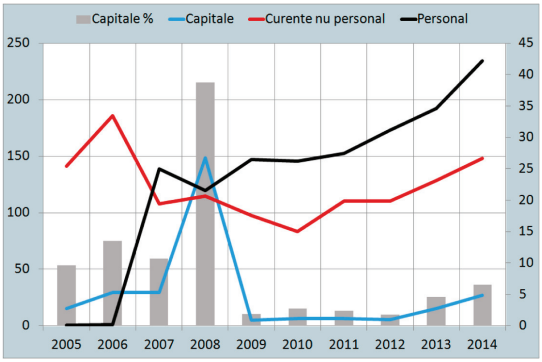

Figura 3. Structura cheltuielilor bugetare (mil. lei, axa din stânga) şi ponderea cheltuielilor capitale, în total cheltuieli (%, axa din dreapta)

De asemenea, structura cheltuielilor capitale actuale nu contribuie la fortificarea capacităţilor de luptă ale AN. Până în anul 2008, o parte semnificativă din cheltuielile capitale erau orientate către investiţii capitale şi procurarea mijloacelor fixe. Astfel, în anul 2008 a fost atins un record de investiţii capitale de circa 132,2 mil. lei sau 47% din total cheltuieli capitale pentru apărarea naţională. Începând însă cu anul 2009, cheltuielile respective au scăzut drastic, iar în perioada anilor 2011 – 2014 practic nu s-au făcut alocări pentru investiţii capitale (figura 4). Dar şi investiţiile imense din perioada anilor 2006 – 2008 erau orientate către construcţia de locuinţe, atingând ponderea de 96% din total investiţii capitale în anul 2008, când s-a înregistrat maximul de cheltuieli la acest capitol. De asemenea, în perioada anilor 2005 – 2007 o parte semnificativă din investiţii capitale erau orientate către construcţia conductelor de gaze, infrastructură ce nu ţine nemijlocit de apărarea naţională.

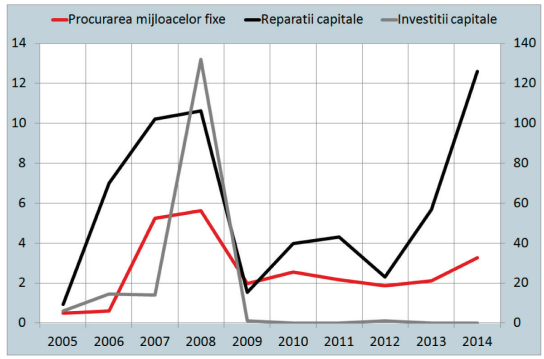

Figura 4. Dinamica cheltuielilor pentru investiţii capitale (axa din dreapta) şi restul cheltuielilor capitale (axa din stânga), mil. lei

Cheltuielile pentru apărare sunt distribuite neuniform şi din punct de vedere instituţional. Majoritatea alocărilor sunt adresate finanţării trupelor regulate, circa 55% din total cheltuieli fiind destinate apărării naţionale (tabelul 1). Totodată, în cadrul acestui grup de cheltuieli pot fi evidenţiate unele alocări greu de explicat din punct de vedere al raportului cost–beneficiu, pentru apărarea naţională la momentul actual. Astfel, pentru finanţarea forţelor aeriene, care include baza de aviaţie din or. Floreşti şi brigada de rachete antiaeriene, se alocă anual circa 30 mil. lei sau 14% din suma alocată pentru trupele regulate. Utilitatea acestor cheltuieli este joasă, deoarece aceste trupe sunt dotate cu avioane şi rachete antiaeriene învechite moral şi fizic, cu care practic nu se efectuează manevre şi antrenamente. În plus, suprafaţa ipotetică a spaţiului

aerian apărat de către brigada de rachete antiaeriene este de doar 10%, iar spațiul monitorizat de către radare este de doar 70% [8]. În aceste circumstanțe este imperativ de revizuit în cadrul noilor documente de planificare strategică oportunitatea finanțării acestor unități, în cazul dacă se decide ca finanțarea AN să rămână la nivelul actual.

Nucleul de luptă al AN este subfinanțat. Acest nucleu îl reprezintă trupele terestre, și anume cele 3 brigăzi de infanterie motorizată. Subfinanțarea acută a acestor brigăzi se observă din comparația cu alocările pentru alte unități militare, în special pentru batalionul de gardă. Astfel, batalionul de gardă primește o finanțare aproape echivalentă cu cea destinată brigăzilor 1 și 2 (tabelul 1). Problema majoră constă nu în faptul că sunt alocate sume semnificative pentru o unitate de elită cum este batalionul de gardă, dar în alocările minore către principalele unități de luptă ale AN, care și sunt mai mari după toți indicatorii cantitativi decât un batalion.

Tabelul 1. Alocările bugetare în profil instituțional (mil. lei)

	2012	2013	2014
Trupele regulate	**157,2 (56,0%)**	**176,0 (53,7%)**	**218,4 (54,5%)**
Brigada 3 infanterie motorizată	8,4	9,5	10,5
Brigada 2 infanterie motorizată	19,4	20,9	25,4
Brigada 1 infanterie motorizată	14,4	16,0	23,5
Baza de aviație or. Florești	12,7	12,5	12,4
Brigada rachete antiaeriene	13,2	13,6	17,4
Batalionul de gardă	32,6	36,7	43,7
Divizion de artilerie	4,1	3,6	4,2
Batalion geniu	2,5	2,6	3,4
Baza de păstrare tehnică, armament și patrimoniu militar or. Florești	3,8	4,0	5,1
Baza de păstrare combustibil a Armatei Naționale	3,0	3,2	4,0
Departamentul dotări al Ministerului Apărării	43,2	53,3	68,9
Instituțiile de conducere	**65,0 (23,2%)**	**87,0 (26,5%)**	**108,6 (27,1%)**
Ministerul Apărării	6,0	7,7	8,3
Marele Stat Major al Armatei Naționale	55,8	76,0	93,7
Centrul comunicații și informatică al Marelui Stat Major	3,2	3,2	6,5
Alte instituții	**58,5 (20,8%)**	**64,8 (19,8%)**	**73,8 (18,4%)**
Institutul Militar al Forțelor Armate	18,5	19,9	22,6
Casa Centrală a Armatei Naționale	3,6	3,5	3,6
Centrul consultativ-diagnostic	4,1	4,8	5,8
Clubul Sportiv Central al Armatei	2,1	2,3	3,7
Spitalul Clinic Militar Central	30,2	34,2	38,2
Total	**280,7 (100%)**	**327,7 (100%)**	**400,8 (100%)**

Alocările bugetare au crescut brusc în perioada de incertitudini internaţionale. Se observă că pentru unele unităţi finanţarea a crescut destul de semnificativ în anul 2014, când s-a înrăutăţit cadrul de securitate regional din Ucraina. Printre unităţile de luptă se evidenţiază creşterea alocărilor peste media anilor precedenţi pentru brigăzile 1 şi 2, precum şi pentru batalionul de gardă. De asemenea, au crescut semnificativ şi alocările destinate Marelui Stat Major al Armatei Naţionale (MSM AN) şi procurărilor prin intermediul Departamentului de Dotări al MA.

Creşterea alocărilor, în anul 2014, nu ţine de restructurarea şi modernizarea AN. Dacă excludem componenta de cheltuieli de personal, deoarece în anul 2014 au fost majorate salariile militarilor, precum şi cea investiţională, analizate mai sus, principala creştere vine de la cheltuielile curente nonpersonal. Din această grupă de cheltuieli, cea mai vertiginoasă creştere de circa 1,5 ori în 2014 faţă de 2013 a fost înregistrată la alocările destinate deplasărilor în interes de serviciu (tabelul 2). Principala instituţie care este responsabilă de această creştere este MSM AN, ei revenindu-i 95% din total cheltuieli destinate deplasărilor, preponderent peste hotarele ţării. Această creştere de finanţare conjuncturală însă nu poate avea efect de lungă durată, fără a fi abordată în mod sistemic legătura dintre volumul scăzut de finanţare şi planificare strategică a apărării.

Tabelul 2. Structura cheltuielilor curente nonpersonal (mil. lei)

	2012	2013	2014
Plata mărfurilor şi serviciilor	86,5	100,5	105,4
Deplasări în interes de serviciu	9,0	9,9	24,6
Documente executorii	0,04	1,0	1,0
Transferuri în scop de producţie	0,5	0,6	0,7
Transferuri către populaţie	8,4	10,4	9,8
Transferuri peste hotare	0,1	0,2	0,8
Total	**104,54**	**122,6**	**142,3**

Structura actuală de cheltuieli nu corespunde constrângerilor bugetare existente. În cazul când sumele alocate apărării sunt limitate, din anumite considerente, este sarcina MA să analizeze şi să ajusteze structura AN în corespundere cu aceste cuantumuri. Şi în cazul Republicii Moldova există anumite oportunităţi de ajustare structurală a AN din contul reducerii celor componente care au la momentul actual o utilitate minimă. Totodată, procesul de ajustare trebuie să fie iniţiat doar după ce vor fi aprobate documentele strategice de apărare.

EFECTELE SUBFINANŢĂRII PENTRU APĂRAREA NAŢIONALĂ

Cum a fost menţionat mai sus, un exerciţiu de evaluare a sistemului naţional de apărare a fost efectuat în anul 2010 sub denumirea de **Analiză strategică a apărării (ASA)** şi a avut ca scop determinarea capacităţilor FA de a executa misiunile stipulate în Constituţia Republicii Moldova şi actele legislative în vigoare, inclusiv Legea „Cu privire la apărarea naţională" din anul 2003, precum şi determinarea necesităţilor pentru menţinerea şi/sau perfecţionarea acestor capacităţi. ASA a evaluat multilateral întregul organism al apărării pentru a vedea în ce măsură elementele acestui sistem asigură capabilităţile reale de apărare, în ce mod structurile de organizare corespund obiectivelor, în ce măsură diferite sisteme de arme şi sisteme de armament asigură capabilităţile specifice de apărare.

Obiectul final al ASA a fost determinarea unui model de forţe (misiuni, structură, organizare, volum, armament, echipament,

înzestrare, instruire, costuri) care ar asigura în cel mai eficient mod utilizarea resurselor disponibile.

Legea „Cu privire la apărarea naţională" determină patru misiuni ale FA:

1. Apărarea armată a statului împotriva agresiunii militare.

2. Apărarea antiaeriană a unor obiective importante ale statului şi a trupelor.

3. Participarea la misiuni (executarea misiunilor) în operaţii de menţinere a păcii.

4. Sprijinul (sau asistenţa) autorităţilor centrale şi locale în situaţii de criză.

Evaluarea capacităţii Forţelor Armate de a îndeplini misiunile stabilite prin legislaţie a inclus o analiză aprofundată pe şapte criterii de bază ce determină activitatea unui organism militar într-un sistem integrat, şi anume:

1) structura;

2) conducerea (comandă şi control);

3) personal;

4) procesul de instruire;

5) logistica, starea tehnicii şi armamentului;

6) mobilizarea (pregătirea de mobilizare şi mobilizarea);

7) infrastructura.

În cadrul ASA s-a constatat că cerinţele minime de creare a capabilităţilor pentru executarea misiunilor FA sunt satisfăcute numai la capitolul **personal**.

La celelalte şase capitole, situaţia a fost considerată critică. Or, structura, conducerea, procesul de instruire, logistica, **în**zestrarea cu tehnică şi armament şi starea acestuia, mobilizarea şi infrastructura nu corespund nevoilor de apărare naţională.

Pe lângă problemele legate de finanţarea deficitară a Forţelor Armate, o altă problemă gravă identificată **în** cadrul ASA a fost *lipsa unei viziuni clare despre structura AN pe timp de pace şi de război şi lipsa unei viziuni clare şi a documentelor de planificare cu privire la mobilizarea economiei naţionale.*

Ca rezultat, FA nu dispun de capabilităţi pentru îndeplinirea primelor două misiuni de bază stabilite conform legislaţiei (apărarea armată împotriva agresiunii militare şi apărarea antiaeriană a unor obiective importante şi a trupelor) şi dispun de capabilităţi limitate pentru îndeplinirea celorlalte două misiuni secundare pe timp de pace.

Apărarea armată a statului împotriva agresiunii militare. În cadrul ASA s-a constatat că capabilităţile FA de asigurare a securităţii militare a statului au scăzut substanţial în comparaţie cu rezultatele evaluării potenţialului militar din anul 2004. Nivelul de asigurare financiară şi tehnico-materială nu permite procurarea armamentului şi tehnicii militare noi sau deja folosite, modernizarea armamentului şi tehnicii învechite, cu atât mai mult nici menţinerea în stare de luptă a unei mari părţi din acesta. Astfel, concluzia la care s-a ajuns în cadrul ASA a fost că **FA nu dispun de un minimum de capacităţi şi mijloace tehnico-materiale necesare pentru a executa misiunile în conformitate cu legislaţia în vigoare**.

Apărarea antiaeriană a unor obiective importante ale statului şi a trupelor. La momentul actual, subunităţile FA pot executa doar misiuni limitate de supraveghere a spaţiului aerian şi deja nu mai au capabilităţi de apărare antiaeriană a obiectelor de importanţă strategică ale capitalei şi punctelor de dislocare a trupelor. Avioanele şi elicopterele din dotarea Forţelor Aeriene dispun de capacităţi neglijabile din punct de vedere militar şi pot fi folosite numai pentru misiuni minore de transport al personalului şi materialelor.

Participarea la operaţiuni de menţinere a păcii. AN dispune de capacităţi limitate şi pregătire specifică necesară pentru participarea la operaţiuni de menţinere a păcii în cadrul forţelor mixte de menţinere a păcii la executarea misiunilor în Zona de Securitate din raioanele de est ale Republi-

cii Moldova. Actualmente, acest contingent include până la 500 militari cu armamentul și tehnica din dotarea unităților respective, ce constituie 10% din efectiv. Totodată, începând cu anul 2003, peste 300 de militari ai Armatei Naționale au participat ca observatori și la executarea misiunilor cu caracter umanitar în cadrul coaliției multinaționale din Irak și la operațiuni de menținere a păcii sub egida ONU și OSCE.

AN dispune de capacități organizațional-tehnice limitate de a constitui o companie de infanterie pentru participarea la operații de menținere a păcii desfășurate sub egida ONU sau a altor organizații internaționale, iar un număr limitat de ofițeri este pregătit pentru a activa în cadrul comandamentelor și statelor majore multinaționale în diferite operațiuni de menținere a păcii.

Asistența autorităților civile în situații de criză. În total la astfel de acțiuni AN poate antrena un efectiv de aproximativ 1000 de militari cu 200 unități de tehnică (de predestinație diferită) și echipamentul respectiv din dotare. Forțele determinate pentru îndeplinirea sarcinilor în suportul autorităților civile nu sunt constituite și dezvoltate în exclusivitate pentru această misiune, dar reprezintă capabilitățile structurilor existente, destinate pentru îndeplinirea misiunii de bază, și sunt puse la dispoziția autorităților civile la necesitate.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

În ultimii ani, finanțarea apărării naționale a devenit un obiectiv cu prioritate redusă pe agenda națională de dezvoltare. Începând cu anul 2009, sumele alocate pentru acest sector au scăzut brusc atât în termeni absoluți, cât și relativi. În pofida faptului că în ultimii ani finanțarea în termeni nominali a început să crească din nou, în termeni reali și relativi ea a stagnat. Drept consecință, către anul 2015 Republica Moldova s-a situat pe ultimul loc în regiunea Europei Centrale și de Est la capitolul ponderii cheltuielilor pentru apărare în PIB. Și tendința respectivă nu a suferit schimbări radicale după anul 2014, când situația de securitate din regiune s-a înrăutățit brusc.

În constrângerile bugetare existente, fondurile alocate pentru construcția AN nu se folosesc în cel mai optim mod. Astfel, pe parcursul ultimului deceniu nu au fost finalizate procesele de reformare a AN și finalizate documentele de programare strategică pentru sector, care să ghideze construcția AN pe o perioadă lungă de timp. De asemenea, lipsa documentelor strategice a dus la faptul că structura AN este perpetuată în timp fără să se ajusteze noilor realități de securitate și constrângeri de finanțare. Procesul de analiză nu doar financiară, dar și militară a sectorului dat este inhibat de transparența redusă a MA. În contextul expus, este greu de analizat sectorul nu doar din punct de vedere financiar, dar și militar și este necesar de întreprins setul următor de măsuri care să redreseze situația din domeniul apărării naționale:

- **Majorarea graduală a alocărilor pentru apărare** până la media regională. În contextul când 10% din teritoriul țării nu este controlat de autoritățile constituționale, iar situația de securitate din regiune s-a înrăutățit semnificativ, este imperativ de schimbat atitudinea față de AM și de readus sectorul dat în prioritățile de dezvoltare a țării. Majorarea alocărilor trebuie însă să aibă loc doar după ce se vor elabora documentele strategice de apărare.
- **Elaborarea documentelor strategice de apărare.** Fără aprobarea SMN, Doctrinei militare și *Cărții albe* a apărării, alocările publice pentru sector nu dau și nu vor da un efect scontat, deci nu vor fi cheltuite eficient. Efectul alocărilor va fi mic, deoarece

finanțarea redusă se alocă pentru o structură a AN, care, probabil, nu poate face față provocărilor militare și de securitate moderne, atât din cauza dotării cu tehnică uzată, cât și a necorespunderii structurii AM la nivelul actual de finanțare.

• **Revizuirea structurii AN conform realităţilor actuale de finanțare.** În contextul constrângerilor bugetare existente este imperativ de ajustat structura AN în așa mod încât componentele cu contribuţie minimă la apărarea naţională, dar care consumă surse financiare semnificative, să fie reorganizate cardinal. Astfel, trebuie de analizat în cadrul noilor documente strategice oportunitatea menţinerii în componența AN a forţelor aeriene și celor de apărare antiaeriană. Odată ce uzura echipamentului militar este mare în AN, dar costul de menţinere și reînnoire a celor din forţele aeriene este cu mult mai mare, ar fi oportun de analizat din punct de vedere cost-beneficiu reducerea semnificativă a cheltuielilor pentru forţele aeriene și canalizarea surselor eliberate către cele terestre.

• **Mărirea investiţiilor capitale în AN.** La momentul actual, AN este dotată cu echipament uzat moral și fizic din perioada sovietică. Chiar și în anii când au fost înregistrate cele mai multe investiţii capitale în AN, acestea mergeau nu spre infrastructura și dotarea militară, dar spre construcţia caselor și clădirilor administrative. Neinvestirea și nemodernizarea capacităţilor de luptă ale AN va duce la situația că ea nu va putea să-și îndeplinească eficient atribuţiile, deci banii publici vor fi cheltuiţi pentru o armată doar ca un simbol al suveranităţii, dar care realmente nu va putea apăra această suveranitate într-o perioadă de agravare a securităţii naţionale.

• **Majorarea transparenței bugetare în sectorul apărării.** Nivelul actual de transparență a instituţiilor cheie din sector nu permite de monitorizat și analizat cât de eficient se utilizează banii publici în AN. Fără a mări radical transparența, nu doar prin publicarea la timp a bugetelor și rapoartelor de activitate, dar și prin o mai mare detaliere a acestor documente, efectul scontat din mărirea ipotetică sau ajustarea structurală a AN va fi destul de redus. Doar prin implicarea actorilor terți față de executiv, se va putea de adus contribuţii pozitive la formularea și argumentarea bugetelor pentru apărare spre majorarea acestora și utilizarea cât mai eficientă a fondurilor publice.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. W. Omitoogun, E. Hutchful "Budgeting for the Military Sector in Africa. The Process and Mechanisms of Control", SIPRI, 2006.
2. http://lex.justice.md/md/340510/
3. http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=306988
4. http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=307788
5. http://www.asa.army.md/
6. http://mf.gov.md/common/files/CCTM%202012-2014/Anexa_19__Apararea.pdf
7. I. Pîntea. Cheltuielile bugetare pentru anul 2015 pe componenta „apărare națională", Notă analitică, Expert-Grup, 2015.
8. http://mf.gov.md/files/files/Acte%20Legislative%20si%20Normative/CBTM/2013-2015/Anexa%2019%20Apararea.pdf

Tabelul 3. Cheltuieli militare pe cap de locuitor (USD)

Țara	2008	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Europa Centrală și de Est							
Albania	84.4	64.8	69.3	65.1	64.6	64.2	47.9
Bosnia și Herțegovina	59.7	56.4	54.5	50.8	51.0	49.2	42.0
Bulgaria	136	119	113	111	124	116	92.2
Cehia	282	239	236	204	198	192	169
Croația	301	237	258	224	225	214	178
Estonia	377	248	290	338	373	388	347
Letonia	265	122	143	125	139	147	141
Lituania	169	105	114	110	120	146	162
Muntenegru	138	121	128	109	113	111	104
Polonia	245	231	248	236	244	272	275
România	145	103	118	105	123	135	125
Serbia	151	120	136	119	128	127	101
Slovenia	413	377	325	264	246	236	197
Ungaria	186	135	147	133	129	122	104
Țările CSI (partea europeană)							
Armenia	133	133	132	128	149	153	150
Azerbaidjan	181	163	338	353	363	367	321
Belarus	92.5	80.8	79.8	86.3	103	107	76.8
Georgia	269	115	121	128	108	111	88.4
Moldova	10.3	5.1	6.5	6.7	7.5	7.7	6.5
Rusia	394	411	491	569	615	579	454
Ucraina	105	81.8	81.1	91.4	108	94.2	84.8
Europa de Vest							
Austria	451	385	407	379	382	388	297
Cipru	569	569	557	475	437	402	393
Danemarca	874	814	813	792	753	722	612
Elveția	540	529	632	577	626	567	579
Finlanda	682	635	698	667	698	660	544
Franța	1062	984	1024	947	981	995	792
Germania	586	566	599	577	569	568	482
Grecia	946	730	641	532	511	503	465
Irlanda	353	280	284	252	260	258	214
Italia	703	609	642	568	568	519	391
Malta	137	142	135	119	128	133	131
Marea Britanie	1069	933	952	918	887	917	854
Norvegia	1331	1324	1454	1418	1451	1422	1131
Olanda	752	675	698	619	609	613	524
Suedia	651	625	667	653	677	673	544

Sursa: SIPRI

CONTROLUL PARLAMENTAR ASUPRA SECTORULUI APĂRĂRII NAȚIONALE: LECȚII UTILE DIN EXPERIENȚA PARLAMENTULUI ESTONIEI

Iurie PÎNTEA[1]

PARLIAMENTARY CONTROL OF THE NATIONAL DEFENSE SECTOR: THE USEFUL LECTURES FROM THE EXPERIENCE OF THE ESTONIAN PARTLIAMENT

In this study the comparative analysis is given of the parliamentary control of the national security in Estonia and Republic of Moldova. The most of basic attributions of the Parliament in the Republic of Moldova have the direct link with the function of parliamentary control over the security sector and offer the broad range of related instruments. Moreover, along with the traditional parliamentary attributions, common for the most European contries, the Constitution of the Republic of Moldova also specifically envisages the attributions referring exclusively to the security sector.

Keywords: Parliamentary control, security, national defense, Estonia, Republic of Moldova.

1. Atribuţiile constituţionale ale Parlamentului în domeniul controlului sectorului de securitate

În conformitate cu **Constituția Republicii Moldova,** Parlamentul este organul reprezentativ suprem al poporului Republicii Moldova și unica autoritate legislativă a statului [1]. Întru exercitarea acestui mandat, Parlamentul are următoarele atribuții de bază:

a) adoptă legi, hotărâri și moțiuni;

b) declară referendumuri;

c) interpretează legile și asigură unitatea reglementărilor legislative pe întreg teritoriul țării;

d) aprobă direcțiile principale ale politicii interne și externe a statului;

e) aprobă doctrina militară a statului;

f) exercită controlul parlamentar asupra puterii executive, sub formele și în limitele prevăzute de Constituție;

g) ratifică, denunță, suspendă și anulează acțiunea tratatelor internaționale încheiate de Republica Moldova;

h) aprobă bugetul statului și exercită controlul asupra lui;

i) exercită controlul asupra acordării împrumuturilor de stat, asupra ajutorului economic și de altă natură acordat unor state străine, asupra încheierii acordurilor privind împrumuturile și creditele de stat din surse străine;

j) alege și numește persoane oficiale de stat, în cazurile prevăzute de lege;

k) aprobă ordinele și medaliile Republicii Moldova;

l) declară mobilizarea parțială sau generală;

m) declară starea de urgență, de asediu și de război;

n) inițiază cercetarea și audierea oricăror chestiuni ce se referă la interesele societății;

o) suspendă activitatea organelor administrației publice locale, în cazurile prevăzute de lege;

p) adoptă acte privind amnistia;

q) îndeplinește alte atribuții, stabilite prin Constituție și legi.

[1] *Iurie PÎNTEA, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun".*

Din câte se observă mai sus, majoritatea atribuţiilor de bază ale Parlamentului Republicii Moldova au o legătură directă cu funcţia de control parlamentar asupra sectorului de securitate și oferă o gamă largă de instrumente în acest sens. Mai mult ca atât, pe lângă atribuţiile parlamentare tradiţionale, comune majorităţii ţărilor europene, Constituţia Republicii Moldova mai prevede, în mod expres, atribuţii care se referă exclusiv la sectorul de securitate. Astfel, Parlamentul Republicii Moldova „aprobă doctrina militară a statului" (art. 60. lit. e) și „declară mobilizarea parţială sau generală, starea de urgenţă, de asediu și de război" (art. 60. lit. m).

Totodată, Constituţia prevede un șir de instrumente și mecanisme care extind și consolidează responsabilităţile și capacităţile Parlamentului în ceea ce privește exercitarea funcţiei de control asupra sectorului securităţii.

Printre cele mai importante instrumente și mecanisme în acest sens sunt următoarele:

• Prerogativa Parlamentului de a alege Președintele Republicii Moldova (art. 78), care, conform Constituţiei, este „șeful statului și garantul suveranităţii, independenţei naţionale, al unităţii și integrităţii teritoriale a ţării" (art. 77) și deţine atribuţii cheie în domeniul apărării în calitatea sa de Comandant Suprem al Forţelor Armate (art. 87) și în domeniul politicii externe (art. 86).

• Prerogativa Parlamentului de a examina Programul de activitate al Guvernului și de a oferi votul de încredere Programului de activitate și întregii liste a Guvernului (art. 98). Această prevedere constituţională atribuie Parlamentului responsabilitatea de a defini/aproba obiectivele generale de activitate a instituţiilor din sectorul de securitate și de a aproba nominal conducătorii acestor instituţii.

• Obligaţia Guvernului de a prezenta Parlamentului, comisiilor parlamentare și deputaţilor informaţiile și documentele solicitate (art. 104).

• Obligaţia Guvernului și fiecărui membru al acestuia de a răspunde la întrebările sau la interpelările formulate de deputaţi (art. 105).

• Puterea Parlamentului de a adopta o moţiune prin care să-și exprime poziţia faţă de obiectul interpelării (art. 105).

Astfel, împuternicirile menţionate mai sus învestesc Parlamentul cu cele mai înalte responsabilităţi ce ţin de sectorul de securitate, stabilesc baza constituţională pentru implementarea funcţiei de control parlamentar asupra sectorului de securitate și oferă un set larg de instrumente în acest sens.

2. Atribuţiile Parlamentului Republicii Moldova în domeniul controlului sectorului de securitate stabilite în Regulamentul Parlamentului

În tradiţia parlamentelor europene, atribuţiile Parlamentului în domeniul controlului sectorului de securitate sunt extinse și detaliate în Regulamentul de activitate al Parlamentului. De obicei, aceste atribuţii includ următoarele elemente:

1. Prerogativa Parlamentului de a monitoriza impactul legilor adoptate și de a evalua problemele asociate cu implementarea legilor.

2. Organizarea de audieri sau anchete. Miniștrii și alţi funcţionari din cadrul executivului vor fi prezenţi la sesiunea plenară sau ședinţa comisiei, atunci când prezenţa lor este solicitată, oferind Parlamentului informaţia cerută.

3. Audieri publice cu societatea civilă.

4. Ședinţe/sesiuni speciale pentru întrebări și interpelări.

5. Solicitarea documentelor din partea executivului.

6. Verificarea transparenței și eficacității cheltuielilor publice.

7. Solicitarea realizării de audite de către autoritățile competente.

8. Examinarea petițiilor și plângerilor din partea colaboratorilor militari și civili cu privire la sectorul de securitate și al apărării.

9. Vizitarea și inspectarea bazelor militare și altor puncte ale serviciilor de securitate, inclusiv a trupelor dislocate peste hotare.

Din analiza prevederilor Regulamentului Parlamentului Republici Moldova, vom constata că funcția de control are o interpretare care este în conformitate cu tradițiile parlamentelor europene și include:

a) Efectuarea controalelor asupra executării legii, determinarea eficienței acțiunii legii de către comisia permanentă de profil și prezentarea rapoartelor privind executarea legii (art. 111). În urma controlului efectuat, comisia parlamentară trebuie să prezinte recomandări Guvernului și/sau altor autorități publice și, după caz, trebuie să prezinte Parlamentului rapoarte privind executarea legilor, de regulă, după 6 luni de la intrarea în vigoare a legii respective.

b) Adresarea întrebărilor membrilor Guvernului sau conducătorilor altor autorități ale administrației publice în cadrul ultimei ore de lucru a Parlamentului, în fiecare zi de joi, cu excepția ultimei joi din lună (art. 122).

c) Înaintarea și examinarea interpelărilor prin cereri adresate Guvernului, cu solicitarea explicațiilor asupra unor aspecte ale politicii Guvernului ce țin de activitatea sa internă sau externă (art. 125).

d) Audieri parlamentare ale Guvernului în probleme ce țin de activitatea acestuia (art. 126).

e) Examinarea raportului anual al activității Guvernului în ședința în plen a Parlamentului (art. 127).

f) Examinarea rapoartelor anuale ale activității altor autorități obligate să prezinte rapoarte anuale în plenul Parlamentului, în conformitate cu legislația în vigoare (art. 128).

Regulamentul Parlamentului Republicii Moldova oferă, în principiu, toate instrumentele și mecanismele necesare pentru un control eficient, în general, și pentru un control eficient în sectorul de securitate, în special. Aceste instrumente și mecanisme sunt în conformitate cu standardele și cele mai bune practici internaționale.

Totodată, în cadrul cercetării s-a constatat că în utilizarea acestor instrumente și mecanisme există multiple rezerve și carențe, iar în unele cazuri normele juridice stipulate în regulament sunt interpretate de membrii Parlamentului mai degrabă ca norme facultative, și nu ca norme imperative.

Astfel, de exemplu, în perioada 2013-2014, pe ordinea de zi a Parlamentului nu au figurat subiecte ce țin de respectarea articolului 111 „Efectuarea controalelor și prezentarea rapoartelor privind executarea legilor". Cu alte cuvinte, „controlul asupra executării legii", precum și „determinarea eficienței acțiunii legii" care, conform regulamentului, revine „comisiei permanente de profil asistate de Direcția juridică a Secretariatului Parlamentului" în această perioadă nu au fost realizate.

Pe de altă parte, legislația în vigoare nu prevede termene concrete pentru prezentarea rapoartelor de activitate de către instituțiile din sectorul de securitate. O asemenea situație afectează substanțial controlul parlamentar asupra sectorului de securitate și induce dependența acestuia de așa-zisa „voință politică", care în mare parte este o noțiune de conjunctură.

3. Rolul și atribuțiile Comisiei securitate națională, apărare și ordine publică (CSNAOP) în exercitarea controlului asupra sectorului de securitate.

Principalul organ parlamentar responsabil de exercitarea controlului asupra sectorului de securitate este Comisia securitate națională, apărare și ordine publică (CSNAOP). Fiind una dintre comisiile permanente ale Parlamentului, CSNAOP este unul din „organele de lucru ale Parlamentului, creat pentru realizarea activității parlamentare" [2]. Din această perspectivă, stabilirea atribuțiilor și domeniilor de responsabilitate ale comisiilor permanente este deosebit de importantă pentru asigurarea eficienței și eficacității Parlamentului în general. Anume la nivelul comisiilor funcția de control parlamentar poate fi exercitată într-un mod mai consistent și eficient.

În conformitate cu legislația națională, **atribuțiile generale ale comisiilor permanente** sunt stabilite de Regulamentul Parlamentului [3]. Astfel, în conformitate cu articolul 27 a Regulamentului, comisiile permanente au următoarele atribuții:

(1) Comisiile permanente examinează proiecte de acte legislative și propuneri legislative în vederea elaborării rapoartelor sau avizelor, efectuează anchete parlamentare, dezbat și hotărăsc asupra altor probleme, inclusiv din însărcinarea președintelui Parlamentului, a prim-vicepreședintelui sau a vicepreședinților.

(2) În probleme ce țin de domeniul lor de activitate, comisiile permanente pot fi consultate de organele administrației publice, de alte organe sau întreprinderi, instituții și organizații, de alte părți interesate. La finele ședinței de consultare, comisiile permanente emit avize consultative cu titlu de recomandare.

(3) Comisiile permanente emit, de asemenea, avize consultative în vederea asigurării aplicării uniforme a legislației.

(4) Comisiile permanente pot forma grupuri de lucru din experți și specialiști în materie, reprezentanți ai părților interesate, cu care se consultă în activitatea lor.

(5) Comisiile permanente sunt în drept de a constitui subcomisii, desemnându-le atribuțiile, componența și conducerea. Președintele comisiei permanente informează Parlamentul despre formarea subcomisiei.

(6) În componența subcomisiei au dreptul să fie incluși reprezentanți ai fracțiunilor parlamentare din cadrul comisiei respective.

(7) În cazul constituirii unei subcomisii pentru exercitarea controlului parlamentar asupra activității autorității publice responsabile față de Parlament, aceasta va informa periodic Parlamentul, în limitele competenței sale, prin intermediul comisiei de profil, asupra activității acestei autorități.

Analiza definirii mandatului comisiilor permanente relevă faptul că legea ce reglementează atribuțiile comisiilor nu specifică funcții importante ale comisiilor cum ar fi rolul primordial al acestora în procesul de elaborare a legislației în domeniul de responsabilitate al comisiei, rolul comisiei în asigurarea calității cadrului legislativ din domeniu, funcția de control asupra puterii executive în domeniul de responsabilitate, obligația comsiei de a participa la elaborarea politicilor sectoriale etc. Un asemenea mod de definire a atribuțiilor comisiilor permanente, de fapt, nu conține „motivații" pentru o atitudine proactivă a acestora în exercitarea controlului parlamentar și asumarea responsabilității pentru situația din sectorul/domeniul atribuit.

În tradiția parlamentară din Republica Moldova, **domeniile de activitate ale comisiilor permanente** sunt determinate la începutul mandatului Parlamentului. Astfel, domeniul de responsabilitate al actualei Comisii securitate națională, apărare și ordine publică a fost determinat prin

Hotărârea Parlamentului privind domeniile de activitate ale comisiilor permanente ale Parlamentului (Nr. 48 din 06.11.2009) și a inclus ... " chestiuni privind:

- securitatea națională;
- serviciul special sau militar în structurile specializate ale puterii executive ce asigură securitatea națională;
- combaterea criminalității, corupției și terorismului;
- asigurarea ordinii publice și securității circulației rutiere;
- paza și regimul frontierei de stat;
- împuternicirile autorităților publice centrale și locale în domeniul pazei frontierei de stat;
- reforma Forțelor Armate (armata națională, trupele de grăniceri, trupele de carabinieri);
- serviciul în Forțele Armate și serviciul civil (de alternativă);
- protecția socială și juridică a militarilor;
- serviciul special în organele vamale, în sistemul penitenciar și în organele protecției civile și situațiilor excepționale;
- protecția secretului de stat;
- asigurarea cetățenilor cu acte de identitate;
- protecția datelor cu caracter personal" [4].

O asemenea interpretare, pe alocuri foarte largă (de exemplu, probleme privind securitatea națională), iar pe alocuri foarte îngustă (de exemplu, asigurarea cetățenilor cu acte de identitate), a domeniilor de activitate plasează sub „tutela" comisiei activitatea următoarelor instituții:

- Președinția Republicii Moldova [5];
- Consiliul Suprem de Securitate;
- Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene;
- Ministerul Apărării și Armata Națională;
- Ministerul Afacerilor Interne și structurile subordonate, inclusiv Poliția de Ordine Publică, Poliția Criminală, Poliția de Frontieră, Trupele de Carabinieri, Departamentul Protecție Civilă și Situații Excepționale;
- Serviciul de Informații și Securitate;
- Centrul Național Anticorupție;
- Departamentul Instituțiilor Penitenciare (subordonat Ministerului Justiției);
- Ministerul Dezvoltării Informaționale;
- Serviciul Vamal (subordonat Ministerului Finanțelor);
- Serviciul de Protecție și Pază de Stat;
- Serviciul Civil de Alternativă.

Această listă de responsabilități și domeniul instituțional de activitate conferă CSNAOP rolul de lider în domeniul elaborării și implementării politicii securității naționale.

4. Evaluarea eficienței exercitării controlului asupra sectorului de securitate de către CSNAOP

Din cele relatate mai sus putem constata că CSNAOP dispune de un set destul de impunător de instrumente și temeiuri legale pentru exercitarea funcției de control asupra sectorului de securitate. Evaluarea eficienței exercitării acestei funcții de control presupune examinarea acestor instrumente drept indicatori calitativi.

Cu părere de rău, din analiza informației deschise publicului larg s-a constatat că nu este posibil de măsurat performanța CSNAOP cu utilizarea unui asemenea set de indicatori, dat fiind faptul că nu există urme și memorie instituțională cu privire la conținutul și rezultatele ședințelor comisiei, audierile desfășurate, rapoartele anuale prezentate comisiei, rapoartele prezentate de comisie Parlamentului, rapoartele prezentate de instituțiile din sectorul de securitate la adresa comisiei etc.

Astfel, pe site-ul Parlamentului, nu pot fi găsite procesele-verbale ale ședințelor CSNAOP, dar numai niște documente sub

denumirea „*Proiecte de ordine de zi. Procese–verbale*" ale Comisiei securitate naţională, apărare şi ordine publică.

Analiza acestor documente relevă următoarele:

• Pe parcursul anului 2013, în proiectele de ordine de zi ale CSNAOP au fost incluse 453 de subiecte, dintre care numărul subiectelor „de fond", adică al subiectelor care în mod expres ţin de domeniul direct de responsabilitate al comisiei, a fost de 69, ceea ce constituie 15% din numărul total al subiectelor incluse în proiectele de ordine de zi.

• Pe parcursul anului 2014 (perioada 01.01.2014 – 02.04.2014), în proiectele de ordine de zi au fost incluse 132 de subiecte, dintre care 13 subiecte „de fond", ceea ce constituie sub 10% din numărul total al subiectelor incluse în proiectele de ordine de zi.

• În proiectele de ordine de zi au fost incluse mai multe subiecte care contravin atribuţiilor CSNAOP. O asemenea concluzie apare atât din analiza denumirii proiectelor, cât şi din analiza conţinutului acestora (de exemplu, privind întovărăşirile pomicole, importul unor autovehicule, privind activitatea farmaceutică, privind modificarea legilor ce vizează protecţia mediului înconjurător, comerţul interior, preţul normativ de vânzare-cumpărare a pământului, protecţia specială a copiilor, societăţile pe acţiuni, statutul alesului local, codul fiscal, impozitul agricol, registrul monumentelor etc.).

CONSTATĂRI:

Utilizarea noţiunii „proces-verbal" în proiectele de ordine de zi ale comisiei este incorectă, dat fiind faptul că procesul-verbal nu este o listă de subiecte propuse pentru o şedinţă planificată, dar este „*un înscris (cu caracter oficial) în care se consemnează un fapt de natură juridică; act cu caracter oficial în care se redau pe scurt discuţiile şi hotărârile unei adunări constituite*" [6].

Pe site-ul Parlamentului nu sunt publicate procesele-verbale ale şedinţelor CSNAOP. Astfel, nu este clar dacă şedinţele CSNAOP au avut loc, câţi membri ai comisiei au fost prezenţi şi cine dintre aceştia nu a participat la şedinţele comisiei, cine a participat la şedinţele comisiei în afară de membrii CSNAOP, ce fel de decizii a adoptat comisia, dacă audierile au fost ad-hoc sau planificate.

Absenţa proceselor-verbale ale şedinţelor CSNAOP a înrădăcinat practica negativă de a nu consemna cele discutate în şedinţele CSNAOP. Această „tradiţie" este una contrară practicilor din alte parlamente şi, în mod sigur, în detrimentul eficacităţii şi continuităţii activităţii comisiei.

Practicile limitate de control ale CSNAOP sunt vizibile şi atunci când este vorba de articolul 111 din Regulamentul Parlamentului, care stipulează obligaţiile de control şi raportare ale comisiei cu privire la implementarea actelor legale. Pe parcursul revizuirii nu a fost găsit nici un raport şi nici o altă mărturie de acest gen.

5. Diferenţe, lecţii utile şi recomandări pentru CSNAOP din analiza experienţei Parlamentului Estoniei (Riigikogu)

• Parlamentul Estoniei, chiar de la începutul anului, îşi aprobă **planul de activitate**, precum şi calendarul şedinţelor plenare pentru tot anul înainte. Preluarea unei asemenea practici ar fi foarte benefică pentru organizarea activităţii Parlamentului Republicii Moldova.

• În comparaţie cu Comisia apărare naţională din Riigikogu, Comisia securitate naţională, apărare şi ordine publică din Parlamentul Republicii Moldova nu are un **plan de activitate** pe termen mediu. Elaborarea şi aprobarea unui asemenea plan ar contribui la eficientizarea substanţială a activităţii comisiei.

• În comparaţie cu CSNAOP, Comisia apărare naţională din Riigikogu nu examinează

alte proiecte decât cele ce țin de mandatul său. Pe de altă parte, CSNAOP examinează practic toate proiectele care urmează a fi aprobate de Parlament. Această practică este una negativă și trebuie schimbată. **Comisia trebuie să discute numai subiecte de profil**.

• **Audierile organizate de CSNAOP sunt în mare parte *ad-hoc***, pe subiecte „fierbinți", și mai puțin conform unui oarecare plan de audieri. În comparație cu audierile organizate de CAN din Riigikogu, la care, în mare parte, sunt invitați experți, profesioniști sau oficiali nemijlocit responsabili de subiectul abordat, la audierile organizate de CSNAOP sunt invitați de cele mai dese ori numai conducătorii instituțiilor. Această practică deseori duce la o informare trunchiată, condiționată de argumente politice și viziunea partidului al cărui reprezentant este conducătorul instituției.

• Din analiza audierilor organizate de comisia parlamentară a Riigikogu s-a constatat că acestea pot atinge obiectivele sale numai în condițiile unei bune organizări a audierilor. În acest context, un regulament/ghid pentru organizarea audierilor ar fi foarte necesar și util. Scopul acestui regulament/ghid ar fi să ofere membrilor comisiei instrumente și repere pentru a analiza starea lucrurilor într-un anumit domeniu.

• În cadrul Riigikogu, ședințele cu **discutarea subiectelor secrete** se desfășoară în mod obligatoriu într-o sală de ședințe special amenajată în care se interzice categoric intrarea cu echipamente neautorizate, inclusiv telefoane celulare sau oricare alte aparate de înregistrare a sunetului sau imaginii. Necesitatea implementării unor standarde de securitate de către Parlamentul Republicii Moldova impune amenajarea unei asemenea săli de ședințe.

• **Comisia apărare națională din Riigikogu are un rol substanțial în procesul de luare a deciziilor**. Astfel, candidatura șefului Marelui Stat Major este consultată în prealabil cu Comisia pentru apărare națională. Totodată, în conformitate cu Constituția Estoniei, președintele comisiei face parte obligatoriu din Consiliul pentru apărare națională de pe lângă președintele țării.

• Spre deosebire de practica existentă în Parlamentul Republicii Moldova, **Comisia pentru apărare națională a Riigikogu are un rol determinant** în procesul bugetar. Astfel, CAN este comisia de bază în examinarea proiectului bugetului anual al sectorului de securitate și apărare națională. Pe de lată parte, **CSNAOP are o infuență minimă asupra procesului bugetar**, fapt ce afectează în cea mai mare măsură situația din sectorul de securitate și discreditează rolul, autoritatea CSNAOP, dar și eficiența controlului parlamentar asupra acestui sector.

• Comisia Riigikogu poate dispune și asigura finanțarea efectuării unor studii și cercetări independente pe subiectele securității naționale pe care le consideră importante și unde consideră necesară prezentarea unor opțiuni independente, neangajate departamental. Această situație diferă substanțial de situația din Republica Moldova, unde informația deseori este „monopolizată", oferă numai punctul de vedere al unei instituții, iar **CSNAOP nu are instrumente de a obține evaluări, analize sau proiecte independente**.

• În ceea ce ține de participarea contingentelor militare ale Estoniei la operațiuni de menținere a păcii s-a constatat că comisia parlamentară a Riigikogu este punctul cheie de decizie și de informare publică, fapt ce impune comisia să cunoască foarte bine situația din zona unde sunt detașate contingentele militare (atât situația contingentului militar, cât și situația politică din zona de responsabilitate respectivă). Această cunoaștere facilitează luarea deciziilor de membrii parlamentului estonian. Odată cu

detaşarea contingentului militar al Republicii Moldova în Kosovo, este necesar de a include în acest plan audierea lunară a reprezentanţilor Ministerului Apărării, eventual cu participarea reprezentanţilor Ministerului Afacerilor Externe, privind mersul desfăşurării operaţiunii de menţinere a păcii şi situaţia din zonă de responsabilitate. Aceste audieri trebuie să fie tehnice şi profesioniste. Totodată, este demnă de urmat şi practica vizitelor periodice efectuate de membrii Comisiei apărare naţională la contingetul militar naţional implicat în operaţiunea de menţinere a păcii.

NOTE ŞI REFERINŢE BIBLIOGRAFICE:

1. Constituţia Republicii Moldova. Art. 60. Adoptată la 29 iulie 1994 de Parlamentul Republicii Moldova.

2. Legea pentru adoptarea Regulamentului Parlamentului nr. 797-XIII din 02.04.1996.

3. Idem.

4. Hotărârea Parlamentului privind domeniile de activitate ale comisiilor permanente ale Parlamentului nr. 48 din 06.11.2009.

5. Cadrul legal existent prevede puține situații în care președintele Republicii Moldova trebuie să-și argumenteze deciziile în fața Parlamentului. În domeniul de activitate al CSNAOP, aceasta se referă la strategia de securitate, doctrina militară, mobilizarea generală, starea de război, situații excepţionale.

6. http://dexonline.ro/definitie/proces. Există mai multe tipuri de procese-verbale: de constatare (pe formulare tipizate); de predare-primire a unei gestiuni; de consemnare a unei ședințe; de recepție; de casare; de compensare.

NEUTRALITATEA REPUBLICII MOLDOVA – ÎNTRE OPORTUNITATE ȘI CONSTRÂNGERE ÎN CONDIȚIILE NECESITĂȚII FORTIFICĂRII SECURITĂȚII NAȚIONALE

Veaceslav UNGUREANU[1]

THE NEUTRALITY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA - BETWEEN THE OPPORTUNITY AND CONSTRAINT IN THE CONDITIONS OF THE NEED TO STRENGTHEN THE NATIONAL SECURITY

The reform of the security sphere should be done taking into account the geopolitical conjuncture, the regional security environment in the South-Eastern Europe and the national interest of the Republic of Moldova. The status of permanent neutrality of the Republic of Moldova, which served as grounds to substantiate and institutionalize the Moldovan national security, needs to be reassessed, because of getting obsolete and its failure to ensure the stability and multidimensional security in the context of new threats, risks and vulnerabilities faced by the Republic of Moldova that can be reduced only by creating the buffer zone based on Euro-Atlantic oriented integration mechanisms.

Keywords: geopolitical conjuncture, buffer zone, national security, regional security, neutral state, permanent neutrality, status of neutrality, collective security.

Conceptul de neutralitate a fost adoptat de către unele state urmărind obiectivul de a se ține departe de război, pe parcursul perioadei în care războiul era un instrument principal de promovare a politicii militare expansioniste. Însă nu întotdeauna neutralitatea a asigurat protejarea țărilor cu acest statut. Nefiind respectată, în cele mai dese cazuri, inviolabilitatea teritorială se solda cu ocuparea forțată a teritoriului de către statele beligerante ca, ulterior, acest teritoriu să fie utilizat pentru acțiuni militare ofensive împotriva statelor vecine. Actualmente, fenomenul globalizării a redus substanțial din importanța conceptului neutralității în contextul amplificării interdependenței relațiilor dintre state în domeniul asigurării securității internaționale, avându-se în vedere faptul încălcării normelor dreptului internațional de către marile puteri garante ale neutralității, astfel fiind subminată din temelie ideea neutralității, precum și diminuată valoarea și utilitatea acesteia. Totodată, relevanța neutralității s-a atenuat și în sensul că nu mai oferă o protecție în fața principalei amenințări la adresa securității naționale ca exploatarea slăbiciunilor interne prin intermediul unor mijloace mai sofisticate decât războiul, limitând oportunitățile de a beneficia de avantajele oferite în condițiile apărării colective și securității cooperative.

Reforma sectorului de securitate națională a Republicii Moldova necesită o abordare pragmatică și acțiuni concrete prin a ține cont de conjunctura geopolitică, mediul regional și subregional de securitate, precum și de interesul național. Elementul esențial, care a servit drept bază pentru fundamentarea și instituționalizarea securității naționale a Republicii Moldova, este

[1] *Veaceslav UNGUREANU, doctor în științe politice, Centrul de Cercetări Politice și Relații Internaționale al Institutului de Cercetări Juridice și Politice al AȘM*

statutul de neutralitate permanentă care generează o instabilitate pluridimensională și necesită a fi reevaluat în contextul noilor amenințări, riscuri și vulnerabilități cu care se confruntă Republica Moldova, diminuarea cărora poate fi efectuată prin modificarea statutului geopolitic regional al țării și tranșarea *zonei-tampon*, utilizând mecanismele integraționiste de orientare euroatlantică. Pentru Republica Moldova, care este un *stat mic/putere mică* cu potențial militar redus și cu o capacitate economică limitată, neutralitatea permanentă se dovedește a fi o constrângere în realizarea deplină a reformelor în domeniul securității naționale și, totodată, o oportunitate pentru reflecție în contextul lumii globalizate. Cert este că Republica Moldova trebuie să acorde o mai mare atenție cercetării academice a componentelor securității naționale și identificării resurselor privind asigurarea acestora în contextul modificării prin extindere a conceptului de securitate ce se dovedește a fi un fenomen complex și multidimensional.

Ținem să subliniem că, și în cazul oricărui alt stat mic, analiza problemelor legate de securitatea Republicii Moldova nu poate fi înscrisă în cadrul unui model metodologic universal. O serie de factori geopolitici și de variabile specifice îi conferă particularități deosebite. Astfel, au fost adoptate un set de acte legislative care stabilesc statutul de neutralitate permanentă a Republicii Moldova (la 29.07.1994 Constituția Republicii Moldova, la 22.05.2008 noua Concepție a securității naționale și la 15.07.2011 Strategia securității naționale), elaborarea cărora a fost determinată de schimbările conjuncturii geopolitice regionale. Documentele stabilesc statutul de neutralitate permanentă a Republicii Moldova, ceea ce presupune că țara noastră nu este parte și nici nu va intra în blocuri militare, nu va participa la acțiuni militare și nu va admite prezența pe teritoriul său a unor trupe militare și armamente străine; statutul de neutralitate permanentă este principiul de bază și piatra de temelie a asigurării funcționalității sistemului de securitate națională a Republicii Moldova. V. Lupan este de părerea că, Republica Moldova a inclus neutralitatea în documentele care fundamentează și instituționalizează securitatea națională a Republicii Moldova, având drept scop retragerea trupelor rusești din raioanele de est, iar Federația Rusă insistă consecvent pe neutralitatea Republicii Moldova, urmărind obiectivul că aceasta nu va deveni membră a Alianței Nord-Atlantice. Republica Moldova, dacă își dorește un viitor european, care îi este oferit de Uniunea Europeană sau chiar de Organizația Nord-Atlantică, egal cu cel al altor state membre, nu poate fi doar un consumator al securității. Fiind deja o sursă de insecuritate pentru Uniunea Europeană, Republica Moldova va trebui să-și asume un rol mai serios și să înceapă să devină și un furnizor de securitate. Aceasta ar fi o abordare europeană a securității [1].

Conform lui W. Thompson, orice stat care tinde să acționeze ca actor politic suveran în relațiile internaționale trebuie să întreprindă acțiuni pentru propria securitate și să plătească pentru ele. Aceasta este o năzuință costisitoare și, încercând de a o promova de unul singur, este și mai costisitoare, decât atunci când un stat s-ar afilia la o înțelegere de securitate colectivă. Asigurarea securității naționale și integrității teritoriale de unul singur, pentru statele mici cum este Republica Moldova, este în majoritatea cazurilor o afacere imposibilă [2, p. 616-617]. O. Knudsen abordează noțiunea de neutralitate prin prisma opțiunii de acomodare. Potrivit acesteia, neutralitatea se solicită din partea unui stat vecin pentru a garanta că nu va fi lansat niciun atac asupra marii puteri de pe teritoriul statului vecin. Republica Moldova nu este vecinul

imediat al Federației Ruse, fiind separată de o suprafață semnificativă a teritoriului ucrainean. Cererea neutralității Republicii Moldova de către Federația Rusă este mai curând determinată de intenția Federației Ruse de a nu permite Republicii Moldova aderarea la Alianța Nord-Atlantică, deoarece ar diminua vulnerabilitățile curente ale Republicii Moldova. Federația Rusă impune neutralitatea Republicii Moldova în scopul de a preveni plecarea ei sub umbrela protectoare a Occidentului [3, p. 63-65]. C. Hemmer și P. Katzenstein sunt de părerea că există o explicație suplimentară de ce Federația Rusă ar dori să prevină aderarea Republicii Moldova la Organizația Tratatului Atlanticului de Nord și Uniunea Europeană. Federația Rusă dorește să mențină regionalismul cu rădăcini sovietice ce atașează Republica Moldova de Federația Rusă prin legături economice, politice și socioculturale, manifestând îngrijorarea că aderarea Republicii Moldova la Organizația Nord-Atlantică va diminua treptat din influența acestui regionalism [4, p. 575].

În accepția lui V. Pleșca, fiecare țară cu statut de neutralitate permanentă trebuie să-și propună o formă proprie a neutralității, care să răspundă necesităților de ordin intern și extern ale statului și poate să se modifice în timp. În opinia sa, Concepția securității naționale a Republicii Moldova reflectă în mod explicit evaluarea generală a mediului de securitate pe plan național și internațional în care operează Republica Moldova [5]. Această părere este împărtășită și de N.Osmochescu, care consideră că neutralitatea permanentă a Republicii Moldova constituie un element esențial al securității naționale, precum și un element al securității colective în Europa [6, p. 183]. V. Lupan nu este de acord cu aceste supoziții; în opinia lui, neutralitatea Republicii Moldova nu a produs rezultatul scontat de retragere a trupelor ruse și de soluționare a conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova, pornind de la faptul că ar trebui să urmărim evoluțiile internaționale și să fim pregătiți pentru riscurile și amenințările în schimbare [1]. Potrivit lui A. Rácz, prevederile Concepției securității naționale a Republicii Moldova nu sunt capabile să răspundă adecvat la situația de securitate cu care actualmente se confruntă Republica Moldova. Prin acceptarea unui statut de neutralitate permanentă, Republica Moldova, prin definiție, exclude chiar și posibilitatea unei cooperări mai strânse cu Organizația Tratatului Atlanticului de Nord, ceea ce limitează instrumentele de interacțiune și finalitatea cooperării propriu-zise [7]. În opinia lui S. Troebst, care face o analogie între situațiile de securitate ale Georgiei și Republicii Moldova, susținând că în termeni militari Republica Moldova nu poate face față capacităților militare ale Federației Ruse. Deși un scenariu maximal negativ nu amenință direct Republica Moldova, necesitatea integrării țării într-un sistem stabil de alianță militară este condiția esențială pentru protejarea contra unor riscuri potențiale și curente legate de securitatea Republicii Moldova [8]. J. Bugajski susține că neutralitatea nu mai emite un semnal de independență și libertate în acțiuni. Aceasta presupune o vulnerabilitate deosebită față de presiunile exercitate de Federația Rusă, izolare și pierderea suveranității [9]. G. Istvan este de părere că, în condițiile geopolitice actuale, neutralitatea nu asigură securitatea statului la parametri înalți. În opinia sa, neutralitatea nu mai este percepută ca un concept valid și aplicabil, care ar totaliza interesele unei națiuni într-o lume în care competiția ideologică a Războiului Rece a luat sfârșit [10]. În accepția lui L. Movchanyuk, proclamarea neutralității poate intensifica potențialele aspirații ale statelor vecine vizavi de teritoriul acestui stat, deoarece, în caz

de conflict, acesta nu va fi apărat de nimeni [11]. J. Sherr în reflecţiile sale pune la îndoială presupusele merite pentru care Republica Moldova ar fi dispusă atât de uşor să renunţe la forţele sale armate care întotdeauna au constituit un atribut de bază al unui stat suveran [12]. I. Chifu este sceptic în privinţa posibilităţii statului ce se află la periferie sau în *zona-tampon* între două blocuri să-şi poată asigura securitatea prin sine însăşi şi prin garanţii de neutralitate [13]. I. Mastac exprimă opinia că statutul de neutralitate permanentă prevede abţinerea statului de la aderarea la blocuri sau alianţe militare. Totodată, fiecare stat, şi mic, şi mare, poartă o anumită responsabilitate privitor la menţinerea stabilităţii şi securităţii atât proprii, cât şi regionale, internaţionale etc. Dar având în vedere că armata este element de bază în menţinerea stabilităţii şi securităţii statelor, cu atât mai mult creşte responsabilitatea statelor neutre pentru întreţinerea trupelor militare proprii în scopul asigurării statutului lor de neutralitate [14, p. 8]. R. Gorincioi demonstrează falsitatea promotorilor neutralităţii ce se axează pe compararea Republicii Moldova cu situaţia geopolitică şi geostrategică a altor state neutre din Europa, susţinând că nici unul din statele neutre din Europa nu se confruntă cu problema secesionismului, a instabilităţii politice, economice şi puternicei presiuni ruseşti [15].

I. Chifu acreditează opinia că Republica Moldova nu poate să-şi asume singură propria securitate, din mai multe motive: absenţa capabilităţilor mature de securitate şi, implicit, a forţelor de securitate şi apărare, precum şi dimensiunile reduse în raport cu vecinii şi actorii interesaţi; situaţia contemporană care exclude posibilitatea asigurării securităţii unui stat de sine stătător, cu excepţia marilor puteri geopolitice, cu capabilităţi militare şi de securitate majore; poziţia de frontieră geopolitică a Republicii Moldova; existenţa pe teritoriul ţării a trupelor militare ruse, toate soluţiile negociate şi convenite privind retragerea acestora dovedindu-se ineficiente. Această realitate este reflectată în Concepţia de securitate naţională a Republicii Moldova, potrivit căreia o posibilitate pentru consolidarea securităţii o constituie aranjamentele de securitate bilaterale şi multilaterale. Consiliul Europei şi Organizaţia pentru Securitate şi Cooperare în Europa nu garantează gradul necesar de securitate; cazul Georgiei şi Ucrainei a arătat, în mod evident, faptul că principiile suveranităţii şi integrităţii teritoriale pot fi sfidate cu uşurinţă. Celelalte aranjamente regionale sunt favorabile dezvoltării stării de securitate, dar nu o garantează. Republica Moldova, acceptând modelul de securitate în cadrul unei *zone-tampon* între cele două blocuri geopolitice, stare agreată de către cele două părţi aflate în competiţie/confruntare, dar este complet contraindicată în cazul statelor din zona respectivă. Motivul principal al neaplicabilităţii acestui model îl constituie presiunea constantă exercitată asupra acestor state din partea competitorilor [16, p. 31-32].

Este important de subliniat că Federaţia Rusă nu acceptă actuala ordine mondială, unipolară, deoarece este, în opinia autorităţilor centrale ruse, „instabilă şi ameninţată de conflicte", exprimându-şi preferinţa pentru o lume multipolară. Există regiuni în care Federaţia Rusă are interese privilegiate, acestea fiind sfere de influenţă, care includ Georgia, Ucraina, Republica Moldova, precum şi alte state vecine din Europa şi Asia, dar şi regiuni în care are dreptul de a sancţiona orice modificare de securitate sau de a sancţiona schimbările ce-i afectează interesele, iar aici pot fi incluse şi state din Organizaţia Tratatului Atlanticului de Nord şi Uniunea Europeană, precum Ţările Baltice, Polonia, Cehia, Slovacia,

Ungaria, România și Bulgaria. Potrivit reacţiilor la instalarea scutului antirachetă sau celor referitoare la dislocarea bazelor militare ale Alianței Nord-Atlantice în proximitatea spațiului pontic, Federația Rusă intenționează să-și întărească escadrila aeriană din Crimeea cu bombardiere strategice și să desfășoare complexe de rachete „Iskander", care au încărcătură nucleară, pentru a echilibra balanța militară cu sistemul de apărare antirachetă de la Deveselu. Autoritățile centrale ale Federației Ruse apreciază că viitorul relațiilor internaţionale ar depinde de partenerii și prietenii Rusiei, care au de ales în a-i recunoaște drepturile și privilegiile de a acționa unilateral în sfera sa de influență geopolitică, context precedat de divergențele în privința amplasării sistemului de apărare antirachetă în România și Polonia. În timp ce Statele Unite ale Americii își motivează intenția prin necesitatea de apărare a aliaților în fața pericolului iranian, Federația Rusă face referire la ultimul acord al marilor puteri cu Iranul privind programul nuclear. Suntem de părere că perioadă de confruntare între Federația Rusă și Occident (SUA, NATO, UE), care va dura atât timp cât Rusia va avea resurse să o susţină, perioadă în care situaţia a degenerat în confruntări armate în zona de frontieră a Organizației Nord-Atlantice/Uniunea Europeană și Federația Rusă, în special în Ucraina, iar potențialele zone de conflict armat ar putea fi declanșate în Republica Moldova, Georgia și Azerbaidjan.

I. Chifu analizează tipul de politică de neutralitate pe care o propune Republica Moldova, bazată pe concepția și soluția de securitate imaginată și modul în care se încadrează această realitate în prevederile și normele ce consacră neutralitatea permanentă, aplicând concepțiile a două școli: *normativistă*, care este una riguroasă, exactă, tradiţională, ce judecă regulile și legile în litera și spiritul lor, și *funcționalistă*, care pune în prim-plan modul real de funcționare în practică a normelor, a raportului de forțe politice și a echilibrului de context, deci a unei libertăți de interpretare a normelor și de nuanțare a interpretărilor pe realităţile curente. Expertul este de părere că Republica Moldova și-a propus două modele de neutralitate: cea elveţiană și finlandeză, în contextul unei politici bivectoriale, cu un balans între Est și Vest. În primul caz, motivaţia vine de la simbolistica de imagine a Elveţiei, stat prosper și bine pregătit militar, situat în centrul Europei, acceptat drept negociator internaţional, și care și-a consacrat această neutralitate ca valoare adăugată a neutralităţii Elveţiei pentru unitatea statului, cu referire directă la situaţia secesionismului din raioanele de est ale Republicii Moldova. În cel de-al doilea caz, modelul Finlandei, din 1955, care a devenit neutră pentru a-și prezerva independența față de URSS, balansând între tratatul cu Uniunea Sovietică, care o lăsa în sfera de influenţă rusă, și legea neutralităţii, nerecunoscută de către Uniunea Sovietică până în 1989. În opinia sa, dificultatea majoră a poziţiei vine din opţiunea afirmată, lansată programatic și normată prin lege, a integrării europene. Deși la nivelul acţiunii lucrurile sunt departe de o situaţie coerentă care să justifice această opţiune, la nivel normativ și declarativ, integrarea în Uniunea Europeană ca obiectiv este evident incompatibilă cu neutralitatea permanentă, proclamată constituţional. I. Chifu reiterează, în acest sens, că la data adoptării neutralităţii permanente, Republica Moldova nu a fost în situaţia de a reprezenta, în fapt, o neutralitate permanentă și nu a fost consacrată ca atare niciodată. Mai mult, nici statul în sine nu a denunţat, schimbat sau amendat cadrul juridic care blochează consacrarea neutralităţii, așa cum prevede explicit articolul 11 din Constituţia Republicii Moldova, ce reglementează tipul de neutralitate

promovat, care este o permanenţă nedefinită presupus tradiţională. Menţiunea faptului că nu permite dislocarea de trupe militare ale altor state este o referinţă directă la neutralitatea militară, dar acest lucru nu exclude conţinutul din primul alineat, care se referă la neutralitatea politică. Prin urmare, Republica Moldova, prin neutralitatea sa permanentă neargumentată, nedezbătută public, proclamată constituţional şi nesancţionată internaţional, nu este şi nu a fost niciodată un stat neutru permanent şi nici un stat neutru militar, ci, la limită, un stat nealiniat [17, p. 15-16].

V. Juc consideră că, pentru a asigura respectarea neutralităţii Republicii Moldova, se impune ca Federaţia Rusă să-şi onoreze angajamentele asumate şi să evacueze trupele, armamentele, muniţiile şi echipamentul, neîntârziat, ordonat şi complet. Efectele benefice aşteptate din realizarea statutului de neutralitate permanentă autoproclamată s-au dovedit a fi iluzorii, dat fiind că însuşi proiectul a fost conceput şi dezvoltat ca un model ideal şi autosuficient, în special prin Concepţia securităţii naţionale a Republicii Moldova, pe motivul că această calitate nici nu reflectă realitatea, nici nu reprezintă o formulă consacrată internaţional, nici nu are o explicare concretă. Statutul de neutralitate consfinţit constituţional nu asigură în regim automat securitatea naţională a Republicii Moldova, iar rezultatul cel mai important se dovedeşte a fi neparticiparea la procesele de cooperare militară din cadrul Comunităţii Statelor Independente [18, p. 207].

I. Chifu precizează, în contextul ordinii de idei reliefate de V. Juc, că un stat neutru este obligat să-şi asigure singur securitatea naţională şi apărarea teritoriului. Din acest punct de vedere, chiar admiţând că neutralitatea proclamată a Republicii Moldova ar fi şi recunoscută, însă între obligaţiile statelor care recunosc neutralitatea (sau ale garanţilor neutralităţii) nu intră garanţii privind apărarea suveranităţii, a integrităţii teritoriale a statului dacă este ameninţat, garanţii privind securitatea statului respectiv sau sprijin pentru recuperarea unor asemenea drepturi pierdute de statul în sine. Neutralitatea nu este nici soluţie de securitate, nici angajament pentru rezolvarea de către comunitatea internaţională/garanţi a unor probleme ale statului în cauză, cum sunt trupe străine pe teritoriul său, secesionism, nu scuteşte statul neutru şi nu reprezintă un transfer către eventualii garanţi ai obligaţiilor de a respecta angajamentele luate ca stat neutru, neadmiterea de trupe străine pe teritoriul său. Din punct de vedere oficial, Republica Moldova nu a reuşit să formuleze o soluţie de securitate credibilă, din contra, formula demilitarizării teritoriului şi păstrării doar a unui contingent pentru participarea la misiuni internaţionale nu doar contrazice neutralitatea permanentă, consacrată juridic, dar nici nu oferă comunităţii internaţionale o soluţie credibilă de securitate pentru ca neutralitatea permanentă proclamată să fie credibilă. În cazul Elveţiei şi Finlandei, ambele state care au fost luate drept modele în declaraţia despre neutralitatea Republicii Moldova, aceste state au armate puternice şi soluţii de securitate credibile. Demilitarizarea, în sensul eliminării complete a trupelor militare, înseamnă incapacitatea de a asigura apărarea statului de unul singur. În cazul Republicii Moldova, acest lucru face necredibilă proclamarea neutralităţii, presupunând că în timp de conflict armat sau în caz de agresiune cineva trebuie să intervină, totodată generând şi o vulnerabilitate care se poate transforma în risc sau chiar ameninţare la adresa statelor vecine, acestea fiind obligate, în consecinţă, să planifice şi să aloce resurse şi forţe pentru a contracara această ameninţare a unui stat lipsit de capabilităţi credibile de apărare la hotarele

statelor vecine. Prin urmare, adoptarea neutralității permanente de către Republica Moldova nu este consecința unei strategii sau a unei argumentații solide, urmărindu-se de fapt cedarea responsabilității apărării și asigurării securității statului în exterior și neasumarea costurilor acestei obligații a statului [17, p. 17].

V. Juc susține că securitatea națională a Republicii Moldova ar putea fi asigurată cel mai eficient în condițiile integrării euroatlantice. Fără îndoială, amendarea prevederilor constituționale ce se referă la statutul de neutralitate permanentă, articolele 11 (1) și 142 (1), prezintă în sine un proces complex, anevoios și de lungă durată, care solicită voință politică, eforturi internaționale, transformări la nivel conceptual, menținerea dialogului permanent cu partenerii europeni, realizarea studiilor de fezabilitate privind beneficiile și costurile de integrare, activități care s-ar solda cu elaborarea și implementarea unei strategii de integrare euroatlantică a Republicii Moldova. În același timp, abrogarea statutului de neutralitate permanentă nu presupune expres integrarea euroatlantică a Republicii Moldova, însă calitatea de stat membru al Alianței Nord-Atlantice este în măsură să-i asigure cel mai eficient securitatea națională, în contextul că Organizația Tratatului Atlanticului de Nord s-a dovedit a fi cea mai viabilă organizație în materie de asigurare a securității și se asociază nu numai cu dimensiunea politico-militară, ci o pondere semnificativă revine politicilor investiționale, în domeniul ecologiei și al cercetărilor științifice [18, p. 207-208].

D. Dungaciu este de părere că la Summitul Organizației Tratatului Atlanticului de Nord din 4-5 septembrie 2014 din Țara Galilor, în contextul securității regionale din Europa de Sud-Est, au fost adoptate decizii care se vor materializa, inclusiv pentru Republica Moldova, astfel beneficiind de un statut de partener privilegiat al Alianței Nord-Atlantice, respectând statutul de neutralitate pe care îl are în prezent Republica Moldova, afirmând suficiența eforturilor pentru integrarea euroatlantică. Potrivit expertului, actualmente Republica Moldova nu își poate asigura securitatea națională, dat fiind faptul că statutul de neutralitate nu determină calitatea capabilităților militare de care are nevoie Republica Moldova, care sunt la un nivel aproape inutilizabil. Un stat care își asumă un statut de neutralitate va trebui să cheltuie mai multe resurse financiare decât un stat membru al Organizației Nord-Atlantice. Neutralitatea costă extrem de mult și Republica Moldova este un stat neutru care nu a cheltuit suficiente mijloace financiare pentru reforma armatei naționale. Pentru realizarea acestei reforme, Organizația Tratatului Atlanticului de Nordva trimite experți în Republica Moldova și nu va ajuta în mod direct cu surse financiare sau echipamente militare, dar va fi mai mult o formă de protecție, în condițiile situației tot mai tensionate din Europa de Sud-Est [19].

Se impune de precizat că neutralitatea permanentă proclamată unilateral de Republica Moldova n-a fost negociată, recunoscută și garantată de marile puteri, pornind de la obiectivul major — realizarea necesității asigurării securității naționale —, dar s-a purces la autoproclamarea și menținerea acestui statut doar prin propria voință, care n-a contribuit, până în prezent, la realizarea scopului strategic urmărit, și anume la soluționarea conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova prin evacuarea trupelor, armamentelor, munițiilor și echipamentului rusesc, astfel neutralitatea fiind sfidată și depreciată de prezența forțelor militare străine pe o parte din teritoriul său, chiar dacă provizoriu se află sub controlul autorităților secesioniste. Deși a încălcat permanent statutul de stat

neutru al Republicii Moldova, Federația Rusă sprijină menținerea acestei calități prin descurajarea autorităților centrale și manipularea societății cu relațiile de cooperare cu Organizația Tratatului Atlanticului de Nord, solicitând, totodată, obținerea garanțiilor din partea Republicii Moldova că nu va deveni stat membru al acestei entități politico-militare și urmărind realizarea intereselor geopolitice în regiunea Europei de Sud-Est. Conceptul de neutralitate post Război Rece este în strânsă interacțiune cu relațiile geopolitice ale marilor puteri și evoluția mediului geostrategic de securitate regională care conferă conceptului o dimensiune conjuncturală, imprimând o incertitudine referitor la asigurarea securității naționale. Un exemplu elocvent este statutul de neutralitate permanentă a Republicii Moldova care reprezintă o vulnerabilitate la adresa securității naționale, diminuând capacitatea de prevenire și contracarare a noilor riscuri și amenințări cu caracter permanent în schimbare. Astfel Republica Moldova, devenind o sursă de insecuritate latentă, care, fiind determinată de contextul geopolitic regional, încearcă să elimine toate constrângerile în aprofundarea relațiilor de cooperare cu Alianța Nord-Atlantică și își asumă, totodată, un rol important în arhitectura de securitate europeană, devenind un partener predictibil și furnizor de securitate regională.

Reflectând asupra statutului de neutralitate permanentă al Republicii Moldova și contribuției acestuia la procesul de asigurare a securității naționale, putem distinge trei curente de opinii. Primul vizează menținerea statu-quoului neutralității Republicii Moldova în plan internațional și acceptarea tacită a nerespectării pregnante de către Federația Rusă a acestui statut prin păstrarea trupelor, armamentelor, munițiilor și echipamentului în raioanele de est ale Republicii Moldova, iar în plan național, nealinierea la politicile oricărei organizații politico-militare și neparticiparea la nici o acțiune militară, indiferent de caracterul acesteia: fie exerciții militare, fie misiuni de pacificare, astfel autoizolându-se pentru a se axa pe propriile resurse și propriul potențial privind asigurarea securității naționale, totodată, pledând pentru demilitarizarea țării sau pentru o armată numeric redusă, oferindu-i doar calitatea de atribut statal. Cel de al doilea curent prevede oportunitatea de consolidare a securității naționale prin promovarea neutralității în cadrul politicii externe în scopul recunoașterii de către comunitatea internațională și garantarea de către marile puteri a respectării acesteia, acceptând relațiile de cooperare cu Organizația Nord-Atlantică în limita statutului de neutralitate, precum și participarea la misiunile de pacificare, astfel amplificând capabilitatea și interoperabilitatea armatei naționale, precum și sporind numărul militarilor, în așa fel ca Republica Moldova să contribuie la securitatea regională în calitate de partener predictibil. Al treilea curent de opinii se referă la acțiunile diplomației populare privind inocularea în gândirea societății postsovietice a unor concepte noi de asigurare a securității naționale menite să zdruncine stereotipuri formate în perioada Războiului Rece și, ulterior, demararea acțiunii de renunțare la statutul de neutralitate permanentă al Republicii Moldova și aderarea la Organizația Tratatului Atlanticului de Nord, care, eminamente, va contribui la fortificarea securității naționale, Alianța Nord-Atlantică fiind unica organizație politico-militară cu un potențial militar major de a reacționa operativ pentru apărarea statelor membre în eventualitatea expunerii acestora unor provocări, statutul de neutralitate permanentă fiind perceput ca o stare perimată, care nu reflectă dinamica

transformărilor relațiilor internaționale, reconfigurarea contextului geopolitic, precum și capacitatea de interacțiune eficientă pentru combaterea noilor riscuri și amenințări la adresa securității internaționale/naționale și fiind considerat o constrângere în procesul de modernizare a sistemului de securitate națională.

Promotorii primelor două curente sunt de părerea că fiecare țară cu statut de neutralitate permanentă trebuie să-și propună o formă proprie a neutralității, care să răspundă necesităților de ordin intern și extern ale statului, cu posibilitatea de a fi adaptată la noile replieri geostrategice ale mediului regional de securitate, astfel determinând capacitatea statului de a ripos-ta provocările curente la adresa securității naționale. De asemenea, neutralitatea permanentă este considerată o oportunitate și un element esențial în asigurarea securității naționale a Republicii Moldova, precum și o componentă indispensabilă în edificarea sistemului de securitate europeană. În cadrul acestui sistem, gradul de interacțiune dintre statele cu statut de neutralitate cu statele membre ale Organizației Nord-Atlantice este unul înalt, care este determinat de angajamentele asumate de către marile puteri în calitate de garant al securității statelor cu statut de neutralitate, precum și statele neutre, la rândul lor, generând securitate regională, amplificând interoperabilitatea dintre state, astfel contribuind la consolidarea securității regionale. În opinia susținătorilor conceptului de neutralitate permanentă al Republicii Moldova, modelul statelor neutre din Europa poate servi drept exemplu de referință în procesul oficializării și obținerii garanțiilor privind respectarea neutralității și asigurării, în caz de necesitate, a apărării militare, în baza unui tratat din partea statelor terțe, care poate fi preluat și implementat în cazul Republicii Moldova.

Apologeții curentului trei acreditează supoziția că neutralitatea nu este capabilă să răspundă adecvat la situația de securitate națională cu care actualmente se confruntă Republica Moldova. Prin acceptarea unui statut de neutralitate permanentă, Republica Moldova exclude, prin definiție, inclusiv posibilitatea unei cooperări mai profunde cu Organizația Tratatului Atlanticului de Nord, ceea ce limitează instrumentele de interacțiune și finalitatea cooperării propriu-zise. Necesitatea realizării dezideratului privind protejarea Republicii Moldova de riscuri și amenințări asimetrice și hibride la adresa securității naționale este condiția esențială de integrare într-un sistem stabil de alianță militară. În prezent, statutul de neutralitate permanentă, adoptat și susținut unilateral, reprezintă un blocaj și nu mai oferă Republicii Moldova posibilitatea de a acționa pe cont propriu, liber și independent, ci presupune doar o vulnerabilitate majoră față de presiunile exercitate de marile puteri geopolitice, soldându-se cu izolare și pierderea suveranității. În condițiile actuale de redimensionare a sferelor de influență geopolitică, neutralitatea nu mai asigură securitatea statului la parametri înalți și nu mai este percepută ca un concept valid și aplicabil, care ar totaliza interesele unei națiuni într-o lume în care competiția ideologică a Războiului Rece a luat sfârșit. De remarcat că proclamarea neutralității poate intensifica potențialele aspirații ale statelor vecine în raport cu teritoriul acestui stat, deoarece, în caz de conflict, acesta nu va fi apărat de nimeni. În acest context, se pune la îndoială corectitudinea politicii conform căreia Republica Moldova ar fi dispusă să renunțe la forțele sale armate care întotdeauna au constituit un atribut de bază al unui stat suveran, susținând că fortificarea acestora determină nivelul de asigurare a dimensiunii militare a securității naționale. Susținătorii acestui curent mani-

festă scepticism și în raport cu posibilitatea Republicii Moldova, poziționată geopolitic în *zona-tampon* între două blocuri politico-militare, să-și poată asigura securitatea cu propriile resurse și prin garanții de neutralitate. Avansarea ideii privind justificarea analogiei neutralității Republicii Moldova cu neutralitatea statelor din Europa ca cea mai reușită soluție de asigurare a securității naționale este combătută de protagoniștii conceptului de integrare a Republicii Moldova în Organizația Nord-Atlantică, reliefând deosebirea situației geopolitice a acestor state, precedată de reconfigurarea intereselor geostrategice ale marilor puteri și respectarea de către acestea a neutralității statelor europene, precum și inexistența problemelor secesioniste pe teritoriile statelor neutre din Europa, dar și nivelul de stabilitate politică, economică și socială – toate împreună formând o diferență considerabilă dintre statutul de neutralitate al Republicii Moldova și cel al statelor europene.

Considerăm că modelele de neutralitate elveţiană, austriacă, suedeză sau finlandeză, la care deseori se face referință, nu mai sunt actuale și nici nu pot fi comparate cu cel propus Republicii Moldova de către Federația Rusă. Acceptarea de către Republica Moldova a unui statut de neutralitate permanentă, care prin definiție exclude posibilitatea unei cooperări mai consolidate cu Organizația Tratatului Atlanticului de Nord, ar limita instrumentele de interacţiune, care se vor solda cu diminuarea capacității de apărare și oportunitățile de asigurare a securității naționale. În același timp, Republica Moldova, declarându-se stat neutru, este parte componentă a sistemului internațional de securitate colectivă, beneficiind de pachetul de asistență privind consolidarea capacității de apărare și securitate, urmare a Rezoluției Summitului Alianței Nord-Atlantice din 2014, participând cu contingente militare la operațiunile de menținere a păcii și securității în *zonele fierbinți*, alături de alte state neutre europene, care, în consecință, nu sunt neutre în chestiunile legate de pacea mondială, contribuind efectiv la fortificarea securității internaționale.

Subliniem că, pentru a asigura respectarea neutralității Republicii Moldova, se impune, mai întâi de toate, dar nu numai, ca Federația Rusă să-și onoreze angajamentele asumate și să evacueze trupele, armamentele, muniţiile și echipamentul, neîntârziat, ordonat și complet, de pe teritoriul ocupat. În același timp, efectele benefice așteptate din realizarea neutralității autoproclamate s-au dovedit a fi iluzorii, dat fiind că însuși proiectul a fost conceput și dezvoltat ca un model ideal și autosuficient, pe motivul că această calitate nici nu reprezintă o formulă consacrată internațional, nici nu are o explicație concretă. Statutul de neutralitate, consfințit constituțional, nu asigură în regim automat securitatea națională a Republicii Moldova, iar rezultatul cel mai important se dovedește a fi neparticiparea la procesele de cooperare militară din cadrul Comunității Statelor Independente. Securitatea națională a Republicii Moldova ar putea fi asigurată cel mai eficient în condițiile integrării euroatlantice. Amendarea prevederilor constituționale ce vizează statutul de neutralitate permanentă prezintă în sine un proces complex, anevoios și de lungă durată, solicitând voință politică, consens național, eforturi din partea comunității internaționale, transformări esențiale la nivel conceptual, menținerea dialogului permanent cu partenerii europeni, realizarea studiilor de fezabilitate privind beneficii și costuri de integrare, activități care s-ar solda cu elaborarea și implementarea unei strategii de integrare euroatlantică. Calitatea de stat membru al Organizației Nord-Atlantice ar putea să-i asigure securitatea națională, în contextul în care, actualmente,

organizația dată este cea mai viabilă în materie de securitate.

Așadar, poziționarea geopolitică a Republicii Moldova în contextul extinderii Alianţei Nord-Atlantice denotă faptul că importanţa pentru securitatea europeană este redusă, iar existenţa conflictului din raioanele de est și fragilitatea instituțională se dovedesc a fi impedimente substanţiale în calea prezenţei politice sporite a Organizaţiei Nord-Atlantice. Chiar dacă prioritar asigurarea securităţii naţionale revine factorilor interni, potenţialul calităţii statutului de neutralitate permanentă al Republicii Moldova este unul redus, fiind oportună asistenţa externă, urmărind obiective de factură atât internă, cât și externă, pentru a nu permite proliferarea instabilităţii. Grație Curții Constituționale, care, prin Hotărârea nr.14 din 02.05.2017 privind interpretarea art. 11 din Constituția Republicii Moldova, admite participarea Republicii Moldova la sisteme colective de securitate, asemenea sistemului de securitate al Națiunilor Unite, la operațiuni de menținere a păcii și operațiuni umanitare, care ar impune sancțiuni colective împotriva agresorilor și infractorilor de drept internațional, și nu este considerată o contradicție cu statutul de neutralitate, dar din contra va spori implicarea Republicii Moldova în asigurarea securității internaționale, fiind eliminat impedimentul de ordin juridic. În același timp, Republica Moldova este interesată în materializarea unui cadru amplu de relaţii mult mai dezvoltat și cu structurile euroatlantice, care ar constitui nu doar un factor de stabilizare instituțională, dar și un instrument-cheie de modernizare și de implementare a prevederilor Planului individual de acțiuni privind Parteneriatul Republica Moldova – NATO actualizat, reluând procesul reformelor democratice îndreptate spre consolidarea capacităţilor instituționale, inclusiv din domeniul securității naționale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Lupan V. *Peste un deceniu de neutralitate, mai mult de zece ani de cooperare cu NATO.* În: http://www.ape.md (vizitat 21.04.2017).

2. Thompson W. R. Democracy and Peace: Putting the Cart Before the Horse? În: International Organization, 1996, vol. 50, nr. 1.

3. Knudsen O. F. Did Accommodation Work? Two Soviet Neighbors 1964-1988. În: Journal of Peace Research, 1992, vol. 29, nr. 1.

4. Hemmer C., Katzenstein P. J. Why is There no NATO in Asia? Collective Identity, Regionalism and the Origins of Multilateralism. În: International Organization, 2002, vol. 56, nr. 3.

5. Pleșca V. *Neutralitate permanentă, un pas înainte pentru integrarea europeană.* În: http://www.prisa.md/rom/comments_csn_plesca (vizitat 25.04.2017).

6. Osmochescu N. *Neutralitatea permanentă a Republicii Moldova în contextul relaţiilor internaţionale contemporane.* În: Academia de Administrare Publică – 15 ani de modernizare a serviciului public din Republica Moldova. Materialele conferinţei internaţionale ştiinţifico-practice. Chișinău: Academia de Administrare Publică de pe lângă Preşedintele Republicii Moldova, 2008, vol. 2, p. 182-183.

7. Rácz A. *Securitatea Republicii Moldova.*În: http://www.viitorul.org (vizitat 24.04.2017).

8. Troebst S. *Securitatea Republicii Moldova.* În: http://www.viitorul.org(vizitat 24.04.2017).

9. Bugajski J. *Securitatea Republicii Moldova.* În: http://www.viitorul.org (vizitat 24.04.2017).

10. Istvan G. *Securitatea Republicii Moldova.* În: http://www.viitorul.org (vizitat 24.04.2017).

11. Movchanyuk L. *Securitatea Republicii Moldova*. În: http://www.viitorul.org (vizitat 24.04.2017).

12. Sherr J. *Moscova și Tiraspolul văd Procesul de integrare europeană a Republicii Moldova ca o contradicție cu statutul de neutralitate.* În: http://www.ape.md (vizitat 25.04.2017).

13. Chifu I. *Securitatea regională în spațiul Ucraina – Republica Moldova – România. Trilogia reușitei: reforme, securitate și construirea bunăstării.* În: http://www.docs.moldova.org (vizitat 20.04.2017).

14. Mastac I. *Conceptul securităţii naţionale a Moldovei pentru noul mileniu.* În: Apărarea şi securitatea naţională a Moldovei, 2001.

15. Gorincioi R. *Comentarii privind Concepția securității naționale a Republicii Moldova.* În: http://www.nato.md (vizitat 25.04.2017).

16. Chifu I. *Modelarea opțiunilor de securitate ale Republicii Moldova*. În: Infosfera, 2009, nr. 2, p. 31-36.

17. Chifu I. *Neutralitatea între mit, imagine și realitate*. În: Infosfera, 2009, nr. 4, p. 9-17.

18. Juc V. *Edificarea relațiilor internaționale post-război rece: aspecte teoretico-metodologice și replieri geostrategice.* Chișinău: Tipografia Sirius, 2011. 248 p.

19. Dungaciu D. *Securitatea Republicii Moldova. Neutralitatea costă extrem de mult*. În: http://www.digi24.ro (vizitat 26.04.2017).

IDENTIFICATIONS CONCEPTUELLES DE L'INTERACTION „POLITIQUE ÉTRANGÈRE – INTÉRÊT NATIONAL – PROCESSUS INTÉGRATIONNISTE"

Svetlana CEBOTARI[1]
Violeta COTILEVICI[2]

CONCEPTUAL IDENTIFICATIONS OF THE "EXTERNAL POLICY-NATIONAL INTEREST-INTEGRATION PROCESS" INTERACTION

Le changement des relations internationales est produit également par de différents processus intégrationnistes qui se développent à la fois à l'intérieur qu'à l'extérieur des États. Il se produit l'émergence de nouveaux groupes intégrationnistes, la diversification des formes organisationnelles, l'évolution des modèles simples vers ceux composés.

Cet article analyse les approches théoriques du phénomène d'intérêt national, politique étrangère et il met en évidence la corrélation intérêt national-politique étrangère-processus intégrationniste.

Mots-clés: intérêt, intérêt national, politique étrangère, processus intégrationniste, République de Moldova.

INTRODUCTION

Les nombreuses mutations politiques, économiques et sociales des dernières décennies du XX-ième siècle, le début du XXI-ième siècle ont changé de façon spectaculaire le tableau du monde et se sont trouvées à la base des unes des transformations évidentes des relations internationales.

En regardant attentivement les transformations globales, nous assistons à une modification rapide du contenu de la géopolitique. Si dans le passé les États et les peuples étaient isolés, atomisés, aujourd'hui ils se trouvent dans les conditions des contacts réciproques, en relations d'interdépendance. Dans le monde contemporain, avec la fin de la guerre froide, avec l'affaiblissement et la chute des systèmes et des sous-systèmes totalitaires, avec la stimulation des tendances de la décentralisation et leurs effondrements (URSS, Yougoslavie), on a créé un nouveau stéréotype de pensée politique. Jusqu'à ce moment-là la sécurité internationale se basait sur le principe de l'armement et de la concurrence entre les deux blocs politico-militaires, aujourd'hui les relations internationales contemporaines se trouvent dans la situation de la transition de la confrontation et de l'opposition vers un nouvel ordre international. L'interdépendance économique et commerciale dans une époque dominée par l'expansion de la science et de la technologie a rendu les relations internationales, la politique étrangère des États plus complexes et plus dynamiques.

[1] *Svetlana CEBOTARI, République de Moldova, Chisinau, Université d'Etat de Moldova, Faculté de Relations Internationales, Sciences Politiques et Administratives, Département des Relations Internationales, Académie Militaire „Alexandru cel Bun", docteur, maître de conférences.*

[2] *Violeta COTILEVICI, République de Moldova, Chisinau, Université d'Etat de Moldova, Faculté de Relations Internationales, Sciences Politiques et Administratives, Département des Relations Internationales, étudiante en doctorat.*

La politique étrangère est devenue plus modérée. La compétence entre les États se déroule déjà sur autres „chessboard"; en dehors de ceux traditionnels, militaires et diplomatiques, se déroule sur des „chessboard" du commerce et des finances internationales, de l'aide réciproque de la technologie militaire, de l'„extension internationale" qui a accéléré la vitesse de mouvement des idées, des images, des valeurs et des informations, des événements. Ces nouveaux „chessboard" ne nécessitent pas l'utilisation de la force. La compétition entre les États ne s'axe pas sur le type traditionnel d'interaction stratégique-diplomatique où chaque joueur ou acteur politique reste une unité séparée, mais sur une interdépendance qui se réalise sur la base du dialogue politique. Les changements majeurs de la hiérarchie du système international résultent principalement d'une défaillance interne que de contradictions interétatiques (*Webster's Encyclopedie,* 1989 : 738). Le changement des relations internationales est produit également par de différents processus intégrationnistes qui se développent à la fois à l'intérieur qu'à l'extérieur des États. Il se produit l'émergence de nouveaux groupes intégrationnistes, la diversification des formes organisationnelles, l'évolution des modèles simples vers ceux composés *(Saca, Evoluția ..., 2005 : 120).*

Dans le monde contemporain l'intégration représente un des principaux facteurs de la politique étrangère et des relations internationales dans leur ensemble. Au début du XXI-ième siècle le monde traverse beaucoup de processus qui se passent tant à l'intérieur qu'à l'extérieur des États. Il a lieu l'émergence de nouveaux groupes intégrationnistes, la diversification des formes organisationnelles, l'évolution des modèles simplistes vers les autres plus complexes. En conséquence, les processus intégrationnistes ont inclus pratiquement toutes les régions et les pays, contribuant ainsi à la formation d'une nouvelle „matrice" internationale. La diversité des paradigmes de l'intégration permet pratiquement à tous les États, quelle que soit leur place sur l›arène politique, leur potentiel et le niveau de développement à trouver leur place dans le cadre des processus, en créant ainsi un large spectre d'unions d'États *(Saca, Evoluția ..., 2005 : 120).*

L'essor historique a été fait par l'Union européenne. Le début de la formation est considéré le 18 avril 1951, quand six États européens (la France, la R. F. Allemagne, l'Italie, la Belgique, les Pays Bas, le Luxembourg) ont signé le Traité de Paris. Le but principal de cet organisme international consiste dans la création d'un espace commun qui unisse tous les États par une union douanière et la libre circulation des marchandises dans les États membres, par l'annulation des taxes et autres obstacles au commerce, la libre circulation des capitaux, des services et des personnes, la création d'une politique monétaire unique et l'assistance aux États en développement.

En analysant étymologiquement, la no tion d' „intégration" provient du mot latin „integro, integrare", respectivement „integrațio", ce qui signifie mettre ensemble, réunir plusieurs parties dans un tout entier, ou rétablir *(Gorceac, 1997 : 24).* A l'origine pris des mathématiques, le terme d' „intégration" est largement utilisé dans diverses sciences sociales, y compris dans les sciences économiques et dans la politologie, comprenant un large éventail de processus et phénomènes. D'après le dictionnaire Larousse, l'intégration est: 1) l'action des parties, des groupes de s'intégrer ou, 2) la fusion des territoires, ou d'une minorité dans un ensemble national (*Encyclopedia Universal Sopena,* 1995 : 4555*)*; mais l'Encyclopédie Universal Sopena souligne que l'intégration évoque l'incorporation d'un

élément étranger dans un tout (*Dobrotă, 1999 : 498, 481)*. La même idée est rencontrée et dans Webster's Encyclopedie Unabrindged Dictionary of the English Language, où l'intégration implique le fait de combiner plusieurs parties en un tout *(Prohnițchi).* En roumain le verbe „a integra" a la même signification qu'en français „intégrer", en espagnole „integrar" ou en anglais „to integrate" *(Burleai, 2002)* .

Dans la littérature de spécialité, notamment, dans le cadre de la théorie fonctionnaliste les processus d'intégration sont considérés des processus d'intégration économique. La coopération économique suppose la formation d'une structure, d'un organisme économique, qui comprend un groupe d'États séparés de l'économie mondiale, considérée comme une entité *(DEX, 1996 : 182)*.. Pour J. Tinbergen l'intégration est la création d'une structure optimale de l'économie internationale sur la voie de l'élimination des obstacles artificiels entre les échanges commerciaux. Cette idée est également soutenue par M. Allais, M. Halperin, D. Villaery, R. Courtin, et par T. Scitovsky et B. Blassa.

Le théoricien polonais Z. Kamencki comprend ce phénomène comme la création d'une structure économique qui inclut un groupe d'Etats avec un haut niveau économique de liaisons internes, obtenues à la suite de l›intégration (*Wight, 1995 : 182).* Autres auteurs, comme Karl W. Deitsch, caractérisent l'intégration comme l'obtention, dans le cadre d'un certain territoire, d'un „Sens de communauté" et des institutions assez fortes, et des pratiques répandues, qui pourraient assurer pour une période longue l'espoir sûr des „changements pacifiques" entre les Etats visés.

Pour E. Haas l'intégration est le processus où les acteurs politiques de différentes structures nationales sont convaincus de modifier leur légalité, les espoirs et les activités politiques vers un nouveau centre, dont l'institution possède, ou revendique une juridiction sur les Etats nationaux préexistants [5, p. 12].

En examinant le processus d'intégration, nous pouvons affirmer que l'intégration économique doit être suivie par l'intégration politique. L'intégration économique est suivie par celle politique, mais la réalisation de l'intégration politique peut constituer un facteur dynamique. L'intégration économique postule l'intégration politique, lui crée les bases, en éliminant les obstacles et faisant apparaître des intérêts communs dans la réalisation de ces deux formes d'intégration. L'intégration politique devient l'objet final de l'intégration économique, parce qu'elle est totale, en supposant tous les niveaux de la vie sociale. Dans la littérature de spécialité, l'intégration politique est nommée encore „intégration globale".

Certains penseurs ont construit les modèles théoriques sur l'intégration politique, influencés directement par la période de la guerre froide. Dès 1962, l'américain George Liska déduisait que l›équilibre bipolaire (Etats-Unis - URSS) conduira à une tendance opposée à l'intégration économique, à la multiplication des actes d'indépendance économique et politique, ce qui a confirmé l'évolution historique. Les autres ont considéré que l'intégration dépend des facteurs géopolitiques et de l'environnement. Karl W. Deutsch, l'adepte de la „communauté morale" ou sociale a souligné que l'apaisement des tensions entre l'Est et l'Ouest de l'Europe dans la décennie sept-huit a conduit à un ralentissement des intégrations européennes ou les a arrêtées complètement. On considère que l'expert allemand n'a pas eu raison, car à cette époque-là les six Etats membres de la Communauté Européenne sont devenus „neuf", ensuite assez rapidement „les douze" en

arrivant aujourd'hui à 28. N. Lindberg reproche à Deutsch qu'il n'a pas élaboré une théorie de la „communauté politique" vers laquelle tend „la communauté morale ou sociale".

En étudiant le phénomène de l'intégration, S. Brucan considère qu'à la base de celui-ci se trouvent certains éléments: 1) les bases matérielles-naturelles qui comprennent la géographie, la population et la production; 2) les facteurs sociaux (les classes et les nations). Ainsi, les ressources naturelles, le positionnement sur le globe et la distance dans l'opinion du savant, jouent un rôle important dans l'initiation d'une union plus large. Les facteurs géographiques et écologiques détermineront le processus d›intégration à commencer sur une base régionale.

Le voisinage des territoires ainsi que la morphologie qui permet le transport et des communications faciles sont favorables à l'unification. La croissance démographique a une importance pour l›intégration grâce à l'importance relative en qualité de composante du pouvoir national. En d›autres termes, les nations petites craignent de celles avec une grande population de peur d›être avalées par ces dernières. Un facteur important est le mode de production. S. Brucan considère que l'homogénéité économique est un facteur favorisant l'unification des nations. Les pays qui se distinguent comme structure économique peuvent trouver un avantage dans l'intégration des économies complémentaires, à condition que leur niveau de développement ne soit pas trop différent.

Le deuxième élément qui se trouve à la base de l'intégration est le facteur social. Partant de l›idée que, pour qu'une nation s'intègre avec succès dans une unité plus large, la prémisse fondamentale est constituée par le fait qu'elle soit elle-même intégrée. Une société qui n'est pas intégrée au niveau national ne peut pas constituer une composante stable d›un organisme supranational. Certains auteurs soutiennent que, les pays en développement ne disposent pas suffisamment de formation pour former des unions, que les nouveaux Etats indépendants doivent premièrement se consolider comme nations. Nous croyons que c'est valable pour la République de Moldova. Un facteur qui favorise la création d'une union plus large est représenté par l'homogénéité de la structure de classe (par la structure de classe on comprend les relations entre les classes qui se trouvent au pouvoir). Dans ce cas-ci, l'homogénéité est indispensable tant pour l'initiation que pour le développement du processus d'intégration et d'unification supranationale. En ce qui concerne les nations, leur rôle dans l'intégrité supranationale est primordial. C'est la nation qui est la catégorie la plus directe impliquée tant dans l'initiation que dans le développement du processus d'unification [2].

Jusqu'au démantèlement du „système socialiste mondial" a été théorisée et mise en œuvre „l›intégration socialiste", conçue comme processus d'approfondissement et l›amélioration de la coopération et du développement de l'intégration économique socialiste. Ce processus a été conçu conformément aux principes suivants: le respect de la souveraineté de l›État, de l›indépendance et de la non-ingérence dans les affaires intérieures, la pleine égalité des droits de tous les États, l'avantage réciproque – des principes qui en pratique ont été exposés difficilement. Paul Chamly souligne que l'intégration est un processus qui mène à la formation d'une entité politique et économique et qui comporte deux aspects, visant l'élaboration et la consolidation des normes du système intégré et l'autre, extensif, qui vise la définition et l'élargissement de l'espace politique et économique gouverné par ces normes. À son tour A. Zucher soutient

que l'intégration est une révolution complète dans le sens politique qui ouvre de nouvelles possibilités de progrès social et économique, mais Ugo la Malfa est d'avis que quand on parle de l'intégration européenne il est difficile de séparer les considérations économiques de celles politiques. Une distinction entre les deux catégories ne peut se faire qu'avec le risque de tomber dans abstrait. Les facteurs économiques et politiques sont intercalés entre eux et toute distinction entre eux est pratiquement impossible.

Parmi les spécialistes roumains, qui ont étudié l'intégration, P. Suian la conçoit comme un processus global qui inclut à la fois l›intégration économique, ainsi que celle politique, parce que par leur nature même, le politique et l'économique sont inséparables [5, pp.27-31]. La notion d'intégration européenne sur la scène politique moldave est encore loin d›avoir le poids caractéristique au discours politique européen. Cependant, cette notion a déjà obtenu l'importance d'un problème politique majeure, qui sert comme ligne de démocratie des options politiques [16].

L'intégration suppose aussi la politique, les institutions et la sécurité. En plus de la formation de l›union économique et monétaire, les pays du monde essaient de développer une politique étrangère de sécurité commune, une politique étrangère de la justice et des droits de l'homme au niveau européen, ainsi que de former une identité européenne de sécurité et de défense [25], de réalisation des intérêts nationaux des Etats dans le cadre d'un organisme. Ainsi, par l'intégration politique certains chercheurs présupposent l›état de la cohésion existant dans une communauté politique, le processus par lequel deux ou plusieurs unités politiques renforcent leurs contacts de coopération. De plus, l›intégration exige un niveau élevé ou une augmentation des transactions entre les unités, et une amplification de la perception des intérêts et des valeurs communes [26].

Compte tenu de tous ces aspects, on pourrait mentionner que l'intégration implique la totalité des processus économiques et politiques, à la base de laquelle a lieu l'union dans un espace commun de deux ou plusieurs Etats, axés sur la coïncidence des principes, buts et intérêts nationaux. Du point de vue géographique, l›intégration se manifeste à l'échelle:

1. internationale (par exemple, la création d'une macro-région économique sur la base de quelques unités administratives-territoriales de deuxième niveau);

2. régionale (le processus d'intégration européenne). Elle peut être à l'échelle continentale (ALÉNA, le cas des Etats-Unis, du Canada et du Mexique) ou subcontinental (UE, MERCOSUR en Amérique Latine);

3. globale (tendance qui se manifeste à ses débuts, mais qui deviendra de plus en plus forte avec la consolidation des principaux blocs commerciaux-économiques internationaux). L'intégration globale est nommée encore multilatérale, notamment en ce qui concerne l'Organisation Mondiale du Commerce (OMC). Malgré tout, l'OMC ne peut pas être considérée un pilier suffisant pour un processus intégrationniste global de la profondeur et de l'ampleur de celui européen.

L'intégration intra-nationale, régionale et globale peut être tant complémentaire qu'antagoniste. Ainsi, les États-Unis, qui est traditionnellement considéré comme défenseur des approches multilatérales du commerce international, ont souvent reproché à l'Union européenne le caractère exagéré discriminatoire de la „forteresse européenne". L'approche régionale exclusiviste promue et expérimentée régulièrement par l'UE a généré des conflits commerciaux avec les Etats-Unis. En ce qui

concerne l'hypothèse de la complémentarité de l'intégration régionale et mondiale, ce fait sera confirmé si dans l'avenir, il devient clair que l'UE, avec ALÉNA, MERCOSUR, APEC ne sont rien de plus que quelques blocs régionaux d'une économie intégrée [20]. En fonction de la profondeur de l›intégration régionale, les économistes proposent à distinguer les types suivants d'ensembles intégrationnistes:

La Zone de libre échange (Free trad area) est la forme d'intégration économique par laquelle deux ou plusieurs Etats voisins s'engagent à éliminer les barrières douanières et commerciales entre eux, mais chaque pays conserve ses frontières nationales dans le commerce avec les pays tiers;

L'Union douanière (Custom Union) est la forme d'intégration par laquelle les pays membres suppriment toutes les barrières douanières et commerciales entre eux, en adoptant un Tarif Douanier Extérieur Commun pour les pays tiers. L'Union douanière peut être encore définie comme une zone de libre échange qui a convenu un Tarif Douanier Extérieur Commun pour les pays tiers. Toutefois, l'Union douanière est entendue comme un territoire douanier unique des pays membres et une politique commerciale commune envers les tiers;

Le marché commun (Common Market) est la forme d'intégration dans laquelle, en plus de l'existence d'une union douanière, on élimine les obstacles face au flux des facteurs de production (la libre circulation de la main-d'œuvre et du capital) entre les pays membres;

L'Union économique est l'accord entre plusieurs pays qui établissent des tarifs communs aux tiers et les politiques commerciales afin de réduire les restrictions aux exportations – importations entre les pays membres [16 ; 15].

L'intégration politique, comme facteur de la politique étrangère ou internationale, suppose au moins l'existence de certains intérêts communs. Au cours des trois dernières décennies du XX-ième siècle, le degré élevé de complexité des intérêts et des relations sociales a donné lieu à des débats théoriques actifs vis-à-vis de l'essence de ces formes. Dans la littérature d'analyse la notion „intérêt national" a été incluse dans la circulation en 1935, par l'introduction dans l'Encyclopédie des sciences politiques éditée à Oxford [13]. La multitude de définitions, plus ou moins développées, plus précises ou plus confuses a contribué à façonner plusieurs positions sur la définition de la dimension d'intérêt national dans le cadre de la politique étrangère.

La première position, celle de l'objectif courant ou du „réalisme politique" est représentée par H. Morgenthau, A. Wolfers, W. Hippman, H. Thompson, R. Tucher et par les savants actuels W. Lippman, K. Thompson, H. Kissinger, W. Rostov, D. Bolles etc. Conformément à cette doctrine, l'intérêt national est défini soit comme un complexe idéal et normatif de buts, soit comme un phénomène central des relations internationales, perçu par les termes de la force, ou comme un facteur fondamental dans l'identification de certaines voies nécessaires à travers les labyrinthes de la politique internationale [23].

Ainsi, l›intérêt national dans la vision de H. Morgenthau est un „os solide", présent en toute circonstance et un revêtement de variables qui se modifient en fonction des circonstances historiques concrètes. „L'os solide" de l›intérêt national consiste dans la préservation de l›identité politique et culturelle d'une nation et il est raccordé à l'assurance de l›indépendance nationale, à la préservation de l›intégrité territoriale et au maintien de l'ordre et de l›équilibre interne.

La réinterprétation de l'intérêt national à toutes les étapes du développement

d›un pays est inévitable grâce à la mobilité des relations internationales et la balance du pouvoir. La voie la plus efficace vers la compréhension de l›intérêt national d'un Etat est l'emplacement sur les positions du réalisme politique [28]. La pierre qui aide le réalisme politique à trouver son chemin dans le paysage de la politique internationale, affirme H. Morgenthau, est la conception de l›intérêt définie dans les termes de la force. Le pouvoir ou la force comprend l'ensemble entier de phénomènes qui se trouvent à la base du contrôle de l'homme sur l'homme et sont capables de le maintenir. Le pouvoir, la force est ce qui distingue la politique comme sphère indépendante de l'action et du savoir, différente d'autres sphères comme: l'économie, l'esthétique. Le facteur de la force dimensionné par Morgenthau dans l'aspect militaire, industriel, démographique, politique, détermine les intérêts des Etats sur l'arène internationale et s'impose comme arbitre final dans la lutte entre les pouvoirs. Par le biais de ce facteur, dans l'opinion de Morgenthau la notion d'„intérêt national" est accompagnée par de nombreuses spécifications: vital, principal et secondaire, stable et changeant, commun et spécifique, identique et conflictuel. En outre, l›auteur juge nécessaire de conformer la notion d›intérêt aux ressources dont dispose la société, aux objectifs réalisables. A partir de là il classe les intérêts et les objectifs de la politique étrangère américaine en: a) intérêt à atteindre à tout prix; b) intérêt qui se réalise en conditions favorables; c) intérêts et objectifs désirés, mais qui peuvent être réalisés [24 ; 9].

Faisant référence à l›intérêt national, le chercheur russe A. Pozdneakov le classifie selon le degré de fonctionnalité en deux niveaux: le niveau des intérêts principaux et le niveau des intérêts spécifiques. Pour le premier niveau, A. Pozdneakov inclue les intérêts pour la politique étrangère de l'Etat qui sont liés à l'assurance de la sécurité et de son intégrité dans la communauté sociale-économique, politique, nationale-historique et culturelle. Ici sont également inclus et les intérêts qui sont liés à la protection de l›indépendance économique et politique, de la place et du rôle de l'Etat dans le système des relations internationales. Ces intérêts sont assurés par tous les moyens: militaire, économique, diplomatique et idéologique. Ces intérêts déterminent la fonction de la politique étrangère de l'Etat. Tant que l›Etat reste une communauté socio-économique et politique, ses intérêts restent inchangés. En fonction de l›évolution des changements du système international le contenu concret de l›activité externe se modifie.

Le deuxième niveau, le niveau des intérêts spécifiques inclue les intérêts individuels, qui ont une signification particulière dans la sphère des relations externes. Ici l'auteur inclue les intérêts de la politique étrangère liés aux processus et aux événements concrets du système national, et en particulier des relations internationales, situations de conflits et de crises.

Ici sont également inclus les intérêts de la politique étrangère causés par des relations extérieures économiques, commerciales des Etats, les relations dans le domaine de l›assistance mutuelle dans le domaine de la coopération culturelle, scientifique et d'autre nature. Les intérêts spécifiques dépendent de ceux principaux et sont limités par ceux-ci; en même temps ils sont partiellement autonomes et déterminent le contenu de la fonctionnalité de l'activité politique de l'Etat dans certaines directions et dans des actions pratiques [36, 34]. La frontière entre les intérêts principaux et ceux spécifiques est conventionnelle et mobile. Les intérêts spécifiques peuvent devenir majeurs dans des cas particuliers.

Une autre position, celle du courant „subjectiviste" (R. Snyuder, E. Furnes,

N. Forward) considère que l›intérêt national est un phénomène des relations internationales, dont le support principal est un petit groupe de leaders politiques et de fonctionnaires, qui se trouvent au pouvoir, c'est-à-dire ceux qui prennent des décisions politiques.

Ces scientifiques interprètent l›intérêt national par le biais de certains critères: 1) du maintien de l'„intégrité nationale"; 2) de l'assurance „de la sécurité nationale"; 3) du maintien du „rôle national"; 4) de la préséance comme modèle de l'avenir; 5) du maintien de la „réputation"; 6) du „standard international". Ces critères ont produit une influence particulière sur les dimensions politologiques, en général, et du concept d'intérêt national en particulier [23, pp. 120-121].

En étudiant le phénomène d›intérêt national A. Wolfers a une prédisposition à la notion des „objectifs nationaux". Il décrit l'interdépendance des intérêts d'Etat et des intérêts individuels par le rapport des objectifs nationaux „directes" ou „indirectes". Par les objectifs nationaux „directes" il comprend l'assurance de la sécurité et de l'indépendance nationale. Ces objectifs peuvent avoir importance pour les individus seulement dans le cas de leur identité avec le statut national [24, pp.73-74, 9]. Pour J. Rosenau l›intérêt national ne peut pas servir comme instrument analytique. Selon lui il est impossible de comprendre la nature de la nation. Voilà pourquoi il considère des critères bien définis de détermination de l›intérêt national, mais les causes seraient les suivantes: la nature indéfinie de la nation et les difficultés de déterminer les intérêts; l'impossibilité de trouver des critères pour déterminer l'existence des intérêts et le suivi de leur présence dans les événements indépendants de la politique; le manque d'une procédure d'accumulation des intérêts une fois qu'ils sont identifiés [21].

G. Modelski a une autre vue sur les intérêts nationaux. Selon lui, les intérêts nationaux présentent des exigences relatives à la conduite des autres Etats, mais le rôle principal dans l'expression des intérêts communautaires et leur transformation dans des objectifs de la politique appartient au leader politique.

Modelski considère la notion „intérêt national" scientifiquement infondée. Il souligne que les intérêts exprimés par l'homme politique ne sont ni les intérêts de la nation, ni de l'Etat, mais de la communauté. L'Etat est la condition nécessaire pour l'existence d'un homme politique, il lui offre les moyens pour la valorisation de ses objectifs. Les limites de la communauté sont en même temps plus étroites et plus larges que les frontières de l'Etat: sont plus étroites, parce que l'homme politique n'exprime pas les intérêts de tous les groupes sociaux et des citoyens du pays. Elles sont plus larges parce qu'en n'exprimant pas les intérêts de tous les groupes sociaux et des citoyens de son Etat, l'homme politique incarne les intérêts des autres États, des alliés, des autres groupes ou individus, y compris des Etats non-alliés. Dans l'opinion de l'analyste américain, il existe trois types d'intérêts dont l'homme politique doit tenir compte:

1. les exigences de la communauté, c'est-à-dire les intérêts qui résultent de la valorisation par les hommes politiques des objectifs du passé;

2. les exigences des collaborateurs provisoires, c'est-à-dire les intérêts qui tiennent de la valorisation des objectifs du présent;

3. les exigences des ennemis ou des adversaires, c'est-à-dire les intérêts dont on fait abstraction au nom des objectifs futurs.

Par conséquent, dans le processus de la définition de l'intérêt, l'homme politique tient compte de toutes les exigences qui se rapportent à sa politique. Il peut prendre des décisions ou négliger certains intérêts,

mais il ne peut pas ignorer les conséquences de cette négligence pour sa politique et, compte tenu des intérêts divers, l'homme politique forme les objectifs de sa politique étrangère (il transforme les intérêts de sa communauté dans des objectifs de la politique étrangère) [17].

Pour M. Wight les intérêts vitaux d'un Etat sont ce qu'il croit et non pas ce qu'un autre pouvoir dit qu'il devrait être. Il corrèle dans le système des relations internationales l'intérêt vital avec l'honneur. À son tour, l'idée d'honneur est étroitement liée à l'idée de prestige, qui est un des éléments importants de la politique internationale. L'honneur est l'aura qui entoure les intérêts, mais le prestige est l'aura autour du pouvoir [28, p.105]. Contrairement à Wight, S. Brucan déclare que l'intérêt national comprend les désirs qui sont les stimuli fondamentaux de l'activité d'une nation dans la politique internationale, mais son contenu peut être trouvé plus facilement par l'étude des relations sociales et nationales qui ont généré ces désirs [2, p.133].

Les changements de la zone de l'URSS de la fin des années '90 ont contribué à l'évolution des points de vue sur l'intérêt national des États récemment apparus. Dans de telles conditions la notion d'„intérêt national" est définie non seulement par le contenu des valeurs, mais par le facteur du pragmatisme, de la capacité de l'Etat de se proposer et d'atteindre certains objectifs. À l'heure actuelle, on peut poursuivre dans la littérature de spécialité de nouvelles positions dans l'approche de l'intérêt national, celles au caractère national-conservateur et national-libéral. Pour les adeptes de la première position (Rogozin D.), „l'intérêt national" est identique avec „l'intérêt étatique". Ceux-ci examinent l'Etat comme le principal facteur d'expression des intérêts nationaux. La position national-libérale se distingue par une stricte délimitation terminologique des catégories „intérêt national" et „intérêt étatique". Les adeptes de cette tendance (Sorokin E.) optent pour une société civile qui devient sujet des intérêts nationaux, à laquelle il faudrait appartenir le droit concernant la formation et la formulation de ces intérêts [32].

La multitude de définitions, plus ou moins complètes, plus ou moins précises ou confuses nous permettent de faire les principales différences entre eux:

1. Dans certaines définitions les intérêts nationaux sont considérés comme l'objectif fondamental et le dernier déterminant qui guide les facteurs de décision politique d'un Etat, exclusivement dans la mise en œuvre de la politique étrangère. Les autres constatent et l'influence mutuelle ou déterminante entre les intérêts nationaux et la politique intérieure.

2. Les autres définitions abordent les intérêts nationaux comme des éléments distincts, mais les autres comme des parties composantes et constitutives d'un concept très généralisé de ces éléments qui sont les besoins les plus vitaux [25]. Ces interprétations, prises dans leur ensemble, bien que différentes, se complètent mutuellement, permettent de concevoir l'intérêt au sens large comme notion sociologique et politologique fondamentale.

À l'heure actuelle, le concept d'intérêt, y compris l'intérêt national, acquiert de nouvelles significations générées par les processus d'intégration et de désintégration qui ont lieu en Europe. Si dans les conditions de l›Europe occidentale ce concept est considéré un obstacle à l›intégration, alors à l'est de l'Europe il s'impose sur le premier plan, reflétant les tendances des Etats de consolider l'identité de l›intérêt, pour se retrouver soi-même en dépit des désintégrations [19, p.75]. Voilà pourquoi, à notre avis, un réel intérêt national et une politique étrangère efficace sont possibles

lorsque l›Etat et la société civile se complètent mutuellement.

Dans la littérature, le concept d'„intérêt national" est souvent abordé dans le cadre de la politique étrangère de l›Etat, en considérant que les Etats matérialisent leurs intérêts nationaux dans la politique étrangère.

Dans l'ouvrage „Politics Amond Notions", H. Morgenthau souligne que la politique étrangère est déterminée par les intérêts nationaux, qui peuvent avoir un caractère objectif à cause de l'interaction avec la nature humaine et la situation géographique, les traditions historiques et socioculturelles du peuple [18]. Ainsi, la politique étrangère implique l›activité de l›État dans les affaires internationales ou l›activité de l›Etat sur l'arène internationale qui régit les relations avec d›autres sujets de l›activité de la politique étrangère: États, partis, organisations internationales et régionales [35]. La politique étrangère de l'Etat doit être comprise comme une catégorie concrète historique – elle n'existe pas en dehors de l›espace et du temps. L›essence du facteur de l›espace est celle que le monde extérieur est le monde matériel, qui occupe un certain espace, les caractéristiques duquel créent assez souvent les limites du comportement politique de l'Etat. Mais le facteur temporel est déterminé par le fait que la politique étrangère est l'activité de l'Etat dans une certaine période de temps. Elle a un caractère concret, se réalise comment il est possible dans le temps respectif et elle est déterminée du fait, que l'Etat, dans ce temps se propose les objectifs et les problèmes à résoudre.

Le concept de „politique étrangère" doit être regardé dans des coordonnées plus approfondies, pour examiner ses sources internes, les instruments et modèles de réalisation, car l›ensemble de ces composants peut changer au fil du temps et influencer considérablement sur le caractère de l›activité de l›État. Les sources internes peuvent être interprétées comme des ensembles idéo-politiques, socio-économiques, institutionnelles et bureaucratiques. Par l'ensemble des sources idéo-politiques, on comprend „le tableau du monde" et la place de l'Etat dans le cadre de celui-ci, incorporé dans la conscience sociale, dans l›acceptation des élites politiques, des chefs d›Etat, à la base duquel on forme les idées principales concernant la promotion de la politique étrangère. Les sources sociales bureaucratiques impliquent l›agrégation des intérêts matériels et économiques des individus et des groupes sociaux. Le dernier ensemble de sources externes suppose de pouvoir déterminé, différent pour les Etats en particulier, et de l'appareil de la mise en œuvre de la politique.

L'ensemble des instruments de la mise en œuvre de la politique étrangère par un Etat peut être assez large. À une extrémité du spectre se trouve l›utilisation de la force dirigée vers l'assurance des intérêts de l›État, y compris les méthodes de violence, à savoir l›utilisation de la force armée. D›autre part, à l›autre extrémité se trouve la diplomatie comprise comme un complexe d'instruments et des méthodes non violentes pour assurer les intérêts de l›État. Autres formes traditionnelles de réalisation de la politique étrangère sont: l'initiation, la diminution ou la rupture des relations, l'ouverture des représentations de l'Etat dans les organisations internationales et régionales ou la participation en tant que membre, la réalisation et le maintien des contacts à différents niveaux avec les représentants des autres Etats, partis et mouvements avec lesquels l›Etat n›a pas de relations, mais il est intéressé à maintenir le dialogue concernant la résolution de problèmes [31]. En analysant les moyens par lesquels on réalise la politique étrangère de poursuivre certains objectifs, le chercheur

V. Bors énumère les éléments suivants: politiques, économiques, militaires, informationnels.

Tout d›abord, aux moyens politiques le chercheur attribue la diplomatie comme activité officielle de l›Etat par le biais des institutions spécialisées, menée grâce à des mesures spéciales, des procédures, des méthodes, acceptées de la position du droit international et qui ont un statut juridique et constitutionnel. La diplomatie se réalise par des négociations, visites, conférences bilatérales et multilatérales, correspondances diplomatiques, participations aux travaux des organisations internationales. Par les moyens internationaux de la politique étrangère on suppose l'utilisation du potentiel économique de l›Etat pour atteindre ses objectifs. L›Etat qui a une économie forte et la capacité financière élevée, occupe une place importante sur la scène internationale. Même les pays qui en termes de territoire sont petits, ne disposent pas de ressources humaines et matérielles suffisantes, peuvent jouer un rôle important sur l›arène mondiale, s'ils ont une économie forte et compétitive, basée sur des technologies de pointe et sont en mesure d›étendre leurs réalisations au-delà des frontières. Les moyens économiques actifs sont l'embargo, le régime de la clause de la nation la plus favorisée, l›octroi des investissements, des crédits et des prêts ou le refus de les accorder. Par les moyens militaires de la politique étrangère le chercheur considère la force militaire de l›Etat - l›armée, la quantité et la qualité des armes, le moral des militaires, l'existence des bases militaires et des armes nucléaires. Les moyens militaires peuvent influencer directement et indirectement les relations avec d›autres Etats. Aux moyens indirects se réfère, selon le chercheur, la course des armements, y compris la production et l›essai de nouveaux types d›armes, des exercices et des manœuvres militaires, l›élaboration des méthodes efficaces d›application de la force.

Les moyens de propagande, dans la vision de V. Borş comprennent tout l›arsenal contemporain des médias, les méthodes de propagande qui sont utilisées pour renforcer l›autorité et l›image de l›Etat sur la scène internationale, contribuant ainsi à assurer la confiance des alliés et des partenaires potentiels. Grâce aux médias, on forme une image positive de l›Etat, ou à l›inverse d›insatisfaction concernant certains événements. Les moyens de propagande sont assez souvent utilisés pour la désinformation de l'opinion publique [29].

Les structures étatiques ont des organes spécialisés chargés dans la réalisation de l›activité politique et le contrôle sur cette activité: le ministère des affaires étrangères ou des relations étrangères, les départements ou les comités parlementaires dans la réalisation de la politique étrangère, les ambassades et les représentantes dans le cadre desquelles il y a des spécialistes dans des problèmes militaires, économiques (les représentants des chambres), des attachés culturels, scientifiques qui sont sous le contrôle des ambassades, ayant à la base des programmes, des missions officielles ou semi-officielles. La politique étrangère, par les objectifs proposés, par le choix des moyens et des méthodes de la mise en œuvre de ces objectifs reflète la situation intérieure de l›Etat. Elle s'axe sur les ressources dont elle dispose, du potentiel professionnel [1].

Cependant, la politique étrangère suppose également l›activité de l›Etat dans le système des relations internationales. Cette activité devient incontestablement importante. C'est ici qu'on rencontre les intérêts des Etats liés au problème du désarmement, de l'assurance de la sécurité de l'Etat, la prévention des catastrophes, la lutte contre le

terrorisme et contre la criminalité. L'État réalise la défense de ses intérêts par le biais de l›activité politique qui est assez variée, et qui représente en soi un attribut nécessaire.

L'activité politique de l'Etat peut être comprise non seulement dans un sens étroit, limité, comme une activité dans un domaine ou l›autre. Toute activité sociale est l›activité orientée dans un but précis. Elle comprend non seulement les actions pratiques des sujets, mais elle détermine, développe les objectifs et le contenu de son activité.

Dans la littérature de spécialité ces côtés diffèrent et sont analysées séparément: 1. le processus de formation des objectifs et le contenu de l›activité politique; 2. comme processus de la mise en œuvre de la politique. Les directions et les objectifs de l'activité politique n'exigent pas une différenciation (dans ce cas-ci elles forment un tout entier) et ici l'activité politique des Etats est étudiée dans son ensemble. C'est à ce titre, qu'elle devient „agent" tant de l›interdépendance entre les relations politiques internes et socio-économiques, que du système des relations interétatiques [36, p. 9].

Selon l›analyste politique roumain S. Brucan, l'activité politique étrangère constitue des réactions à une série d›incitations internes et externes, elle concerne les nations comme systèmes avec *input, output* ou *feedback* en constante interaction avec le milieu international.

Selon lui, les sources primaires de la politique étrangère sont inclues dans cinq ensembles variables: les bases naturelles-matérielles, la structure sociale et les forces sociales de conjoncture, le système étatique, la direction.

Le premier critère, celui des bases naturelles-matérielles inclut la dimension du territoire, le positionnement géographique et les forces de production. La structure sociale et les forces sociales comprennent les classes et les groupes sociales, les relations principales entre elles, les nationalités et la nation, chacune avec sa conscience et son idéologie, avec les traditions culturelles et historiques, avec les impulsions psychiques et les humeurs qui les rendent travailler à l'intérieur et à l'extérieur du pays. Les crises économiques et politiques, les coups d'Etat, les élections, les grèves massives, la violence à une grande échelle, les hostilités militaires et la guerre sont inclus dans les facteurs de conjoncture. Le système étatique comprend le mécanisme national de décision, l'appareil d'État et le gouvernement, à savoir les outils de leur pouvoir.

Toutes ces variables ont une dimension internationale qui se reflète nécessairement dans la manière dans laquelle les nations et leurs dirigeants voient le rôle du pays dans la politique mondiale. Etant donné la taille du territoire, la situation géographique et ses ressources, qui ont une valeur relative par rapport à d'autres pays, et arrivent au critère général de développement, qui doit être rapporté à son tour aux indices internationaux – toutes les variables de l'infrastructure acquièrent une valeur dans l›élaboration de la politique étrangère, si elles sont mesurées à l›échelle mondiale [2, p. 141].

La politique étrangère d›un Etat a comme support le potentiel économique, démographique, militaire, technique, scientifique, culturel. L›emplacement géopolitique de l›Etat tout au long de l›évolution historique a dominé dans le choix par l›État des partenaires et le développement des relations avec ses adversaires. Les conditions de l'espace géographique sont considérées comme des causes de bases, dont la présence implique une certaine orientation politique de l›État.

La corrélation étroite espace géographique - politique, sous l'empire du principe de la causalité, permet dans la conception des chercheurs la possibilité de certaines

généralisations, la formulation des lois et des principes d›un caractère universel, pour aider les fondements théoriques de la géopolitique [7].

De nos jours, de plus en plus on pose le problème concernant la corrélation de type triadique: processus intégrationniste - intérêt national - politique étrangère. Pour une meilleure compréhension de la nature de ce rapport, il est nécessaire, premièrement, de déterminer la corrélation entre les concepts de „processus intégrationniste" et „politique étrangère". Le contenu de ces concepts ne reste pas inchangé parce que la situation mondiale est en constante évolution. Si au début du XX-ième siècle dans le monde il y avait 52 États indépendants, alors au milieu du XX-ième siècle leur nombre a atteint 82, et actuellement leur nombre a dépassé 200. Tous ces Etats et les peuples coopèrent entre eux dans les plus diverses sphères de l'activité politique, économique et sociale. Mais maintenant, la communauté internationale est formée non seulement des États indépendants, mais aussi de diverses unions économiques, commerciales, militaires – des blocs et des structures qui se sont formés ayant à la base des activités bilatérales ou multilatérales. Il devient de plus en plus évident que les tendances d›intégration ne se limitent pas à l›Europe Occidentale, mais elles se développent activement sur autres continents.

Ainsi, sur le continent américain on peut énumérer le Marché Commun de l'Amérique Centrale (MCCA); la Communauté des Caraïbes (CARICOM); le Marché Commun du Sud (MERCOSUR). Un intérêt profond pour les processus d›intégration est observé sur le continent africain – l'Union du Maghreb Arabe (UMA); la Communauté Economique des États d›Afrique (CESAC). Les Etats de l'Asie du Sud-est (ASEAN) ont plus d'un quart d'activité. Au Moyen-Orient il y a le Conseil de Coopération du Golfe (CCG); l'Organisation des pays exportateurs de pétrole (OPEP) [4]. Les tendances actuelles d›intégration sont devenues un point attracteur de la civilisation contemporaine, qui est non seulement un aspect de l›existence humaine, mais aussi une nouvelle forme de coopération. Celles-ci, à leur tour, ont une influence sur la création, le fonctionnement, le développement de certaines unions qui existent grâce à l'activité des acteurs politiques. L'Union ou le „tout" déjà formé, représente le milieu dans lequel les États réalisent leur coopération et résolvent les problèmes qui en découlent non seulement du sort des Etats, en particulier, mais souvent de toute la communauté. C'est la zone où tous les sujets du droit international réalisent leur politique étrangère. Dans la littérature d›analyse politique, la politique étrangère implique une activité sur l'arène internationale.

Mais comme l›activité politique est souvent influencée par la zone où se réalise la politique étrangère des Etats, elle devient un moyen de la mise en œuvre de l›intérêt national. Selon H. Morgenthau le but de la politique étrangère est déterminé par l›intérêt national. L›intérêt national, à son tour, est considéré comme faisant partie des processus d›intégration, de la mise en œuvre dont dépend en grande partie la coopération des États.

Donc, de ce qui précède, nous pouvons conclure qu›entre les notions „processus d›intégration" et „intérêt national", „politique étrangère" il y a un rapport de complémentarité, chaque notion se complétant l'une l'autre. Aucun processus d›intégration ne peut être réalisé sans l'implication des Etats, qui, respectivement, disposent d'un certain intérêt, qui est réalisé par la politique étrangère.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Borş V. *Politica externă şi relaţiile internaţionale* / Analele Ştiinţifice ale Universităţii de Stat din Moldova – Seria „Socioumanistice", Chişinău: CEP, USM, 200. p. 58-59.

2. Brucan S. *Dialectica politicii mondiale*. – Bucureşti: Ed. „Nemira", 1997. p. 182.

3. *DEX. Dicţionarul explicativ al limbii române*. – Bucureşti: Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan", 1996, Ediţia II, Univers enciclopedic. p. 497.

4. Defarges Ph. *Organizaţiile internaţionale contemporane* – Iaşi: Institutul European, 1998. p. 57-78.

5. Dobrescu M. *Integrarea economică.* – Bucureşti: Ed. Academiei Române, 1996. p. 11-12; Maximova M. op. cit. p. 134-135 .

6. Dobrotă N. *Dicţionar de economie*. – Bucureşti: Ed. Economică, 1999. p. 498, 481.

7. Emandi E., Buzatu G., Cucu V. *Geopolitica* – Iaşi: „Glasul Bucovinei", 1994. p. 72.

8. *Encyclopedia Universal Sopena. Dictionario ilustrado de la lengua espanola.* – Barcelona: Ed. „RAMON SOPENA", S.A., 1995. p. 4555.

9. Gorceac S., Dumitraş T., Rusandu I. *Conceptul „interes naţional" în geopolitică.*//Economica. Supliment. – Chişinău: Ed. Academiei de Studii Economice, 1997. p. 24.

10. *GRAN LAROUSSE en V VOLUMES*. – Paris: Ed. „LAROUSSE",, T.III, 1994. p. 1639.

11. Gudîm A. *Republica Moldova şi Uniunea Europeană ca parteneri. Proiectul „Implementarea Acordului de Parteneriat şi Cooperare RM – UE"* – Chişinău: Centrul de Investigaţii Strategice şi Reforme, 2002. p. 6-7.

12. Guţu G. *Dicţionar latin-român* – Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983. p. 639.

13. Juc V., Spinei T., Stan V., Andrieş V. *Interesul naţional al Republicii Moldova.* În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), nr. XIII, Chişinău, 2000, p. 71-86.

14. Hoffman S. Janus şi Minerva. *Eseuri asupra teoriei şi practicii politicii internaţionale*. – Chişinău: Ed. Ştiinţa. 1999. p. 271.

15. Ignat I. *Uniunea Economică şi Monetară Europeană* – Iaşi: Ed. ."SIMPOSION", 1994. p. 19-20, 23.

16. Klipii I. *Evoluţia cadrului politic al problemei integrării europene* /Moldova şi integrarea europeană. Institutul de Politici Publice. – Chişinău: Ed. Prut Internaţional, 2001. p.33.

17. Modelsky G.A. *Theory of Foreing Policy* – London: 1962. P. 8-10; 19-20; Saca V. *Evoluţia conceptului de interes naţional*. op.cit. p. 121.

18. Morgenthau H. Politics Among Nations. *The Struggle for Power and Peace* – New-York: 1955. p. 3-12.

19. Pîntea I. *Identitatea pericolelor existente şi probabile pentru interesele naţionale de bază ale Moldovei* – Institutul de Politici Publice. – Chişinău: 2001, p. 33.

20. Prohniţchi E., Prohniţchi V. *Analiza perspectivelor de integrare a Moldovei în Uniunea Europeană* – Chişinău: 2003. P.5. http://www.ipp.md/publications/studiul%20 final ~Prohniţchi.doc

21. Rosenau I. *The Scientific Study of Foreing Policy* – New-York: 1971. p. 243-244.

22. Rosenau J. *Turbulenţă în politica mondială*. – Bucureşti: Editura Academiei Române, 1994. p. 16.

23. Saca V. *Evoluţia conceptului de interes naţional în condiţiile globalizării./"Interacţiuni în contextul globalizării"*. Materialele conferinţei ştiinţifice integraţionale din 20-21 noiembrie 2004 – Iaşi: Ed. „PAN EUROPE", 2005. p. 120.

24. Saca V. *Interese politice şi relaţii politice. Dimensiuni tranzitorii* – Chişinău: CE USM, 2001. p. 69, 74.

25. Stratulat D., Burian A. *Unele aspecte privind procesele de integrare europeană*//Legea şi viaţa – nr. 9, 2005.

26. Tămaş S. *Dicţionar politic. Instituţiile democraţiei şi cultură civică* – Bucureşti: Ed. Academiei Române, 1993. p. 132.

27. *Webster's Encyclopedie Unabridged Dictionary of the English Language* – New-York: NEW REVISES EDITION „GRME RCY BOOKS", 1989. p. 738.

28. Wight M. *Politica de putere* – Chişinău: Ed. „ARC", 1988. P.103; Tămaş S. *Geopolitica – o abordare prospectivă* – Bucureşti, 1995. p. 169.

29. Буриан А. Теория международных отношений. Курс лекций. Внешняя политика и международные отношения. Кишинёв: Т.2, 2003.

30. Бурляй Я. Интеграционные процессы в западном полушарии // Международная жизнь, № 8, 2002.

31. Введение в теорию международных отношений. Учебное пособие. отв. ред. А. С. Маныкин. Изд-во МГУ, 2000.

32. Етингер И. Государственные, национальные и класовые интересы во внешней политике и международных отношениях//Международная Экономика и Международные Отношения, Nr. 21995.

33. Межуев Б. Понятие «национальный интерес» в российской общественно = политической мысли.//ПОЛИС nr. 1, 1997.

34. Митрохин С. Национальный интерес как теоретическая проблема.//ПОЛИС Nr. 1, 1997.

35. Политическая энциклопедия под ред. Семичкин Г. Ю. – Москва: Изд. «Мысль», том II., 2000. с. 156.

36. Поздняков С. Внешнеполитическая деятельность и международные отношения - Москва: Изд-тво Наука, 1986. с. 45-49.

37. Соловьев М. Д. Приоритет общечеловеческих интересов в современных международных отношениях – Санкт-Петербург: СП. Знание., 1991. с. 5-6.

38. Шишков Ю. Интеграция и дезинтеграция: корректировка концепции.//Мировая Экономика и Международные Отношения, Nr. 10, 1993.

THE CAUCASUS AND ITS GEOSTRATEGIC POSITION: ENERGY – TRANSPORT – DEFENSE PILLARS FOR ENHANCEMENT GATEWAY REGION STATUS

Dr. Vakhtang MAISAIA[1]
Eka BERAIA[2]

THE CAUCASUS AND ITS GEOSTRATEGIC POSITION: ENERGY – TRANSPORT – DEFENSE PILLARS FOR ENHANCEMENT GATEWAY REGION STATUS

In the post -Cold War period, particularly after the destruction of the Soviet Union, the boarders of the Black Sea region has been stable between the West and the East. The collapse of The Soviet Union that had a significant effect on the international system, caused crucial political, economic, social changes in the region and increased number of independent players around the basin. Today, the region is considered to be one the strategically important region as it plays the role of crossroad between Europe, the Middle East, and Asia. Due to its important role as a pivotal corridor between East and West-North and South and its value as the cornerstone of geopolitics, commerce, energy and culture the interests of four main actors: the United States, Russia, European Union, NATO is overlapped. Their keen interest is caused by the challenges, numerous opportunities and profitable future prospects of this dynamic area. In this context, this paper focuses on Caucasus region, identifies what is "Gateway Region" ,why geopolitics is so important in the globalized world and highlights strategic assessment of the Caspian Sea Basin Region.

Keywords: energy corridor, transport corridor, geopolitics, gateway regions, geo-economics.

The Caspian Sea – is a region that had the potential to become a major source of great-power contention in the 20-21st century. In this regard a new Black-Sea-Caspian Sea Region (BSCSR) is reviewed due to the vast energy corridor perspective. BSCSR comprises two seas and three sub- regions: the Black and Caspian Seas, and sub regions of Caucasus, Balkans and Central Asia. Caspian Sea is at the heart of the Eurasian continent, and anything that is at the heart of something is, by definition, important. The region is a crucial geographical and cultural crossroads linking Europe and Asia and has proven strategically important for military and economic reasons for centuries

The central pillar of BSCSR - the Caucasus region has an important geopolitical role to play as a link between the North and the South (Central Eurasia, which is Russia and the Middle East and the West and East-(Western Europe- the Caucasus – Central Asia-Southeast Asia-The Far East) where the Caucasus is the linchpin and the Caspian energy reserves are driving force to support various types of partnership and corporation among interested states.

The current balance of power from the macro perspective of geopolitics now involves three main regions: Central Asia (Uzbekistan, Kyrgyzstan, Tajikistan) the Caucasus and finally the oil exporting countries of the Persian Gulf. The geopolit-

[1] *Dr. Vakhtang MAISAIA, Professor, Caucasus International University (CIU)*
[2] *Eka BERAIA, Ph.D. Student, International Black Sea University (IBSU), American Studies Program*

ical triangular that connects these regions together in a larger game plays an important role in recent world affairs.

Geo-economics and political statecraft exemplify the true dimensions of the geopolitical wars that are being waged in both the minds of politicians and their proxy agents in the field. Saul B. Cohen, an American political scientist in the mid 1970s, elaborated the geopolitical concept of the so- called "Gateway regions" (See: D. Minix, S. Hawley "Global Politics', Wadsworth Publishing Company, 1998, pp. 50-51). He explained that the gateway regions have several distinct characteristics. Usually there are distinct cultural and historic culture hearths which are often economically more developed than surrounding areas and relatively small in both terms of population and land. More importantly, theses hearths are located in the midst of key crossroads and access routes. Continuing, Cohen explains that the gateways are often unstable conflict zones; however, the relative period of peace that resulted from the end of the Cold War has allowed them to evolve into something with a different function and status. Location allows these gateway regions to straddle geopolitical borders and they readily serve integrative function between the realms i.e. ongoing geopolitical processes and discord among the regions.

The points of conflict involve specializes manufacturing, trade financial services and military capabilities that are available in the respective realms. In this prescription, having considered recently emerged challenges (relating to the tragedy of September 11 in the U.S and its fallout) the Caucasus region and particularly Georgia, is confirmed as one of the gateway regions where advancing American national interests and military objectives meet those of the Russian Federation and Iran. Georgia was among the first states to publicity support Bush Administration's decision to tackle an anti-terrorist operation in Afghanistan and give the green light of approval to open its airspace to US forces for thwarting radical Islamic elements in the Central Asia. Donald Rumsfeld, US Secretary, twice in 2002 visited Georgia to discuss concrete plans of an active air corridor between Western Europe, Eastern Europe, and the Caspian Basin. This would allow Georgia to become an important link in connecting the Caucasus to the events that occur in the Central Asia-Afghanistan, thus allowing for the easy movement of troops, logistical operations and continued means of transport in backing operations. Braking news on the international front and the war against terrorism catapulted Georgia, at least unofficially, into the international realm as a gateway to geopolitical events.

Georgia as one of the main actor in regional politics

Georgia plays an important role in the regional geopolitics and self-determination of nations in the region. However, implications of the Georgian economy are a secondary factor when discussing broader implications. The construction of a Caspian pipeline through Georgia, has transformed the country into a new dimension. The delivery of Caucasus – Caspian energy resources to international markets as in times of the bipolar geopolitical order the region was considered as an extremely important part of the Soviet Union. Now the region is being given great attention due to the new approach to transfer vast potential of geo-economics technologies like- oil and gas pipelines, energy strategies, choke points and gateways.

These are definitely some obvious externalities involved in defining the geo-economical perspectives, not only in terms of energy resources that will flow through pipelines (Baku-Tbilisi-Ceyhan, Baku-Tbilisi-Supsa) connecting the Energy resources

of Azerbaijan to those consumers of Turkey via Georgia, and also the natural gas delivery networks that soon will follow. It is expected that such reserves will impact positively the interest of Georgia and the entire region. It will be possible for the West to be less dependent on current suppliers of energy especially those from Persian Gulf.

Georgia is small in population and area that have unique characteristics of location which make it possible to get direct access to the Black Sea and Turkey. Several changes in the U.S. Policy could reduce the vulnerability of U.S geo-economical interests in this region but all these changes would involve trade offs (for instance: Russia's active engagement in the region , fragile democratic system in the states of the region ,Islamist forces involvement in regional affairs, etc) that might limit U.S military effectiveness or counter U.S political policy. Possible outcomes of policy changes may have ramifications on the larger theater of operations.

The unintended outcomes (new challenge and upcoming new post-bipolar geopolitical order pattern) could encourage political and economic reforms to decrease. Another benefit is to reduce popular hostility towards regional governments and limit the need of U.S to have a military presence, even if it is relatively token and small in comparison – a larger number of U.S service men and women are stationed in the region: this can be observed in Turkey and Central Asia (namely in Uzbekistan and Kyrgyzstan, even on a temporary basis). This forward basing of troops and materials can save time in during rapid deployment. Many policy makers feel that Europe should be encouraged to play a greater role in regional leadership and conflict resolution. Such an initiative could have many positive outcomes such as helping to strengthen diplomatic partnerships between the United States and regional governments. Already there is a sharing of information and cooperation in many spheres, including the united front against terrorism. More can be done in fighting drugs and trafficking of women and other common threats. An increase of military contacts between United States and Regional governments leaded to improvements in intelligence and deepened cooperation that can lead to stability.

''Even if the causes of political violence can be reduced, the United States would still have to pay much attention and spend considerable resources for protecting its citizens, both in the states and around the world. In this respect Georgia – U.S bilateral relations can be referred to as a bold – regardless of the many problems that are currently being experienced on the domestic front in either country, both sides have shared interests in maintaining Georgian statehood for now and in the future "

(Dr. Vakhtang Maisaia "U.S Geopolitics and Foreign Policy" – The Georgian Times- Monday , August 12, 2002).

Even before 9/11, concerns had been raised over American reliance on Middle East oil. Global oli demand has been increasing by between 1.5 and 2 million barrels per day each year, a rate of growth with alarming long – term consequences. The U.S Department of energy and the International Energy Agency both project that the global oil demand could grow from the current 77 million barrels per day to 120 million barrels per day in 20 years, driven by U.S and the emerging makers of South and East Asia (Edward L. Morse and James Richard "The battle for Energy Dominance" "Foreign Affairs" March / April 2002) and also having taken into consideration the potential of the Caucasus – Caspian region. This vast region consist of parts of southern Russia (the Volga Estuary at the Caspian, the Near Caucasus), as well as the South Caucasian republics of Georgia, Azerbaijan and Armenia.

The fundamental pillars of foreign policy on which U.S strategy is based toward the Black Sea region are also considerable and important. These pillars elaborate a true real -*politic* – approach in a way to carry out the geopolitical interests of the U.S.

These strategic pillars were that of the time:

• U.S support for the independence of the countries of the region;

• U.S support for economic cooperation among the counties of the region and for economic prosperity in the countries of the region (here the example of GUUAM(Georgia, Uzbekistan, Ukraine, Azerbaijan, - an informal political coalition of the post- Soviet nations Georgia, Azerbaijan, and Moldova, which was set up in 1997 under the active promotion of the U.S Administration - is very relevant to consider)

• Diversification of energy resources – particularly thought reliable, environmentally safe transport routes. For instance , the U.S. Administration (both Clinton 's and Bush's) pledged support for the realization of the BTC (Baku-Tbilisi-Ceyhan pipeline) and Trans-Caspian gas pipeline projects (transporting Turkmen and Kazakh hydrocarbons via Caspian Seabed) and not only to already existing pipeline systems

• Supporting American business interests investments overseas;

• Supporting and containing Iran's engagement into the region's affairs .This contains some arrangements by the U.S Administration that more surreptitiously to seek to exclude Iran and to a lesser degree Russia, like the Eurasian Transport Corridor (TRACECA), or Republican senator Sam Brownback's" New Silk Route " proposal to bolster infrastructure in Central Asia and the Caucasus by expanding trade and building pipe lines pointed west (like Baku- Tbilisi – Ceyhan"). In doing so, the Caspian's oil field will become America's newest "vital "security interest equal to the Persian Gulf, particularly since the tragedy of September 11.

WHY GEOPOLITICS IS SO IMPORTANT?

All concepts have histories and geographies and the term "geopolitics" is no exception. Coined originally in 1899 by a Swedish political scientist named Rudolf Kjellen, the word "geopolitics" has had a long and varied history in the twentieth century, moving well beyond its original meaning in Kjellen's work to signify a general concern with geography and politics (geo-politics)…. Back in the early years of the twentieth century, Kjellen and other imperialist thinkers understood geopolitics as that part of Western imperial knowledge that dealt with the relationship between the physical earth and politics. Associated later with the notorious Nazi foreign policy goal of Lebensraum (the pursuit of more "living space" for the German nation), the term fell out of favor with many writers and commentators after World War II.

During the later years of the Cold War, geopolitics was used to describe the global contest between the Soviet Union and the United States for influence and control over the states and strategic resources of the world. Former US Secretary of State Henry Kissinger almost single-handedly helped to revive the term in the 1970s by using it as a synonym for the superpower game of balance-of-power politics played out across the global political map (Gearóid Ó Tuathail, 1998, p. 1)

Early in the twentieth century Prof. Mackinder, the founder of the British school of geopolitics, wrote: "It was for the first time that we could identify certain proportions of the events occurring on the world arena and to find a formula which would express certain aspects of world history's dependence on geography." (Gearóid Ó Tuathail, 1998, pp. 1-14)

This was how geopolitics was born—a new science of which nobody had heard

before. As the twentieth century is drawing to its end nobody can ignore it when analyzing international relations. (Gearóid Ó Tuathail, 1998)

According to the "STRATEGIC ASSESSMENT OF THE CASPIAN SEA BASIN REGION" document that was made on May 7-8 ,2009 present keen analyses of all aspects of American foreign policy." Energy security is a major factor influencing how countries conduct their foreign, economic, and international security policies. Major supplier countries with vast energy resources exercise more power on the international stage than ever before. Energy is a primary consideration in how large importers – in need of adequate, reliable, and affordable supplies of energy – make alliances, offer foreign aid, and otherwise conduct their foreign policy." (STRATEGIC ASSESSMENT OF THE CASPIAN SEA BASIN, MAY 7-8, 2009, p. 3) The authors of the document highlight the importance of the region :" The landlocked Caspian Sea Basin region has substantial oil and gas reserves of great interest to major global energy consumers including China, India, the European Union and the U.S." (STRATEGIC ASSESSMENT OF THE CASPIAN SEA BASIN, MAY 7-8, 2009, p. 4) It is also said in the document that representatives of the the National Committee on American Foreign Policy (NCAFP) and The Brookings Energy Security Initiative (ESI) presented obvious strategic aspects of holding a "Roundtable" dialogues among officials and experts from the U.S., E.U., and the Central Asia/Caspian Sea Basin Region. The objective was perform the following: "engage officials from and experts on Central Asia/Caspian Sea Basin Region countries – Kazakhstan, Turkmenistan, and Azerbaijan – in a constructive track II dialogue with officials and experts from the U.S. and E.U. which will lay a predicate for improved track I dialogue in the future"

ENERGY

Energy diversification is a major challenge in the region. Finding new routes for the transportation of Caspian oil through the Black Sea area will help the region develop economically, while decreasing Europe's dependence on Russian energy. In this regard, two the most important elements can be outlined:

First, financial support and investments – that are crucial for specific projects for further development of energy infrastructure.

Second, time is the key factor in the success of these projects.

While European companies are slow in constructing alternative pipelines from the Caspian basin, Russia is still planning to launch a new pipeline projects that could make some Western initiatives obsolete

INFRASTRUCTURE

It is obvious that Europe needs more energy, but more attempt and readiness should be shown in order to exploit the energy resources of the Black Sea region, to improve transportation infrastructure and region's energy. To fulfill this objective its essential to develop the region's roads, railroads, pipelines, and communication systems and modernize of infrastructure that is also crucial for further economic development. Successful transformation in the region depends on both political and economic progress.

BLACK SEA SECURITY

After September 11, 2001, the strategic importance of the Black Sea territory has become perfectly clear. The U.S. and the NATO action plan against terrorism defined a specific role for the region in its new security dimension. But it must me also mentioned that the Black Sea security cannot be perceived only in the sense of

transatlantic security as the region face a variety of challenges that reduces its guarantee of stability, including unresolved secessionist conflicts, Russian military threats, weak states, large-scale international organized crime, and the presence of terrorist groupings.

Security Challenges- Frozen Conflicts

"Frozen conflicts" are the main reasons for instability, for creating insecure environment and threats in the region. Georgia, Moldova, Armenia, and Azerbaijan cannot progress toward the Euro - Atlantic structures without resolving the separatist conflicts within their borders that challenge territorial integrity and political stability. If these conflicts are not defeated economic integrity will be threaten. It should be taken into consideration that these "frozen conflicts" also maintain tensions with Russia as it seeks to benefit from the ongoing conflict. The presence of Russian troops in Moldova and Georgia outlines the security risk for both states, by the threat of state integrity and insecure environment in the broader region. In addition to this, the frozen conflicts might also represent another threats such as terrorism and trafficking

Having such an important location and being a crossroad of commerce, the Black Sea region offers numerous opportunities for regional cooperation. Although it is worth to mention that the location also permits the criminals and smugglers to trade in migrants, arms, and drugs.

Settling frozen conflicts is a precondition for regional development, security, and NATO integration for the Black Sea region. Disputes must be settled by upholding the territorial integrity of states and the inviolability of borders. Otherwise, precedents could be set that may reverberate throughout the wider region.

RESUME

Hence, there are some implications on why Georgia is pursuing based on common solidarity of people, government and public community (some sort of post-Clausevitzian posture similar to the American one) very strict and straight forward pro-Western foreign policy. It is true that the West has also been responding on these missions upon its capability – for instance, recently released USA National Security Strategy, even the latest version 2018 one, highlights the importance of Caucasus region as most important strategic geopolitical area. As for the international political perspectives, the Caucasus-Caspian region is being considered as one of the important space for fostering geopolitical competition among Great Powers. Due to the specific phenomenon and being in the central pillar land inside the region, Georgia has been transforming as frontier line zone of ongoing New Cold War fierce competition. However, the Georgian foreign policy is at verge and needs radical reshuffles, otherwise it stands on collapse "track" and the indications from the respective international NGOs and communities are clear indications how soon new government is to evade from the previous heavy heritage. Nevertheless, some concrete steps forwarded by the new government in respect to improve defense policy planning is only tiny "water drops" in huge "ocean of dark waves". It is less eligible that with such scarce human resources in foreign policy planning at time being, the mission is achieved.

REFERENCES:

1. Ariel Kohen "Sha Zadacha v Sfere Zashity Bezopasnosti Kaspiiskix Uglevodrodv ot Posigateltsv Irana" - magazine "Central Asia and Caucasus" N1 19, 2002 in Russian, pp. 40-41.

2. U.S. Interests in the Caspian Sea Basin", Comparative Strategy, Oct-Dec97, Vol. 16 Issue 4.

3. Dr. Vakhtang Maisaia "U.S Geopolitics and Foreign Policy" – The Georgian Times-Monday, August 12, 2002).

4. U.S. Interests in the Caspian Sea Basin", Comparative Strategy, Oct-Dec97, Vol. 16 Issue 4.

5. Edward L. Morse and James Richard "The battle for Energy Dominance" "Foreign Affairs" March / April 2002.

6. Ariel Kohen "Sha Zadacha v Sfere Zashity Bezopasnosti Kaspiiskix Uglevodrodv ot Posigateltsv Irana" - magazine "Central Asia and Caucasus" N1 19, 2002 in Russian, pp. 40-41.

7. D. Minix, S. Hawley "Global Politics', Wadsworth Publishing Company, 1998,

8. https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2012/04/20090507_caspian_sea_basin.pdf

9. https://www.amacad.org/publications/bulletin/spring2011/power.pdf

10. https://frenndw.files.wordpress.com/2011/03/geopol-the-geopolitics-reader.p

11. Colyn S. Gray and Geoffrey Sloan "Geopolitics, Geography and Strategy" 2013

ИННОВАЦИОННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

САКОВИЧ В. А.[1]

ИННОВАЦИОННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Innovative safety concept, appeared in the scientific lexicon relatively recently and not received, to date no clear universally accepted scientific interpretation. In the scientific literature are very different and inconsistent statements concerning his understanding and content. The author, who for many years engaged in the security issues of innovative development, this article presents a new innovative concept of its own security, which is regarded as the main structural element of the functioning of national security in the conditions of formation innovative economy.

Keywords: security, national security, innovative security, innovative economy, innovative development.

В настоящее время на уровне национальной безопасности выделяют обычно военную, экономическую, продовольственную, экологическую, научно-техническую, технологическую, социальную, демографическую, производственную и другие виды безопасности. Принимая во внимание, что инновации являются средством достижения высокой конкурентоспособности экономики, безопасность в сфере управления инновационными процессами многими учеными предлагается решать «с учетом приоритетных задач и реальных угроз» <…> «обуславливающие реализацию инвестиционной и инновационной политики» [35, с. 398–399] методами экономической, научно-технической, научно-технологической безопасности.

Вместе с тем наш анализ показывает, что при переходе на инновационный путь развития происходят изменения не только в экономике и ее составляющих частях, но и в мировоззренческой, психологической, политической, социально-экономической, научно-технологической, образовательной и культурной сферах, институциональных структурах государства и общества, в развитии личности. То есть затрагиваются сферы, проблемы безопасного развития, которых невозможно решить в рамках экономической или составляющих ее других видов безопасности. Поэтому возникает объективная потребность, для решения этих многогранных и многоаспектных проблем, возникающих в процессе формирования инновационной экономики, безопасного ее развития сформировать в рамках системы национальной безопасности новое направление – *инновационную безопасность.*

Более того, инновационные преобразования не только трансформируют производительные силы общества, их мировоззренческие, психологические, политических взгляды, развитие личности, но и представляют собой центральное звено в системе социально-экономической, научно-технической, образовательной и культурной сферах и инновационных процессов. Основным

[1] *Сакович В. А., доктор хабилитат политических наук, профессор. IRIM*

критерием инновационного развития становится понимание человеческих и интеллектуальных ресурсов с позиций их непреходящей ценности. С точки зрения важности ресурсов экономического роста, первостепенной является сопряженность интеллектуального потенциала с требованиями инновационного развития и с трудовой мотивацией, выступающей как поведенческая установка.

Таким образом, в ходе инновационных преобразований затрагиваются все сферы жизнедеятельности государства, общества, личности, проблемы безопасного развития которых, по нашему мнению, также возможно решать только в рамках *инновационной безопасности*.

В своих исследованиях мы рассматриваем инновационную безопасность [17; 18; 21; 22; 23; 26; 27; 36; 37] как одну из форм безопасности как таковой и как структурный элемент национальной безопасности. В связи с этим, при обосновании необходимости введения понятия инновационной безопасности в ходе формирования инновационной экономики и раскрытия ее сущности в контексте формирования инновационного развития мы отталкиваемся от понимания сути самого явления «безопасность» и положений существующей теории национальной безопасности.

В наших более ранних исследованиях понятие «безопасность» классически рассматривается как сочетание трех явлений [28, с. 63–72]:

а) отсутствие опасностей и угроз;

б) достаточная степень устойчивости к возникающим угрозам, определенный иммунитет, запас прочности тех или иных объектов;

в) готовность и способность защищаться или устранять угрозы и восстанавливать статус-кво.

То есть, с одной стороны безопасность – это способность объекта противостоять угрозам его функционированию или существованию, с другой – состояние защищенности от возможного ущерба со стороны опасных воздействий, связанное со способностью противодействия им, с третьей – связывает объект с сохранением уже достигнутого уровня его функционирования или предполагает восстановление объектом своих свойств. Имеются и иные подходы к пониманию безопасности, состоящие в различных комбинациях вышеизложенных подходов.

Существующие подходы, несмотря на их содержательные различия, имеют много общего. Во-первых, все они явно или неявно сводят безопасность к определенному состоянию объекта по отношению к его окружению, что ведет к необходимости рассматривать безопасность системы как характеристику ее взаимодействия с окружающей средой. Во-вторых, указанное состояние объекта связывается с его способностью к самосохранению в условиях неблагоприятного воздействия этой среды. Таким образом, *безопасность* – это состояние жизнедеятельности социума, его структур и институтов, гарантирующее их качественную определенность в параметрах надежности существования и устойчивости развития.

Названные основополагающие признаки безопасности удачно совместил в своей трактовке этой категории В. Н. Лексин, определяющий ее как способность объекта сохранять свои сущностные свойства в некотором диапазоне изменения условий функционирования, либо адаптироваться к этим изменениям [8].

В контексте такого видения безопасность объекта предстает единством двух

моментов. Во-первых, защищенности от факторов, представляющих угрозу для его существования. Применительно к социальным объектам, защиту которых обеспечивает национальная безопасность – личности, обществу, государству – их существование увязывается с возможностью реализации соответствующих интересов. Во-вторых, обеспечивает устойчивость как качественной определенности основополагающих характеристик объекта. Более того, безопасность некоторыми учеными понимается как такое состояние субъекта, при котором вероятность изменения присущих этому субъекту качеств и параметров его внешней среды невелика, меньше определенного интервала.

Таким образом, существующая теория безопасности основной задачей обеспечения безопасности предполагает *отражение угроз и обеспечение устойчивости* объекта защиты.

Но здесь следует особо отметить, что инновационное развитие, в отличие от экономического роста, мы тесно связываем с такими новыми понятиями, как креативность, кристаллизация новых идей и способов их реализации. Без данных категорий невозможен *прорыв* – основа основ инновационного развития и обеспечение устойчивости социально-экономической системы на качественно новом, инновационном уровне. Действительно, в современных условиях экономика страны не может быть устойчивой и конкурентоспособной на мировом уровне без *инновационного прорыва*, без динамичного развития, выводящего национальную экономику на уровень развития инновационных экономик высокоразвитых стран. Если экономика не переходит на инновационный путь развития, нет устойчивого роста, нет и адекватной реакции на внутренние и внешние угрозы, т.е. готовность выживания экономики в современных сложных ситуациях имеет *неопределенный характер*.

В связи с этим, инновационная безопасность в своем функционировании, в первую очередь, в отличие от экономической безопасности должна опираться не на статические подходы экономического роста, а на динамические инновационно-экономические *прорывы*. Статическому подходу и статической теории противопоставляется динамическая теория, которая является преимущественно теорией развития, а не функционирования (Н.Д. Кондратьев Д. Леонтьев, Й. Шумпетер, Р. Харрод [10; 11; 33; 32].

Поэтому в понятие «обеспечение безопасности инновационного развития» (инновационная безопасность) в отличие от экономической безопасности должны произойти принципиальные изменения: от защищенности от угроз (как основной задачи безопасности в традиционных условиях развития национальных государств) необходимо перейти к обеспечению инновационного *развития* объектов и социально-инновационного воспроизводства общества в условиях динамично изменяющейся среды, а также обеспечение защищенности жизнедеятельности и развития национальных инновационных систем. Исходя из этого, нами с современных позиций субъектно-ориентированного подхода предлагается рассматривать проблемы безопасности в неразрывной связи с проблемами *развития,* с точки зрения безусловного обеспечения инновационного развития, для чего нами и обосновывается введение в научный оборот нового смыслового понятия – «*инновационная*

безопасность», как способность граждан, общества и государства к совместному социальному и экономическому инновационному *развитию* в условиях динамично изменяющейся внутренней и внешней среды, а также как стратегическая защищенность национальных инновационных систем, обеспечивающих инновационное развитие в саморазвивающейся среде.

Следует обратить внимание и на ряд других принципиальных отличий инновационной безопасности от экономической безопасности. Так, при обеспечении экономической безопасности в условиях функционирования традиционной экономики усилия направляются на отражение возникающих внутренних и внешних угроз, на поддержание *социально-политической стабильности, устойчивого и равновесного состояния* национальной экономической системы. В ходе нашего исследования установлено, что при формировании инновационной экономики в обязательном порядке возникают процессы: «технологических революций» (К. Перес), «созидательного разрушения» (Й. Шумпетер) и динамичного хаоса в своей диалектической взаимосвязи. Но, если эти *основные угрозы* априори являются неизбежными процессами инновационного развития, то их отражать или минимизировать в рамках системы национальной безопасности *не возможно*. Но их, безусловно, надо учитывать и использовать для ускорения процессов инновационного развития, но уже в рамках системы инновационной безопасности не как угрозы, а как факторы, способствующие при правильном их использовании, ускорению инновационного безопасного развития. Поэтому, *основная задача* инновационной безопасности в условиях формирования инновационной экономики – это создание условий для *устойчивого развития* инновационной экономической системы.

В этих комплексных научных выводах процессов формирования инновационного развития и заключаются принципиальное отличие сущности предлагаемого автором нового подхода к системе обеспечения инновационной безопасности к уже имеющимся научным подходам к обеспечению национальной и экономической безопасности в условиях процессов инновационного развития.

Такой подход порождает новое понимание инновационной безопасности, ее уровней, критериев, условий обеспечения с точки зрения инновационного *развития*, в отличие от понимания инновационной безопасности некоторых ученых, которая ассоциируется у них по аналогии с экономической безопасностью «с защитой от различных угроз государства и различных сторон его бытия, которые могут порождаться в ходе формирования инновационной экономики» [2, с. 152-167]. Кроме того, как мы ранее отмечали, многие ученые инновационную безопасность отождествляют с научно-технической или технологической безопасностью [14; 30; 13]. Инновационная безопасность даже в имеющихся небольших публикациях исследуется в предметном поле не только и не столько применительно к инновационным системам, но и к экономическим, научно-техническим, научно-технологическим, региональных системах самого разного уровня и типа, в самых различных сочетаниях. Подобное положение до последнего времени не давало возможности определиться с предметом и границами обеспечения инновационной безопасности. С одной стороны это можно объяснить становлением науки

об инновационной безопасности, которой пока сложно определятся со своим предметным полем, объектами и субъектами безопасности, уровнями обеспечения безопасности. С другой стороны сделать это не просто, так как инновационная экономика является лишь особой формой организации экономической деятельности.

Инновационная безопасность как таковая, на наш взгляд, не должна являться абсолютно обособленным явлением, а должна найти свое место в системе национальной безопасности и совместно с производственной, научно-технологической, финансовой, институциональной, информационной, интеллектуальной (образовательной, научной), социально-демографической, внешнеэкономической безопасностью обеспечивать безопасность на протяжении всего цикла формирования и развития инновационной экономики, инновационного реформирования всего общества. Причем, масштабные задачи по инновационной модернизации экономики и общества, координирующая роль инновационной безопасности среди других видов безопасности в ходе инновационного развития априори предусматривают, что инновационная безопасность в системе национальной безопасности становится определяющей и требующей приоритетного внимания.

Следует отметить, что при рассмотрении сущности инновационной безопасности в центре внимания оказался общенациональный уровень ее проявления. И такое положение имеет под собой весомые основания. В иерархии социальных систем государственно-национальное образование является тем наивысшим уровнем инновационной деятельности, в рамках которой сохраняются и остаются значимыми для систем более низкого порядка общие условия ее осуществления. При переходе же к более высокому, глобальному уровню инновационной деятельности указанные условия качественно меняются, и поэтому безопасность формирования глобальной инновационной экономики не может быть непосредственно сведена к безопасности национальных инновационно-экономических систем. Вместе с тем такая постановка не снимает проблему определенности объекта инновационной безопасности, поскольку до настоящего времени нет однозначного видения того, какая национальная инновационная система является предметом изучения в контексте инновационной безопасности: социальная система в целом, включающая инновационную экономику как одну из своих подсистем, либо непосредственно экономическая система страны в контексте инновационного реформирования. Исследования по данному вопросу отсутствуют.

В связи с современными процессами инновационного развития должны измениться и подходы к обеспечению национальной безопасности. Следует отметить, что концепции и доктрины национальной безопасности большинства стран мира в настоящее время базируются на понимании безопасности как состояния защищенности жизненно важных интересов личности, общества и государства от внутренних и внешних угроз. Такое понимание безопасности отражает практику обеспечения безопасности социальных систем сложившуюся еще в середине прошлого века. Основные ее признаки проявляются в следующем [12, с. 24–30]:

– Авторитарность подхода к безопасности, доминанта самодостаточности государства для решения любых проблем безопасности.

– Установка на дистанцирование личности, общества и государства, игнорирование механизмов сборки (субъектообразования).

– Установка на статичность интересов личности, общества и государства.

– «Окопная логика», фокусировка внимания на состоянии защищенности от угроз, а не на способности адекватно действовать в динамично изменяющихся условиях.

– Игнорирование проблемы безопасности гармонии социально-политической и экономической организации с традициями цивилизации.

– Игнорирование проблемы безопасности легитимности власти и идентификации граждан.

– Игнорирование проблемы безопасности системы национальных проектов.

– Игнорирование проблем безопасности инновационного развития.

– Игнорирование стратегичности социальных систем как базового критерия их безопасности.

Как видно, из поля внимания системы национальной безопасности выпадает главный фактор выживания стран в современных условиях – способность к *инновационному развитию.*

Очевидно, что методологические подходы к обеспечению национальной безопасности, построенные на этих установках (в первую очередь на «окопном принципе»), не позволяют адекватно реагировать на фундаментальные изменения современного мира: формирование *постиндустриального, информационного общества*, в основе которого лежит инновационная экономика, развитие процессов глобализации и инновационного развития, которые затронули все аспекты жизнедеятельности общества и государства. Как следствие, программные и стратегические документы большинства стран не позволяют адекватно реагировать на бурные изменения современного мира, которые бросили вызов сложившимся в XX в. концепциям безопасности национальным социально-экономическим системам.

Поскольку для своего выживания страны должны становиться на путь интенсивного инновационного развития, остро встает проблема формирования нового методологического подхода к обеспечению национальной безопасности в условиях инновационной модернизации, интегрировав в нее новые веяния и теоретические подходы к обеспечению безопасности инновационного развития, формирования инновационной экономики.

При этом, инновационная безопасность, как мы уже отмечали, должна являться функционально-структурным элементом национальной безопасности, выполняющая, в ее структуре ведущую роль. В этом контексте инновационная безопасность обеспечивает безопасное состояние инновационной экономики, отвечающей национальным, а не только собственно инновационно-экономическим задачам. Иными словами, ее необходимо коррелировать с устойчивостью и защищенностью не только самой инновационной экономической системы, а с безопасностью национально-государственного образования в различных его проявлениях в ходе инновационной модернизации.

Кроме того, традиционная наука о национальной безопасности уделяет основное внимание обеспечению устойчивости, равновесию и порядку. Она рассматривает главным образом замкнутые национальные системы (при определенных внешних воздействиях) с линейными (вертикальными) отношениями

внутреннего порядка. Инновационная безопасность акцентирует внимание на аспектах реальности, наиболее характерных для современных процессов инновационной модернизации: неустойчивости, неравновесности, хаотизации процессов и нелинейных отношениях.

На основании нового понимания природы *инновационной безопасности* мы в своей последней монографии «Инновационная безопасность как основа национальной безопасности: формирование, эволюция, трансформация» (2017 г.) [18] впервые в политологической науке предложили теоретическое обоснование нового понятия «инновационная безопасность», механизмов, инструментов и инструментариев, принципов и подходов к обеспечению инновационной безопасности при формировании инновационной экономики.

Исходным элементом при установлении места инновационной безопасности в общей системе безопасности является определение самого понятия «инновационная безопасность», его содержания.

Анализ всех аспектов процесса формирования инновационной экономики, осмысление существующих теоретических подходов к понятиям национальной и экономической безопасности, феномену возникновения инновационной безопасности позволяет дать определение понятию «инновационная безопасность», в котором автор акцентирует внимание на следующих важных аспектах:

- инновационная безопасность, в отличие от экономической безопасности, должна опираться, в первую очередь не на статические подходы экономического роста, а на динамическое инновационно-экономическое *развитие*, основанное на инновационных прорывах. Поэтому обеспечение инновационной безопасности должно рассматриваться исходя из положений динамической теории развития, где фактор времени влияет на ее изменяющиеся параметры;

– инновационная безопасность должна являться компонентом управления формированием и развитием инновационной экономики. Поэтому в рамках инновационной безопасности необходимо, в первую очередь, обеспечивать ликвидацию возникающих элементов нестабильности (отмирание старых производств, отсутствие спроса на морально и физически устаревшую продукцию, наличие растущего разрыва между спросом и предложением на традиционную продукцию, роста безработицы) и способствовать инновационному развитию, то есть выявлять факторы сдерживания становления и развития инновационной экономики;

– основными категориями инновационной безопасности, в отличие от экономической безопасности («состояние экономики» [5, с. 6; 6, с. 17], «состояние экономической системы» [1, с. 5], «защищенность» [31, с. 36], «защита экономических интересов» [7, с. 17], «стабильность», «состояние экономики и институтов власти» [34], интересы [3; 34] и угрозы [15, с. 9], рассматриваемые в той или иной комбинации [4; 9; 29], являются категории: *инновационность, креативность, способность к генерации инновационных идей, инновационное развитие и саморазвитие и др.*;

– классическая теория национальной безопасности преимущественно рассматривает проблемы устойчивости, равновесности и соблюдения определенного порядка. Основной характеристикой инновационной безопасности является не только преодоление факторов нестабильности, объективно возникающих в ходе формирования инновационной

экономики, а в первую очередь – обеспечение *инновационного развития*.

Таким образом, *инновационная безопасность* – это совокупность условий и факторов, которые обеспечивают генерацию инновационных идей, инновационное развитие и саморазвитие, конкурентоспособность результатов науки, технологий, инновационной продукции, независимость национальной экономики, управление ее инновационным развитием, достижение международной конкурентоспособности, при наиболее неблагоприятных внутренних и внешних условиях развития.

Помимо этого, понятие «инновационная безопасность», по нашему мнению, может толковаться многоаспектно:

– как структурный элемент системы национальной безопасности;

– как составляющая безопасности субъекта инновационной деятельности;

– как состояние инновационной системы.

В связи с этим, инновационная безопасность может быть представлена четырьмя главными элементами:

1) устойчивым стабильным *экономическим развитием*, которое достигается на основе постоянно продуцируемых и внедряемых нововведений и инновационных технологий. Причем максимально эффективное инновационное развитие должно достигаться не только в текущих условиях, но и создавать условия высокого потенциала экономического развития в будущем;

2) способностью к инновационному развитию, саморазвитию и самосовершенствованию;

3) способностью к экономической устойчивости в ходе инновационной модернизации;

4) обеспечением экономической независимости. Несмотря на то что в современных условиях все виды независимости для большинства государств носят относительный характер, экономическая независимость означает: достижение такого уровня инновационно-экономического состояния, которое обеспечивает конкурентные преимущества национальным экономикам на мировых рынках.

Таким образом, инновационная безопасность отражает способность экономической системы к *инновационному развитию* в условиях действия непредсказуемых и трудно прогнозируемых факторов, вызванных «технологической революцией», «созидательным разрушения», «динамическим хаосом», а также опасностей инновационному развитию, исходящих от внутренних и внешних угроз, угроз от самой инновационной системы. Система обеспечения *инновационной безопасности* должна быть направлена на достижение целей инновационного развития и инновационной модернизации находясь в ситуации неопределенности, непредсказуемости, увеличения существующих и прогнозируемых опасностей и угроз, изменения условий хозяйствования, как во внутренней, так и во внешней среде, принимаемых рисковых решениях в условиях ужесточения конкурентности рынка, непредсказуемости инновационной модернизации и глобальной неравномерности инновационного развития.

С другой стороны инновационную безопасность следует понимать как качественную характеристику национальной инновационной системы; важнейшую составную часть национальной безопасности страны, в основе которой лежат следующие взаимосвязанные элементы – инновационность, инновационное развитие, экономическая эффективность и конкурентоспособность.

При формировании системы инновационной безопасности следует учитывать следующие особенности инновационной деятельности:

– длительность инновационного процесса. Цикл от производства до внедрения инноваций отличается наибольшей длительностью по времени из всех бизнес-процессов;

– высокую степень неопределенности, большие риски инновационного процесса, низкую предсказуемость результатов;

– способность инициировать структурные изменения. Успешная инновация существенно влияет на положение предприятия на рынке, структуру отрасли и национальной экономики в целом;

– повышенную интеллектуальную насыщенность инновационной деятельности. Основным инновационным ресурсом является человеческий капитал, творческая способность к генерации и воплощению идей [38].

Важным в системе инновационной безопасности является четкое понимание ее *структуры*, что позволяет распределить обязанности по ее мониторингу, анализу, проведению мероприятий по повышению уровня безопасности. Инновационная безопасность может быть структурирована в виде восьми тесно связанных структурных элементов: производственной, научно-технологической, финансовой, институциональной, информационной, интеллектуальной (образовательной, научной), социально-демографической, внешнеэкономической.

Взаимодействуя с другими видами безопасности в общей системе национальной безопасности (политической, экономической, экологической, правовой, социально-демографической, психологической и др.), а также проникая в них при взаимодействии, инновационная безопасность «вбирает» в себя воздействие (методы, функции) каждой функциональной разновидности безопасности. При этом, в условиях формирования инновационного развития и формирования инновационной экономики она становится фундаментальной основой национальной безопасности. С учетом функциональных элементов инновационного развития в ходе функционирования инновационной безопасности, возникают следующие основные направления обеспечения безопасности: защита интеллектуальных ресурсов и интеллектуальной собственности, защита материальных и финансовых ресурсов, защита персонала, его системы подготовки и переподготовки, эффективное управление им, защита информационных ресурсов, защита гражданина и общества, в том числе и психолого-эмоциональная.

Наряду с этим, в системе инновационной безопасности можно выделить четыре ключевых составляющих: характеристика (сущность) инновационной безопасности, цели инновационной безопасности, субъекты безопасности и объекты защиты.

О*сновными субъектами инновационной безопасности* в условиях формирования инновационной экономики являются органы государственной власти и управления, научные и общественные организации, физические лица и, как мы обосновали в монографии, сама система инновационной безопасности (субъектно-субъектные отношения) [18].

Объектами инновационной безопасности являются системы и деятельность людей: созданные ими инновации, инновационные технологии, техника, социальные структуры, среда обитания,

окружающая среда, результаты интеллектуальной деятельности и т. д.

Категория инновационной безопасности является комплексной и системной (образование и кадры, наука, инновационная инфраструктура, производственная подсистема, консалтинговая подсистема реализация и коммерческое использование), на каждой стадии которой должны проводиться конкретные мероприятия по обеспечению безопасности формирования и развития инновационного цикла. Основными элементами системы инновационной безопасности на различных уровнях подсистем инновационной деятельности являются: объекты, субъектная группа, цели подсистем и системы в целом, функции и механизм реализации интересов инновационного развития.

Категории инновационной безопасности в условиях формирования инновационной экономики и национальной экономической безопасности (экономическая безопасность) совпадают по структуре и отличаются по содержанию, целям и методам.

Рассмотрение и проведенный нами анализ феномена *инновационной безопасности* в условиях формирования инновационной экономики позволяет сделать ряд выводов:

– инновационная безопасность определяется динамичностью инновационно-экономического *развития*, сохранением целостности и устойчивости национальной инновационной системы на всех этапах инновационного развития, устойчивостью и поступательностью экономического развития страны в ходе инновационных преобразований. В условиях перехода к *инновационной экономике* нестабильность, неустойчивость имманентно присуща социально-экономическим системам. Й. Шумпетер отмечал, что инновационная деятельность, которая заключаться во внедрении новой продукции, технологий, открытии новых рынков, новой организации производственной деятельности *смещает систему из состояния равновесия* [33], что, безусловно, в период формирования инновационной экономики нарушает одно из основных требований безопасности – *устойчивость развития* и должна рассматриваться с точки зрения инновационной безопасности в диалектической взаимосвязи: устойчивость и стабильность *развития* с *безопасностью* развития. Это дает возможность экономической системе под воздействием инновационных преобразований трансформироваться в систему с качественно новыми свойствами, новым эффектом функционирования, новыми экономическими возможностями устойчивого развития государства;

– инновационная безопасность в контексте обеспечения устойчивого *развития* в ходе формирования инновационной экономики – это обеспечение формирования *высокотехнологичной и высококонкурентоспособной национальной экономики*, в которой принципиально (в отличие от традиционной экономики) меняются стратегия развития, приоритеты рынков, пропорции между накоплением и потреблением, между научной и производственной деятельностью, внутренним и внешним потреблением;

– инновационная безопасность – это обеспечение *конкурентоспособности национальной инновационной экономики* на внутреннем и внешних рынках, которая означает способность производить высокотехнологичную продукцию – сложную технику, информационные технологии, био- и нанотехнологии, а

также создавать на их основе товары, продукцию, изделия, пользующиеся спросом;

– инновационная безопасность – это обеспечение *интеграции инновационной экономики страны в систему мирохозяйственных инновационных связей*, совместное участие в воспроизводственном инновационном цикле, формировании мирового дохода. При этом в рамках системы инновационной безопасности необходимо учитывать, что инновационное развитие ориентирует национальные экономики на усиление регионального и глобального соперничества, которое может привести к конфронтации и по этой причине оказать дестабилизирующее влияние на процесс развития государства и обеспечение его безопасности;

– формирование безопасных условий функционирования национальной инновационной системы необходимо проводить с учетом развития и саморазвития, самосохранения, которые являются необходимыми элементами безопасного становления, существования и развития инновационной системы. Особенно важным качеством в ходе инновационных преобразований является способность инновационной экономики *к саморазвитию*, что предполагает создание благоприятного политического и социально-экономического климата для инноваций, финансовое обеспечение, постоянную инновационную модернизацию производств, повышение профессионального, образовательного и общекультурного уровня работников;

– для сохранения основных общесистемных свойств национальной экономической и инновационной систем и их элементов необходимо в рамках системы инновационной безопасности устранять факторы, препятствующие *инновационному развитию*, своевременно выявлять и нейтрализовывать режимы функционирования, угрожающие разрушению инновационной системы. Следует отметить, что в условиях формирования инновационной экономики появляются объективные и субъективные причины, особенно на первом этапе, для возникновения параметрических изменений, выводящих систему (экономическую и социальную) из равновесного состояния. Возникающая неустойчивость экономической системы требует анализа возникающих рисков и вызовов, а также адекватного реагирования в рамках системы инновационной безопасности. Для определения степени безопасности необходимо использование системы количественных показателей и качественных критериев (см.: Сакович В. А. Инновационная безопасность как основа национальной безопасности: формирование, эволюция, трансформация, 2017. 506 с.)

Таким образом, *сущностью инновационной безопасности* государства в современных условиях является динамика инновационного развития, возникающие отношения между всеми участниками инновационного процесса (государством, предприятиями, организациями, учреждениями, университетами, институтами, учеными и специалистами-новаторами), которые позволяют объективно определять и эффективно реализовывать инновационные цели и интересы – переход от прогнозируемых состояний к действительным, инновационно-реальным; устранять опасности инновационному пути развития, угрозы политической стабильности и социально-экономическому инновационному развитию; обеспечивать сохранение целостности и стабильности бытия.

Инновационная безопасность реализуется через определенную совокупность условий и факторов: развитие и саморазвитие, саморегулирование и самоорганизация, стабильность и устойчивость национальной инновационной системы позволяющих ей сохранять требуемое качество и цели инновационного развития при различных негативных воздействиях. Важная роль в функционировании системы инновационной безопасности отводится государству, которое играет главную роль в формировании национальных инновационных систем, установлении правил их функционирования, финансовой и материальной поддержки. Причем, как показывают наши исследования, для обеспечения инновационной безопасности в ходе всего цикла формирования инновационной экономики и удержания экономической системы в равновесном состоянии необходима взаимосвязь политического, социально-экономического, институционального аспектов.

Исследования автора настоящей статьи, проведенные в 2004–2017 гг. [16; 18; 20; 24; 25], показывают, что в современных условиях формирования инновационной экономики существенное влияние оказывает процесс глобализации, в ходе которого преодолевается определенный критический порог в транснациональной мобильности факторов производства, происходит суммарное (синергетическое) влияние интернационализации на национальные экономики, которые в результате, приобретают качественно новые, неизвестные ранее характеристики и особенности своего развития.

Во всех исследованиях мы рассматриваем национальную безопасность в условиях глобализации и современных процессов инновационного развития в качестве сложной системы, представленной взаимосвязанными между собой структурными элементами безопасности по функциональным направлениям, каждый из которых отвечает за отведенное ему структурно-функциональное место в общей системе координат безопасности и выполняет возложенные на него функции. Уровень обеспечения национальной безопасности зависит от единства и конфигурации всех составляющих ее элементов в зависимости от объекта защиты. В условиях инновационного развития инновационная безопасность становится тем гравитационным центром, вокруг которого формируются все другие элементы национальной безопасности.

Таким образом, в самом общем виде *инновационная безопасность* – это способность обеспечения эффективного *инновационного развития*, сохранения устойчивого состояния общественной и социально-экономической систем, их целостности при реализации инновационных целей и интересов, устранения опасности инновационному пути развития в условиях внешнего и внутреннего негативного воздействия, угроз, исходящих от самой инновационной системы (особенно на первоначальном этапе формирования инновационной экономики), нестабильности и неопределенности инновационного процесса, международной конкурентоспособности.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Абалкин Л. И. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение // Вопросы экономики, 1994. № 12.

2. Бровка Г. М. Инновационная экономика и национальная безопасность: система формирования и стратегия обеспечения. Кишинев, 2016.

3. Видяпин В. И., Олейников Е. А. Основы экономической безопасности (государство, регион, личность). М.: ЗАО «Бизнес-школа "Интел-Синтез"», 1997.

4. Глазьев С. Ю. Безопасность экономическая. М.: Мысль, 1999.

5. Глазьев С. Ю. Основа обеспечения экономической безопасности страны: альтернативный реформационный курс // Российский журнал, 1997. № 1.

6. Григорьева Е. А. Институциональное обеспечение модернизации экономики как условие экономической безопасности. М.: НИЦ ИНФРА. М., 2015.

7. Григорьева Е. А. Институциональное обеспечение модернизации экономики как условие экономической безопасности. М.: НИЦ ИНФРА. М., 2015.

8. Грошев А. В. Инновационная модернизация в стратегии обеспечения безопасности национальной экономики // http://www.dslib.net/economika-xoziajstva/innovacionnaja-modernizacija-v-strategii-obespechenija-bezopasnosti-nacionalnoj.html (дата доступа – 14.06.2017 г.).

9. Загашвили В. С. Экономическая безопасность России. М.: Юрист, 1997.

10. Кондратьев Н.Д. Проблемы экономической динамики. М., 1989.

11. Леонтьев Д. Экономическое эссе. Теории, исследования, факты и политика. М, 1960.

12. Лепский В. Е. Развитие и национальная безопасность России // Экономические стратегии. 2008. № 2.

13. Научно-технологическая безопасность регионов России: методические подходы и результаты диагностирования / А. И. Татаркин, Д. С. Львов, А. А. Куклин и др. Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2000.

14. Основы теории обеспечения национальной безопасности. Курс лекций / Под ред. докт. эконом. наук, проф. В. В. Пузикова. Минск: ГИУСТ БГУ, 2013.

15. Прохожев А. А. Национальная безопасность: основы теории, сущность, проблемы. М.: Наука, 1990.

16. Сакович В. А. Введение в глобалистику. Минск, 2014. 300 с.

17. Сакович В. А. Вызовы и угрозы, опасности и сложности формирования инновационной экономики и обеспечения инновационной безопасности // «Impactul politicii ecterne asupra interesului național». Materiale Conferinței științifico-practice internaționale, 15 mai 2015. Chișinău. 2015.

18. Сакович В. А. Инновационная безопасность как основа национальной безопасности: формирование, эволюция, трансформация. Монография. Кишинев - Минск: IRIM, 2017. 506 с.

19. Сакович В. А. Национальная безопасность Республики Молдова в контексте современных процессов глобализации и интеграции: теория, методология, прикладной анализ. Кишинев, 2016.

20. Сакович В. А. Основы глобалистики. Курс лекций. Кишинев: Tipogr. Centrală, 2009. 648 с.

21. Сакович В. А. Основы теории инноваций и инновационной экономики // Труд. Профсоюзы. Общество. Минск: МИТСО, 2016. № 2 (52).

22. Сакович В. А. Инновационная безопасность как новое научное направление в обеспечении национальной безопасности // «Ştiinţă, educaţie, cultură». Conferinţa ştiinţifico-practică internaţională. 10 februarie, 2017. Комрат, 2017.

23. Сакович В. А. От национальной до инновационной безопасности: ретроспекция // Труд. Профсоюзы. Общество. Минск: МИТСО, 2017. № 2.

24. Сакович В. А. Становление нового мирового порядка // Revista moldoveneasca de drept internaţional si relaţii internaţionale. Chişinău, 2008. № 1.

25. Сакович В. А. Сущность политики глобализации // «Racordarea sistemului financiar la exigenţele integrării europene». Мат-лы Междунар. конф. 1–2 апреля 2004 г. Кишинэу: ASEM, 2004.

26. Сакович В. А. Эволюция понятия и сущности безопасности в контексте исторического развития: от высших интересов государства до инновационной безопасности // Moldoscopie (Probleme de analiză politică), Revistă ştinţifică trimestrială. № 1 (LXXVI). Chişinău, 2017.

27. Сакович В. А., Бровка Г. М. Инновационная безопасность: отдельные аспекты методологии, теории, практика. Минск: РИВШ, 2016.

28. Сакович В. А., Моисеенко Е. Г. Национальная безопасность: теоретико-методологический аспект // Anuar ştiinţific. Vol. XI. Chişinău, 2012.

29. Сенчагов В. К. Экономическая безопасность: геополитика, глобализация, самосохранение и развитие. М.: ЗАО Финстатинформ, 2002.

30. Стратегия инновационного развития Российской Федерации на период до 2020. Минэкономразвития, 2010 // http://www.economy.gov.ru/wps/wcm/connect (дата доступа – 28.08.2017 г.).

31. Татаркин А. И., Куклин А. А. Изменение парадигмы исследований экономической безопасности региона // Экономика региона, 2012. № 2.

32. Харрод Р. К теории экономической динамики: Пер. с англ. М., 1959.

33. Шумпетер Й. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия. М.: Эксмо, 2007. 864 с.

34. Экономическая безопасность России: Общий курс: учебник / Под. ред. В.К. Сенчагова. 4-е изд. М.: БИНОМ. Лаборатория знаний, 2012. 815 с.

35. Экономическая безопасность: теория, методология, практика./ под науч. ред. Никитенко П. Г., Булавко В. г. Минск: Право и экономика, 2009.

36. Sakovici V. Categoriile instituţionale ale securităţii inovaţionale: aspecte teoretice // Relaţii internaţionale Plus. Revista ştiinţifico-practică. № 1 (7). Chişinău, 2015.

37. Sakovici V. Unele aspecte ale teoriei inovaţionale şi economiei inovaţionale // Relaţii internaţionale Plus. Revista ştiinţifico-practică, № 1 (9). Chişinău, 2016.

38. http://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-suschestvennyh-sostavlyayuschih-kategorii-innovatsionnaya-deyatelnost#ixzz3pXh2bB00 (дата доступа – 12.12.2016 г.).

ASPECTE ALE PROTECȚIEI SOCIALE A MILITARILOR ÎN SPAȚIUL EUROPEAN

Iurie MALEARCIUC[1]
Iulia IURCHEVICI[2]

ASPECTS OF THE SOCIAL PROTECTION OF THE SERVICEMEN IN THE EUROPEAN SPACE

This article outlines the comparative analysis of the social protection policies of the European and the neighboring states of the Republic of Moldova. As a result of this analysis, it can be concluded that the Republic of Moldova could take over the experience of the EU countries regarding the social protection of the servicemen. By studying the legal framework concerning the social protection of the servicemen in other countries as well as performing the comparative analyses on this matter, the most optimal points can be selected to be used for the elaboration of policy proposals and strategies for social protection of the contracted servicemen (professional of arms). Good practice for the Republic of Moldova in this regard can serve the legislative framework and the social protection of the military policy led by the Turkish government on the subject of establishing and using of a retirement fund for the servicemen. By using the experience of the Turkish state and other European and neighboring countries, the Republic of Moldova will be able to avoid the collapse of the retirement system, which is becoming more and more prominent with the years; increase the attractiveness of military service; raise the prestige of the servicemen among the civil population and, last but not least, increase the military potential for defending the country.

Keywords: serviceman, social needs, social policy, social protection, social security, military service.

Uniunea Europeană este un gigant economic ce dispune de o economie competitivă și prosperă, în care s-au creat locuri de muncă noi și cele mai bune oferte de calificare pentru cetățenii săi [19]. Ea reprezintă o mare putere economică și campionul lumii la ajutorul pentru dezvoltare, ce întreține relații de bună vecinătate cu statele proxime [20]. Totodată, în statele membre *este organizată o protecție socială adecvată*, ținând seama tot mai mult de efectele îmbătrânirii populației. Toate statele membre ale UE, indiferent de gradul lor de bogăție și de diversitatea lor, sunt unite în angajamentul lor comun în favoarea păcii, democrației, a primordialității dreptului și respectului drepturilor omului. Toate acționează în direcția răspândirii acestor valori peste tot în lume și a creării prosperității, precum și a exercitării unei influențe colective eficace pe scena mondială [ibidem]. De fapt, Uniunea Europeană a creat condițiile necesare și suficiente ca *cetățenii săi să învețe să se cunoască și să-și dezvolte sentimentul apartenenței la o comunitate europeană*.

Reprezentând o forță economică, dar și demografică, Uniunea Europeană tinde să-și dezvolte și o componentă militară care să devină un instrument eficace și adecvat scopului propus, acela de a juca un rol crescut ca importanță pe scena lumii prezente și viitoare. Acest instrument

[1] *Iurie MALEARCIUC, col. (r), lector univ., Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun"*
[2] *Iulia IURCHEVICI, dr., conf. univ., Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun", Universitatea Liberă Internațională din Moldova*

pare a fi politica europeană de securitate și apărare, care, în condiţiile interne, dar mai ales externe, modificate substanţial, trebuie să fie util în ceea ce privește prevenirea crizelor și conflictelor, asigurarea păcii și stabilităţii, pe propriul continent, dar și în lume.

Vorbind despre posibilităţile și intenţiile Uniunii, este necesar de menționat că sistemele de protecţie socială au un rol foarte important în cadrul Uniunii Europene, în viaţa europenilor, a familiilor lor, precum și din punctul de vedere al influenţei pe care o exercită în propulsarea societăţii și a economiei. În ţările UE, politica socială a devenit o parte indispensabilă a politicii de prosperitate a tuturor membrilor societăţii, bazele acesteia fiind înscrise chiar în Tratatul de la Roma (titlul III, partea a III-a – "Politici sociale"), unde sunt prevăzute măsuri de ameliorare a condiţiilor de viaţă și de muncă, armonizarea sistemelor sociale din diferite state membre [21]. Pentru a realiza prevederile politicii sociale, statul se implică tot mai activ în viaţa economică și politica de repartizare a bunurilor societăţii, protejând anumite categorii ale populaţiei. Aceste măsuri conduc la minimalizarea conflictelor și a diferenţierii sociale [idem].

Din cele expuse anterior putem constata că Uniunea Europeană este o entitate deosebită ce joacă un însemnat rol pe scena lumii. Dimensiunile economică și diplomatică sunt foarte bine definite, spre deosebire de cea militară, în prezent în curs de formare. Este vorba de PESA, ca element structural al celui de-al doilea pilon al Uniunii Europene, adică politica externă și de securitate comună. Politica socială europeană în mare măsură se bazează pe principiile respectării normelor de drept și pe asigurarea prevederilor sociale în corespundere cu Carta socială europeană revizuită. Pentru ţările europene cu un sistem social avansat este imperios important de a nu stopa acest proces, dar să dezvolte cele mai performante succese în domeniu.

ASPECTELE PROTECŢIEI SOCIALE A MILITARILOR ÎN ARMATA ITALIANĂ

Elemente cheie în asigurarea păcii și securităţii la nivel internaţional, prin reflectarea principiilor legislaţiei italiene, constituie protecţia și promovarea drepturilor omului și a libertăţilor fundamentale [23]. Italia ia măsuri pe plan internaţional în favoarea protecţiei și promovării drepturilor omului la nivel mondial, prin inițiative bilaterale și multilaterale la nivel global și regional, pentru a consolida standardele comune în domeniul drepturilor omului și mecanismele de verificare a respectării și aplicării acestora [24]. Angajamentul este inspirat de o linie de dialog cuprinzător, respect pentru diversitate și bazată pe principiul universalităţii, indivizibilităţii și interdependenţei drepturilor omului. Acţiunea guvernului și a instituţiilor italiene se realizează în sinergie cu expresiile societăţii civile din ţara și, în special, cu ONG-urile și asociaţiile care activează în aceste sectoare, la nivel naţional și internaţional.

În armata italiană, conform legislaţiei în vigoare și actelor normative, sunt reglementate și stabilite norme privind intervenţiile de protecţie socială în favoarea personalului militar și civil al Forţelor Armate, contribuţiile administraţiei și normele sale de utilizare. *Serviciul social al armatei italiene și serviciul de protecţie civilă* ajută militarii care se confruntă cu dificultăţi personale, profesionale sau familiale. *Scopul* serviciului social al armatei italiene este ajutorul care vine sub formă de consultaţii, interviuri personale, suport financiar și altele. Subiectele includ dreptul muncii (protecţia împotriva concedierii nejustificate), pierderea beneficiilor, câștigurilor, premiilor, dreptul la asigurare de sănătate și altele.

Serviciul social oferă ajutor informațional, consiliere, asistență, mediere și subvenții financiare.

Asistența financiară este asigurată după necesitate. Serviciul social ajută, de exemplu, în situații de dificultăți financiare temporare prin plata compensației pentru pierderea de venituri sa u prin furnizarea unei contribuții la plata pentru chirie. Serviciul susține „pacienții" militari, care, ca urmare a unui accident sau boală căpătată în timpul executării serviciului militar, se află într-o situație dificilă (ca o completare la asigurarea militară) și, de asemeni, acordă ajutor financiar familiei militarului în caz de deces al acestuia. Disponibilitatea serviciului provine în întregime din donații, din fondurile fundațiilor (dobânzi pe fundații de capital), precum „Darul național elvețian pentru militarii italieni și familiile acestora", „General Henri Fundația Guisan", Fundația „Rudolf Pohl", „Fondul social pentru apărarea și protecția populației", fundațiile cantonale Winkelried etc.

Protecția socială a militarilor italieni este reglementată de un șir de legi, decrete și ordine, printre care enumerăm: Legea Republicii Italiene nr. 612 din 20 iunie 1956 privind stabilirea normelor pentru furnizarea de subvenții, taxe, premii și burse din cadrul Ministerului Apărării [17]; Ordinul Președintelui Republicii Italiene nr. 616 din 24 iulie 1977 [4], articolul 24 cu privire la responsabilitatea intervențiilor de protecție socială prevăzute în mod expres de către agențiile și organele înființate în favoarea militarilor Forțelor Armate și membrilor familiilor acestora [18]; Legea nr. 382 din 11 iulie 1978 cu privire la stabilirea principiilor care reglementează disciplina militară [16]; Ordinul Președintelui Republicii Italiene nr. 44 din 17 ianuarie 1990, articolul 15, ce reglementează activitățile culturale și recreative în beneficiul angajaților administrațiilor de stat și, în special, înființarea, componența și funcționarea organelor de gestionare a serviciilor sociale, recreative, culturale, a servicilor de aprovizionare cu hrana, centrelor de zi pentru petrecerea timpului liber etc. [16]; Ordinul Președintelui Consiliului de Miniștri din 20 februarie 1992 privind aprobarea normelor de procedură pentru reglementarea organizațiilor de gestionare a serviciilor sociale în administrația de stat [10]; Ordinul Președintelui Republicii Italiene nr. 367 din 20 aprilie 1994 pentru aprobarea Regulamentului privind simplificarea și accelerarea procedurilor de cheltuieli și de contabilitate [9]; Legea nr. 559 din 23 decembrie 1993, articolul 5, ce reglementează intervențiile de protecție socială în favoarea personalului militar și civil al Forțelor Armate și a membrilor familiilor acestora [6]; Legea nr. 556 din 24 octombrie 1996, articolul 9, cu privire la administrarea și exercitarea activităților de protecție socială [8]; Legea nr. 94 din 3 aprilie 1997 cu privire la stabilirea normelor privind contul bugetar general de stat în domeniul protecției sociale [15]; Decretul legislativ nr. 264 din 16 iulie 1997, articolul 8, cu privire la componența biroului secretarului general al Direcției generale pentru beneficiile sociale ale personalului [7]; Decretul Președintelui Republicii Italiene nr. 1478 din 18 noiembrie 1965, articolul 30, cu privire la executarea activităților culturale și recreative ale personalului militar și civil aflat la evidență militară [22]; Legea nr. 400/1998 cu privire la protecția socială a militarilor armatei italiene [5] și notificarea Președintelui Consiliului de Miniștri (nota nr. 5617 din 31 decembrie 1998) pentru adoptarea *reglementărilor cu privire la intervențiile de protecție socială* etc. [4].

Intervențiile de protecție socială au scopul de a promova menținerea eficienței

psiho-fizice a personalului militar, dezvoltarea și îmbogățirea culturală realizată prin relații profitabile de interacțiune cu comunitatea democratică externă [ibidem]. În acest scop, este permis personalului militar și civil al Forțelor Armate, care execută serviciul militar sau nu, precum și familiilor acestora, să folosească suportul logistic al structurii militare privind: practicarea sportului, activități culturale, de recreere și petrecere a timpului liber în cadrul structurilor militare sau în afara acestora. Militarii se folosesc de toate drepturile și libertățile omului și ale cetățeanului.

Garantarea acestor drepturi și libertăți este confirmată în legile Republicii Italiene, ținând cont de anumite particularități, stabilite prin legi și alte acte normative [1]. În legătură cu caracterul specific al serviciului militar, legat de apărarea Patriei, militarii beneficiază de anumite drepturi, garanții și compensații determinate prin lege, după cum urmează: dreptul la transferul de la un loc de serviciu la altul nou cu scopul de a fi mai aproape de familie [4]; dreptul la asigurare cu spațiu locativ pe timpul executării serviciului militar; dreptul la reduceri de plată pentru serviciile comunale; dreptul la asigurare cu ajutor material în cazul în care un membru al familiei prezintă o deficiență sau în caz de deces al unui membru al familiei; statul ajută elevii (studenții) familiilor militarilor prin contract, care au 3 și mai mulți copii în familie, pentru obținerea burselor; dreptul la călătorie gratis în transportul public (cu excepția taxiului) [ibidem].

În contextul celor expuse, este necesar de menționat că, pentru ca militarii prin contract să poată avea un trai decent, acestora li se achită, lunar, idemnizație bănească care asigură bunăstarea lor și familiilor lor.

Măsurile de protecție socială menționate anterior sunt stabilite și se efectuează în mod specific de către organele guvernamentale în cadrul agenților, detașamentelor Forțelor Armate. În ceea ce privește funcțiile specifice ale organelor implicate, din cadrul Forțelor Armate, și natura activităților care urmează să fie desfășurate, acestea sunt clasificate în:

a) *organele de sprijin logistic:* săli de conferințe pentru ofițeri, subofițeri, inspectori, supraveghetori etc. Ele sunt menite să ajute la îmbunătățirea funcționalității și eficienței unităților pentru a consolida spiritul de echipă în rândul personalului unităților militare. De asemenea, promovează și alimentează solidaritatea militară prin participare la activități recreative, culturale, precum și contribue la dezvoltarea relațiilor de sociabilitate cu mediul extern;

b) *organele de protecție socială:* cercurile oficiale pentru ofițeri, subofițeri, inspectori, administratori. Sunt destinate să formeze comunități sociale, concepute pentru a menține legături de solidaritate între ofițeri și subofițeri prin participarea comună la activități recreative, culturale, sportive, precum și contribue la promovarea și consolidarea relațiilor cu mediul social extern;

c) *organizații mixte:* cluburi sociale ale militarilor (organizații de sprijin logistic sau de protecție socială). Sunt destinate să formeze comunități sociale în agenții, departamente și instituții, cu preponderența personalului civil, care contribuie la stimularea și consolidarea socială prin asistență, prin participare la activități recreative, culturale, sportive etc.;

d) *stațiuni balneosanatoriale* (la mare, la munte). Acestea sunt destinate, în primul rând, personalului să se concentreze mai mult operațional, pentru recuperare psihologică în condițiile de mediu specific și climatic.

Managerii organizațiilor enumerate pot fi împuterniciți să acorde protecție socială militarilor prin contract și membrii familiilor lor, în conformitate cu articolul 8 din Legea nr. 382 din 11 iulie 1978 cu privire la aprobarea Regulamentului de executare a serviciului militar.

În baza celor prezentate mai sus putem concluziona că militarii italieni, fiind protejați din punct de vedere material și economic, necesită mai multe măsuri de protecție și asistență de ordin moral-psihologic și cultural.

SPECIFICUL PROTECȚIEI SOCIALE A MILITARILOR ÎN ROMÂNIA

Cadrele militare în activitate decorate cu ordinul „Meritul Militar" clasele a III-a, a II-a și I beneficiază de reducere a impozitului pe venit (art. 10) cu 30%, 40% și, respectiv, 50%. În timp de pace, cadrele militare în activitate au dreptul la concediu (art. 14) de odihnă, și la un concediu de odihnă suplimentar pentru activitate în locuri de muncă cu condiţii deosebite – vătămătoare, grele sau periculoase – și la concediu de studiu. Regulile privind durata și acordarea concediului de odihnă, a concediului de odihnă suplimentar și a concediului de studiu, precum și a compensației privind concediul de odihnă neefectuat, se stabilesc prin hotărâre a Guvernului [11].

În timp de pace, cadrele militare în activitate au dreptul la concedii fără plată, pe o durată de cel mult 4 ani, în următoarele situaţii: a) solicită să își urmeze soţia sau soţul trimis în străinătate de către Ministerul Afacerilor Externe, de alte ministere, autorităţi administrative autonome, organe ori alte instituţii de specialitate ale administraţiei publice centrale, pentru îndeplinirea unei misiuni permanente în străinătate la misiunile diplomatice, la oficiile consulare sau la alte reprezentanţe naţionale, structuri și comandamente din cadrul organizaţiilor internaţionale din care România face parte, pentru o perioadă mai mare de 6 luni; b) au fost selectate pentru a ocupa posturi de expert cu statut de angajat temporar în structurile din cadrul organizaţiilor internaţionale din care România face parte, în baza aprobării Ministrului Apărării Naţionale. Pentru alte cazuri, temeinic motivate, cadrele militare în activitate au dreptul la concedii fără plată, pe o durată determinată, de cel mult un an. Concediile fără plată se aprobă de către Ministrul Apărării Naţionale sau de către comandanţii stabiliţi de acesta. Ministrul Apărării Naţionale poate prelungi durata concediilor fără plată cu cel mult un an. În perioada concediului fără plată acordat, cadrele militare sunt suspendate din funcţie și nu beneficiază de niciun drept din partea Ministerului Apărării Naţionale, cu excepţia celui privind folosirea locuinţei de serviciu, în cazul când se dispune de aceasta. Perioada concediului fără plată (art. 14^1) nu constituie vechime în serviciu pentru stabilirea pensiei, vechime în activitate pentru acordarea Semnului onorific „În Serviciul Patriei" și/sau pentru acordarea gradaţiei următoare în condiţiile legii [ibidem].

Conform art. 20 al aceleiași Legi nr. 80 privind *„Statutul cadrelor militare"*, publicată în Monitorul Oficial al României din 18.09.1995, militarii în activitate, mutaţi în interesul serviciului într-o altă garnizoană decât cea în care își au domiciliul, în situaţia când nu li se poate asigura spaţiul de locuit corespunzător, *au dreptul la o compensaţie lunară pentru chirie reprezentând 25% din solda lunară*.

Soţiile cadrelor militare mutate în interesul serviciului într-o altă garnizoană, care au fost încadrate în muncă și au întrerupt activitatea datorită mutării împreună cu soţul, au dreptul la o indemnizaţie

lunară până la o nouă angajare sau până la prestarea unei activităţi autorizate aducătoare de venituri. De indemnizaţia lunară beneficiază şi soţiile care la data mutării ofiţerilor, maiştrilor militari şi subofiţerilor erau înscrise, ca şomeri, la oficiile forţei de muncă, dar numai după ce încetează a mai primi ajutor de şomaj. Valoarea indemnizaţiei, precum şi perioada de acordare a acesteia se stabilesc prin hotărâre a Guvernului.

Cadrele militare în activitate şi familiile acestora beneficiază, ca măsură de protecţie socială, de înlesniri stabilite prin ordin al ministrului apărării naţionale, în folosirea caselor de odihnă, sanatoriilor, căminelor de garnizoană şi a altor amenajări recreative şi sportive. Cheltuielile ce decurg din aplicarea acestor măsuri vor fi suportate din bugetul Ministerului Apărării Naţionale [11].

Membrii familiilor cadrelor militare în activitate beneficiază gratuit de: a) asistenţă medicală şi medicamente în cadrul reţelei sanitare a Ministerului Apărării Naţionale sau în alte reţele sanitare, cu decontarea cheltuielilor de către acest minister; b) documente de transport, atunci când ofiţerii, maiştrii militari sau subofiţerii sunt mutaţi în interes de serviciu dintr-o garnizoană în alta. Membrii familiilor cadrelor militare în activitate beneficiază şi de pensie de urmaş, precum şi de alte drepturi, în conformitate cu prevederile legale. La decesul unui cadru militar în activitate, Ministerul Apărării Naţionale acordă familiei acestuia sau persoanei care a suportat cheltuielile ocazionate de deces, după caz, un ajutor suplimentar în cuantum de două solde lunare neimpozabile [ibidem].

Ofiţerii, maiştrii militari şi subofiţerii în rezervă şi în retragere, pensionari militari, au dreptul gratuit la asistenţă medicală şi medicamente în condiţiile art. 23 alin. 1 lit. a) şi au acces la *cercurile militare, casele de odihnă, sanatoriile, căminele de garnizoană şi alte amenajări recreative* sau sportive, beneficiind de înlesniri stabilite prin ordin al ministrului apărării naţionale. De aceleaşi drepturi beneficiază şi ofiţerii, maiştrii militari şi subofiţerii în rezervă şi în retragere, foşti pensionari militari de invaliditate datorită unor accidente în serviciu ori unor boli contractate în timpul şi din cauza îndeplinirii obligaţiilor militare, care ulterior au optat pentru pensia din sistemul asigurărilor sociale de stat. Membrii familiilor cadrelor militare în rezervă şi în retragere, pensionari militari, beneficiază gratuit de asistenţă medicală în condiţiile art. 23 alin. 1 lit. a).

Prin dobândirea calităţii de stat membru al Uniunii Europene, România şi-a asumat obligaţia de a transpune acquis-ul comunitar, inclusiv în ceea ce priveşte sistemul pensiilor militare de stat. În acest sens, pe baza recomandărilor experţilor Uniunii Europene, actele normative cu privire la stabilirea cuantumului pensiei militarilor au fost modificate şi completate prin ordonanţe de urgenţă ale Guvernului. Astfel, dreptul la pensii şi asigurări sociale pentru cadrele militare este garantat de stat şi se exercită în condiţiile Legii nr. 263/2010 privind sistemul unitar de pensii publice [12]. Principiile generale prevăzute prin Legea nr. 19/2000 privind Sistemul public de pensii şi alte drepturi de asigurări sociale se aplică în mod corespunzător şi pensiilor militare de stat, exceptând situaţiile în care prin prezenta lege se dispune altfel [13]. Sistemul pensiilor militare de stat şi asigurărilor sociale din domeniul apărării naţionale, acoperă riscurile activităţii militare, precum şi pierderile de venituri datorate invalidităţii, bătrâneţii şi decesului. De prevederile prezentei legi beneficiază cadrele militare în activitate, în rezervă sau în retragere, precum şi urmaşii

acestora. Fondurile necesare pentru plata pensiilor militare de stat și a altor drepturi de asigurări sociale se asigură de la bugetul de stat prin bugetul Ministerului Apărării Naționale. Pensia de serviciu poate fi: pentru limită de vârstă; anticipată; anticipată parțială.

Actualul sistem de pensii instituit prin *Legea nr. 164/2001 privind pensiile militare de stat* [12] nu este un element de noutate, are caracter tradițional, acesta fiind reglementat în timp, în mod permanent, într-o manieră distinctă față de sistemul public de pensii. Privațiunile serviciului militar, care în timp de război sau de campanie înseamnă sacrificiul suprem, au fost recunoscute de societate de peste 175 de ani. În acest sens, izvoarele istorice menționează existența sistemului de pensii militare reglementat încă din anii 1829-1830, când s-a organizat armata atât în Muntenia, cât și în Moldova (primul regulament ostășesc cuprindea principii pentru organizarea armatei și în legătură cu „drepturile bănești ale ofițerilor, *pensii* și socoteli bugetare").

În general, putem spune că protecția socială a militarilor activi este satisfăcătoare, un punct aparte constituie problema sistemului de pensionare.

BUNELE PRACTICI DE PROTECȚIE SOCIALĂ A MILITARILOR ÎN ARMATA TURCĂ

Turcia nu face parte din Uniunea Europeană, dar am decis de a analiza protecția socială a militarilor din armata turcă cu scopul de a evidenția bunele practici care merită a fi preluate de Guvernul Republicii Moldova. Armata turcă – una dintre cele mai dotate și puternice armate din cadrul NATO în perioada respectivă, dispunând de peste 2,5 milioane militari – are unul dintre cele mai bune sisteme de protecție socială din majoritatea armatelor țărilor membre NATO și UE, pentru militarii în rezervă. Militarii turci se bucură de stima, respectul și dragostea întregii națiuni turce pentru eforturile și sacrificiile pe care le fac pentru apărarea țării.

De aceea, de-a lungul vremii, parlamentul turc, toate partidele care s-au perindat la putere, toate instituțiile și organele de conducere din stat au apărat și apără, în mod ferm, onoarea și demnitatea militarilor turci, neștirbindu-le cu nimic drepturile și privilegiile de care dispun [3].

Principiile de încadrare în armata turcă sunt stabilite prin legi și reguli unanim acceptate de întreaga armată, inclusiv de poporul turc, care a înțeles că pentru a rezista ca națiune liberă și independentă într-o zonă geografică încercuită cu înalt risc de securitate, trebuie să se dispună de o armată puternică, bine dotată și echipată, cu un nivel de trai care să o scutească de orice alte griji în afara aceleia de a-și apăra țara. Pentru realizarea dezideratului de a se acorda tot sprijinul militarilor turci pentru bunul lor trai, încă de la începutul carierei, tinerilor ofițeri și subofițeri turci li se reține un procent de până la 10% din salariu, pentru ca la trecerea în rezervă să dispună de o sumă corespunzătoare, care să acopere contravaloarea unui apartament și a unui autoturism corespunzător familiilor acestora, în zonele în care ei doreau să trăiască.

De reținut faptul că militarii turci (ofițeri, subofițeri), până la trecerea în rezervă, activează câte 2 ani în diferite garnizoane, unde au asigurate toate condițiile de viață pentru ei și familiile lor. Soțiile care nu au un loc de muncă potrivit pregătirii lor, din lipsă de posibilități în localitățile respective, primesc 50% din salariul soțului, iar copiii câte 25% de fiecare, până la vârsta majoratului. Aceste condiții au existat încă din anul 1960 și există și în prezent, la un nivel superior,

față de trecut, militarilor turci asigurându-li-se cartiere întregi cu construcţii și dotări speciale (blocuri de locuit, grădiniţe, școli, spitale, farmacii, instituţii culturale și sportive, zone bine păzite și dotate din toate punctele de vedere – electricitate, apă, canalizare, gaze etc.) [idem].

În plus, la tot ce a fost menţionat până acum trebuie remarcat și faptul că, printre lucrurile specifice de mai sus, se constată și existenţa unui fond de pensii pentru cadrele militare, ca o măsură suplimentară de protecţie socială. Se aplică o măsură suplimentară, având în vedere că, la fel ca și în alte ţări, cadrele militare beneficiază, odată cu ieșirea la pensie, de măsurile de protecţie socială din partea Administraţiei Asigurărilor Sociale de Stat. Desigur că au fost și există în continuare și critici cu privire la existenţa acestui fond de pensii, dar nimeni nu a reușit să modifice legea conform căreia funcţionează acest fond. De reţinut faptul că fondul în cauză a fost înființat în conformitate cu Legea nr. 205, ratificată de Comitetul de Uniune Națională la data de 3 ianuarie 1960, la mai puţin de un an de la lovitura militară de stat din 27 mai 1960. Motivele enunţate atunci și pentru care acest fond de pensii mai există și astăzi au fost că armata trebuie să se îngrijească de condiţiile de trai ale cadrelor militare, că acestora trebuie să li se asigure un trai decent, astfel încât să nu mai fie îngrijorate în legătură cu viitorul lor, cu perioada de trai după ieșirea la pensie [3].

În conformitate cu legea menţionată, Fondul OYAK este o entitate independentă din punct de vedere financiar și administrativ și se află sub îndrumarea și coordonarea Ministerului Apărării Naţionale. Dar se pune, în mod frecvent, întrebarea: este OYAK o instituţie civilă sau militară? Din punct de vedere al funcţionării, desigur că este o instituţie civilă, care funcţionează după legea societăţilor comerciale în vigoare în Turcia. Cu menţiunea că fondurile băneşti ale instituţiei se obţin, *în primul rând, din cotizaţiile lunare ale cadrelor militare active și în rezervă* [ibidem].

Calitatea de membru al OYAK este obligatorie pentru cadrele militare, în sensul că din salariile lor li se reţine, în fiecare lună, așa cum s-a mai menţionat, un anumit procent, între 5-10% din retribuţie, în mod obligatoriu. Este lesne de înţeles că lunar se colectează o sumă totală consistentă, prin contribuţia celor aproximativ 250 000 de cadre militare, sumă care este folosită în scop comercial, de a aduce profit, după legea societăţilor comerciale.

Ca urmare a folosirii acestor posibilităţi financiare, dar și a administrării eficiente a fondului, acesta a ajuns în prezent în situaţia de a fi una dintre cele mai mari corporaţii comerciale din Turcia. De aceste avantaje beneficiază și cadrele militare care, la ieșirea la pensie, primesc suma de bani care s-a menţionat mai înainte. De asemenea, foarte multe cadre militare preferă în ultimii ani ca, la ieșirea la pensie, să nu se retragă din calitatea de membri ai OYAK, ci să rămână în continuare ca membri, urmând să beneficieze de avantajele conferite prin lege în această calitate.

Ca o primă concluzie, conducerea armatei turce se preocupă în permanenţă pentru a folosi în mod corespunzător și benefic, prin OYAK, banii reţinuţi lunar din soldele cadrelor militare. Totodată, OYAK are o mare contribuţie la dezvoltarea economică a ţării.

Fl. Cișmigiu gr. bg. (r), fost atașat al apărării, militar aero și naval în Turcia, șef al Secţiei Atașaţi Militari, face comentarii ample cu privire la activitatea și utilitatea fondului pentru cadrele armate ale unei ţări [3]. Cert este că și-a dovedit pe deplin utilitatea în Turcia, atât în beneficiul

cadrelor militare, cât și al economiei Turciei, prin cele circa 70 de firme din structura OYAK (dintre care în jur de 3 firme își desfășoară activitatea în România). În majoritatea firmelor înființate de OYAK – prioritate la angajare, în funcție de pregătirea lor, o au pensionarii militari și membrii familiilor acestora, avându-se în vedere stima și respectul pentru activitatea anterioară și păstrarea demnității de cadre militare ale acestora.

Reieșind din cele expuse mai sus, vom menționa că protecția socială a militarilor este un model pentru celelalte state din spațiul european, inclusiv pentru Republica Moldova.

COMPLEXITATEA POLITICII DE PROTECȚIE SOCIALĂ A MILITARILOR ÎN UCRAINA

Protecția socială a militarilor ucraineni constitue o activitate a statului, care vizează stabilirea unui sistem de garanții juridice și sociale pentru a asigura punerea în aplicare a drepturilor și libertăților constituționale, nevoile materiale și spirituale ale personalului militar, în conformitate cu un tip special de performanță, menținerea stabilității sociale în armată [25]. Militarii ucraineni se folosesc de toate drepturile și libertățile omului și ale cetățeanului, de garantarea acestor drepturi și libertăți consacrate în Constituția Ucrainei [2] și legile Ucrainei, ținând cont de particularitățile stabilite prin legi și alte acte normative [14].

În legătură cu caracterul specific al serviciului militar și apărării Patriei, militarilor le sunt asigurate anumite beneficii, garanții și compensații stabilite prin legi și alte acte normative. Conform *cap. I art. 9* al Legii cu prrivire la protecția social a militarilor și familiilor lor, este stipulat că: „*Statul garantează asigurarea materială suficientă militarilor, indemnizații și alte forme de asigurare în suma corespunzătoare condițiilor serviciului militar, stimulează menținerea cadrelor militare calificate*" [26]. Componența asigurării financiare cuprinde: salariul de funcție, salariul pentru gradul militar; alte tipuri lunare suplimentare de asigurare financiară (creșterea salariului de funcție, alocatii, premii etc.); idemnizații unice bănești suplimentare.

Asigurarea financiară se determină de funcție, gradul militar, durata, intensitatea și condițiile serviciului militar, calificare, gradul științific. Aceasta este supusă indexării în conformitate cu legea. Conform *art. 9-1 al legii citate mai sus,* asigurarea alimentară și cu echipament a mitarilor se efectuează în conformitate cu normele și în termenele stabilite de către Cabinetul de Miniștri al Ucrainei. Militarii care execută serviciul militar prin contract au dreptul în loc de articole de îmbrăcăminte, în conformitate cu normele stabilite, la compensarea în numerar în măsură egală cu costul acestor elemente.

La schimbarea locului de serviciu al militarului în cursul executării serviciului militar conform contractului, la un nou loc de serviciu într-un alt punct de dislocare, în legătură cu numirea în funcție, înscrierea în instituția de învățământ militar, perioada de formare, care nu este mai mică de șase luni, sau în legătură cu redislocarea unității militare, lor li se achită:

- ajutor material în mărime de un salariu lunar pentru militar și 50 la sută pentru fiecare membru al familiei militarului, din idemnizația lunară, care se redislocă cu el la locul nou de serviciu;
- deplasările, stabilite de către Cabinetul de Miniștri al Ucrainei, persoanelor, pentru fiecare zi de aflare în deplasare, și fiecărui membru al familiei care se află cu el.
- În conformitate cu *art. 10-1 pct. 1 al aceleiași legi*, militarilor prin contract li se acordă concediu de bază anual, cu păstrarea idemnizației lunare, precum și

acordarea ajutorului material pentru reabilitare în valoare de un salariu lunar. Durata concediului anual de bază depinde de vechimea calendaristică a serviciului militar prin contract [ibidem]:

- până la 10 ani este de 30 de zile;
- de la 10 la 15 ani – 35 de zile calendaristice;
- de la 15 la 20 de ani – 40 de zile calendaristice;
- mai mult de 20 de ani calendaristici – 45 de zile calendaristice.

Militarii au dreptul la îngrijire medicală gratuită de calitate în unități militare medicale [26]. Anual aceștia sunt supuși unui examen medical, după care se efectuează măsuri curativ-profilactice. Membrii familiilor militarilor prin contract, în lipsa instituțiilor medicale de stat, în locurile de trai permanent, primesc îngrijiri medicale în spitale militare.

Militarii prin contract și membrii familiilor lor, conform *art. 11. pct. 3,* au dreptul la tratament balneosanatorial și odihnă la sanatoriu, case de odihnă, baze turistice și centre ale Ministerului Apărării Ucrainei și ale altor unități militare și agenții, stabilite în conformitate cu legile din Ucraina. Acești militari achită 25 la sută, iar membrii familiilor acestora – 50 la sută din costul biletului de odihnă, cu excepția cazurilor când sunt stabilite alte termene de plată, în conformitate cu legea. De aceste drepturi se folosesc și membrii familiilor militarilor. Militarilor trimiși la sanatorii pentru prelungirea tratamentului medical în conformitate cu concluziile comisiei medico-militare, în spitale, biletul de odihnă li se distribuie gratis. În conformitate cu *art. 13 pct. 1*, militarii au dreptul la învățătură (inclusiv învățătură postuniversitară) în instituțiile militare, departamente relevante de formare, recalificare și intensificarea acțiunilor de formare militară [ibidem]. Copiii militarilor, conform *pct. 4*, beneficiază de locuri la instituții de învățământ general și învățământ preșcolar, inclusiv în taberele de odihnă pentru copii, indiferent de tipurile de proprietate.

Analizând legislația în vigoare, remarcăm și beneficiile militarilor și ale membrilor familiilor acestora, conform *art. 14 pct. 1,* personalul militar are dreptul de a călători gratis în transportul feroviar, aerian, maritim și rutier (cu excepția taxiului) (art. 14 pct. 1):

- într-o călătorie de afaceri;
- în concediu;
- în cazul de transfer la un nou loc de serviciu militar sau în legătură cu redislocarea unității militare;
- la locul de reședință nou ales la eliberare din serviciul militar.

Militarii, în caz de transfer la un nou loc de serviciu sau la eliberare din serviciul militar, au dreptul la transportare gratuită a 20 tone de bunuri personale aflate în gestiunea lor. În cazul când transportul de bunuri personale se execută separat, acestora li se rambursează cheltuielile reale, dar nu mai mult de costul transportului de bunuri într-un ambalaj cu o greutate de 20 de tone.

Militarii care au căpătat o anumită deficiență ca urmare a acțiunilor de luptă, combatanții și persoanele asimilate acestora, precum și părinții militarilor decedați sau dispăruți fără urmă în timpul serviciului militar, se folosesc de dreptul de a călători gratis cu toate tipurile de transport public (cu excepția taxiului) în regiunea administrativă de reședință și a rutelor de autobuze suburbane. Aceștia au dreptul la o reducere de 50 la suta la folosirea transportului interurban feroviar, aerian, naval și rutier, în conformitate cu legislația în vigoare.

Militarii direcționați în călătorii de afaceri, la un loc nou de serviciu militar, precum și la locul de utilizare a concediului

și retur au dreptul la achiziționarea documentelor de călătorie, pentru ei înșiși și membrii familiilor lor, cu privire la toate tipurile de transport fără rând. Totodată, militarii trimiși într-o călătorie de afaceri beneficiază de dreptul la o rezervare și la primire a spațiului de trai în hotel pe baza legitimației.

În timpul îndeplinirii obligațiunilor de serviciu, care includ deplasări în alte localități, militarilor li se rambursează cheltuielile, în ordinea stabilită de Cabinetul de Miniștri al Ucrainei. În toate cazurile, *conform art. 16,* mărimea prestației în numerar a idemnizației, în caz de deces, nu trebuie să fie mai mică decât nivelul de subzistență pentru persoanele apte de muncă stabilit prin lege (de 100 de ori mai mare) pe durata plății acestor sume. În conformitate cu *art. 15. pct. 2*, militarilor eliberați din serviciul militar din motive de sănătate, li se achită o idemnizație bănească unică în mărime de 50 la sută din salariul lunar pentru fiecare an calendaristic deplin de serviciu.

În cazul eliberării din serviciul militar în legătură cu modificările statelor de personal, la sfârșitul termenului contractului în funcție de vârstă, neîndeplinirea sistematică a condițiilor contractului de către comandament, idemnizația bănească unică în mărime de 50 la sută din salariul lunar pentru fiecare an calendaristic deplin de serviciu se achită în cazul când durata de serviciu este de 10 și mai mulț ani.

Militarilor trecuți în rezervă la inițiativa personală, din motive familiale sau alte cauze întemeiate, stabilite de Cabinetul de Miniștri al Ucrainei, având vechimea în serviciul militar 10 ani și mai mult, li se achită o idemnizație bănească unică în mărime de 25 la sută din idemnizația orientându-și lunară pentru fiecare an calendaristic deplin al serviciului militar [2].

La cele relatate anterior trebue de menționat faptul că statul ucrainean are grijă de militarii săi, îndreptându-și vectorul protecției sociale spre Uniunea Europeană, unde se pune în valoare realizarea potențialului uman.

CONCLUZII

Făcând analiza comparativă a politicilor protecției sociale ale statelor din spațiul european și statelor vecine, putem concluziona că cea mai bună politică de protecție socială a militarilor, cu o tradiție de peste 50 de ani, o are statul turc. Armata turcă se bucură de autoritate în țara sa, are o imagine de invidiat și este protejată din punct de vedere social la maximum. Anume acea politică socială dusă de guvernarea Turciei în privința militarilor ar putea servi drept exemplu pentru Republica Moldova în ceea ce privește crearea și activitatea unui fond de pensionare a militarilor, astfel vom putea evita prăbușirea sistemului de pensionare care, cu anii, se evidențiază tot mai mult și mai mult, după cum reiese din studiile specialiștilor din domeniu; sporirea atractivității serviciului militar; ridicarea prestigiului militarilor în rândurile populației civile și, nu în ultimul rind, creșterea potențialului militar pentru apărarea țării.

Republica Moldova ar putea prelua și experiența țărilor UE în ceea ce privește protecția socială a militarilor, cu excepția politicii de pensionare. În politica de protecție socială a militarilor din Ucraina persistă multe elemente componente ale regimului sovietic, însă în ultimul timp acestea își pierd valabilitatea odată cu schimbarea politicii statului și orientarea spre vectorul european. Anume studiind cadrul legislativ al protecției sociale a militarilor din alte țări, efectuând analize comparative, putem remarca practicile optime, care pot fi preluate pentru elaborarea propunerilor de politici, strategii de protecție socială a militarilor prin contract.

REFERINȚE BIBLIOBRAFICE:

1. Costituzione della Repubblica Italiana [on-line] https://www.senato.it/documenti / repository/istituzione/ costituzione.pdf (vizitat: 22.07.2016).

2. Constituția Ucrainei [on-line] https://constitutii.wordpress.com/2013/01/13/constitutia-ucrainei/ (vizitat: 08.09.2016).

3. Cișmigiu Fl. gr. bg. (r), fost atașat al apărării în Turcia, șef al Secției Atașați Militari [on-line] http://scmd-relatii.blogspot.md/2016/08/protectia-sociala-in-armata-turca.html (vizitat: 20.08.2016).

4. Decreto Regolamento recante norme in materia di interventi di protezione sociale a favore del personale militare e civile delle Forze armate, di apporti dell'Amministrazione e relative norme d'uso, nr. 521 del 31.12.1998. În: Gazzetta Ufficiale Italia, 1999, nr. 107, della 10.05.

5. Decreto del Presidente della Repubblica**,** Regolamento recante modalita' per la gestione e la rendicontazione delle attivita' di protezione sociale a favore del personale militare e civile delle Forze armate nr. 522 del 31.12.1998. In: Gazzetta Ufficiale Italia. 1999, nr. 107, della 01.

6. Decreto del Presidente della Repubblica. In: Gazzetta Ufficiale Italia. 1997, della 10.07.

7. Decreto Legislativo 16 luglio 1997 n. 264 [on-line] http://www.difesa.it/Legislazione/ (vizitat: 20.07.2016).

8. Decreto-Legge disposizioni urgenti in materia di imposizione diretta ed indiretta, di funzionalita' dell'amministrazione finanziaria, di gestioni fuori bilancio, di fondi previdenziali e di contenzioso tributario nr. 437 del 8.08.1996. In: Gazzetta Ufficiale Italia nr. 096G0460. 1996, della 26.08.

9. Decreto del Presidente della Repubblica Regolamento recante semplificazione e accelerazione delle procedure di spesa e contabili, nr. 367 della 20.04.1994. In: Gazzetta Ufficiale Italia. 1994, della 02.05.

10. Decreto del presidente del consiglio dei ministri 20.02.1992, disciplina degli organismi di gestione dei servizi sociali nelle amministrazioni statali. In: Gazzetta Ufficiale Italia, 1992, della 03.04.

11. Legea privind statutul cadrelor militare nr. 80/1995. În: Monitorul Oficial al României [on-line] http://lege5.ro/Gratuit/g44tsoi/legea-nr-80-1995-privind-statutul-cadrelor-militare (vizitat: 10.08.2016).

12. Legea privind sistemul unitar de pensii publice nr. 263/2010, în vigoare de la 01.01.2011. În: Monitorul Oficial al României din 2010.

13. Legea privind sistemul public de pensii si alte drepturi de asigurari sociale nr. 19/2000. În: Monitorul Oficial al României din 2000.

14. Legea Ucrainei, cu privire la protecția socială și juridică a militarilor și a familiilor acestora [on-line] http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2011-12 (vizitat: 14.10.2016).

15. Legge Parlamento Italiano Modifiche alla legge 5.08.1978, nr. 468, e successive modificazioni e integrazioni, recante norme di contabilita generale dello Stato in materia di bilancio nr. 94 del 3.04.1997. In: Gazzetta Ufficiale Italia della 1997.

16. Leggi d'Italia, Regolamento per il recepim ento delle norm e risultanti dalla disciplina prevista dall'accordo del 26.09.1989 concernente il personale del com parto Ministeri ed altre categorie di cui all' D.P.R. 5.03.1986. In: Gazzetta Ufficiale Italia, 1986, nr. 68.

17. Legge, Norme per l'erogazione di contributi, compensi, sovvenzioni, premi e borse di studio da parte del Ministero della difesa n. 612 din 20.06.1956. In: Gazzetta Ufficiale Italia, 1956, nr. 166, della 06.07.

18. Norme constituționale [on-line] http://www.scuoladellosport.coni.it/images/docum/ (vizitat: 18.06.2016).

19. Politique Etrangère et de Sécurité Commune (PESC). Politique européenne de Sécurité et de Défense (PESD). Notions de base (Source: Conseil de l'Union européenne, http://ue.eu.int/pesc), p. 4. (vizitat: 10.08.2016).

20. Présentation de l'Union Européenne [on-line] http://epp.eurostat.ec.europa.eu /portal/page?pageid=1090,1&_dad=portal&schema=PORTAL (vizitat: 12.09.2016).

21. Rață Gh. Politici sociale în Uniunea Europeană, concluzii pentru Republica Moldova [on-line] http://mioritix.tripod.com/discriptio/a8 (vizitat: 10.09.2016).

22. Riorganizzazione degli uffici centrali del Ministero della Difesa [on-line] http://www.difesa.it/SGD-DNA/Staff/DT/ARMAEREO/NormeTecniche/Omologazione (vizitat: 19.07.2016).

23. Stähli R (coord.) Servizio sociale dell'esercito, SSEs-INFO 2016, Edizione 2/3 [on-line], http://www.vtg.admin.ch/it/mio-servizio-militare/militari/servizio-sociale.html (vizitat: 14.07.2016).

24. Tutela e promozione dei diritti umani [on line]http://www.esteri.it /mae/it /politica_estera /temi_globali/diritti_umani (vizitat: 15.07.2016).

25. Закон Верховна Рада України, про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань соціального захисту військовослужбовців [...] від 03.11.2006 № 328-V, Редакція від 07.11.2015. [on line] http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/328-16 (vizitat: 12.10.2016).

26. Закон Украины о социальной и правовой защите военнослужащих и членов их семей [on-line] http://kodeksy.com.ua/ka/o_socialnoj_i_pravovoj_zashhite_voennosluzhashhih_i_chlenov_ih_semej.htm?utm_source=this&utm_medium=refs&utm_campaign=recommended (vizitat: 12.08/ 2016).

CONSIDERATIONS METHODOLOGIQUES D'ENSEIGNEMENT/APPRENTISSAGE DU VOCABULAIRE MILITAIRE DANS LE CONTEXTE DU FRANÇAIS SUR OBJECTIFS SPECIFIQUES (FOS)

Ana MARIN[1]

METHODOLOGICAL CONSIDERATIONS REGARDING THE TEACHING / LEARNING THE MILITARY VOCABULARY IN THE CONTEXT OF THE FREQUENCES OF SPECIFIC OBJECTIVES (FSO)

The author addresses the aspects of the foreign language teaching-learning with the scope of professional communication. This objective is demonstrated to be complex, being focused on gaining the abilities to understand and interpret the specialized text, to acquire the lexic baggage in the realted field. Hovewer, its attaining is indispensable for the assimilation of the military language and comunication in foreign langiage of our servicemen in order to execute different international military exercises, experience exchange, personal contacts, etc.

Keywords: specialized vocabulary, linguistic didactics, frequences of specific objectives (FSO).

La maîtrise du vocabulaire de spécialité constitue un facteur très important pour les étudiants qui sont intéressés de l'apprentissage d'une langue étrangère dans des contextes spécifiques d'activité professionnelle. Quand on parle de l'enseignement/apprentissage des langues de spécialité, la première grande contradiction apparaît autour de la question si la didactique des langues fait différence entre la langue générale et la langue de spécialité et l'enseignement de ces deux. En étudiant la littérature de spécialité, on peut interpréter la réponse de la manière suivante : quand nous parlons d'un système linguistique, nous traitons un système linguistique propre pour tout le monde, mais chaque locuteur opère des codes différents en fonction de la situation de communication dans laquelle il se trouve. Donc, les procédés de communication sont différents pour exprimer les intentions de communication propres à chaque locuteur, mais la langue reste la même, soit qu'on parle de la langue générale, soit de la langue de spécialité. La différence apparaît sous l'aspect méthodologique et didactique dans lequel se produit l'apprentissage, compte tenu des acteurs de la langue, de leurs besoins et des buts à atteindre. T. Hutchinson et A. Waters soulignent à cet égard : « English for Specific purpose is not a particular kind of language or methodology, nor does it consists of a particular type of teaching material. Understood properly, it is an approach to language learning, wich is based on learner need… ESP should properly be seen not as any particular language product, but as an approach to language teaching wich is directed by specific and apparent reason for learning » [1, p. 19].D. Lehman soutient aussi que la communication sur objectifs spécifiques n'est pas un produit linguistique différent de la langue générale, mais

[1] *Ana MARIN, doctorandă, UPS „Ion Creangă", angajată AMFA, Catedra comunicații și informatică.*

une autre approche de l'apprentissage linguistique : « …l'expression „français fonctionnel" (…) n'a pas grand sens en termes didactiques, contrairement à l'expression enseignement fonctionnel du français : par-delà les différences de publics et de contenus est fonctionnel tout enseignement mettant en œuvre des pratiques qui sont en adéquation avec les objectifs assignés (…) il n'y a donc pas de langages et encore moins de langues, mais des enseignements plus ou moins fonctionnels de tel ou tel aspect langagier dans telle ou telle situation » [2, p. 20].

Une autre discussion propre à l'enseignement des langues de spécialité est portée au niveau lexical et discute s'il y a une distinction entre le terme « lexique de spécialité » et «vocabulaire de spécialité ». Quel est le concept le plus convenant à utiliser dans ce contexte thématique ?Le Petit Larousse explique letermedu vocabulaire comme « ensemble des mots d'une langue » [3, p.1073], tandis que le lexique présente « l'ensemble des mots formant la langue d'une communauté et considéré abstraitement comme l'un des éléments constituants le code de cette langue » [4, p. 586]. Le Dictionnaire de la didactique du français donne la même définition du vocabulaire, tandis que la définition du lexique est plus large : « Le lexique désigne l'ensemble des unités constituant le vocabulaire d'une langue, d'une communauté linguistique, d'un groupe social (profession, classe d'âge, milieu, etc.) ou d'un individu. En ce qui concerne la linguistique, en opposition au terme vocabulaire réservé au discours, le terme lexique renvoie à la description de la langue comme système de formes et de significations, les unités du lexique étant les lexèmes » [5, p. 155].Par analogie,Tréville affirme que « le vocabulaire d'une langue est un sous-ensemble du lexique de cette langue » [6, p. 12].Donc, par lexique, on comprend l'ensemble de tous les mots et de toutes les expressions existant dans une langue.Le vocabulaire est une notion plus restreinte, elle présente aussi l'ensemble des mots, mais ce sont des mots appris et acquis par un apprenant ; il peut-être regroupé par domaines d'intéresse et par champs lexicaux. Au contraire du lexique, le vocabulaire renvoie au discours. Certes, nous venons à étudier le vocabulaire de spécialité dans le cadre du Français sur Objectifs Spécifiques, qui est une branche du Français Générale.

Cette introduction théorique nouspermet d'aborder d'une manière plus explicite le sujet concernant l'enseignement/apprentissage du vocabulaire spécialisé.

Il est à souligner pour l'instant que la place du vocabulaire spécifique dans le cadre de l'enseignement/apprentissage des langues professionnelles a connu diverses mutations, d'après la succession des orientations pédagogiques et les concepts méthodologiques que ceux-ci ont adaptés.Si la méthode directe est axée sur la traduction et l'enseignement de la grammaire, avec la méthode audio-orale, on apparaît de nouvelles typologies d'exercices qui aboutissent à répondre aux besoins identifiés lors de la conception de cette approche. Il est conçu une diversité des nouveaux exercices : exercices structuraux, de substitution ou de transformation qui mit en place non seulement la grammaire et la traduction, mais aussi le lexique. Il faut mentionner que la place du vocabulaire était encore secondaire à ces périodes- làpar rapport aux structures linguistiques et qu'il n'était pas travaillé d'une manière exclusive, mais néanmoins il était plus traité que dans les méthodes directe et traditionnelle. Dans l'approche communicative la position du vocabulaire n'est pas totalement établie, même s'il est plus riche et plus varié dans cette approche. Depuis la publication du

Cadre Européenne Commun de Référence pour les Langues [7] et les prémisses de la perspective actionnelle, on considère que pour les apprenants des langues, il est important de connaître le vocabulaire de spécialité, car cela leur permettra l'acquisition plus autonome de la langue étrangère. L'accent sur la maîtrise de la connaissance du vocabulaire devient important pour accomplir des tâches non seulement linguistiques, mais aussi et sociales. L'enseignement du vocabulaire est organisé en accord avec lessix niveaux du Cadre de l'A1 au C2.

Du côté méthodologique, dans le cadre du FOS, la formation linguistique est réalisée à partir des plusieurs théories d'enseignement / apprentissage, à tenir compte pour le formateur :

- il est important de proposer aux apprenants des textes thématiques propres à leurs intérêts, de plus, ces textes doivent porter un caractère informatif, être utile et intéressant pour les étudiants ;
- avant de commencer le cursus de spécialité, les objectifs d'apprentissage sont très bien tracés, en fonction d'intérêts de communication à atteindre du public ;
- souvent, la formation linguistique est préconisée à court terme (d'urgence), donc le formateur doit organiser très restreint, mais d'une bonne efficacité son cursus ;
- les situations d'enseignement/apprentissage sont centrées sur certaines situations cibles de communication ;
- généralement, le contenu d'enseignement/apprentissage est nouveau, a priori non maîtrisé aussi par l'enseignant, que par l'apprenant, donc, les deux acteurs du FOS doivent travailler ensemble le contenu thématique ;
- de la part de l'enseignant, l'élaboration d'un cours du FOS suppose de chercher et à préparer des matériaux nouveaux pour chaque cursus et chaque public spécifique.

Donc, il est important comment l'instructeur vient à organiser età exposer son matériel à apprendre, quels types des exercices à sélecter pour atteindre les objectifs proposés.Dans le contexte de l'enseignement/apprentissage du vocabulaire spécialisé, on utilise une variété d'exercicequi va à situer l'apprenant à accomplir des tâches dans des contextes professionnels spécifiques pour leurs activités. Nous proposons une liste terminologique qui fait référence aux professions militaires dans les armées française et moldave ; les composantes de l'Armée de Terre ; la structure d'une unité militaire, la modalité de donner et de recevoir des ordres militaires ; les formules d'adresse militaire, etc. Nous croyons que les activités qui suivent peuvent naître des nouvelles idées et perspectives d'enseignement/apprentissage de la langue française militaire d'une manière plus facile et efficace dans l'Armée Nationale.

- Connaissez-vous votre profession ? Associez les professions avec les images :

Un soldat Un marin Un pilote Un officier Un médicine militaire Un journaliste militaire	

• Lisez l'information proposée par rapport aux formules d'appel dans l'armée (Annexe 1). Regroupez les formules utilisées pour s'adresser à un supérieur et à une femme militaire.

Je m'adresse à un supérieur avec:	Je m'adresse à une femme militaire avec :

• Choisissez l'une des images, préparez le dialogue et jouez la scène.

• Présentez-vous et votre voisin(e). Ecoutez votre voisin(e) se présenter et complétez-le (la).

Nom, Prénom……	Unité militaire……..……
Grade militaire……..……..	Nationalité……

• Voici les grades militaires de l'Armée française. Mémorisez-les ! (Annexe Nr. 2)
• Comparez les grades militaires de l'armée française avec celles de l'armée moldave.

Les grades militaires français	Les grades militaires moldaves
Militaires de rang :	Militaires de rang :
Sous-officiers :	Sous-officiers :
Officiers subalternes :	Officiers subalternes :
Officiers supérieurs :	Officiers supérieurs :
Officiers généraux :	Officiers généraux :
Notez les différences ……	

• Voici quelques ordres et leurs explications. Pour chaque définition, trouvez l'équivalent qui convient (Voir plus l'annexe nr. 3).

La signification	L'ordre
Tous les éléments de l'unité constituée font un quart de tour simultané vers la gauche	Sériez à vos emplacements !
Les tireurs se placent dans la zone dédiée au tir	À gauche… gauche !
Ordre pour placer la munition dans l'armement concerné	Chargez !
Arrêt définitif des tirs	Halte au feu !
Arrêt temporaire des tirs	Cessez le feu !
L'unité se disperse	Fixe !
l'unité se remet au garde-à-vous en claquant le bras gauche et en ramenant le regard vers l'avant	Rompez les rangs !

- Représentez les signes conventionnels pour votre unité militaire (Annexe nr. 4)
- Faites des ressemblances et des différences entre l'Armée de Terre française et moldave.

	Ressemblances	Différences
Les forces terrestres françaises		
Les forces terrestres moldaves		

- Exprimez votre attitude concernant le rôle prioritaire du service de santé des armées :

En considérant la compétence linguistique une condition fondamentale du fonctionnement d'une armée moderne, on peut constater avec certitude la nécessité d'enseignement du vocabulaire de spécialité en langue étrangère. La résonance est certifiée par le fait que les spécialistes militaires acquissent des compétences non seulement professionnelles, mais aussi socioculturelles par le biais de la littérature de spécialité, des actes normatifs, des règlements militaires. Cette catégorie des professionnels participent aux divers exercices internes et internationaux, aux missions de maintien de la paix internationale, réunions, conférences, etc. Évidemment, pour faire face aux exigences énumérées, le facteur linguistique devient un atout dans la carrière militaire et, respective, on abouti à une bonne organisation de notre Armée Nationale.

SOURCES BIBLIOGRAPHIQUES:

1. Hutchinson T., Waters A. English for Specific Purposes, A learning-centred approach. New York: Cambridge University Press, 1987. 183p.
2. Lehman D. Comment le FOS s'est profilé dans la didactique du FLE : de la formation d'enseignants à l'université à la conception d'un dictionnaire du français des affaires. In: Les cahiers de l'ASDIFLE, Nº 14, Paris, 2002, p.20.
3. Le Petit Larousse, grand format. Paris : Larousse, 2000. 1872 p.
4. Ibidem
5. Cuq J. P. Dictionnaire de didactique du français langue étrangère et seconde. Paris: Clé International, 2003. 303 p.
6. Tréville M.C., Duquette L. Enseigner le vocabulaire en classe de langue. Paris: Hachette, 1996. 191p.
7. Cadre Européen Commun de Référence pour les Langues. Apprendre. Enseigner. Evaluer. Strasbourg: Unité des Politiques linguistiques. 2000. 192p.

Annexe Nr. 1 : Les formules d'adresse dans l'armée

Formules d'adresse dans l'armée
Dans les armées de terre et de l'air, les officiers sont appelés par leur grade précédés du « **mon** », contraction de « **Monsieur** ». Les officiers féminins sont appelés par leur grade sans le faire précéder du « **mon** » ou « **madame** ». Certains particularismes apparaissent chez nos camarades de la Marine Nationale. L'amiral, le vice amiral et le contre amiral se feront appeler « **amiral** ». Le capitaine de vaisseau, le capitaine de frégate et le capitaine de corvette se feront appeler « **commandant** ». Le lieutenant de vaisseau se fera appeler « **capitaine** ». L'enseigne de vaisseau se fera appeler « **lieutenant** ». Les officiers mariniers commandant une unité sont appelés « **commandant** », quel que soit leur grade. Par ailleurs, les officiers des corps dont les grades ont une dénomination différente de celles des armées de terre, de l'air et de la marine, sont appelés « **Monsieurle** … » ou « **Madamele** ou **la**… ». Il faut noter que, à l'instar des autres supérieurs hiérarchiques, les généraux recevront « **les respects** » de leurs subordonnés et pas « **lesdevoirs** », formule qui n'est plus d'usage. Il convient, pour les femmes de militaire, d'appeler « **général** », « **colonel** » et « **commandant** » sans faire précéder du « **mon** ». En dessous de ces grades elles appelleront les militaires « **Monsieur** ». La formule « **meshommages**, **Madame** » est à adopter systématiquement quand on s'adresse à la femme d'un supérieur. Si elle en donne l'accord, une formulation moins formelle avec l'appel par le prénom pourra se faire naturellement avec le temps, mais toujours accompagnée du vouvoiement.

- Pour vous aider : **d'autres formules d'adresse dans l'armée**

Saluer (quand vous rencontrez quelqu'un)	**Prendre congé** (quand vous quittez quelqu'un)	**Se présenter** (quand vous faites connaissance avec quelqu'un)
- Bonjour, mon ..... ! - Repos ! - Enchanté(e) ! - Mes respects, mon.... !	- Au revoir ! - Bonne journée ! - Vous pouvez disposer.	Lieutenant ....., 2' régiment d'artillerie (grade, nom, unité)

- Pour en savoir plus : **Formules de politesse militaire**

destinataire	formule d'appel	formule finale	sur l'enveloppe
Général	Mon Général (si le général est un homme) Général (si le général est une femme)	Je vous prie d'agréer, (Mon) Général, l'expression de ma haute considération	Le Général …
Colonel	Mon Colonel (si le colonel est un homme) Colonel (si le colonel est une femme)	Veuillez agréer, (Mon) Colonel, l'expression de ma considération distinguée	Monsieur le Colonel …
Capitaine	Mon Capitaine (si le capitaine est un homme) Capitaine (si le capitaine est une femme)	Veuillez agréer, (Mon) Capitaine, l'expression de ma considération distinguée	Monsieur le Capitaine …

- Comment se présenter à un supérieur

À l'extérieur d'un bureau	**À l'intérieur d'un bureau**
- Se mettre au « garde à vous » - Se présenter (grade, nom, fonction éventuellement) - Saluer et dire « à vos ordres », suivi du grade de l'interlocuteur (mon capitaine, mon colonel, etc.)	- Frapper à la porte et attendre l'autorisation d'entrer - Avancer jusqu'à environ deux mètres du bureau - Saluer et dire « à vos ordres », suivi du grade de l'interlocuteur - Se découvrir en mettant sa coiffe sous le bras gauche - Ne pas se mettre au repos sans y être invité

Annexe Nr. 2 Les grades militaires dans l'Armée française

Armée de Terre - Armée de l'Air - Gendarmerie	Marine nationale
Officiers généraux	
Général d'armée	Amiral
Général de corps d'armée	Vice-amiral d'escadre
Général de division	Vice-amiral
Général de brigade	Contre-amiral
Officiers supérieurs	
Colonel	Capitaine de vaisseau
Lieutenant-colonel	Capitaine de frégate
Commandant	Capitaine de corvette
Officiers subalternes	
Capitaine	Lieutenant de vaisseau
Lieutenant	Enseigne de vaisseau 1
Sous-lieutenant	Enseigne de vaisseau 2
Aspirant	Aspirant
Sous-officiers et Officiers mariniers	
Major	Major
Adjudant-chef	Maître principal
Adjudant	Premier maître
Sergent-chef / Maréchal des logis-chef	Second maître
Sergent / Maréchal des logis	Second maître
Militaires du rang	
Caporal chef / Brigadier-chef	Quartier maître 1
Caporal / Brigadier	Quartier maître 2
Soldat / Aviateur / Gendarme adjoint	Matelot

Annexe Nr. 3. Les ordres militaires

Recevoir des ordres

- (Bien) Reçu !
- Message reçu !
- Très bien, mon ..... !
- Je comprends.
- À vos ordres !
- Mes devoirs, mon...!

- Donner des ordres :

Mouvements	Mouvements de pied ferme	Mouvements de déplacement	Mouvements avec arme	Instruction tir de combat
Homme de base, à moi !	À gauche… gauche !	En avant… Marche !	Portez… armes !	Sériez à vos emplacements !
Rassemblement en colonnes par 3, sur 3 rangs !	À droite… droite !	Une fois à droite (ou à gauche)… Marche !	Présentez… armes !	Disposition de combat !
En colonne, couvrez !	Demi-tour … droite !	Marquez le pas... marche !	Reposez… armes !	Objectif !
Au coude à coude, à droite alignement !				Chargez !
Fixe !				Halte au feu!
Rompez les rangs !				Continuez le feu
				Cessez le feu
				Inspection des armes !

Annexe nr. 4. L'organisation de l'Armée française

Structure militaire	signification	Signe tactique
Bataillon	Unité militaire regroupant plusieurs compagnies	
Compagnie	Unité militaire regroupant plusieurs sections (une centaine d'hommes)	
1re compagnie 2e compagnie 3e compagnie 4e compagnie	Appellation des unités de combat appartenant à un régiment	
Compagnie soutien	Appellation de l'unité en charge du soutien logistique du régiment	
Compagnie d'appui	Appellation de l'unité en charge de l'appui des unités de combat du régiment	
Compagnie d'instruction	Appellation de l'unité en charge de la formation des soldats	
Brigade	Unité militaire regroupant plusieurs régiments	
Division	Unité militaire regroupant plusieurs brigades	
Equipe	petite unité regroupant 5 soldats au maximum	
Groupe	Unité de la valeur de 10hommes (3 groupes - 1 section)	
Régiment	Unité militaire regroupant l'ensemble des compagnies	
Section	Unité de la valeur de 30 hommes (4 sections: 1 compagnie)	

ISTORIOGRAFIA DIN EPOCA CONTEMPORANĂ DESPRE ROLUL BASARABIEI ÎN ASIGURAREA POTENȚIALULUI MILITAR AL IMPERIULUI RUS

Anatolie LEȘCU[1]

HISTORIOGRAPHY OF THE CONTEMPORARY EPOCH REGARDING THE ROLE OF BASARABIA IN ENSURING THE MILITARY POTENTIAL OF RUSSIAN EMPIRE

This article is dedicated to historiographical analysis of the contemporary historical science revealing the role of Bessarabia in assuring the military potential of the Russian Empire. The contemporary historiography dedicated to the study of various issues related to the logistic support given by Bessarabia to the Tsarist army, is rather broad, yet incomplete and in some cases, lacks a tangential and lacquered character. The role of Bessarabia in logistics was studied exclusively during the wartime, ignoring the peace periods, which, chronologically, are much longer than those of war.

Keywords: history, author, study, tsarist army, monograph, construction, fortress, Turks, military hospital, civil administration, Basarabia, rouble, budget, authorities, regiment, division, epoch, living space, burden, requests, poors, money, collection, war, citadel, article, historiography.

Istoriografia în epoca contemporană, în mod special cea din URSS, era profund marcată de dogmele ideologice marxiste. Cercetătorii sovietici nu s-au ocupat în mod special cu studierea complexă a problemei aportului populației Basarabiei în asigurarea logistică a armatei ruse și, deci, la dezvoltarea și întărirea potențialului militar al statului rus, iar în cercetarea problemelor istoriei militare, a participării Rusiei la diferite războaie, a fost făcut chiar un pas înapoi în comparație cu istoriografia țaristă. Continuând tradiția presovietică, autorii din perioada respectivă atrăgeau mai multă atenție asupra rolului jucat de către Basarabia în timpul campaniilor militare, și mai puțin pe timp de pace. Din cauza introducerii cenzurii, nu apăreau lucrări noi privind istoria militară, iar cele care totuși erau publicate, cu unele excepții, se bazau, în majoritate, numai pe documente editate până la 1917, și conțineau puțină informație inedită. Lucrările autorilor sovietici erau scrise în conformitate cu postulatele și schemele marxiste despre rolul maselor populare în războaie și frăție de arme dintre moldoveni, ruși, ucraineni. Elogiind rolul maselor și frăția de arme, autorii acestor lucrări nu arătau problemele concrete apărute pe parcursul istoriei între populația locală și armată, diminuând rolul economic al Basarabiei în structura militară a Imperiului Rus.

Din această categorie face parte lucrarea lui E. Tarle, consacrată Războiului Crimeii [1]. Deși această lucrare pretinde a fi un studiu consacrat problemelor militare, ea nu conține nimic nou privitor la acest război, fiind bazată pe documente deja publicate în perioada țaristă, atenția principală fiind acordată studierii duelurilor diplomatice dintre statele participante la

[1] *Anatolie LEȘCU, lt. col. (r), conf. univ., dr., Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun", Republica Moldova*

conflict. În pofida multiplelor promisiuni împrăștiate pe întreg cuprinsul lucrării de a arăta starea reală a serviciului de intendență (logistică) din armată, autorul, în afara constatării faptului, cunoscut de toată lumea, că în armată se fură și a unor exemple despre nivelul ridicat al mortalității în spitalul militar din Chișinău în anul 1853, nu se ocupă de această problemă, ignorând aspectul economic al războiului. Mai mult decât atât, lucrarea conține și opinii eronate despre poporul român ca despre un popor leneș și prost, ceea ce contravine chiar dogmelor marxiste internaționaliste.

Un rol aparte în istoriografia sovietică îi aparține generalului L. Beskrovnîi, care în lucrările sale a studiat istoria formării armatei regulate ruse începând cu epoca lui Petru cel Mare și până în 1917, adică timp de peste 200 de ani [2]. Aceste lucrări sunt bazate pe materiale documentare din arhivele militare și au un caracter multilateral. Autorul este unul dintre puținii cercetători din perioada sovietică care a studiat profund problemele economice ale funcționării organismului militar, influența aspectului tehnico-material asupra desfășurării acțiunilor militare și elaborării conceptelor strategice. Totodată, el este primul cercetător sovietic care în mod special a evidențiat rolul economic al Basarabiei în războaiele ruso-turce din secolul al XIX-lea, rolul cetăților din ținut în sistemul național rus de securitate, cheltuielile financiare pentru întreținerea armatei pe întreaga perioadă de cercetare. Un avantaj indiscutabil al lucrării îl constituie prezentarea în formă de tabele a datelor statistice, ceea ce facilitează enorm prelucrarea și analiza materialului expus. Totuși, aceste date au un caracter lapidar și sporadic, neputând arăta problema în toată complexitatea ei.

Pretinde a fi o lucrare fundamentală și *Istoria serviciilor logistice și de aprovizionare a armatei ruse*, material didactic pentru ofițeri-elevi în academia militară [3]. Descriind organele de aprovizionare logistică ale armatei țariste, autorii se concentrează exclusiv pe elucidarea rolului acestor organisme pe timp de război, în pofida faptului că toate armatele lumii majoritatea timpului și-l petrec pe timp de pace, când duc o intensă pregătire de luptă. Totodată, nu este studiată și problema încartiruirii trupelor în localitățile urbane și mai ales în cele rurale, impunerea autorităților locale la construirea cazărmilor pentru trupe și altor încăperi necesare pentru buna funcționare a organismului militar. Surprinzător este și faptul că, prezentând funcționarea organelor de aprovizionare și înzestrare a armatei în războaiele din prima jumătate a secolului al XIX-lea, autorii omit războiul ruso-turc din anii 1828 – 1829, campania din Transilvania și Moldova din 1848 și 1849, iar privitor la războiul din 1853 – 1856 se limitează la prezentarea materialului ce ține de campania din Crimeea și asediul Sevastopolului.

În "Istoria RSS Moldovenești" [4] sunt compartimente consacrate războaielor ruso-turce din prima jumătate a sec. al XIX-lea, însă, în ceea ce privește aspectele pur militare, materialul este foarte succint și lapidar. Autorii se limitează la constatarea generală a faptului că în timpul desfășurării războaielor ruso-turce din anii 1828-1829 și 1853-1856, Basarabia, fiind "…cel mai apropiat spate al armatei ruse, a pus la dispoziția trupelor multe provizii, vite, forțe de muncă pentru diferite lucrări militare de construcție" [5], fără a arăta cu exactitate cifrele concrete ale acestui suport. Constatarea autorilor privind importanța militară a Basarabiei ca regiune de graniță și îndeplinirea de către populația regiunii a unor poveri care constau în "… crearea numeroaselor detașamente auxiliare, care lucrau la repararea…și trasarea

noilor drumuri militare-strategice, la construirea de poduri, fortificații și tranșee…, la prestația militară de cărăușie…dând un ajutor însemnat armatei ruse" [6], nu evidențiază atitudinea populației locale față de aceste prestații și valoarea lor economică și financiară. Pe lângă acest neajuns major, lipsește cu desăvârșire o analiză detaliată a contribuției economice a Basarabiei la întreținerea forțelor armate țariste pe timp de pace și asta în pofida consacrării unor capitole întregi, cu evidențierea succeselor dezvoltării economice a Basarabiei în prima jumătate a sec. al XIX-lea.

Practic, este ignorată aceasta problemă și în lucrarea "Istoria Moldavskoi SSR" [7], care la acest capitol este chiar mai inferioară Istoriei RSSM din 1967, preluând de la ultima concluzii generale despre ajutorul acordat de către populația locală armatei. Același caracter incomplet și falsificător îl are și lucrarea dedicată rolului istoric al anexării Basarabiei de Rusia [8].

În monografia cercetătorului I. Budac [9], consacrată realizării reformelor burgheze în Basarabia din perioada anilor '60-'70 ai secolului al XIX-lea, reforma militară nu este cercetată. Numai în capitolul consacrat aplicării reformei agrare, autorul amintește vag despre prestațiile impuse țăranilor de către stat, inclusiv cele militare. Problema dată este ignorată și în lucrările autorului V. Jucov, dedicate istoriei orașelor Basarabiei din secolul al XIX-lea [10]. În pofida faptului că în principalele centre urbane din Basarabia erau dispuse multiple unități militare și alte structuri ale armatei, iar cetățile Hotin, Bender, Chilia, Akkerman și Ismail jucau un rol important în relațiile internaționale ale Rusiei, fiind puncte strategice indispensabile pentru securitatea acestui stat, urmare fiind implicarea activă a orășenilor în acordarea suportului logistic trupelor, începând cu cartiruirea și terminând cu construirea cazărmilor, autorul nu acordă atenție acestor probleme importante.

Unele aspecte privind contribuția economică a Basarabiei la înzestrarea cu toate cele necesare a armatei țariste au fost elucidate în monografia autorilor Ia. Grosul și I. Budac [11]. Autorii, dând tribut formal concepției istorice oficiale din perioada respectivă privind exploatarea populației locale mai blândă, exercitată de către țarism, în comparație cu autoritățile otomane și cele locale până în anul 1812 și chiar după [12], arată, totuși, unele date statistice care elucidează starea reală și exploatarea locuitorilor, povara economică enormă pusă pe seama populației locale și varietatea prestațiilor în favoarea armatei, mai cu seamă privitor la furnizarea mijloacelor de transport și încartiruirea ostașilor [13]. Monografia conține și tabele prețioase care arată situația financiară a Basarabiei, cu ajutorul cărora se poate deduce nivelul cheltuielilor militare în cadrul bugetului local și în comparație cu cel din imperiu în general. Totuși, cifrele prezentate de autori trebuie verificate și corectate, cu atât mai mult că unele cheltuieli în favoarea armatei făceau parte din articole civile sau erau oferite de către locuitori sub formă de donații și binefaceri, nefiind catalogate de statistica oficială.

Preocupările istoriografiei românești din perioada respectivă erau axate mai mult pe problemele generale ce țin de rolul Basarabiei în cadrul Imperiului Rus. În acest context, putem menționa lucrările istoricului I. Nistor [14], care reprezintă, în fond, nu atât un studiu științific, cât conceptul autorului asupra istoriei Basarabiei, privită în contextul relațiilor româno-sovietice, destul de tensionate, din perioada interbelică. În ceea ce ține de problema cercetată, autorul menționează doar că țăranii sunt datori de "…a plăti…bir și a răspunde havalele pământești …, precum pentru

cheltuielile oștilor acele după legiuiri hotărâte" [15].

În istoriografia românească din perioada interbelică au apărut mai multe studii consacrate istoriei Basarabiei, dar chestiunea referitoare la abordarea problemei logistice a armatei ruse nu a fost studiată în mod special. Din rândul acestor studii face parte și lucrarea istoricului A. Boldur [16].

Interesante sunt lucrările lui Gh. Bezviconi [17], pline de date și fapte, prețioase pentru cititorul contemporan, în care autorul, fără să pună problema elucidării rolului economic al Basarabiei în cadrul imperiului țarist, ne prezintă un tablou amplu al vieții cotidiene din Basarabia, relațiile personale între nobilimea locală și corpul de ofițeri, aspirațiile moldovenilor din rândul armatei ruse, utilizând pe larg materiale din arhivele din Chișinău, Moscova, Kiev, București, unele dintre care au dispărut în timpul celui de al Doilea Război Mondial. Ceea ce ține de studiul nostru, interesante sunt datele autorului privind cetățile Basarabiei cu structura militară aferentă.

Încercarea de a evalua costurile războaielor purtate de români începând cu secolul al XIV-lea până în anul 1944, inclusiv războaiele ruso-turce, a fost întreprinsă de către istoricul român Mircea Mușat [18]. Conform calculelor autorului, expuse în anexa tabelului nr. 3, suma valorilor materiale luate de ruși în perioada războaielor ruso-turce până în anul 1854 din Muntenia și Moldova se ridică la cifra de 200 000 000 lei aur, sau 64 516 kg aur, fără a ține cont de exploatarea economică a Basarabiei anexate [19]. În ceea ce privește cifrele menționate, nu este până la urmă clară metodologia calculării sumelor respective. După cum se pare, autorul s-a bazat exclusiv pe documente deja introduse în cercuitul științific, adunând toate datele cunoscute, în pofida faptului că ele erau incomplete și insuficiente și nu se bazau pe documente din arhivele armatei ruse, ajungând în final la suma prezentată în articol. În realitate, sumele erau mult mai mari și erau alcătuite nu numai din dările directe, la care în fond și se referă autorul, dar și din cele indirecte, neluate în calcul, și în lipsa datelor privind Basarabia.

Istoriografia contemporană, din anul 1991 și până în prezent, în Federația Rusă se caracterizează prin interesul sporit față de istoria popoarelor care în trecut făceau parte din URSS și blocul sovietic. Acutizarea interesului își are explicația în renașterea aspirațiilor hegemonice în spațiul postsovietic și intereselor geostrategice ale Federației Ruse în Europa de Sud-Est. Evidențierea rolului progresiv din trecut al statului rus în istoria unor regiuni, printre care și Basarabia, ar fi un pretext pentru impunerea aceluiași rol progresist în prezent. Totodată, în cercetarea diferitor probleme de ordin istoric, istoriografia rusă postsovietică se bazează pe un amplu material documentar valorificat în ultimul timp și necunoscut până în prezent de către specialiști.

Lucrarea fundamentală în patru volume consacrată studierii istoriei serviciilor logistice și de aprovizionare a forțelor armate ale Rusiei în perioada secolelor XVIII – XX, pe lângă abordarea problemelor teoretice și practice ce țin de organizarea serviciului logistic în armată, conține și pagini dedicate războaielor ruso-turce din perioada respectivă. Cu regret, prezentarea materialului privind organizarea serviciului logistic în aceste războaie și poziția Basarabiei în contextul desfășurării operațiunilor militare este una nejustificat de mică, repetând în general afirmațiile istoriografiei ruse din perioada țaristă și celei sovietice [20].

Printre numeroșii cercetători ai sistemului logistic al armatei țariste din secolul al XIX-lea se află și A. Aranovici, care, în lucrările sale, studiază structura asigurării

logistice a armatei țariste în a doua jumătate a secolului al XIX-lea – începutul secolului XX [21]. Totuși, autorul și-a limitat cercetarea organelor logistice ale armatei cu activitatea Direcției Principale a Intendenței (din 1864), fiind total omisă problema aprovizionării trupelor cu mijloace de transport și comunicații, provizii și furaje, încartiruirea militarilor și aprovizionarea lor cu lemne, probleme care nu intrau în jurisdicția Direcției Intendenței, dar care făceau parte din sistemul logistic al armatei.

Istoria serviciului de intendență al armatei țariste constituie preocupările științifice ale cercetătorului, colonel S. Gavrilov [22], care abordează toate aspectele ce țin de aprovizionarea și mentenanța bunurilor materiale ale armatei, începând cu organele centrale și până la companie. Autorul, în baza analizei campaniilor militare desfășurate de către armata țaristă în prima jumătate a sec. al XIX-lea, inclusiv în Moldova, Țara Românească și Transilvania, arată și unele probleme specifice pentru serviciul logistic din acea perioadă. Este subliniat faptul că, datorită situației precare din economia țării, autoritățile țariste, începând cu anul 1815, pun accentul în domeniul aprovizionării trupelor pe autoaprovizionare și resursele locale, ceea ce contravine cerințelor Regulamentului din 1716 al lui Petru cel Mare, document valabil și în sec. al XIX-lea. În aceeași ordine de idei este prezentată și rezolvarea altei probleme acute pentru armata țaristă, și anume transportarea bunurilor materiale de la depozitele centrale și ținutale spre trupe, problemă care a fost rezolvată simplu și eficient prin utilizarea unităților de transport ale localnicilor. Către anii treizeci ai secolului al XIX-lea, erau înființate și unități militare speciale de transport, așa-zisele brigăzi ale trenului de luptă, dar este evident faptul că povara principală în transportarea bunurilor materiale revenea populației civile.

Încartiruirea trupelor în secolele XVIII – XIX pe timp de pace și război este studiată de către cercetătorul rus L. Iakovleva [23]. Autorul arată că încartiruirea obligatorie a militarilor era una dintre cele mai grele prestații impuse locuitorilor imperiului, fără ca ei se fie remunerați financiar din partea statului sau a locatarilor. Pe lângă oferirea gratuită a încăperilor pentru locuit, stăpânii erau obligați să ofere localnicilor săi și alte servicii, cum ar fi lemne pentru încălzirea încăperilor, lumânări pentru iluminate, albituri, hrană suplimentară. Acest sistem anacronic de cazare a trupelor treptat era înlocuit cu unul modern prin construirea cazărmilor. Dar și în acest caz povara principală a cheltuielilor era suportată de autoritățile locale impuse să construiască cazărmi pe cont propriu, adică tot de către locuitori. Totuși, conform estimărilor autorului, către prima jumătate a secolului al XIX-lea, numai o treime din numărul total al efectivului era cazat în cazărmi, restul efectivului fiind ca și înainte cazat în casele locuitorilor.

Un loc aparte în istoriografia rusă contemporană ocupă lucrarea cercetătorului I. Anțupov [24]. Studiind istoria și activitatea oastei căzăcești dunărene, din componența căreia făceau parte și mulți moldoveni, autorul arată relațiile existente între populația civilă din Basarabia și cazaci, în mod special cu cazacii de pe Don, participarea cazacilor în acțiuni de represalii îndreptate împotriva populației civile. Totodată, reproșându-i, de pe poziții conservatoare, împăratului Alexandru II desființarea oastei dunărene, autorul face o concluzie că acest act era "…unul greșit…, în locul lor fiind aduși cazaci din altele regiuni, …mai ales de pe Don" [25]. Totodată, autorul falsifică unele momente din istoria oastei dunărene, arătând popularitatea acestei structuri paramilitare în rândurile populației, pe când situația reală era

diametral opusă. Documente istorice demonstrează că populația băștinașă ignora toate încercările propagandistice ale autorităților ruse de a-i atrage în rândul căzăcimii [26].

Bazele teoretice ale unei abordări modernizate a postulatului sovietic, privind caracterul progresiv al anexării Basarabiei, abordare care se înscrie perfect în canoanele războiului ideologic hibrid, promovat de Federația Rusă, este expusă în lucrarea autorilor Andrei Kușco și Victor Tachi [27]. Simbolic este însuși faptul că opera autorilor apare în seria "Historia Rossica/ Окраины Российской империи", care promovează ideile neocoloniale. Sub paravanul de fum al frazelor științifice se distinge ideea principală că, după anexarea din 1812, Basarabia s-a integrat perfect în spațiul mental, politic și social al Imperiului Rus, integrare ruptă brutal în toamna anului 1918 din cauza"…rivalității ruso-române" [28]. Ceea ce ține de aspectele propuse pentru cercetare, autorii subliniază faptul că sarcina principală a autorităților ruse era "construirea" instituțională a Basarabiei în vederea exploatării resurselor demografice, naturale, a poziției sale geografice, pentru a promova interesele sale politice și militare în regiune [29].

După anul 1991, când istoricii din Republica Moldova s-au descătușat de dogmele marxiste, ei au întreprins o serie de cercetări pentru a cunoaște trecutul real, obiectiv, al Basarabiei. De domeniul propus pentru cercetare s-a ocupat în mod tangențial istoricul Anton Moraru în lucrarea „Istoria românilor" [30]. Concentrându-și atenția mai mult asupra aspectului social, autorul numai schițează unele aspecte ce țin de exploatarea economică a Basarabiei în perioada de la anexare și până la reformele burgheze din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, inclusiv prestațiile militare, care, după părearea sa, erau efectuate numai în timpul acțiunilor militare, și nu și pe timp de pace [31]. O situație identică este și în cazul lucrării „Istoria Basarabiei de la începuturi până în 1998" [32], unde autorii se limitează la constatarea faptului exploatării regiunii de către autoritățile militare ruse, abuzurile săvârșite și indignarea populației locale.

Problema staționării trupelor ruse în Basarabia în perioada războiului ruso-turc din anii 1828 – 1829 a fost cercetată de către istoricul Igor Ojog [33].

Unică în felul ei este lucrarea istoricului Alexei Agachi [34], consacrată în întregime studierii consecințelor ocupării militare a Principatelor Române de către armata rusă în perioada anilor 1806 – 1812. În premieră, în cadrul istoriografiei române, sunt cercetate aspecte ce țin de aprovizionările armatei ruse impuse Principatului Moldovei, inclusiv regiunea sa de est (Basarabia), și Munteniei, situația financiară din Principate și consecințele dezastruoase pentru economiile lor. Aspectul inovativ al lucrării constă în elaborarea metodologiei studierii problemei date pentru toți cercetători care și-au pus scopul înțelegerii procesului de exploatare economică a unei țări de către armată, atât în timp de război, cât și în timp de pace. Din totalitatea prestărilor acordate de către autoritățile locale, au fost evidențiate și catalogate anume acelea care țineau nemijlocit de aprovizionarea armatei ruse, valabile până la înfăptuirea reformei militare. Îndatoririle față de armată erau: aprovizionarea cu provizii și furaje, cu mijloace de transport și comunicații, materiale de construcție și forță de muncă, încartiruirea militarilor și aprovizionarea lor cu lemne și lumânări și alte cheltuieli financiare.

Unele aspecte din tematica respectivă sunt investigate de către ilustrul cercetător Valentin Tomuleț. În colaborare cu cercetătorul Natalia Timohin, autorul a studiat problema prestațiilor extraordinare impuse populației Basarabiei în timpul războaielor

ruso-turce din anii 1828 – 1829 și 1853 – 1856 [35]. Bazându-se pe documentele de arhivă, cu date și cifre concrete, autorii arată greutatea acestor prestații pentru populația regiunii. Totuși, ținem să remarcăm faptul că, dacă în privința Războiului Crimeii aceste cifre sunt complete, atunci în privința războiului din 1828 – 1829 ele sunt incomplete și parțiale. În cercetare, consacrată studiului fenomenului protestelor și revendicărilor populației Basarabiei din anii 1812 – 1828, autorul dă o clasificare a categoriilor și tipurilor de revendicări ale populației față de autoritățile oficiale ruse [36]. Analizând, cu lux de amănunte, toate cazurile de revolte și proteste, autorul distinge separat și cele care erau îndreptate împotriva abuzurilor militarilor ruși, demonstrând și unele exemple concrete ale acestor abuzuri. În lucrarea sa fundamentală, cu caracter enciclopedic [37], autorul pune în discuție probleme ce țin de activitatea Comisiei pentru încartiruire din Chișinău [38], prestațiile populației regiunii față de armata rusă, în special în timpul Războiului Crimeii [39], amplasarea depozitelor alimentare militare [40], sistemul de încartiruire stabilit în Basarabia [41], protestele populației civile îndreptate împotriva abuzurilor militarilor în perioada anilor 1812 – 1818 [42]. Totodată, este de menționat faptul că, dacă prestațiile de cărăușie și cele extraordinare, din timpul Războiului Crimeii, sunt analizate cu lux de amănunte, inclusiv costul serviciului respectiv, atunci celelalte, cum ar fi reparația și întreținerea rețelei de drumuri, popduri, trecătorilor și cetăților, sunt numai numite, fiind omisă problema asigurării armatei cu furaje. Ceea ce ține de sistemul de încartiruire, practicat atât în Basarabia, cât și pe întreg teritoriul Imperiului Rus, de către autoritățile militare, autorul menționează corect tipurile de încartiruire – extinsă (permanentă) și îngustă (temporară).

Ceea ce ține de istoriografia occidentală, ea nu s-a ocupat în mod special de studierea aspectelor economice ale exploatării Basarabiei pentru întreținerea armatei ruse. Nedispunând de materiale documentare originale, autorii abordează problema dată în mod fragmentar și declarativ, bazându-se pe materialele documentare deja publicate. Din acest punct de vedere, putem menționa lucrarea lui R.W. Seton-Watson [43], care este, practic, un manual de istorie a românilor din cele mai vechi timpuri până în 1918, însă problemele pur militare sunt privite din punct de vedere politic și diplomatic, și nu din cel profesional militar.

Cartea istoricului contemporan american Charles King [44] se înscrie în numărul lucrărilor occidentale cu un pronunțat caracter compilativ. Nedispunând de material autentic documentar din secolul al XIX-lea și neavând ca scop principal studierea relațiilor economice din regiune, autorul susține eronat teza că "…din punct de vedere economic, Basarabia era una din cele mai înapoiate provincii din partea europeană a Rusiei" [45], în timp ce, în realitate, era o adevărată perlă economică în coroana imperiului țarist, capabilă să întrețină un întreg corp de armată.

Unele aspecte privind rolul jucat de către unitățile militare ruse dislocate în Basarabia până în anul 1828 sunt abordate de istoricul american George F. Jewsbury [46]. Din start, autorul atrage atenția cititorului asupra faptului că opera sa este un studiu de caz privind problema teoretică a expansiunii imperiale, bazat pe experiența Basarabiei, și nu o lucrare clasică științifică în sensul strict ai cuvântului. Apreciind just că evenimentul din 1812 a fost o anexare clasică în urma unui război și înțelegerii între două mari puteri, autorul promovează în continuare ideea că anularea în 1828 a autonomiei Basarabiei a fost impusă de incapacitatea nobilimii locale de a administra

regiunea oferită localnicilor cu mărinimie de către țarul Alexandru I. Partea cea mai slabă a lucrării constituie lipsa totală de documente originale din arhive, ceea ce a contribuit la formularea unor opinii eronate, iar pe alocuri total greșite, ale autorului, cum ar fi, de exemplu, afirmația că "…după anexarea Basarabiei la Rusia…, sarcina susținerii armatei a devenit mai ușoară pentru țărănime" [47]. Total lipsită de sens este și afirmația autorului precum că în Basarabia armata rusă, în perioada anilor 1812 – 1828, era lipsită de muniții, prost echipată și subfinanțată, iar ostașii erau întrebuințați la lucrări de recoltare în marile proprietăți și la alte asemenea munci [48]. Asemenea declarații sunt veridice pentru unitățile militare din cadrul așezărilor militare rurale înființate de către generalul Arakceev în sudul Rusiei, însă nu pentru trupele staționate în Basarabia, care constituiau o parte componentă a armatei a 2-a, considerată sperietoarea Europei, aflându-se într-o perfectă stare de luptă.

Rolul Basarabiei în mobilizarea și întreținerea trupelor ruse în ajunul războiului din 1853 – 1856 a fost studiat de P. Warner [49], J.S. Curtiss [50], Orlando Figes [51] și parțial în lucrări generale consacrate istoriei Balcanilor [52].

REFERINȚE BIBLIOBRAFICE:

1. Е. Тарле, Крымская война, în: Сочинения, Т.8-9, Москва, 1959.
2. Л.Г. Бескровный, Русская армия и флот в XVIII веке (Очерки), Москва, 1958, 644 p.; Idem, Русское военное искусство XIX века, Москва, Издательство «Наука», 1974, 359 p., Idem, Русская армия и флот в XIX веке. Военно-экономический потенциал России, Москва, Издательство «Наука», 1973, 615 p., Idem, Армия и флот России в начале XX в. Очерки военно-экономического потенциала, Издательство «Наука», 1986, 236 p.
3. История тыла и снабжения русской армии. Учебное пособие для слушателей академии, Военная академия тыла и снабжения имени В.М. Молотова, Калинин, 1955.
4. Istoria RSS Moldovenești, Vol.1, Editura "Cartea Moldovenească", Chișinău, 1967.
5. Ibidem, p. 468.
6. Ibidem, p. 470.
7. История Молдавской ССР с древнейших времен до наших дней. Издательство "Штиинца", Кишинев, 1984.
8. Историческое значение присоединения Бессарабии и левобережного Поднестровья к России, Издательство "Штиинца", Кишинев, 1987.
9. И.Г. Будак, Буржуазные реформы 60-70-х годов XIX в. в Бессарабии, Издательствло "Картя Молдовеняскэ", Кишинев, 1961.
10. В.И. Жуков, Города Бессрабии. 1812 – 1861. Очерки социально-экономического развития, Издательствло "Картя Молдовеняскэ", Кишинев, 1964; Idem, Города Бессрабии. (1861 – 1900). Очерки социально-экономического развития, Издательство "Штиинца", Кишинев, 1975.
11. Я.С. Гросул, И.Г. Будак, Очерки истории народного хозяйства Бессарабии (1812 – 1861), Издательство "Картя Молдовеняскэ", Кишинев, 1967.
12. Ibidem, p. 106-107.
13. Ibidem, p. 127.
14. I. Nistor, Istoria Basarabiei, ed. I, Cernăuți, 1923; Chișinău, 1991; Idem, Basarabia și relațiunile româno-ruse, București, 1927.
15. I. Nistor, Istoria Basarabiei, p. 217.
16. A. Boldur, Istoria Basarabiei, București, 1992.

17. Gh. Bezviconi, Contribuții la istoria relațiilor româno-ruse, București, 1962; Idem, Profiluri de ieri și de azi, în: Fapte trecute și basarabeni uitați, Chișinău, 1992.

18. M. Mușat, Românii în vâltoarea vitregiilor istorice, în: "Anale de istorie", nr. 3, 1978.

19. Ibidem, p. 17.

20. История тыла Российских Вооруженных сил (XVIII – начало XX в.) в 4-х книгах, СПб., 2000.

21. А.В. Аранович, Освещение проблем интендантства русской армии во второй половине XIX – начале XX века, în: Военно-исторический журнал, №9, 2006; Idem, Интендантство русской армии во второй половине XIX – начале XX века, în: Военно-исторический журнал, №10, 2006; Idem, Интендантское снабжение русской армии во второй половине XIX – начале XX века, СПб., 2005.

22. С.В. Гаврилов, Особенности интендантского снабжения русской армии в первой половине XIX в., în: Военно-исторический журнал, №1, 2009; Idem, Снабжение русской армии в Венгерском походе 1849 г., în: Военно-исторический журнал, №11, 2009; Idem, Реформирование системы материального снабжения русской армии во второй половине XIX века, în: Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена, СПб., №115, 2009.

23. Л.Е. Яковлева, Развитие постойной повинности в России в XVIII – XIX вв. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук, Саратов, 2008, în: http://discollection.ru/article/16102008_jakovleva_ljudmila_evgenevna_71977.

24. И.А. Анцупов, Казачество российское между Бугом и Дунаем, Кишинев, 2000.

25. Ibidem, p. 128.

26. ANRM, F.2, 1, 6442, f. 8-9v.

27. Кушко А., Таки В. (при участии Грома О.), Бессарабия в составе Российской империи (1812 - 1917), М., Новое литературное обозрение (Серия "Historia Rossica/ Окраины Российской империи"), 2012.

28. Ibidem, p. 368.

29. Ibidem, p. 106.

30. A. Moraru, Istoria românilor. Basarabia și Transnistria 1812 – 1993, editura "AIVA", Chișinău, 1995.

31. Ibidem, p. 27.

32. Ioan Scurtu, D. Almaș, Armand Goșu ș.a., Istoria Basarabiei de la începuturi până în 1998, București, Editura Semne, 1998.

33. Ojog Igor, Aspecte din activitatea militară a lui Kiselev P.D. în Basarabia, în: "Omagiu lui Potlog Vladimir și Drachenberg Constantin la 70 de ani", Chișinău, 1997.

34. A. Agachi, Țara Moldovei și Țara Românească sub ocupația militară rusă (1806 - 1812), editura "Pontos", Chișinău, 2008.

35. Valentin Tomuleț, Natalia Timohin, Unele aspecte privind prestațiile extraordinare impuse populației Basarabiei în timpul războiului ruso-turc din anii 1828 – 1829 și războiului din Crimeea (1853 – 1856), în: Tyragetia, nr. XIII, Chișinău, 2004, p. 124-130.

36. Valentin Tomuleț, Protestele și revendicările populației din Basarabia în anii 1812 – 1829, în: Tyrageția. Seria nouă, vol. II (XVII), nr.2. Istorie, Muzeologie, Chișinău, 2008, p. 47-61.

37. V. Tomuleț, Basarabia în epoca modernă (1812 - 1918): (Instituții, regulamente, termeni), vol. I-III, Chișinău, CEP USM, 2012.

38. Op. cit., vol. I, p. 308.

39. Ibidem, p. 409; vol.II, p. 270-271.

40. Op. cit, vol. II, p. 10.

41. Ibidem, p. 124.

42. Ibidem, p. 271.

43. R.W. Seton-Watson, A history of the Roumanians. From roman times to the completion of unity, Cambridge, 1934.

44. Charles King, The Moldovans; Romania, Russia and the Politics of Culture, Hoover Institution Press, 2000.

45. Ibidem, p. 23.

46. George F. Jewsbury, Anexarea Basarabiei la Rusia: 1774 – 1828. Studiu asupra expansiunii imperiale, Iaşi, Polirom, 2003.

47. Ibidem, p. 96.

48. Ibidem, p. 154.

49. P. Warner, The Crimean War, New York, 1973.

50. J.S. Curtiss, Russia`s Crimean War, Durham, N.C., 1979.

51. Orlando Figes, Crimea. The last Crusade, Penguin Books, 2010.

52. Georges Castellan, Historie des Balkans XIV – XX siecle, Fayard, Paris, 1961; Barbara Jelavich, Istoria Balcanilor, secolele al XVIII şi al XIX-lea, vol.1-2, Institutul European, Iaşi, 2000.

LUPTA INSTITUȚIILOR DE DREPT DIN BASARABIA CU FENOMENUL CONTRABANDEI

Artur LEȘCU[1]

STRUGGLE OF THE LAW INSTITUTIONS WITH THE CONTRABAND PHENOMENON IN BASARABIA

This article is devoted to an aspect of the activity of police – a law organ in Tsarist's Russia, which was also established in Bessarabia since 1812. The author has demonstrated the structure and police work methods in Bessarabia which struggled with the contraband phenomenon.

Keywords: Basarabia, Russian Empire, fronture, civil tribunal, criminal tribunal, hidden, crime investigation bodies, contraband, cordon, customs, police, ambush, Prut, control.

Stagnarea economică, cauzată de multiplele războaie duse de Rusia, făceau din această țară o piață de marfă profitabilă pentru țările europene industrializate. Rămânerea tot mai accentuată în urmă a economiei Rusiei față de țările dezvoltate europene a impulsionat promovarea unor reforme și necesitatea unei înviorări economice a acestei țări. Avântul economic din prima jumătate a secolului al XIX-lea a generat în societatea rusă speranța depășirii, în scurt timp, a decalajului economic în raport cu țările puternic dezvoltate și aspirația de a deveni un lider mondial. În opinia guvernanților ruși, unul dintre impedimentele care frâna dezvoltarea economică era contrabanda masivă cu produse industriale europene, care depășeau prin calitate și preț cele similare de origine rusească, ceea ce făcea producția locală neprofitabilă. Reieșind din considerentele enunțate mai sus, lupta cu contrabanda și contrabandiștii a devenit o sarcină primordială a sistemului punitiv și judecătoresc din Imperiul Rus.

Datorită condițiilor istorice, nivelului relativ scăzut al dezvoltării economice, fenomenul contrabandei în Rusia avea un caracter constant. Conform estimărilor specialiștilor din domeniul finanțelor publice de epocă, datorită măsurilor luate împotriva contrabandei, surplusul venitului vamal, în perioada anilor 1823 – 1843, a alcătuit 200 676 761 de ruble sau 100 % din venitul vamal, în general [1]. Despre amploarea contrabandei ne mărturisește faptul că în lupta cu contrabandiștii, începând cu anul 1834, au fost antrenate și unitățile de artilerie, acțiunile transformându-se în veritabile operațiuni militare. Numai într-o perioadă de 7 ani (1849 – 1855), la frontierele vestice ale imperiului au avut loc 691 cazuri de contrabandă, fiind reținuți 10 822 de contrabandiști și confiscată marfă în sumă de 1 511 045 ruble și 31 copeici [2]. Pentru a curma fenomenul tot mai răspândit al contrabandei, supravegherea hotarelor de vest ale imperiului era încredințată trupelor de cazaci, ajutorați de serviciul vamal civil. Ineficacitatea regimentelor de cazaci, în încercarea de a pune capăt contrabandei, a condus la aceea că cazacii au fost excluși de la paza frontierei de stat, obligațiunea respectivă revenind corpului de pază vamală. Începând cu anul 1823, acestui corp i-a fost conferită o structură militară, ca, la 5 august 1827, să fie transformat în corpul de grăniceri de pază vamală, iar din 1832, pur și simplu – în corp de grăniceri.

[1] *Artur LEȘCU, drd, asist. unuiv., Universitatea de Stat de Educație Fizică și Sport*

Basarabia, provincie de frontieră, a devenit unul dintre principalele centre de tranzit al contrabandei în interiorul imperiului. Ca și în altele sectoare de frontieră, paza hotarelor încredințată celor 5 regimente de cazaci s-a dovedit a fi ineficientă. Tendința generală pe întreaga țară era aceea că, în foarte multe cazuri, înșiși cazacii participau în mod activ la transportarea contrabandei sau abuzau de împuternicirile lor, instrumentând cazuri de contrabandă pentru a estorca bani din localnici în vederea închiderii dosarelor de urmărire penală. În Basarabia, cu astfel de fărădelegi, era renumit regimentul nr. 2 al cazacilor din Orenburg, cu sediul statului-major în satul Dinăuți. Astfel, în vara anului 1813, sub amenințarea armelor, cazacii, zilnic, luau cu forța de la săteni câte 2-3 miei. Încredințat în sine, în lipsa unui control eficient din partea superiorilor, sutașul acestui regiment, Șarapov, a impus, în mod abuziv, o taxă ilegală de 2 cervoneți pentru adăparea animalelor. Fărădelegile și nedreptățile față de acești oameni au ajuns la apogeu în timpul sărbătoririi zilei sfinților Petru și Pavel. Prezentându-se la stână, cazacii au cerut ostentativ de la ciobani miei. Cuțitul răbdării a ajuns la os și ciobanii au refuzat cererea, fiind luați la bătaie. Bătuți cu bestialitate, trei dintre ciobani s-au aruncat în apele Prutului, trecând în înot în Moldova, dintre care unul s-a înecat. A doua zi, cazacii s-au întors la stână, snopind în bătaie pe cei rămași, în urma căreia unul a decedat. Teama de a fi descoperită omuciderea a două persoane i-a determinat pe cazaci să întreprindă niște măsuri urgente în vederea ascunderii faptelor lor, pentru care ei puteau fi trași la răspundere penală. Pentru a ieși basma curată, cazacii au înscenat demascarea unei presupuse tentative de trecere frauduloasă a frontierei de stat. Venind la crâșma din Valea Mare, unde ciobanii luau masa, cazacii i-au învinuit pe ei că vor să treacă ilegal Prutul, i-au arestat pe toți ciobanii, închizându-i într-un beci, unde acești oameni nenorociți au petrecut ilegal 2 luni de zile, ascunși de autoritățile locale. Bineînțeles că toate animalele lor au fost confiscate de cazaci, sau, mai bine zis, au fost luate cu de-a sila. Toate cele 2 000 de oi, 20 de boi, 47 vaci și un cal au fost vândute la un preț de 1 leu și 10 parale pentru o oaie și 30 lei pentru un bou sau o vacă. Banii acumulați au fost împărțiți între complici.

În anii imediat următori, contrabanda, ca fenomen social, era destul de sporadică. Transferarea liniei vamale de pe Nistru la Prut, restructurările frecvente ale organelor vamale și grănicerești, toate aceste aspecte generau toleranța autorităților locale față de contrabandiști. În anii 1828-29 au fost înregistrate 4 cazuri de contrabandă, în care au fost implicați Leiba Simhovici, Revca Moscovici, Hanna Mincovici și Ela Beșamovici, fapt pentru care au fost amendați cu 412 ruble și 74 copeici de argint [3]. În anul 1831 a fost înregistrat un caz de contrabandă, când, în luna februarie a acelui an, șeful poliției din Bălți, maiorul Iosif Tîski, a găsit, ocazional, la Isaac Stalper un lot de contrabandă. Poate nici acest caz nu ar figura în statisticile timpului ale Basarabiei, dacă sus-numitul contrabandist nu l-ar fi acuzat pe porucicul Kalinovski că ultimul îi însușise banii săi în timpul perchiziției. Pe cazul dat a fost întreprinsă o anchetă de serviciu, care a constatat că Isaac Stalper l-a bârfit pe ofițerul poliției din Bălți, fapt pentru care el a și fost tras la răspundere judiciară [4]. În anul 1834 a fost înregistrat numai un caz de contrabandă, de către vameșii din Sculeni, când a fost reținut locuitorul târgului Călărași Moșca Bercovici, fapt pentru care a fost amendat cu 609 ruble și 52 copeici de argint [5]. În anul următor a fost înregistrat tot un caz de contrabandă, identificat la un croitor din

Hotin – Gherșca Leizerovici, lotul fiind confiscat și transferat la vama din Noua Suliță [6]. Pe parcursul întregului an 1837 a fost înregistrat un singur caz de contrabandă, când, la 10 martie, a fost reținut în Corestăuți locuitorul târgului Otaci, Goldenberg, dar tot atunci eliberat și pedepsit cu plata amenzii în folosul statului pentru marfa transportată ilegal pe teritoriul Rusiei [7]. Mult mai frecvente cazuri de acest fel au fost înregistrate în anii următori, mai cu seamă în 1842, dar nici atunci numărul lor nu era foarte mare, ca să putem vorbi de ele ca de un fenomen social. La 30 iunie 1842 a fost reținut contrabandistul Avraam Traighermann, din Hotin, cu un lot de marfă, fapt pentru care a fost amendat cu 581 ruble 71 copeici de argint [8]. La 7 septembrie 1842, angajatul vamal Pascra și locuitorul localității Noua Suliță Vasile Stavăr au reținut cu un lot de marfă industrială, de proveniență străină, pe Iţcu și Revca Adlerovici [9].

Fenomenul respectiv s-a intensificat în regiune în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Profitând de situația internațională destul de tensionată, mai ales în Peninsula Balcanică, asociații de contrabandiști se uneau în grupuri mari și, datorită protecției din partea unor reprezentanți ai autorităților locale, săvârșeau nestingherit afacerile lor dubioase, atacând, uneori, chiar și unitățile de grăniceri. Semnificativ din acest punct de vedere este cazul din 12 septembrie 1851, când șeful regiunii vamale Sculeni, consilierul de stat Bezobrazov, după ce a aflat de la agentura sa secretă că în Briceni se află un depozit ilegal de contrabandă, a trimis acolo un detașament de grăniceri, în frunte cu porucicul Boguşevschi [10]. Sosind, în noaptea de 12 septembrie, cu 30 de ostași la fața locului, porucicul a înconjurat presupusul loc de depozitare a contrabandei și s-a adresat către autoritățile locale pentru oferirea martorilor în vederea efectuării sechestrului. Spre surprinderea sa, asesorul serviciului vamal Sosnițchi, la aflarea vestei despre percheziție, a părăsit localitatea, iar autoritățile ocolului, în persoana asesorului Tanschi, au refuzat să-i acorde ajutor sub pretextul că oficialul nu are prescripție din partea judecătoriei sau a ispravnicului, pentru a executa percheziția. Până când oficialii își clarificau relațiile, localnicii au început nimicirea mărfii, iar mai târziu, adunându-se într-un grup masiv de 500 de oameni, au atacat detașamentul grănicerilor, care păzea casa lui Solotcovschi, presupusul depozit de contrabandă. În urma acestui atac, porucicul Boguşevschi a fost contuzionat și și-a pierdut cunoștința. Numai acest fapt l-a determinat pe asesorul Tanschi să acționeze mai energic și activ. Mobilizând poliția din târg, a perchiziționat 5 case, unde au fost găsite 14 loturi cu marfă străină, 6 saci cu ceai și un lot de cărți interzise pentru difuzare în Rusia. Paralel, localnicii continuau distrugerea mărfii de contrabandă. Numai după ce și-a revenit în fire porucicul Boguşevschi, care a trimis un curier după ajutor locotenent-colonelului Grekov, comandantul regimentului nr. 48 al cazacilor de pe Don, situația a fost luată sub control [11]. A doua zi, situația practic s-a repetat, numai că, de data aceasta, în localitatea Secureni, unde rabinul local, însoțit de 200 de persoane, a împiedicat căpitanului Platiev desfășurarea perchiziției și confiscarea mărfii [12].

La 8 martie 1856, porucicul Doilidov, locțiitor al supraveghetorului pazei de frontieră din brigada Sculeni, a primit de la agentura secretă, infiltrată în societatea contrabandiștilor, informația că un grup de infractori vor urma sa traverseze frontiera de stat cu marfă provenită din Austria. În seara zilei respective, aflându-se în ambuscadă, ofițerul a observat un grup de oameni călare, în număr de 15 persoane, care treceau în mod ilegal hotarul imperiului.

Fiind atacați de către militari, infractorii s-au retras, la o distanță de 10 verste, unde s-au regrupat și, înarmându-se cu niște bâte mari, i-au contraatacat pe grăniceri. Numai focul din pistolul personal deschis de către porucicul Doilidov, în urmă căruia a fost rănit un contrabandist, a oprit înaintarea lor, ei retrăgându-se din nou spre Austria. Retragerea contrabandiștilor nu a pus capăt ciocnirii, deoarece ei, din nou, au trecut la atac, rănind grav, în regiunea capului, pe ostașul de rând Gorbarenko. Pentru a opri înaintarea infractorilor în adâncul teritoriului, unde ei s-ar fi dizolvat printre localnici, porucicul Doilidov a deschis focul asupra lor, iar grănicerii i-au lovit cu săbii. Pentru a scăpa basma curată, contrabandiștii au lăsat loturi cu marfă și s-au retras înapoi, pe teritoriul austriac, însă, pe timpul urmării, a fost capturat un membru al acestui grup, care s-a dovedit a fi locuitorul orașului Hotin Borșcevski [13]. În urma confruntării, a fost confiscată marfa de contrabandă, în valoare de 1 062 ruble, fapt pentru care porucicul Doilidov a fost decorat cu ordinul Sf. Stanislav, cl. 3 cu spade, fapt destul de rar întâlnit la grăniceri pe timp de pace [14].

Majoritatea membrilor grupărilor criminale de contrabandiști erau cetățeni ruși, care practicau respectiva activitate, în cele mai multe cazuri, din motive economice. Acestei categorii aparținea și Vasilie Melnic, cu frații săi, din satul Șișcăuți, ținutul Hotin. La 26 decembrie 1852, în jurul orei 18.00, ștab-căpitanul Koliadinski, însoțit de 10 ostași, a înconjurat casa fraților Melnic, în care, după unele bănuieli, era depozitată o partidă mare de contrabandă. Observând pe militari, frații au început să scoată din casă saci cu marfă, iar pe ostașii care au încercat să-i oprească, i-au luat la pumni. Văzând că subalternii săi sunt agresați și bătuți de civili, ștab-căpitanul Koliadinski a ordonat deschiderea focului de avertisment, fapt care l-a înfuriat pe Vasile Melnic. Observând, în apropierea sa, un alt ofițer, porucicul Golubov, frații l-au atacat, au smuls de pe dânsul mantaua și sabia, lovindu-l de mai multe ori cu măciuca în regiunea capului. Numai intervenția promptă a ștab-căpitanului Koliadinski i-a salvat viața. Totuși, în urma atacului furibund al fraților, detașamentul militar s-a retras spre centrul satului, unde a și fost salvat de intervenția ostașilor unui regiment regulat de infanterie încartiruit în sat [15].

Un caz aparte îl constituie și cel al supusului rus Vasilie Parcanean, originar din satul Cotul Morii. Acest personaj, la prima vedere, un simplu țăran, era, de fapt, un contrabandist experimentat, care timp de 12 ani fugise în Principatul Moldovei, fiind acuzat de tâlhărie, de unde gestiona o filieră de contrabandă. Întorcându-se, după mai mulți ani de absență, acasă, a fost reținut și pus sub arest, la Nisporeni. Profitând de neglijența autorităților locale, a evadat și s-a ascuns în satul natal. La 15 februarie 1879, apariția sa a fost denunțată de către localnici comandantului detașamentului de grăniceri din Nemțeni, căpitanul Scetin, care, împreună cu vahmistrul Deduha, ostașii Zavgorodski și Nesterov au încercuit casa unde se ascundea, reținându-l, în cele din urmă, fapt pentru care ofițerul a primit mulțumire din partea ministrului de finanțe, iar ostașii săi – o primă de 10 ruble fiecare [16]. Totuși, erau și unele cazuri când pe această cale înaintau și din motive politice. Din acest punct de vedere se evidențiază un caz excepțional, unic în felul său, pe întreg teritoriul Rusiei. La 19 martie 1858, un grup de persoane de confesie mozaică s-a adunat pe malul moldovenesc al râului Prut, vizavi de localitatea Sculeni și au început convorbirile cu un alt grup de persoane, de aceeași confesie, de pe malul stâng al râului. Aflat în patrulare, santinela pazei de frontieră Ogarkov, considerând că

astfel de convorbiri periclitează securitatea frontierei și nu este admisibilă, conform legislației în vigoare, a interzis respectiva întâlnire, menționând că pentru astfel de convorbiri și întâlniri există un loc special amenajat. Ambele grupuri au refuzat să se conformeze ordinului santinelei, luându-l pe Ogarkov în derâdere, numindu-l în fel și chip pe parcursul a două ore. Aflat sub o presiune psihologică dură, ostașul i-a somat, amenințându-i cu deschiderea focului în caz de nesupunere. Somația numai i-a aţâțat pe cei prezenți, care au trecut de la persoana ostașului la ruși în general. Din grupul prezent se evidenția o persoană care, după cum s-a constatat ulterior, era locuitorul Basarabiei și, deci, cetățean rus, fugit în Principatul Moldovei. Numita persoană s-a apropiat pe marginea malului ca să fie auzit mai bine de ostași și a început cu cuvinte puțin măgulitoare pentru urechile santinelei să critice ordonanțe și legile guvernului rus, a luat în derâdere credința creștină, ca la final să atingă în același ton batjocoritor și persoana împăratului tuturor rușilor, cuvinte care au stârnit aplauze și aprobări din partea celor două grupuri aflate pe ambele maluri ale Prutului. Aflat în culmea disperării și nefiind în stare să răspundă cu argumente logice la învinuirile prezentate, Ogarkov a tras în rebelul vorbitor, aflat pe teritoriul altui stat, rănindu-l mortal. Despre cele întâmplate, ostașul a raportat superiorilor săi. Incidentul de la frontieră a obținut o conotație internațională. Pentru a mușamaliza cazul, prin ordinul guvernatorului general al Novorosiei și Basarabiei, ostașul a fost arestat [17].

Un loc important în șirul produselor aduse ilegal în Rusia îl ocupa ceaiul, băutura tonică principală din imperiu. La începutul lunii iulie 1858, ispravnicul ținutului Chișinău, Sinescu, a obținut de la agentura secretă informația precum că se așteaptă sosirea în ținut a unui lot mare de contrabandă. Imediat, la primirea informației, Sinescu, ajutat de către consilierul Koncialovski și țăranii din satul Bușteni – Vasile Gonța, Andrei Plăcintă, Manolache Tânci și locuitorul localității Hânceşti, Luca Deliu, a organizat o ambuscadă pe traseul Hânceşti–Chișinău [18]. În zorile zilei de 15 iulie 1858, grupul sus-numit, la o distanță de 4 verste de Hânceşti, a remarcat o căruță cu marfă, însoțită de un cărăuș care, la apariția lor, a luat-o la fugă în pădure, unde urmele sale s-au pierdut. La fața locului, în căruță, au fost găsiți doi saci cu ceai, sigilați cu stema Principatului Moldovei [19]. Următoarea tranșă de contrabandă a avut loc în noaptea de 17 iulie, când transportul, alcătuit din 3 care, a fost interceptat la Ialoveni. Și în acest caz, însoțitorii carelor, profitând de întuneric și cunoscând foarte bine zona, au evitat arestul, dispărând în bezna nopții. Aceștia au abandonat o captură importantă pentru grăniceri, în mâinile oficialilor au rămas 14 saci cu marfă de contrabandă – 12 cu ceai și 2 cu manufactură. În aceeași noapte, la o distanță de 7 verste de la Hânceşti, pe direcția Prutului, în stive de fân, a fost descoperită o ascunzătoare, în care se păstrau 18 saci, dintre care – 12 cu ceai și 6 – cu marfă de manufactură [20]. În total, a fost confiscată o marfă cu o greutate de peste 41 puduri, în sumă de 319 ruble și 24 copeici de argint [21], toată fiind predată organelor vamale din Leova [22].

Toate eforturile întreprinse de către autorități de a opri contrabanda în regiune prin arestări și intentarea dosarelor penale se stopau de inventivitatea contrabandiștilor locali, care nu se lăsau prinși și în cele mai multe cazuri îi lăsau pe oficiali cu buzele umflate. Operațiunile de trecere a mărfii de contrabandă erau planificate în așa mod încât, chiar dacă erau prinși în flagrant, aveau întotdeauna un alibi de fier pentru a scăpa basma curată. Astfel, la 25 decembrie 1848 comandantul

detașamentului serviciului de grăniceri din Lipcani, porucicul Mâșinski, a observat cum locuitorul satului Criva Gheorghe David a trecut fraudulos hotarul imperiului între pichetele nr. 15 și 16, în direcția Principatului Moldovei, de unde s-a întors în aceeași zi cu un butoi cu rom, pe care l-a ascuns în fântâna de lângă casa sa. Luându-l în calitate de martor pe primarul satului Mihail Ganciur, porucicul a efectuat percheziția fântânii, unde a și găsit butoiul cu rom. La interogatoriu, Gheorghe David, nefiind prins de mână în timpul depozitării butoiului în fântână a negat categoric proprietatea sa asupra obiectului găsit, adăugând că la fântâna sa tot satul adapă vitele și de aceea oricine ar putea ascunde acolo butoiul cu rom [23]. Cu eșec s-a soldat și tentativa de a-l învinui în contrabandă de sare pe țăranul satului Cârpaci, Andronic Magaldan. Având informația de la agentura din sat că Andronic Magaldan se ocupă cu transportarea contrabandei, șeful patrulei ecvestre de grăniceri Somolenco, în ziua de 27 ianuarie 1849, l-a reținut pe țăran, care se îndrepta cu carul cu boi spre satul Brânzeni, având ca pasager pe Elena Danilov. În urma perchiziției au fost depistate 5 bucăți de sare, ascunse în car sub fân. Imediat mijlocul de transport împreună cu marfa au fost sechestrate, iar stăpânul și pasagera au fost însoțiți la șeful postului vamal Kulikov. La interogatoriu, revenind din șocul inițial, Andronic Magaldan a arătat că în dimineața acelei zi conimțise s-o ducă pe Elena Danilov la Brânzeni. Pe traseu a observat un stog de fân abandonat și boii fiind flămânzi, a început să-l urce în car, unde a și găsit 5 bucăți de sare. Fiind un cetățean supus, a hotărât să întoarcă imediat carul spre sat ca să anunțe poliția locală despre cele întâmplate, însă exact în acel moment a și apărut grănicerul Somolenco, care l-a învinuit în contrabandă. În cadrul anchetei ulterioare, întreg satul a arătat că, la ieșirea din localitate, carul lui Andronic Magaldan era gol și nu era încărcat cu fân și sare [24].

În linii generale, metodele de apărare ale contrabandiștilor nu abundau de originalitate, însă erau simple și eficace – refuzul categoric al tuturor învinuirilor în cazul când nu erau reținuți în flagrant. Așadar, la 10 martie 1849, maiorul Arțibașev, comandantul postului din Sculeni, a reținut familia – Musteață, Vasile, Ioana și fiica lor Elena, învinuiți toți trei de contrabandă, deoarece în podul casei lor a fost identificat un lot mare de marfă, de proveniență străină, și anume: stofă colorată – 14 bucăți, stambă colorată – 18 bucăți, stambă albă – 3 bucăți, batiste din hârtie – 5 bucăți, batiste din lână – 18 bucăți. La interogatoriu, Vasile Musteață a refuzat categoric să recunoască implicarea sa în această afacere, susținând că nu știa absolut nimic despre marfa din podul propriei sale case. Soția sa, Ioana Mustață, a arătat că ea acceptase depozitarea unor lucruri personale ale învățătorului din Stâncăuți, numele căruia nu-l cunoștea și, cu atât mai mult, nefiind la curent în legătură cu conținutul acestora [25]. Negau, de asemenea, categoric faptul trecerii ilegale a Prutului cu 4 saci cu sare găsiți aruncați pe malul râului și locuitorii satului Vancicăuți, Gheorghe Lupul și Gheorghe Mandatiev, reținuți la 24 februarie 1849. La toate învinuirile adresate lor de către autorități aceștia răspundeau că nu fuseseră reținuți la fața locului, ci ridicați în casele lor unde dormeau, fapt confirmat de către soldații încartiruiți în casele lor [26].

În unele cazuri, acuzații treceau în contraofensivă, transformându-se în acuzatori, învinuind autoritățile militare de instrumentarea artificială a dosarelor. De o asemenea manieră a acționat locuitorul satului Vancicăuți Andrei Nantoi, prins în flagrant pe malul Prutului, reținut și învinuit, la 9 mai 1849, de transportarea ilicită de peste Prut a unui segment de stofă, a unui

segment de camlet negru, a unui segment de pânză albă, a unui segment de stambă albastră, a unui pachet de ceai, a unei bucăți de sare și două capete de zahăr. La toate acuzațiile organelor de anchetă Andrei Nantoi răspundea ferm că nu are de a face cu aceste obiecte, noaptea a dormit acasă, iar în dimineața zilei de 9 mai s-a pornit cu un sac de porumb la moara din sat, situată pe malul Prutului. Lăsând sacul la moară, s-a pornit în sat, către casa țăranului Buzol, care îi datora o sumă oarecare de bani, însă, pe drum, a fost reținut de către 2 grăniceri, care l-au învinuit de trecerea frauduloasă a frontierei. În continuare, ei l-au dus într-un tufiș, unde l-au găsit pe un alt țăran, Ion Nagalachi, care strângea niște buruieni pentru hrana animalelor, pe care l-au și reținut și în fața celor doi au extras din nisip un lot de marfă, atribuind fără nici un temei transportarea ei lui A. Nantoi [27].

Firește că, în toate cazurile de învinuire aduse de localnici privind abuzurile săvârșite de către grăniceri, autoritățile țariste luau apărarea grănicerilor, scutind pe ultimii de pedepse și mustrări. Totuși, a avut loc și un caz unic în istoria relațiilor dintre populația civilă și grăniceri, când fărădelegile săvârșite de ultimii erau atât de evidente, încât autoritățile au fost în imposibilitatea de a mușamaliza situația. Astfel, la 17 februarie 1850, efectivului unui pichet de grăniceri, în frunte cu șeful postului vamal Garagulin, li s-a năzărit în ceața acelei dimineți că un grup, alcătuit din 10 persoane, treceau în mod ilegal frontiera de stat și se îndreaptau spre localitatea Costești, ținutul Iași. Este greu de aflat care era cifra exactă a celor care au trecut Prutul sau dacă, în general, exista acel grup, deoarece întregul efectiv de grăniceri era beat, ceea ce nu l-a încurcat pe Garagulin să ordone înaintarea spre Costești și efectuarea perchizițiilor în căutarea contrabandei. Intrând în sat ca o hoardă de tătari, ei au înconjurat casa văduvei lui Gheordiștean și, fără un act legal, au început perchiziția. La momentul dat, în casă se afla numai fiica cea mică a văduvei, care, neînțelegând ce se petrece, a început să strige și să cheme pe cineva în ajutor. La strigătele disperate ale fetei au venit în fugă doi frați ai săi, care au intrat în conflict cu militarii. Sub influența băuturii, unul din ostași, Kolesnik, a deschis focul asupra unui frate, rănindu-l în coapsa stângă. Focul tras numai i-a zădărât pe ostași, care, observând că din cauza gălăgiei pe stradă se adună lume, s-au năpustit asupra oamenilor, luându-i pe toți la bătaie, fără deosebire, fie el bărbat sau femeie. Imediat, s-a încins o bătaie generală, cu folosirea bâtelor, măciucilor și altor obiecte contondente. În toiul confruntării cu sătenii, ostașii Stepanov și Vasiliev au mai tras încă o dată în direcția femeilor care fugeau înspăimântate spre casele lor. Cazul a devenit cunoscut nu numai în Basarabia, dar a ajuns să fie cunoscut de Nicolai I, care a ordonat desfășurarea unei anchete imparțiale și obiective. În timpul desfășurării cercetării pe cazul dat, vinovații încercau din răsputeri se încurce faptele, inducând în eroare anchetatorii. Inițial, șeful postului, Garagulin, a mărturisit că accidentul a avut loc pe data de 15 februarie și nu pe 17 februarie, cum era în realitate, apoi tot el a arătat că locuitorul satului, Gheordiștean, a fost rănit pe data de 19 februarie și nu în ziua când s-a produs incidentul, pereclitând cu aceste mărturii contradictorii desfășurarea normală a anchetei. Cât privește pe ostașii Kolesnik, Stepanov și Vasiliev, ei în general negau categoric faptul deschiderii focului îndreptat spre oameni, afirmând că împușcau în aer și nu pot explica cum a fost rănit Gheordiștean [28]. În final, putem afirma că muntele a născut un șoarece, deoarece, prin ordinul ministrului de finanțe, șeful postului, Garagulin, a fost transferat la o funcție inferioară, iar ostașii Kolesnik, Stepanov și

Vasiliev au fost pedepsiți disciplinar [29]. În pofida pedepsirii destul de blânde a făptașilor, putem totuși afirma că acest caz a fost unicul când reprezentanții serviciului de grăniceri fuseseră pedepsiți pentru abuz de putere față de populația locală.

În general, contrabanda era combătută destul de ineficient, autoritățile de rigoare cu greu făceau față acestui fenomen social. Statistica privind fenomenul respectiv este una incompletă, vagă și nu acoperă întreaga perioadă a aflării Basarabiei în componența Imperiului Rus. Dar și din ceea ce avem putem deduce unele concluzii din acest punct de vedere. Așadar, în anul 1849, când au fost înregistrate 181 cazuri de contrabandă, persoanele reținute în flagrant, au fost înregistrate doar 13 cazuri, ceea ce înseamnă aproximativ 7 % din infracțiunile depistate. Un tablou similar fusese atestat și în anul 1854, când, din cele 55 de cazuri de infracțiuni de contrabandă, infractorii, reținuți în flagrant, au fost documentate doar 4 cazuri, ceea ce constituie aproximativ 7 % din numărul de cazuri. În anul 1858 au fost inițiate 8 anchete referitoare la contrabanda, ceea ce constituie un procent extrem de redus [30]. Sugestivă este și lista obiectelor trecute ilegal în Rusia, prezentate în tabelul alăturat, care atestă destul de semnificativ nivelul de dezvoltare economică a țării.

Tabelul 1. Lista mărfii de contrabandă confiscate [31]

Nr. d/o	Denumirea	1849	1854
1.	Stambă	932 bucăți	231 bucăți
2.	Basmale și batiste	566	211
3.	Hârtie de scris	226 baloturi	-
4.	Sare	44 saci 136 bucăți	4 saci 12 bucăți
5.	Camlot (stofă groasă din lână sau păr de capră)	181 bucăți	22 bucăți
6.	Ceai	79 baloturi	16 baloturi
7.	Stofă din lână	78 bucăți	23 bucăți
8.	Zahăr	72 bucăți	3 bucăți
9.	Stofă din rapiță	63 bucăți	5 bucăți
10.	Pânză de in	48 bucăți	6 bucăți
11.	Pânză de in american	14 bucăți	2 bucăți
12.	Percal	54 bucăți	13 bucăți
13.	Cai	22	-
14.	Perne	17	3
15.	Lastic (un soi de stofă utilizată pentru căptușeală)	16 bucăți	7 bucăți
16.	Papuci	12 perechi	-
17.	Linguri	-	12
18.	Furculițe	-	12
18.	Cuvertură	11 bucăți	-
19.	Flanelă	10	1
20.	Pahare	8	-
21.	Izmene	7	1
22.	Fețe de masă	7	1

23.	Cărți redactate în limba idiș	6 bucăți	2 bucăți
24.	Păhărele	6	-
25.	Boi	6	-
26.	Cearșafuri	6	-
27.	Căciuli	6	-
28.	Sfeșnice	6	-
29.	Muselină	6	-
30.	Centuri	6	-
31.	Cămeși	5	1
32.	Ceainice	5	-
33.	Volan de tul	5 cutii	-
34.	Tichie	5	-
35.	Garafe	5	-
36.	Șervețele	4	-
37.	Ciubote	4 perechi	2 perechi
38.	Lulele	4	-
39.	Plăpumi	3	-
40.	Mantouri	3	1
41.	Rom	3 butoiașe	-
42.	Pantaloni	-	3
43.	Tave	3	5
44.	Tabachere	3	-
45.	Măsline	2 borcane	-
46.	Bricege	2	1
47.	Borcane pentru dulceață	2	-
48.	Cupe	2	-
49.	Ciorapi	2 perechi	-
50.	Blănuri	2 unități	-
51.	Tutun	2 livre	4 pachete
52.	Tul	2 bucăți	-
53.	Călimări	2	-
54.	Solnițe	2	-
55.	Sticle pentru ceas	2	-
56.	Chibrituri	-	1 sac
57.	Ștergare	1	1
58.	Caftane	1	2
59.	Lădițe	1	-
60.	Votcă	1 butoi	6 butoaie
61.	Oglinzi	1 ladă	-
62.	Rochii	1	-
63.	Fețe de pernă	1	-
64.	Saltele	1	-
65.	Tibet (stofă orientală)	1 bucata	-
66.	Piper	1 săculeț	-
67.	Portofele	1	-

Analiza datelor statistice privind volumul și obiectele confiscate ne demonstrează, în primul rând, gradul de vulnerabilitate economiei Rusiei vizavi de economiile țărilor europene, inclusiv Principatele Române, precum și sectoarele economice cele mai afectate de subdezvoltare și concurență din partea concurenței mărfurilor europene. Indiscutabil, primul loc în volumul mărfurilor importate în mod ilegal în imperiu îl ocupau textilele și obiectele de larg consum cotidian.

În concluzie putem menționa că în a doua jumătate secolului al XIX-lea, conform datelor oficiale prezentate de Ministerul de Finanțe, responsabil de serviciul de grăniceri și datele statistice regionale, au fost înregistrate 260 cazuri de contrabandă, ceea ce nu corespundea stării reale de fapt. Chiar și așa, din acest punct de vedere, Basarabia ocupa al treilea loc în imperiu privind contrabanda, după frontiera ruso-prusacă și ruso-austriacă, iar începând cu anii 80 ai secolului al XIX-lea a coborât pe locul al patrulea, fiind depășită de regiunea Transcaucaziană. Ceea ce ține de caracterul contrabandei ea avea un caracter preponderent economic și numai începând cu secolul al XX-lea contrabanda politică a depășit volumul celei economice.

REFERINȚE BIBLIOBRAFICE:

1. Чернушевич М., Материалы к истории Пограничной стражи. Часть 1-я. Служба в мирное время. Стычки с контрабандирами и прочие происшествия на границе. Сборник. Выпуск I-й, СПб., 1900, p. 6.
2. Ibidem, p. 14 – 16.
3. ANRM, F.6, 1, 383, f. 1313v.
4. ANRM, F.6, 1, 87, f. 324.
5. ANRM, F.6, 1, 200, f. 268.
6. ANRM, F.6, 1, 216, f. 79.
7. ANRM, F.6, 1, 376, f. 571.
8. ANRM, F.6, 1, 383, f. 1051.
9. Ibidem, F.6, 1, 383, f. 1040.
10. Ibidem, p. 110.
11. Ibidem, p. 111.
12. Ibidem, p. 112.
13. М. Чернушевич, Материалы к истории… Выпуск II-й, СПб., 1901, p. 18.
14. Ibidem, p. 19.
15. М. Чернушевич, Материалы к истории Пограничной стражи. Часть 1-я., p. 113.
16. Ibidem, p. 86.
17. Ibidem, p. 19.
18. ANRM, F. 2, 1, 7059, f. 22v.
19. Ibidem, f. 1.
20. Ibidem, f. 1v.
21. Ibidem, f. 44v.
22. Ibidem, f. 2.
23. ANRA, F. 2, 1, 5254, f. 27-27v.
24. Ibidem, f. 36.
25. Ibidem, f. 105.
26. Ibidem, f. 108v.
27. Ibidem, f. 173.
28. М. Чернушевич, Материалы к истории… Выпуск I-й, СПб., 1900, p. 104.
29. Ibidem, p. 105.
30.ANRM, F.2,1,6768, III, f. 825.
31. Alcătuit de către autor în urma procesării dosarelor: ANRM, F.2,1,F. 2, 1, 5254; 6768, III; 7059; , F.6, 1, 87, 200, 216, 376, 383.

EXECUȚIA CUPLULUI CEAUȘESCU

Ion Valer XENOFONTOV[1]

Motto: „Decembrie 1989, moment care suscită încă destule controverse,
în pofida limpezirilor, nu puține, ce s-au impus între timp".
Acad. Alexandru Zub, istoric român

„Marea Adunare Națională va afla adevărul și nu
(ei care au organizat) lovitura de stat…".
Nicolae Ceaușescu, 25 decembrie 1989

EXECUTION OF THE CEAUSESCU COUPLE

După o perioadă de relativă liberalizare a regimului totalitar atât în plan intern, cât și în cel extern, promovată în ultimii ani de viață ai liderului comunist al României Gheorghe Gheorghiu-Dej (1901–1965) și derulată în primii ani de administrare a celui care îl va urma – Nicolae Ceaușescu, primul secretar al Partidului Comunist Român, începând cu sfârșitul anilor 1960, apar tot mai evidentele elemente ale cultului personalității. În anul 1967, N. Ceaușescu devine președinte al Consiliului de Stat, având în subordonare și Consiliul Economic, iar peste un an – Consiliul Apărării. Apogeul comasării puterii în stat este atins în martie 1974, atunci când I. Gh. Maurer este înlăturat din funcția de prim-ministru și este „ales" în calitate de președinte al țării N. Ceaușescu. Ajuns la cârma țării, N. Ceaușescu a promovat clanul de familie, inclusiv pe soția sa Elena, care în anul 1980 a devenit figura nr. 2 în ierahia comunistă (formându-se o dictatură bicefală). Acest anturaj intim a contribuit la instituirea cultului personalității „marelui conducător". Toate aveau loc în contextul unui blocaj internațional și național, al crizei alimentare acute (au fost aplicate chiar cartele pentru alimente), lipsei produselor de larg consum, întreruperii de energie electrică, creșterii datoriei externe, de la 1,2 mld. în 1971 la 13 mld. în 1982, controlului populației de către organele

Photocopied By Rolz Jan

La 22 decembrie 1989, ora 12.30, la Catedrala Armeană „Sfinții Gavriil și Mihail", pentru prima dată într-un lăcaș sfânt din București, arhimandritul Zareh Baronian a tras clopotele după fuga cuplului Ceaușescu.
Foto: Ara Ghemigian. Din colecția foto a arhimandritului Zareh Baronian.

[1] *Ion Valer XENOFONTOV, doctor în istorie, cercetător științific, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun"*

securității de stat etc. În decembrie 1989, România nu mai avea, practic, datorie externă însă era într-un colaps economic), Toate acestea au generat o implozie a sistemului comunist din România și turbulențe în societate. În zilele de 1–3 august 1977, cca 35 000 de mineri au protestat în Valea Jilului, aceasta fiind cea dintâi ruptură dintre regim și categoria socială de la care se revendica. La 15 noiembrie 1987, la Brașov s-a scandat, întâia oară, „Jos dictatura!", „Jos Ceaușescu!" „Libertate!". Revoltele din 16–20 decembrie 1989 din Timișoara au fost treptat susținute și de alte localități din România: Sibiu, Brașov, Craiova, Cluj-Napoca ș.a. Paroxismul manifestărilor a fost atins însă la București în zilele de 21–22 decembrie. Încercările autorităților de a organiza în piața centrală a capitalei un miting proceaușist au deraiat în sens opus. În zilele de 22–31 decembrie 1989, în toată România era tensiune. S-au înregistrat 1 290 de victime (905 civili și 385 militari). La 22 decembrie 1989 s-a instituit un organ provizoriu al puterii – Consiliul Frontului Salvării Naționale – alcătuit din 36 de membri, foști lideri comuniști înlăturați de Ceaușescu, militari și disidenți conduși de Ion Iliescu. Acest organ a fost recunoscut imediat de Uniunea Sovietică ca fiind un guvern legitim al României. Ministrul apărării naționale al României, generalul Vasile Milea, s-a sinucis.

În clădirea care a adăpostit Școala de Cavalerie și Unitatea Militară 01417, la 25 decembrie 1989 a avut loc procesul de judecată a Elenei și a lui Nicolae Ceaușescu. *Foto: Ion Valer Xenofontov,* 22 octombrie 2016

Școala de Cavalerie din Târgoviște, 1922. Sursă: https://www.delcampe.net (accesat: 25.10.2017)

La 22 decembrie 1989, ora 12.06, soții Ceaușescu, împreună cu doi dintre cei mai apropiați aliați – Manea Mănescu și Emil Bobu – și două gărzi de corp au părăsit sediul Comitetului Central al Partidului Comunist Român. După un periplu, cuplul prezidențial a ajuns la Târgoviște. O oră mai târziu, TVR a difuzat mesaje anticeaușiste. În ritm accelerat instituțiile statului au trecut în mâinile manifestanților.

La 22 decembrie 1989, ora 13.50, Miliția Județeană Dâmbovița a fost informată despre prezența cuplului Ceaușescu la Centrul de Protecție a Plantelor de lângă Târgoviște.

La 22 decembrie 1989, după ora 14.30, soții Ceaușescu au fost preluați de către un echipaj al Miliției din Târgoviște și transportați în pădurea Rățioaia, Inspectoratul Județean Dâmbovița, apoi la Unitatea Militară 01417 din Târgoviște, fiind puși sub pază strictă.

La 22 decembrie 1989, după ora 19.30, colonelul Andrei Kemenci a raportat

generalului Victor Stănculescu reținerea soților Ceaușescu în unitatea militară pe care o conducea.

La 23 decembrie 1989, în România au continuat acțiunile împotriva unor luptători numiți generic „teroriști". În rândurile civililor și militarilor au fost anunțate victime.

La 24 decembrie 1989 au avut loc atacuri asupra mai multor unități militare, inclusiv asupra celei din Târgoviște unde se afla cuplul Ceaușescu. Ion Iliescu a semnat hotărârea de instituire a Tribunalului Militar Excepțional în scopul de judecare a lui Nicolae și Elena Ceaușescu.

Luni, 25 decembrie 1989, Tribunalul Militar Excepțional a dispus condamnarea cuplului Ceaușescu. Drept capete de acuzare au fost menționate: genocide (60 000 de suflete), subminarea puterii de stat, a economiei naționale etc. Nicu Teodorescu, „avocatul" cuplului Ceaușescu, a avut la dispoziție doar 10 minute pentru a discuta cu clienții. „Spre deosebire de soț, Elena Ceaușescu a fost rezervată la „proces", excepție fiind intervenția procurorului,

Masa unde au stat soții Ceaușeascu la judecata Tribunalului Militar Excepțional.
Foto: Ion Valer Xenofontov, 22 octombrie 2016

Sala în care cuplul Ceaușescu și-au petrecut ultimele patru zile din viață, până la punerea în aplicare a sentinței din 25 decembrie 1989.
Foto: Ion Valer Xenofontov, 22 octombrie 2016

Biroul colonelului Andrei Kemenci, comandantul Unității Militare 01417, în dimineața zilei de 25 decembrie a servit drept loc pentru vizita medicală obligatorie, anterioară procedurilor judiciare care aveau să aibă loc în aceeași zi.
Foto: Ion Valer Xenofontov, 22 octombrie 2016

Sentința a fost dată: „Elena și Nicolae Ceaușescu sunt condamnați la moarte". Sursă: http://www.vremeanoua.ro/ (accesat: 12.10.2016)

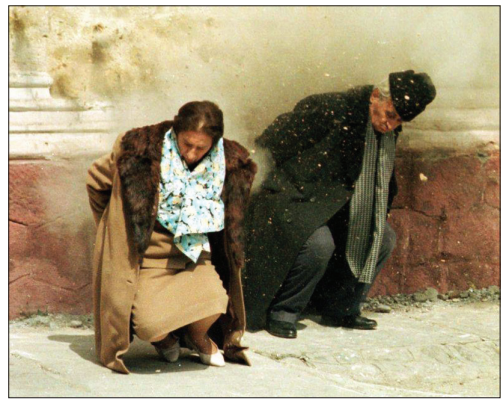

Momentul în care cuplul Ceaușescu au fost executați, la 25 decembrie 1989, ora 14.45. Sursă: http://sharethis.ro (accesat: 14.10.2016)

care a afirmat: Am văzut la televizor vila fiicei dumitale, avea un cântar de aur pe care își cântărea carnea adusă din străinătate. Elena Ceaușescu a exclamat: Extraordinar, extraordinar, de unde scoateți atâtea scorneli?... „Judecata" a durat 55 de minute și a fost filmată de un ofițer de rang inferor, căruia i s-a ordonat să-și îndrepte camera doar către inculpați. Cei care au executat procesul – cinci judecători militari, un general în uniformă, doi procurori militari și apărarea – nu apar deloc în înregistrare.

Locul execuției cuplului Ceaușescu este un spațiu al topofobiei. Este indicată porțiunea unde au fost condamnați la moarte Elena și Nicolae Ceaușescu, iar zidul este „marcat" de urmele a peste 100 de gloanțe. *Foto: Ion Valer Xenofontov, 22 octombrie 2016*

Nicolae și Elena Ceaușescu au fost executați în ziua de Crăciun, 25 decembrie 1989, ora 14.45, în incinta Unității Militare 01417 din Târgoviște. Locul de execuție, un zid al poligonului cazăcimii, a fost ales de generalul Victor Stănculescu înainte de începerea procedurii legale. În conformitate cu legislația română, pedeapsa cu moartea trebuia executată nu mai devreme de zece zile de la pronunțarea sentinței.

Execuția cuplului Ceaușescu a fost televizată pe parcursul serii, iar o informație selectivă a procesului a fost difuzată în aceeași noapte. La 1 martie 1990, la mai puțin de trei luni de la procesul cuplului Ceaușescu, colonelul Gică Popa, președintele Tribunalului, s-a sinucis în condiții misterioase.

Clădirea în care au fost condamnați și executați soții Ceaușescu anterior a adăpostit Școala de Cavalerie și o unitate militară, iar din 25 decembrie 1989 a devenit spațialitatea care a marcat un nou jalon în istoria recentă a românilor.

LUMEA LUI NIKOLAI VASILIEVICI GOGOL (UN SPIRIT ZBUCIUMAT)

Ion Valer XENOFONTOV[1]

THE WORLD OF NIKOLAY VASILIEVICH GOGOL (TUMULTUOUS SPIRIT)

Monumentul lui N. V. Gogol. Sculptor N.A. Andreev, 1909. Deoarece acest monument îl irita pe Stalin, a fost „exilat" la Mănăstirea Donețk. Din 1959 se află în curtea casei unde scriitorul a trăit ultimii ani de viață.
Foto: Ion V. Xenofontov, 8 martie 2017

Farfurie cu portretul lui N. Gogol executată la Uzina de Porțelan din Dulev, regiunea Moscova. Casa „N. V. Gogol" – Muzeu Memorial și Bibliotecă Științifică, or. Moscova.
Foto: Ion V. Xenofontov, 9 martie 2017

În pictura lui Aleksandr Ivanov (1806–1858) „Arătarea lui Iisus poporului" (pânză, ulei, 540 x 750 cm), aflată în prezent la Galeria Tretiakov din Moscova, unul din personaje seamănă izbitor cu N. V. Gogol, amicul din Italia al renumitului pictor.
Foto: I. V. Xenofontov, 7 martie 2017

Masa evocă locul de creație al lui N.V. Gogol. Clasicul literaturii scria întotdeauna din picioare. Casa „N. V. Gogol" – Muzeu Memorial și Bibliotecă Științifică, or. Moscova.
Foto: Ion V. Xenofontov, 9 martie 2017

[1] *Ion Valer XENOFONTOV, doctor în istorie, cercetător științific, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun"*

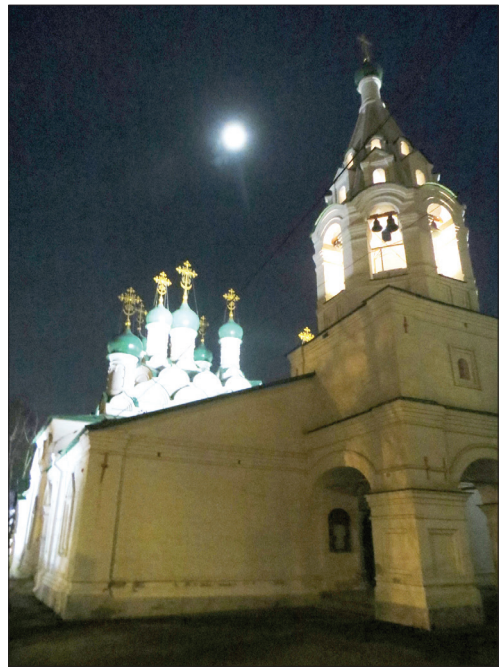

Biserica Simion Stolpnik la Povarsk (edificată în anii 1676–1679) din or. Moscova a fost lăcașul sfânt vizitat în ultimii ani de viață de către scriitorul N. V. Gogol.
Foto: Ion V. Xenofontov, 9 martie 2017

Șemineul care evocă scena arderii manuscrisului volumului II „Suflete moarte”. Casa „N. V. Gogol” – Muzeu Memorial și Bibliotecă Științifică, or. Moscova.
Foto: Ion V. Xenofontov, 9 martie 2017

Masca mortuară a scriitorului N. V. Gogol. Casa „N. V. Gogol” – Muzeu Memorial și Bibliotecă Științifică, or. Moscova.
Foto: Ion V. Xenofontov, 9 martie 2017

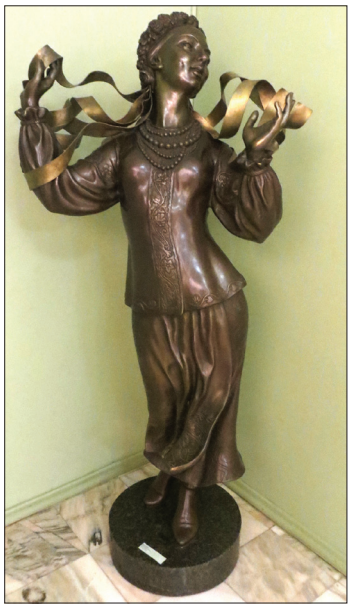

Oxana, personaj din capodopera „Serile în cătunul de lângă Dikanka”. Sculptor: K. Mamedov. Bronz, marmură, 175 x 90 x 50 cm. Casa „N. V. Gogol” – Muzeu Memorial și Bibliotecă Științifică, or. Moscova.
Foto: Ion V. Xenofontov, 9 martie 2017

Pațiuk, personaj din capodopera „Serile în cătunul de lângă Dikanka”. Sculptor: K. Mamedov. Bronz, marmură, 100 x 90 x 75 cm. Casa „N. V. Gogol” – Muzeu Memorial și Bibliotecă Științifică, or. Moscova.
Foto: Ion V. Xenofontov, 9 martie 2017

Colecția de personaje din lucrarea „Suflete moarte”. Autori: V. Nepliuev, S. Jukov. Regiunea Moscova, 2015. Porțelan. Casa „N. V. Gogol” – Muzeu Memorial și Bibliotecă Științifică, or. Moscova.
Foto: Ion V. Xenofontov, 9 martie 2017

N. V. Gogol, Suflete moarte, Chișinău, 1969. Frontispiciu: I. Cârmu

AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL ÎN ISTORIA ROMÂNILOR

Constantin TCACI[1]

THE SECOND WORLD WAR IN THE HISTORY OF THE ROMANS

I. INFORMAȚIE BIBLIOGRAFICĂ

Autorul monografiei „Armata română de la Prut la Stalingrad și înapoi la Prut (1941-1944)" este istoricul militar român și profesorul universitar, doctorul Alesandru Duțu. Acesta s-a specializat în istoria celui de-al Doilea Război Mondial, în special participarea României în această conflagrație mondială, fiind autor a numeroase studii, monografii, volume de documente și albume.

Monografia de față numără 282 de pagini și este împărțită în cinci capitole, care, la rândul lor, sunt împărțite în mai multe subcapitole. Totodată, monografia mai conține o prefață, o introducere, o încheiere și o bogată bibliografie compusă din peste 30 de titluri.

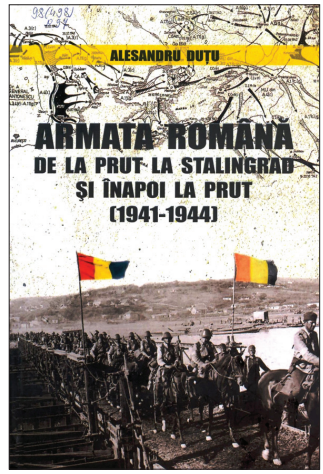

Duțu, Alesandru. Armata română de la Prut la Stalingrad și înapoi la Prut (1941–1944). – Chișinău: Lexon-Prim, 2015. – 282 p.

II. INFORMAȚIE PRIVIND CONȚINUTUL

În „Prefață", cuprinsă între paginile 3 și 6, este expusă o scurtă prezentare a conținutului monografiei, realizată de prof. univ. dr. hab. Anatol Petrencu. Astfel, este remarcată permanenta actualitate a temei abordate în acest volum, și anume participarea forțelor militare române pe fronturile celui de-al Doilea Război Mondial, iar la final va fi argumentată necesitatea studierii acestei lucrări atât de specialiști, cât și de publicul larg, remarcându-se importanța semnificativă a acesteia.

În „Introducere" (pag. 6-14), Alesandru Duțu prezintă pe scurt situația critică a României în vara și toamna anului 1940, cauzată de mari pierderi teritoriale de circa 100 000 km pătrați în urma multiplelor rapturi teritoriale înfăptuite de Uniunea Sovietică, Ungaria și Bulgaria. În mod detaliat este prezentată situația Basarabiei, nordului Bucovinei și ținutului Herța, ocupate prin forță și dictat de Uniunea Sovietică la 26-28 iunie 1940. În continuare va fi prezentat fenomenul migrării în masă a bucovinenilor și basarabenilor din regiunile ocupate în România, prezentându-se cifra de 220 501 de refugiați la vest de Prut doar până în decembrie 1940. De aseme-

[1] *Constantin TCACI, student Facultatea de Istorie și Filozofie a Universității de Stat din Moldova*

nea, autorul enunță o întrebare firească și anume – cum a fost posibil ca guvernul român să renunțe la aceste teritorii fără luptă, remarcând articolul lui Stelian Popescu de la 29 iunie 1940. Acesta încearcă să găsească răspunsul la respectiva întrebare în conducerea de atunci a României, și anume Carol al II-lea și anturajul său, care nu au fost la înălțimea cerințelor acelor momente critice și dificile.

Astfel, autorul a realizat cadrul general al situației României, prezentând în continuare preluarea puterii de stat la 6 septembrie 1940 de către generalul Ion Antonescu și aderarea României la Pactul Tripartit, din propria inițiativă a mai sus numitului general, urmată de angajarea țării în război în momentul atacării Uniunii Sovietice de către armata germană la 22 iunie 1941. Astfel, armata română avea ca scop principal eliberarea teritoriilor ocupate de sub jugul bolșevic. Acest fapt se va realiza în nordul Bucovinei și Basarabia până la 26 iulie 1941 datorită armatelor 3 și 4 române și 11 germană. În continuarea acestor evenimente, trupele române vor continua să desfășoare ample acțiuni militare împreună cu armatele germane, anjungând în Odesa, apoi în Crimeea, în zona Stalinigrad și în Caucaz. Totuși, succesele militare nu au durat la nesfârșit, în martie 1944 trupele sovietice pătrunzând din nou pe teritoriul românesc. În acest context, regele Mihai I, în acord cu Blocul Național Democrat, a decis la 23 august 1944 arestarea mareșalului Antonescu, constituirea unui nou guvern și trecerea României de partea Națiunilor Unite.

Prin urmare, în Introducere, Alesandru Duțu trece în revistă principalele evenimente cuprinse în intervalul de timp 1941-1944, urmând ca acestea să fie dezbătute pe larg în capitolele ulterioare.

Capitolul 1, intitulat „1940. Rapt, dramă și umilință", este împărțit în 10 subcapitole ce reflectă subiectul general al acestui compartiment, cuprinzând paginile 14-58. La început, autorul analizează contextul internațional în care se afla România la începutul celui de-al Doilea Război Mondial, marcat în mare parte de doi actori: Uniunea Sovietică și Germania. Cei doi actori, reprezentanți de comisarul sovietic al afacerilor străine – Molotov și o serie de diplomați germani, în special Friedrich Werner von Schulenburg, au încheiat o înțelegere la 25 iunie 1940, prin care Germania a confirmat acordul față de cererile sovietice privitoare la Basarabia, dar și interesul economic pentru restul României, în special pentru terenurile petrolifere și agricole, nedorind ca acele zone să se transforme într-un teatru de război. Totuși, partea germană a susținut mereu rezolvarea pașnică a problemei basarabene, propunând ca partea sovietică să renunțe la pretențiile asupra Bucovinei și să întoarcă rezerva de aur a Băncii Naționale a României. Cele două propuneri, evident, au fost refuzate în mare parte, întrucât Stalin, pentru a nu deteriora relațiile sovieto-germane, a decis să-și concentreze atenția doar asupra Bucovinei de Nord. În această problemă s-a implicat și Italia, care a promis Germaniei că va exercita presiuni asupra României, alături de diplomația germană, pentru a determina guvernul român să accepte ultimatumul și să nu cauzeze un război. Astfel, cele trei state europene – URSS, Italia și Germania – au contribuit la dezmembrarea României.

În continuare, autorul a prezentat starea politico-militară internă deplorabilă în care se afla statul român, vinovat pentru această situație fiind considerat Carol al II-lea și al său regim politic autoritar. Ulterior, vor fi prezentate notele ultimative sovietice de la 26 iunie 1940 prin care se cerea înapoierea Basarabiei și transmiterea părții de nord a Bucovinei și nota ultimativă de la 28 iunie.

Aceste note au fost urmate de două Consilii de Coroană convocate de rege, în cadrul cărora majoritatea celor prezenți s-au pronunțat pentru cedarea pașnică a acestor teritorii. Totodată, asupra guvernului român s-a exercitat și o puternică influență germană, diplomația acestei țări susținând ideea că, în cazul unui refuz, colosul sovietic îi va strivi și ca rezultat vor pierde mult mai multe teritorii, inclusiv teritoriile petroliere, atât de importante nu numai pentru români, dar și pentru germani. Prin urmare, la 28 iunie, ora 11:30, guvernul a hotărât evacuarea Basarabiei și nordului Bucovinei, oferindu-se de către partea sovietică doar patru zile pentru realizarea acestei misiuni.

Autorul remarcă faptul că ocuparea Basarabiei, părții de nord a Bucovinei și a ținutului Herța și retragerea trupelor române a fost marcată de numeroase abuzuri și agresivități din partea forțelor sovietice. Această retragere a mai fost îngreunată și de starea proastă a comunicațiilor, de insuficiența vagoanelor și de lipsa totală de pregătire a operației de evacuare. Deseori, retragerea lua forma unei fugi dezorganizate. Drept rezultat, armata română a suferit mari pierderi umane și materiale. Valoarea materialelor pierdute s-a ridicat la peste 2 miliarde lei, iar conform unei Note întocmite de Secția 1 a Marelui Stat Major, pierderile înregistrate de armata română în timpul retragerii din Basarabia și nordul Bucovinei s-au ridicat la 62 547 de militari, dintre care 9 morți și 62 553 dispăruți.

În continuare este prezentată evacuarea autorităților și populației civile, oferindu-se numeroase istorii reale și concrete. Autorul remarcă faptul că oamenii simpli, autoritățile locale, biserica și alte instituții au dat dovadă de compasiune și solidaritate umană cu cei ce au fost nevoiți să-și părăsească forțat locurile natale. Totodată, este subliniat modul în care se realiza primirea refugiaților basarabeni și bucovineni în România.

În subcapitolele următoare, autorul prezintă reacția populației basarabene, bucovinene și a românilor de la vest de Prut referitor la rapturile teritoriale, punându-se accent pe opinia diferitor personalități ce au abordat acest subiect, cum ar fi Liviu Rebreanu, Nicolae Iorga, Ștefan Ciobanu. Toate personalitățile au recunoscut unanim că pierderea acestor teritorii a reprezentat o mare tragedie pentru poporul român. Totodată, autorul a încercat să răspundă cum a fost posibilă această tragedie, dezvoltând ideea expusă în Introducere, conform căreia regele Carol al II-lea și executivul român poartă răspunderea pentru această tragedie. Totuși, autorul nu poate evita să nu remarce și contexul internațional în care se afla România, și anume: un sistem de alianțe interbelice destrămat și presiuni constante din partea Germaniei și Italiei.

Capitolul doi este intitulat „Pregătirea campaniei eliberatoare" și este alcătuit din trei subcapitole, cuprinzând paginile 58-77. La început, autorul prezintă concepția strategică de apărare a Moldovei din perioada 1940-1941, elaborată de generalul Ion Antonescu în concordanță cu Marele Stat Major. În concepția lui Antonescu, Moldova trebuia să constituie la momentul potrivit o bază de ofensivă împotriva sovieticilor. Totodată, autorul ne prezintă rolul României în cadrul planurilor de război germane. Interesele crescânde ale Reich-ului față de România erau determinate de poziția geostrategică pe care o avea România în sud-estul Europei, de resursele naturale pe care le poseda, îndeosebi petrolul, și de interesul lui Hitler pentru întregul spațiu sud-est european. Astfel, în toamna anului 1940, statul român a căpătat o importanță deosebită în planurile de război germane, ca bază a concentrării trupelor germane atât la nord de Dunăre în vederea viitoarei

pătrunderi spre Balcani, cât și în Moldova, în perspectiva viitoarei agresiuni asupra URSS. Totuși, Hitler nu s-a consultat cu Antonescu, considerând că generalul român va accepta deciziile sale, fapt ce s-a repetat și în momentul adoptării Planului Barbarossa de la 18 decembrie 1940. Conform acestui plan, România trebuia să participe la războiul contra URSS-ului cu misiunea de a acoperi atacul flancului sudic german și de a susține trupele germane ce înaintau spre Moldova. De asemenea, Alesandru Duțu susține că, în opinia germanilor, armata română era văzută ca una nepregătită suficient pentru un război modern. Astfel, pe tot parcursul pregătirii războiului contra sovieticilor, România a fost pe deplin ignorată.

În continuare, autorul a prezentat concepția strategică a germanilor privind înfrângerea trupelor sovietice de pe flancul sudic al frontului est-european, stabilirea misiunilor de luptă și a structurilor de comandament. Totodată, au fost prezentate și consecințele negative ale izolării la care a fost supusă România, și anume că, în momentul începerii operațiunilor militare, armata română era slab pregătită și capabilă într-o mică măsură să intervină. Totuși, România a reușit să-și realizeze obiectivele principale ce și le-a propus în momentul intrării în război, și anume eliberarea Basarabiei și a nordului Bucovinei.

Acest aspect este examinat în capitolul III al monografiei, care la rândul său este alcătuit din cinci subcapitole, cuprinzând paginile 77-121. Alături de armata 11 germană, forțele militare române s-au angajat într-o luptă vitejească pentru eliberarea basarabenilor și a bucovinenilor, autorul prezentând detaliat eliberarea Basarabiei și Bucovinei de Nord. Sacrificiile armatei române au culminat cu eliberarea Chișinăului la 16 iulie 1941. Eliberarea celor două provincii române a fost elogiată în toate mediile societății românești.

La finalul capitolului, autorul oferă un bilanț bogat al evenimentelor. Printre cele mai importante date oferite de cercetător sunt:

- numărul militarilor din armata 11 germană și armatele 1 și 4 române ce au participat în cele 25 de zile de luptă;
- pierderile înregistrare în urma luptelor;
- cheltuielile efectuate pentru eliberarea acestor teritorii.

Cel de-al patrulea capitol este intitulat „Participarea militară românească la operațiile pe teritoriul Uniunii Sovietice" și este compus din trei subcapitole, cuprinzând paginile 121-193. Încă de la începutul capitolului, autorul abordează o veche întrebare: până unde trebuia să înainteze armata română: până la Nistru sau să treacă fluviul despărțitor al celor două state și să lupte împreună cu armata germană și aliatele acesteia până la victoria asupra armatei roșii ? Decizia luată de Antonescu a fost să continue războiul de partea armatei germane până la obținerea victoriei. În continuare, autorul va prezenta detaliat operațiunile militare ale armatei române desfășurate între Nistru și Volga și în Caucazul de Nord. O atenție deosebită a fost acordată cuceririi orașului-port Odesa. Luptele de aici au durat 69 de zile și la ele au participat 340 000 de militari români. Victoria a fost obținută cu mari pierderi umane: 19 891 morți, 63 280 răniți și 8 849 dispăruți. În continuare sunt prezentate bătăliile de la Stalingrad și Cotul Donului, autorul analizând detaliat cauzele înfrângerii armatelor aliate. Un moment dureros în istoria armatei române a fost înfrângerea înregistrată de armatele 3 și 4 române în Cotul Donului și în Stepa Kalmâkă. Într-un timp foarte scurt, cele două armate române au pierdut aproximativ 150 de mii de militari (morți, răniți sau dispăruți). În viziunea autorului, cauzele care au determinat în primul rând aceste înfrângeri au fost: superioritatea zdrobitoare a inamicului pe front, modul în care ger-

manii au introdus în luptă cele două armate române, dar și propriile greșeli de conducere și de execuție. În continuare, cercetătorul a prezentat principalele evenimente referitoare la retragerea forțelor militare române înapoi la Nistru.

Ultimul capitol al lucrării este intitulat „Bătălia pentru Moldova (martie–august 1944)" și este alcătuit din cinci subcapitole, cuprinzând paginile 193-231. În acest compartiment sunt prezentate situația frontului în primăvara anului 1944, neînțelegerile de comandament româno-germane, acțiunile de luptă desfășurate în perioada 18 martie–18 august 1944 și, în mod special, operația Iași–Chișinău, desfășurată în perioada august–septembrie 1944. În subcapitolul dedicat acestei operații ne sunt prezentate dispozitivul de luptă germano-român, forțele militare sovietice și descrierea amănunțită a luptelor desfășurate.

Încheierea monografiei nu reprezintă niște concluzii, dar, din contra, o serie de alte aspecte importante privitoare la România în perioada 1941–1944. Astfel, autorul prezintă situația internațională a României și preliminariile de armistițiu cu Națiunile Unite, bombardamentele aviației anglo-americane în iunie 1942, 1 august 1943 și 4 aprilie 1944 asupra diferitor zone din România, cum ar fi zonele petrolifiere românești și orașul Ploiești. De asemenea, este prezentat totalul pierderilor materiale și umane înregistrate de armata română, trecerea României de partea Națiunilor Unite și relațiile româno-sovietice în primele luni după 23 august 1944. Alesandru Duțu subliniază marele efort material și uman depus de România în perioada 23 august 1944 – 9 mai 1945, în lupta contra Germaniei naziste, dar și nerecunoașterea de către Națiunile Unite a cobeligeranței românești.

În concluzie, monografia scrisă de Alesandru Duțu reprezintă o lucrare monumentală și amănunțită dedicată participării române în cel de-al Doilea Război Mondial în perioada 1941–1944, autorul analizând subiecte primordiale pentru istoria României. Astfel, această carte se prezintă ca o lucrare necesară și accesibilă nu doar pentru specialiști, dar și pentru publicul larg.

Revista Militară

Studii de securitate şi apărare. Publicaţie ştiinţifică. Nr. 2 (18)/2017

Fondator: Academia Militară a Forţelor Armate „Alexandru cel Bun”

Lector: Vitalie ȚURCANU
Redactor tehnic: Nicoleta BOGDAN
Coperta, design, procesare computerizată și pre-press: Valeriu OPREA, Nicoleta BOGDAN